

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје
Филозофски факултет
Институт за социјална работа и социјална политика
„Мајка Тереза“

„Компаративна студија на системите за заштита на децата жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија“

Ментор:
Проф.Д-р Иван Трајков

Кандидат:
М-р Наташа Димеска

Скопје, 2022

**На татко ми, Драги,
човекот кој ми даде крила да полетам, но не успеа да го види тој лет**

Краток извадок

Позицијата на социјалниот работник е централна за управување со случаи на сексуална злоупотреба на деца, особено во аспектот на координација и заштита на децата.

Дури и ако социјалниот работник не е лицето кое се сомнева во сексуалната злоупотреба која ја доживеало некое дете, или пак е информиран од другите органи, сепак го раководи случајот. Во случаите на делумно откривање, каде зборот на детето е прифатен како *prima facie*, односно доказ за злоупотреба, социјален работник, заедно со полицијата иницира истрага за тоа што се случило, за семејните околности и односите на детето и неговата непосредна заштита. Ова вклучува формално интервју, кое најсоодветно го раководи социјален работник и полициски службеник. Ова често ќе биде првиот и клучен контакт кој ќе биде направен со детето – жртва, со неговите родители или старатели.

Со ова формално интервју се проценува безбедноста на детето во семејството, како и планот за заштита, советување и терапија, кои во голема мера се потпрени на информациите добиени од социјалниот работник, во рамките на формалното интервју.

Клучни зборови: сексуална злоупотреба; дете; социјален работник; истрага; интервју;

Abstract:

The position of the social worker as central to the management of child sexual abuse cases, especially in their coordination and child protection aspects is very important.

Even if a social worker is not the person suspecting abuse or receiving a partial disclosure, social services will be informed on a duty basis. In the case of a partial disclosure, where the child's word is accepted as *prima facie* evidence of abuse, a social worker, together with the police, will initiate and pursue the investigation of what has happened, the family circumstances and relationships surrounding the child and questions of appropriate immediate protection. This is likely to include setting up a formal interview, which is most appropriately conducted conjointly by a trained social worker and a police officer. It may also be at this time that the first and crucial contact will be made with the child's caregivers or mother.

At the subsequent case conference, an assessment of the safety of children in the family, as well as a plan for protection and therapy, will rely to a considerable extent on information gained by the social worker, under the same well-established procedure accepted for physical child abuse.

Key words: sexual abuse; child; social worker; investigation; interview;

Содржина:

ВОВЕД

ГЛАВА I

ФОРМУЛАЦИЈА НА ПРОБЛЕМОТ И НАЧИН НА НЕГОВО ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Формулација на проблемот
2. Одредување на предметот на истражувањето
 - 2.1 Теоретско определување на предметот на истражување
 - 2.2 Поимно-категоријален апарат
 - 2.3 Операционално определување на предметот на истражувањето
 - 2.4. Цел на изработката на дистертацијата
 - 2.5. Временско и просторно определување на предметот на истражувањето
 - 2.6. Цел на изработката на докторската дистертација
 - 2.7. Очекуван научен придонес
3. Хипотези
4. Начини на истражување (методи и техники)
5. Научна и општествена оправданост на истражувањето

ГЛАВА II

КРИМИНОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО „ ПОЛОВ НАПАД ВРЗ ДЕТЕ “

1. Етиолошки карактеристики на кривичното дело „ Полов напад врз дете”
 - 1.1 Фактори и причини за појава на кривичното дело „ Полов напад врз дете ”
 - а. Влијание на воспитувањето
 - б. Влијание на социопатолошките појави на криминалитетот
 - в. Темпераментот и емоционалните особини
 - г. Карактерот на личноста
 - д. Емоциите

2. Феноменолошки карактеристики на кривичното дело „ Полов напад врз дете”
 - 2.1 Дефинирање на сексуално вознемирување на дете
 - 2.2 Криминолошка поделба
 - 2.2.1 Педофилија
 - 2.2.2 Инцест
 - 2.2.3 Детска проституција
 - 2.3 Карактеристики на жртвата
 - 2.4 Карактеристики на сторителот
 - 2.5 Врската меѓу сторителот и жртвата
3. Сексуална злоупотреба на деца со попреченост
 - 3.1. Заштита од насилство
 - 3.2. Училишта и образовни услови
 - 3.3. Етничка припадност
 - 3.4. Пол
 - 3.5. Како се децата со попреченост подложни на сексуална злоупотреба?
 - 3.6. Кои се вообичаените митови за децата со попреченост?
4. Карактеристики на аутизмот и ризикот од сексуална злоупотреба
 - 4.1. Што е аутизам?
 - 4.2. Погрешно припишани или пропуштени знаци на однесување за сексуална злоупотреба кај деца со аутизам
 - 4.3. Како аутизмот влијае на справувањето со траумата кај сексуално злоупотребените деца?
5. Децата како жртви на сексуално насилство во Република Северна Македонија

ГЛАВА III

КРИВИЧНО ПРАВНА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

I КРИВИЧНО-ПРАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО „ ПОЛОВ НАПАД ВРЗ ДЕТЕ “ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

1. Воведни напомени

1.1. Поим за кривично дело и негови основни елементи

1.2. Кривични дела против половата слобода и половиот морал

1.2.1. Полов напад врз дете кое не наполнило 14 години

1.2.2. Силување

1.2.3. Обљуба врз немоќно лице

1.2.4. Обљуба со злоупотреба на положбата

1.2.5. Задоволување на полови страсти пред друг

1.2.6. Посредување во вршење на проституција

1.2.7. Прикажување на порнографски материјал на дете

1.2.8. Производство и дистрибуција на детска порнографија

1.2.9. Намамување на обљуба или друго полово дејствие на дете кое не наполнило 14 години

1.2.10. Родосквернавење

II ЗАКОНОДАВСТВО ОД ОБЛАСТА НА ЗАШТИТАТА НА ДЕЦАТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

1. Воведни напомени

2. Конвенција за правата на детето (КПД)

2.1. Факултативен протокол кон Конвенцијата за правата на детето кој се однесува на продажба на деца, детска проституција и детска порнографија

3. Конвенција на Советот на Европа за заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба

4. Закон за семејство

5. Закон за правда на децата

6. Национална стратегија (2020-2025 год) и акциски план (2020 – 2022) за превенција и заштита на деца од сите форми на насилство

6.1. Злоупотреба и занемарување на децата

6.2. Физичка злоупотреба

6.3. Врсничко насилство

6.4. Насилство од интимен партнер

6.5. Физичка, психолошка и сексуална злоупотреба

7. Протокол за постапување во процесот на превенција и заштита на децата од злоупотреба и занемарување

7.1. Намери и цели на Општиот протокол

7.2. Индикатори на злоупотреба и занемарување на деца

7.2.1. Индикатори на физичка злоупотреба на деца

7.2.2. Индикатори на сексуална злоупотреба на деца

7.2.3. Индикатори на емоционална злоупотреба на деца

7.2.4. Индикатори на занемарување на деца

7.3. Постапување при злоупотреба и занемарување на децата

7.3.1. Проценка на состојбата, потребите и ризикот од злоупотреба / занемарување на детето и семејството по пријавување на случајот во ЦСР

7.3.2. Планирање на услуги и интервенции

ГЛАВА IV

КРИВИЧНО ПРАВНА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ВО РЕПУБЛИКА СЛОВЕНИЈА

I КРИВИЧНО-ПРАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО „ ПОЛОВ НАПАД ВРЗ ДЕТЕ “ ВО РЕПУБЛИКА СЛОВЕНИЈА

1. Воведни напомени

1. Сексуален напад на лице помладо од 15 години (член 173)

Spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let

2. Старосна граница на децата заштитени од полов напад во некои држави од ЕУ

3. Давање податоци од казнена евиденција

II ЗАКОНОДАВСТВО ОД ОБЛАСТА НА ЗАШТИТАТА НА ДЕЦАТА ВО РЕПУБЛИКА СЛОВЕНИЈА

1. Воведни напомени

2. Законот за спречување на семејно насилство како системски закон

Zakon o preprecevanju nasilja v družini (ZPDN)

2.1. Дефинирање на насилни акти и принцип на пропорционалност

2.2. Должност да се дејствува

2.3. Приоритетен третман

2.4. Учество на тела и организации

2.5. Невладини организации

2.5.1. Надлежности и задачи на институциите и невладините организации

3. Законот „Барнахус“ и отворањето на детска куќа во Словенија

4. Дефиниции за заштита на децата преку извори на ризик за деца

ГЛАВА V

ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕТЕ – ЖРТВА НА ПОЛОВ НАПАД

1.Интервју со дете - жртва на полов напад

1.1.Формално интервју

1.2. Интервју со деца со посебни потреби

2.Поим и практична примена на форензичко интервју во работа со деца – жртви на полов напад

2.1.Историски контекст

2.2. Траума

2.3.Откривање

2.4. Цел на форензичкото интервју

3.Контекст на интервјуто

3.1.Наративни прашања

3.2 Фокусирано - наративни прашања

3.3. Прашања кои ги откриваат деталите

3.4. Прашања со повеќе избор

3.5. „Да / Не“ прашања

3. 6. Водечки прашања

3.7. Помагала во форензичко интервју

3.7.1. Цртежи

3.7.2. Анатомски цртежи на телото

3.7.3. Кукли или анатомски кукли

ГЛАВА VI

ПОМОШ И ПОДДРШКА НА ДЕТЕ ЖРТВА НА ПОЛОВ НАПАД

1. Поим за третман и работа со деца – жртви на полов напад

1.1. Фактори по траумата

1.2. Резилиентност како фактор за опоравување на децата жртви на сексуална злоупотреба

1. Концептот на резилиентност
2. Проценка на ризик
3. Фактори на ризик
4. Биолошки фактори
5. Фактори на животната средина
6. Заштитни фактори
7. Индивидуални карактеристики
8. Поддршка на заедницата
9. Модели на резилиентност

1.2.10. Злоупотребата и занемарувањето на децата во корелација со резилиентноста

1.3. Траума – информативен пристап

1.3.1 Траума - информирана пракса

2. Третман на деца - жртви на полов напад

2.1. Основни ставови на стручното лице во работа со деца – жртви

2.2. Облици на работа со деца – жртви

3. Зошто третман и како третманот може да помогне

1. Што се постигнува со третманот?
2. Мултидисциплинарен пристап
3. Когнитивно – бихевиорална терапија

ГЛАВА VII

ПРЕЗЕНТАЦИЈА НА ПОДАТОЦИ И РЕЗУЛТАТИТЕ ДОБИЕНИ ОД СПРОВЕДЕНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И РЕПУБЛИКА СЛОВЕНИЈА

1. Карактеристики на сторителите на сексуална злоупотреба на деца и педофилија
 - 1.1. Пол и возраст на сторителите на сексуална злоупотреба на деца
 - 1.2. Етничкиот состав на осудените сторители на сексуална злоупотреба на деца
 - 1.3. Образовно ниво на осудените лица и нивната материјална положба
 - 1.4. Брачен статус и родителство кај осудените лица
 - 1.5. Претходна осудуваност и територијална припадност на осудените лица
 - 1.6. Застапеност на кривичните дела и висина на казните

2. Анализа на состојбата на кривичното дело : полов напад врз дете во Република Северна Македонија
 - 2.1. Анализа на добиени податоци за број на евидентирани случаи на кривично дело: полов напад врз дете помало од 14 години во Република Северна Македонија
 - 2.1.1. Податоци за кривични дела и сторители за кривичното дело „полов напад врз дете кое не наполнило 14 години“ за период од 2018 до 2020 година, по Сектори за внатрешни работи.
 - 2.2. Анализа на податоци добиени од Јавна установа Завод за социјални дејности на Република Северна Македонија
 - 2.3 Анализа на податоци добиени преку спроведување анкета со однапред подготвен писмен прашалник со вработени во МВР – униформирани и неуниформирани полициски службеници

4. Анализа на податоци добиени преку секундарна анализа на достапни документи и податоци добиени преку спроведување на анкета со однапред подготвен писмен прашалник со вработени во Центрите за социјална работа
5. Анализа на податоци добиени по реализирање на фокус група по однапред изготвен прашалник спроведена со членови на згрижувачки семејства на деца со посебни потреби спроведено во Општина Македонски Брод

3. Анализа на состојбата на кривичното дело : полов напад врз дете во Република Словенија
1. Анализа на податоци добиени од Министерство за внатрешни работи на Република Словенија, Институт за социјална дејност, Центри за социјални дејности и Невладини организации и граѓански здруженија
2. Анализа на резултатите добиени од спроведена анкета по однапред изготвен писмен прашалник со полициски службеници – криминалисти кои работат со случаеви на сексуална злоупотреба на деца при Министерството за внатрешни работи во Република Словенија
3. Анализа на податоци добиени по реализација на отворено интервју со претставници на невладини организации од Република Словенија и реализирана супервизија на воинституционална заштита на дете - жртва на полов напад
- 3.2.1. „Друштвото за ненасилна комуникација“- DNK- Љубљана, Република Словенија
- 3.2.2. „Асоцијација против сексуална злоупотреба “ – Љубљана, Република Словенија
3. Анализа на супервизија на реализирање психосоцијална помош и поддршка на дете со аутизам кое е жртва на полов напад
3. Анализа на податоци добиени по реализација на едномесечно набљудување во „Поликлиника за заштита на деца и млади на градот Загреб“, Република Хрватска

ЗАКЛУЧОК И ДИСКУСИЈА

ПРЕПОРАКИ

ПРИЛОЗИ

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

ВОВЕД

Историјата на педофилија укажува на фактот дека сексуални односи помеѓу возрасни и деца постоеле отсекогаш. Ставовите за ова се менувале во текот на историјата, па овие односи почнуваат да се осудуваат од крајот на античкиот период. И покрај тоа може да се најдат примери на истакнати личности, вклучувајќи ги Свети Августин (354-430 година), Мухамед (570-632 година) и Ганди (1869- 1948 година) кои јавно уживале во друштво на млади деца и можеле да имаат сексуални односи со нив. Во строгото хиерархиско општество на класична Грција, на сексуалните односи помеѓу возрасен маж и едно момче се гледало како на придонес во образованието и иднината на момчето. Првиот научник за концептот на педофилијата е германскиот сексолог и лекар Ричард Крафт-Ебинг. Во неговата монографија „*Psychopatia Sexualis*“ објавена во 1886 година, тој ја дефинира педофилијата како психосексуална перверзија, отворена за лекување. Ова претставувало остар контраст со верското и моралното расудување на сексуални односи помеѓу возрасни и деца. За Крафт-Ебинг педофилија може да биде предизвикана од сенилност или други ментални недостатоци. Околу 1906 година, неговиот британски колега Елис Хавелок ја презентирал педофилија како екстремна верзија на нормална машка сексуалност.

Со подемот на христијанството, сексуалноста била дефинирана само како хетеросексуалните брак, со создавањето на потомци како нејзина единствена цел. Ова се одразило и во средновековното законодавство каде се утврдило минимумот години за стапување во брак, но и каде се забранил инцестот и хомосексуалните односи. Со просветителството и Француската револуција во XVIII век, за моралот веќе не била одговорна само Црквата. На јавниот и приватниот моралот внимавала државата, затоа во деветнаесеттиот век кривичниот законик бил изграден врз оваа база, додавајќи делови во кои биле детално опишани забранетите сексуални престапи. Сепак кривичниот закон не ги спречил возрасните да имаат сексуални односи со деца. Најтешките сексуална злоупотреба може да се открие во правни извори, каде од силување доаѓало до убивање на мало дете. Помеѓу 1830 и 1890 година, две третини од сите документираните сексуални прекршоци во Лондон биле случаи на педофилија. Во деветнаесеттиот век институционалните и образовни извори покажуваат помалку драматична слика, но сепак постоеле некои нејасности за линија меѓу физичката и сексуалната злоупотреба на деца од страна на наставниците или свештениците. Темата за сексуалната злоупотреба на децата била обновена во Франција и Англија околу 1850 како резултат на пораст на семејствата од средната класа, со романтични концепти за детето, како и воспоставување на нови научни професии како психијатрија и форензична медицина. Два француски доктори,

Адолф Тоуломче и Амвросиј Таридеу, ги направиле првите форензички медицински студии за децата жртви на сексуална злоупотреба. Сексуалната злоупотреба на децата станала тема на јавна расправа во 1885 година кога во британски весник излегла серија натписи на оваа тема. Во статиите било раскажано за детската проституција, каде имиџот на невините девојчиња бил извалкан со слики на голи деца, што резултирало со протести низ Лондон на кој граѓаните барале зголемување на возрастната граница за согласност за сексуални односи. Овие протести одекнале низ целиот свет, па затоа на почетокот на Првата Светска Војна возраста со која можело да се даде согласност за сексуален акт пораснала на 15, 16 или 18 години. Токму во тој период и покрај новите законски регулативи се појавиле огромен број на сексуални преносливи болести кај децата, посебно кај оние кои живеат во сиропиталиштата и во дом – семејствата. Но лекарите ова наивно го објаснувале како последица на невина детска игра, каде овие болести се пренесувале преку разменување на предмети за игра како сунѓери, крпи, листови и слично, наместо да ја алармираат јавноста за зачестената сексуална злоупотреба на децата. Лекарите тоа го правеле од страв да не се мешаат во семејните односи, а епидемијата на венерични болести и понатаму се ширела. Во општество каде не можело да се дискутира за сексуалната злоупотреба, невините деца била многу лесна мета на возрастните мажи. Сепак доколку некое дете се пожалело на злоупотреба ниту еден суд не верувало во таквите обвиненија. Моралниот паника за сексуалната злоупотреба на децата на крајот на деветнаесеттиот век била проследено со серија на медиумски програми. Во 1930 година веќе започнала да се формира сликата за сексуалниот психопат, но и за групата на сексуални криминалци кои најчесто злоставувале деца. Ова толкување постепено се проширува со психоанализата, сексуалната револуција, но и со развој на силно женско движење во 1960 година. Овој период се појавиле и првите обвинувања за сексуалната злоупотреба која ја правеле предучилишните наставници. Меѓу првите случаи бил и случајот МекМартин во Калифорнија во 1983 година, но седумнаесет години подоцна тој бил ослободен од сите обвиненија. Во текот на 1970-тите години имало преку 1990 случаи на детска порнографија, како и педофилски групи на интернет, кои биле откриени во прилог на серија сензационални убиства на деца во САД и Европа, што резултирало со нова морална паника, која довела до инсистирање за посилни казни за сексуална злоупотреба на деца и барање за изработување на националните регистри на сексуални престапници. На Првата светска конференција за сексуалната злоупотреба на децата, што се одржала во Стокхолм во текот на летото на 1996 година, поддржана од триесет и пет држави се изготвиле предлог закони за борба со оваа појава на глобално ниво. На почетокот на дваесет и првиот век, педофилијата и сексуалната злоупотреба на деца веќе не биле приватна работа, како што било случај еден век порано. Тие станале јавни прашања за кои постојано зборувале стручните лица. Тие исто така биле честа тема и во медиумите. Сексуалната злоупотреба во семејството започнала да се пријавува и јавно да се осудува, а најнов тренд бил откривањето и осудувањето на сексуалната злоупотреба во училиштата, градинките, но во Католичката црква. Сексуалната злоупотреба до тогаш се поврзувала само со малите девојчиња, но последните случаи почнале да ги поврзуваат и момчињата и да бараат за нив соодветна заштита. Зголемената дискусија за педофилија и сексуална злоупотреба на деца се смета како карактеристика на културни и ментални промени на дваесеттиот век.

Истражувачите се чини дека се согласуваат дека јавната дискусија мора да продолжи поради намалувањето на новите случаи. Во Брисел, Белгија во 1996 година 250 000 луѓе

повторно протестираше, повторувајќи ги протестите од Лондон 1885 година, барајќи да се намали трговијата со бело робје, каде децата се најголеми жртви и со тоа да се зголеми границата на која децата може да дадат согласност за сексуалниот чин. Силната реакција на сексуалната злоупотреба на децата во реалноста е последица на модерното, рефлексивно општество, каде човечките односи постојано се менуваат согласно со потребите. Еден американски книжевен критичар се залагал за создавање на современ концепт на детето, каде еротските желби за децата се забранети, и е забранета педофилијата, која би била казнувана со смртна казна. Анализата на законската практика покажува родови, расни и социјални предрасуди, како и прикривање на многу случаи. Познавањето на сексуалната злоупотреба на децата е врз основа на студии кои се изработени на основа на судските записи. Тие откриваат дека девојките историски се сметаат за најранлива група, особено девојчињата од пониските социјални слоеви. Тие, исто така откриваат дека сексуалната злоупотреба на деца често поминува неказнето затоа што од една страна не им се верувало на децата и од друга страна мајките биле обвинувани дека не ги чувале и воспитувале доволно девојчињата. Студијата исто така открила колку е тешко да се напише обвинение за сексуалната злоупотреба на децата без да се спомене дека тие припаѓаат на одредена социјална или расна група, што ги прави ранливи на сексуалната злоупотреба.

Полов напад врз малолетник е поим кој се користи во македонскиот кривично-правен систем за да се опише сексуален акт во кој еден од учесниците е под возраста потребна за давање согласност за пристапување кон актот. Според Кривичниот законик на Република Македонија, овој термин го опишува кривичното дело при кое полнолетно лице извршува обљуба или друго полово дејствие врз малолетник кој не наполнил 14 години.

Во други правни системи, се користат различни термини, како „Силување по сила на законот“ (англиски: statutory rape), „Сексуална злоупотреба на млади луѓе“ (германски: Sexueller Missbrauch von Jugendlichen), „Сексуален акт со малолетник“, „Разврат со малолетник“, „Блудни дејствија со малолетник“, а има и правни системи каде делото и по термин е изедначено со силувањето (шпански: Estupro).

Половиот напад врз малолетник кој не наполнил 14 години се разликува од силувањето по тоа што кај второто, секогаш е потребна употреба на сила при извршувањето на обљубата. Сепак, правниот систем претпоставува присуство на принуда, бидејќи малолетник кој не наполнил 14 години или лице со посебни потреби, правно не е способен да даде согласност за пристапување кон сексуален чин. Во некои законодавства терминот **Полов напад врз дете** се разликува од **Напастување на дете**. За првиот термин, потребно е отпочнување на пубертетот, додека вториот се однесува за злоупотреба на деца од предпубертетска возраст и се смета за посериозно кривично дело. Во многу правни системи, возраста потребна за давање согласност за стапување во сексуален акт се интерпретира како функционална или ментална возраст. Така, жртвите можат да бидат од било која хронолошка возраст помала од функционалната, т.е. менталната возраст. Намерата во постоењето на возраста потребна за давање согласност за стапување во сексуален акт е да се заштитат помладите малолетници од сексуално искористување од страна на полнолетни лица. Другиот аспект е постоењето случаи каде малолетници кои не наполниле 14 години се јавуваат како извршители на обљуба со употреба на присила врз

други малолетници кои не наполниле 14 години, па на ваков начин се врши превенирање сторителот да не биде казнет како возрасен. Во некои законодавства постојат т.н. Ромео и Јулија закони, каде ако сторителот не е постар повеќе од три години од оштетениот, се смета дека не постои кривично дело. Половиот напад врз дете кое не наполнило 14 години е инкриминиран во член 188 од Кривичниот законик на Република Северна Македонија (Полов напад врз дете кое не наполнило 14 години). Во него се вели:

(1) Тој што ќе изврши обљуба или друго полово дејствие врз дете кое не наполнило 14 години, ќе се казни со затвор од најмалку 12 години.

(2) Ако поради делата од став 1 настапила тешка телесна повреда, смрт или други тешки последици или делото е сторено од страна на повеќе лица или на особено суров или понижувачки начин или од омраза, сторителот ќе се казни со затвор најмалку 15 години или со доживотен затвор.

(3) На сторителот на делото од ставот (2) на овој член судот ќе му изрече забрана за вршење на професија, дејност или должност под условите од членот 38-б од овој законик.¹

Законите кои го инкриминираат половиот напад врз малолетник кој не наполнил 14 години, се засноваат на фактот дека личноста која не достигнала одредена возрасна граница правно е неспособна за давање согласност за стапување во сексуален однос. Така, дури и ако малолетникот своеволно пристапил во сексуален однос, чинот не е консензуален. Критиките кон ваквиот правен став се дека возрасната граница не смее да се користи за одредување на способноста за стапување во консензуален сексуален однос, сооглед на тоа дека кај некои тинејџери може да постои доволна количина на социјално чувство кое ги прави доволно информирани и зрели слободно да одлучуваат за сексуален однос, додека некои возрасни никогаш не развиваат способност да донесуваат зрела одлука за стапување во сексуален однос, така што многу психички здрави возрасни лица остануваат наивни и сексуално манипулирани долг период од нивниот живот. Првичната цел на постоењето на кривичното дело Полов напад врз дете кое не наполнило 14 години е да ги заштити младите девојчиња од повозрасните машки, кои можат да ги забременат а да не превземат одговорност преку пружање поддршка за детето. Во минатото, решение за ваквиот проблем во некои култури, се јавувал присилниот брак, баран од родителите на девојчето. На ваков начин се осигурувало дека забременетата девојка ќе стапи во брак, а примарно ќе превенира возрасни машки да стапуваат во вонбрачен сексуален контакт со девојчиња од тинејџерска возраст.

Низ историјата (а во некои законодавства и денес), машкото може да се брани пред судот со изнесување докази дека оштетената претходно веќе имала сексуални односи со друг (т.е. дека дефлорацијата не настанала од него).

¹ Кривичен законик на РСМ

ГЛАВА I

ФОРМУЛАЦИЈА НА ПРОБЛЕМОТ И НАЧИН НА НЕГОВО ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Формулација на проблемот

Секој човек може да биде жртва на некаков вид насилство без разлика на полот, родот, возраста, етничката, верската, националната припадност, сексуалната ориентација, професијата и други нешта по кои индивидуата се идентификува. Постојат повеќе видови на насилство, како што се физичко насилство, психичко насилство, семејно насилство, но ние ќе се задржиме на сексуалното насилство. Како жртви на овој вид насилство најчесто се јавуваат жените, децата, лицата со попреченост, сексуалните работнички, лицата сместени во психијатриска установа, лицата сместени во домови за згрижување, затвори и слично. Културата, менталитетот, начинот на воспитување, традициите, родовите улоги, родовите норми, општествените верувања и убедувања, се само дел од факторите зошто лицата од женски пол во Република Северна Македонија споредбено и Република Словенија се ранлива категорија кога станува збор за сексуалното насилство. Националните институции кои се надлежни за оваа проблематика, не водат статистики, распределени по пол или род, со кои би можела да се утврди конкретната разлика меѓу жените жртви на сексуално насилство, во споредба со мажите како жртви.²

Денешните статистики покажуваат дека сексуалното насилство извршено врз деца, особено сексуалната злоупотреба и половиот напад, се форми на сексуално насилство кои се најчесто пријавувани во полиција и во центрите за социјални работи. Децата не се доволно зрели и не го разбираат значењето на половите односи, имаат ниска свест за расудување. Поради тоа тие се особено ранливи на сексуалното насилство. Додека пак стравот и срамот, да не бидат осудувани и обвинувани за тоа што некој сексуално ги злоупотребил, вознемирил или ги нападнал во голем број случаи се пречка децата да не се препознаат како жртва и да го кажат или да пријават насилство. Исто така многу често децата не кажуваат и не пријавуваат дека се жртви на сексуално насилство, поради тоа што сторителот најчесто е блиско лице од семејство или опкружувањето на детето било тоа да е сосед, родител, очув, наставник и слично тоа во најголем број случаи е лице на кое детето му верува и го чувствува за блиско. Според тоа детето најчесто ќе премолчи за

² Студија на опсег на различните форми на сексуално насилство во Р.Македонија, Ноември 2017 Скопје
стр.13

насилството затоа што не сака тоа да се дознае и да се расипат блиските односи и самото дете се чувствува виновно за тоа. Исто така детето во многу случаи е уценувано од сторителот на делото, заплашувано за да молчи и да не кажува за тоа што се случило. Дури во 90% од случаите децата се злоставувани од родители или роднини, куќни помошници, дадилки, некогаш и други лица го извршуваат делото, врсници, ретко старатели и учители. Секое насилство и злоставување предизвикува загрижување, ужас и строга осуда за злоставувачот, а сочувство на злоставуваните, особено кога жртвите се деца. Сексуалната злоупотреба е глобален проблем и не смее да се сокрива и премолчува. Напротив, за тоа треба да се зборува јавно, да се признае неговото постоење и отворено да се говори за појавата на сите облици на злоупотреба на немоќни и недолжни деца.,, Немојте да се плашите од тоа, направете врева околу проблемот на злоупотреба на децата, зошто децата сами нема тоа да го направат” – изјавила госпоѓа Лин Монтгомери (Lynne Montgomery) на еден собир и расправа за проблемот на злоупотреба, одржан на Правниот факултет во Риека почетокот на 2000 година.

Научните истражувања кои се направени врз основа на долги интервјуа, покажуваат дека во Америка 30% од мажите и 40% од жените се сеќаваат дека биле сексуално злоставувани во детството. Околу половина од тие биле инцести од членови на семејството, втората половина, пак, со други лица, но и во таа половина барем 80% се однесувале на лица кои се грижеле за тие деца. Имено 81% се случиле пред пубертетот, а 42% пред седмата година на детето што е особено загрижувачко. Иако резултатите изгледаат големи, тие се само дел од вистинскиот број – темната бројка.³

Во поголемиот број случаи, жртвите трпат доживотни последици врз своето здравје, како и врз менталната и психо-социјалната состојба и развој. Затоа, злоупотребата останува најголемо непочитување на детските права и предизвикува сè поголема загриженост за државите и за општествата. Кај сексуалната злоупотреба врз деца бројните истражувања ја нарушуваат идеализираната претстава за детето како недолжна жртва. Кај сексуалното злоставување на деца најчесто се работи за деца од нецелосни, дисфункционални или дисхармонични семејства. Меѓу жртвите има и голем дел на деца од специјализирани установи или училишта. Овие деца се со послаба физичка и ментална развиеност. Жртвите на овие дела најчесто потекнуваат од слоевите на социјална и економска сиромаштија, чии семејства најчесто биле дезорганизирани, а децата биле запоставени, па дури и физички малтретирани. Многу истражувања кај девојчињата утврдиле слаба или никаква можност за контрола на нагоните која ја сведуваат на недостиг на мајчинска љубов, емоционална непристојност на мајката и непостојаност на емоционалните односи меѓу мајката и ќерката.

Според д-р Павле Павлов, македонски невропсихијатар:,,педофилијата претставува однесување кое отстапува од нормалното, тоа е нарушување на личноста во нагонската сфера, патолошка состојба која може да биде вродена или научена, т.е стекната, односно состојба која не напредува и може да се лекува.“

Дефиниција која е прифатена од страна на Светската здравствена организација, лицето кое стапува во сексуални односи со деца, го дефинира како личност која е способна за сексуално општење и притоа истата покажува сексуална склоност кон децата кои се

³Seksualno zlostavljanje djece <http://cnzd.org/edukacija/seksualno-zlostavljanje-djece> [09.01.2019год.]

наоѓаат во претпубертетска или почеток на пубертетска возраст. Во минатото половите деликти не биле ништо друго освен предмет на морална осуда, но со текот на времето таа морална осуда добила законска основа на почетокот само за лицата од машки пол, потоа и за лицата од женски пол.

Во Република Северна Македонија половиот напад врз дете прв пат добива своја законска основа во Кривичниот Законик во 1996 година и е сместен во главата Кривични дела против половата слобода и половиот морал, во член 188. Низ годините овој член поминал низ повеќе измени како во називот и санкцијата, така и во однос на лицата кои се јавуваат како сторители⁴

2. Одредување на предметот на истражувањето

2.1 Теоретско определување на предметот на истражување

Сексуалните деликти опфаќаат противправни дејствија со кои се напаѓа и загрозува половата слобода и половиот морал на граѓаните. Овој вид на криминалитет е подложен на промени, во зависност од општествените односи, нормите, вредностите и слично.

Некои дејствија, како на пример хомосексуалноста или прељубата во минатото биле кривични дела, во некои општества и денес регулирани се како кривични дела, пред сè во недемократските општества, додека денес во најголем број држави тие не се кривични дела. Денес сè повеќе е засилена казнената политика кон сексуалните деликти кои се со насилна природа и каде како жртви се јавуваат деца.

Обемот на овој тип криминалитет на територијата на Република Северна Македонија од 2000 година, па наваму бележи тренд во нагорна линија, пред сè во однос на облиците кога половиот напад се врши врз деца кои не наполниле 14 години. Иако во вкупниот број кривични дела, кривичните дела против половата слобода и половиот морал не заземаат голем број, односно само околу 1%, сепак треба да се внимава на големата темна бројка, бидејќи најчесто овие кривични дела остануваат непријавени, поради различни причини, срам, несфаќање на сериозноста на делото (кога жртва е дете), страв од закани итн.⁵

Сторителите на овие кривични дела се најчесто лица од машки пол и тоа најчесто млади мажи или средовечни мажи, кои имаат завршено основно или средно образование. Лицата од женски пол многу ретко или воопшто не се јавуваат како сторители на овај вид криминалитет и тоа поради инкриминацијата на силувањето која ја исклучува можноста занивно учество во вршењето на тоа дело. Во однос на другите кривични дела многу ретко се јавуваат жените како сторители. Истражувањата покажале дека рецидивизмот е со висок процент, дека најчесто сторителите се невработени или работеле на ниски профилни позиции, дека најчесто биле под дејство на алкохол, делата најчесто биле извршувани во пролетниот или летниот период и најчесто во доцните часови во ноќта.

⁴ М-р Ирена Стојчевска „Казнените дела против половата слобода и реформа на казненото законодавство од 2014 година“ август, 2016 стр.9

⁵ Аслимоски П, Станојоска А, Криминологија, Битола, 2015 стр.74

Секој човек од самото раѓање има право на одредени слободи и права загарантирани од државата. Како едно од тие права и слободи на човекот е и правото на слободно одлучување за стапување во полови односи. Без разлика на полот секој човек сам одлучува кога, со кого и како ќе стапи во полов однос. За неморално полово општење се смета само она општење кое не е резултат на слободна и доброволна волја и кое не е израз на взаемна согласност и желба. Најчесто ваквиот неволев сексуален однос сторителите го вршат со помош на физичка сила, закана, принуда или со искористување на психичката или физичката неспособност на жртвата да пружи отпор. Нарушувањето на половата слобода и половиот морал е казниво речиси во секоја држава, насилството претставува голем проблем и затоа е потребно да се третира и да се разбере. За сексуалното насилство треба се дискутира и да не се игнорира како појава. Како жртви на овој вид насилство можат да бидат и мажите и жените, но најчесто како жртви на овој вид насилство се јавуваат жените.

Децата се една од ризичните групи изложени на насилство поради нивната чувствителност, ранливост, зависност од возрастите исто така децата се послаби и психички и физички од возрастите.

Во други правни системи за ова дело се користат различни термини и може да се сретнат како „силување по сила на закон“, „сексуална злоупотреба на млади“, „разврат со малолетник“, а има и правни системи во кои ова дело е изедначено со силувањето.

Секое дете може да биде потенцијална жртва и многу лесно може да западне во раце на злоставувачи. Сексуалната злоупотреба над детето е особено трауматична за детето, оставајќи далекусежни последици врз севкупниот раст и развој. Заштита на приватноста, идентитетот и интегритетот на детето во сите случаи кога детето е жртва на педофилија и сексуална злоупотреба е прв приоритет и на родителите и на институциите кои треба да помогнат во процесот на рехабилитација. Заштитата на приватноста на детето има предност пред важноста на информацијата и потребата да се мобилизира јавноста дури и со најдобри намери да се осудат сторителите на овие грозни кривични дела кои оставаат траен печат кај децата.

Сексуалната злоупотреба го нарушува психосексуалниот развој кај детето, се чувствува хиперсексуализирано однесување и пројавува сексуална инхибиција. Особно е трауматично кај детето кога сторителот на сексуалната злоупотреба над детето е познаник, некој кому детето му верува. Постапката за рехабилитација со детето жртва на сексуална злоупотреба треба да ја водат стручни лица и првите 48 часа се многу важни како се постапува со детето.

Погрешни постапки може да доведат дури и до агресија кај детето, да изразуваат срам или повеќе да не сакаат да зборуваат со стручното лице за тоа што му се случило. Една изјава е сосема доволна за да се покрене постапка во докажување на вината на осомничениот. А осомничениот мора да е во притвор се до конечна пресуда на судот. Често кога осомничениот е на слобода знае да врши притисок на детето жртва за истото да ја смени првичната изјава.

Минимална казна затвор од 12 години е предвидена за лицето кое ќе го изврши ова дело врз дете став (1). Доколку поради делото настапила тешка телесна повреда, смрт или

друга тешка последица или делото е сторено од омраза или од повеќе лица, минимална казна е 15 години или доживотен затвор став (2).⁶

Предметот на истражување кој е поставен е токму испитување на поврзаноста на системското и вон-системското постапување со децата кои се жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија. Односно целта е да се испита потребата за развој и промена на законите, постапките и пристапувањето кон овие случаи во една не-европска земја, по примерот на европските закони. Но во својот амбициозен нацрт за докторската дистертација, м-р Димеска прави и сложена анализа на важноста на вон-институционалната заштита на жртвите на полов напад по пример на словенечкиот модел, како и итната потреба од промена на улогата на социјалниот работник во целиот овој процес на институционална и вон – институционална заштита на децата – жртви со воведување на модел на форензичка социјална работа.

Предметот на истражувањето се проверува преку една главна хипотеза и четиринаесет подхипотези. Со главната хипотеза се постулира потребата од креирање на нов психосоцијален модел на работа со децата кои се жртви на полов напад, со мултидисциплинарен пристап, кој пред се се темели на потребата од форензички пристап во првиот контакт со жртвата. Токму оваа претпоставка за потребата од промена на целокупниот институционален и вониституционален пристап, истакнувам дека би имало големо влијание на целокупниот социјален систем за заштита и за ресоцијализација на жртвите.

2.2 Поимно-категоријален апарат

Во рамките на поимно-категоријалниот апарат се дефинирани поимите кои ќе се употребуваат во текот на истражувањето, а кои се содржани и во самиот наслов на истражувањето.

„Кривично дело” – Кривично дело е противправно дело што со закон е определено како кривично дело и чии обележја се определени со закон.

„Сексуално насилство” се подразбира секој вид на задоволување на сексуалните потреби и нагони на насилникот со примена на физичка, психичка или секој друг вид на сила или со примена на надмоќ.

„Сексуалното насилство” како секој сексуален акт или негов обид, несакани сексуални коментари, трговија, применувајќи сила, од страна на било кое лице, без разлика на врската/сродството со жртвата, во било која околина, вклучувајќи, но не ограничувајќи се на домот и работното место.

„Сексуална злоупотреба на деца” значи преземање сексуални активности со дете кое, според релевантните одредби на националното право, не ја достигнало правно утврдената возраст за сексуални активности; преземање на сексуални активности со дете кога: се користи присила, сила или закани; или злоупотреба се врши од позиција на доверба, авторитет или влијание над детето, вклучително во рамките на семејството; или

⁶ Кривичен законик на РСМ

злоупотреба се врши во особено ранлива состојба на детето, посебно заради ментална или физичка заостанатост или ситуација на зависност.

„Полов напад врз дете” претставува поим кој се користи во македонскиот кривично-правен систем за да се опише сексуален акт во кој еден од учесниците е под возраста за давање согласност за пристапување кон актот. Според Кривичниот законик на Република Северна Македонија овој термин го опишува кривичното дело при кое полнолетно лице извршува обљуба или друго полово дејствие врз дете кое не наполнило 14 години.

„Дете” – е секое човеково суштество кое не навршило осумнаесет години одживотот, доколку, врз основа на закон кој се однесува на детето, полнолетството не се стекнува порано.

„Дете” – е секое лице на возраст до 18 години.

„Карактеристики” – суштествена особина, суштествено обележје, податоци за неког или нешто што даваат суштествени обележја и карактеристични својства со заклучна општа оценка.

„Кривично-правни карактеристики” – законското битие на делото, активен субјект-извршител, пасивен субјект-жртва, субјективна страна на делото, објект на заштита, соучесништво и соизвршителство.

2.3. Состојба на научното поле во кое се работи дисертацијата

Историјата на педофилија укажува на фактот дека сексуални односи помеѓу возрасни и деца постоеле отсекогаш. Ставовите за ова се менувале во текот на историјата, па овие односи почнуваат да се осудуваат од крајот на античкиот период.

Зборот педофилија потекнува од грчките зборови паидо- што значи дете, и филија- што значи љубов.

Јас своето истражување го темелам на теоријата на Др.Кемпеод 1958 година, кој прв проговорил за потребата од креирање на тимови во светот за препознавање и третман на злоставување на децата.

На 7 јуни 1962 година во Journal of the American Medical Association американскиот педијатар др.Хенри Кемпе (Henry Kempe) со своите соработници го објавил написот за синдромот на претепаното дете. Во него го дефинира синдромот на претепаното дете како „клиничка состојба кај децата кои биле изложени на сериозно физичко злоставување од страна на родителите или старателите“. Таа состојба исто така ја опишува како „непозната траума“ од страна на радиолозите, ортопедите, педијатрите и социјалните работници па нагласува дека удирањето на децата не е врзано исклучиво за психопатска личност и низок социо - економски статус на родителите и дека постојат индикации дека родителите кои ги злоставуваат своите деца и самите биле злоставувани во детството па низ идентификација со агресивните родители го пренесуваат злоставувањето на следната генерација.

Др. Кемпе воочил дека на лекарите им е тешко да поверуваат дека родителите ги злоставуваат своите деца, и дека дополнителен проблем претставува и тоа што во текот на своето студирање, а потоа и специјалистичката едукација, не добиваат информации за улогата на полицијата и обвинителството во овој процес.

Поради тоа др. Кемпе започнал да дава препораки на стручњациите како да разговараат со родителите за да добијат информации за можното злоставување на нивното дете. Нагласува, исто така, дека лекарите имаат должност и одговорност да се посветат на тој проблем и да не дозволуваат повторување на траумите.

Објавувањето на овој напис во угледното научно списание се смета најзначајно случување во создавањето на свеста за постоењето на злоставувањето на децата и одговорноста на стручњациите за нивна заштита. Со него Др. Кемпе му помогнал на стручњациите, а посебно на лекарите, да прифатат и разберат дека злоставувањето на децата навистина се случува во фамилиите и ги соочил со нивната одговорност при заштитата од злоставувањето и запоставувањето на децата.

Др. Кемпе во овој напис ги предупредил лекарите на многу честите случаи на повреди па дури и смрт на претепаните деца што неадекватно го дијагностицирале и го третирале заради неволноста да пријавуваат родители во полицијата.

Др.Кемпе уште во 1958 година основал еден од првите тимови во светот за препознавање и третман на злоставување на децата за три децении потоа бројот на таквите тимови во САД пораснал на преку 800. Кемпцентарот и денес е еден од водечките светски центри кој спроведува истражување, едукација, развива програми за заштита на децата, а е посветен на подобрување на превенцијата, препознавањето и третманот на злоставувањето на децата.

Откако др.Кемпе предупредил на синдромот на претепаното дете се зголемила свеста и за други облици на злоставување како што е фамилијарното насилство, насилство кон жените и сексуланото злоставување на децата. Тоа допринело многу да се научи за физичките, емоционалните и однесувачките последици од сите облици на злоставување, но помогнало и да се разбере злоставувањето во вистинскиот концепт. Фактот што Кемпе центарот и денес е еден од водечките светски центри кој спроведува истражување, едукација, развива програми за заштита на децата, а е посветен на подобрување на превенцијата, препознавањето и третманот на злоставувањето на децата, ја потврдува итноста за реализирање на едно вакво истражување, бидејќи во нашата земја кон жртвите на полов напад се постапува само систематски, а не мултидисциплинарно, па мора да се креира терен за променување на состојбата и за отварање на еден нов вид на вакви центри. Првата реакција по злоставувањето или некоја трауматска случка многу возрасни и деца сакаат што побрзо да ја забораваат. Тоа е многу очекуван и вообичаен начин со кој се обидуваме да се заштитиме од болката, стравот и останатите интензивни чувства. Иако тоа е можеби делотворен начин на соочување во почетокот, се покажало, меѓутоа, дека значително е покорисно да се соочиме со трауматското искуство. Имено низ

соочувањето со трауматското искуство учиме како да го прифаќаме тоа што се случило и да продолжиме квалитетно да живееме.⁷

Благодарение на него донесени се бројни закони кои ги штитат децата, основани се бројни институции и здруженија како што е Меѓународното здружение за превенција на злоставувањето и запоставувањето на децата (ISPCAN), потпишани се бројни конвенции како што е Конвенцијата на ОН за правата на децата, а на универзитетите се воведени колегиуми на кои се изучува овој проблем.

Во последните дваесетина години во Северна Македонија злоставувањето и запоставувањето на децата се повеќе се препознава како јавен здравствен проблем, спроведени се истражувања за раширеноста на злоставувањето на децата што покажале дека и кај нас злоставувањето на децата е раширено како и во другите земји во светот, но кои истовремено покажале дека кај нас не постојат тимови институционални и вонинституционални налик на оние на Др.Кемпекои би се погрижиле за жртвите, но и за превентивните активности на оваа тема.

Според тие истражувања, но и според нашите законски регулативи Центарот за социјална работа се јавува како надлежен орган за преземање мерки за заштита на личноста, правата и интересите на детето. Но поради немањето на доволен едуциран и постојано достапен кадар кој е стручен на оваа тема, центрите не пробудуваат доверба во граѓаните, па тие случаите на педофилија ги пријавуваат во полиција, која ги контактира центрите. Центрите се тие кои треба да се грижат за добросостојбата на детето, за негова правилна ресоцијализација, за сместување во згрижувачко семејство ако е тоа потребно, и за враќање во нормален тека на детскиот живот. Во центрите за социјална работа потребно е да се воведат механизми и човечки ресурси кои ќе овозможат навремено, ефикасно и недискриминирачко давање на услуги. Токму ова придава уште поголема важност на докторската дисертација, бидејќи креирањето на една нова функција на целиот социјален систем по урнекот на веќе докажан модел е повеќе од важно.

Сексуалната злоупотреба е злоупотреба на деца е комбинација на злоупотреба на позицијата и моќта на поединци од семејството, општеството и поблиската средина. Сексуалната злоупотреба на деца се случува во сите култури, раси и религии. Тоа е многу сложен проблем. Токму затоа бара превземање на одговорност од страна на институциите, но и навремена идентификација и пристап и третман на злоупотребените деца.

Големиот број закони за социјална заштита кои во нашата земја се креирани токму по моделот на Република Словенија, но и недостигот на податоци од вон-институционалната заштита кои може да послужат како репер, како основ за променување на моменталната ситуација го интензивираат целокупното истражување на кандидатката и покрај итноста му даваат доза на потребност, и на применливост.

Законите во Република Словенија се фокусирани токму на третманот на сексуално злоставуваното дете е тоа постепено да излегува и се „пронаоѓа“ низ трауматското случување кое го доживеало со користење на различни структурирани

⁷ Конвенција за правата на детето чл.1

техники во сигурната околина и со поддршка. На тој начин на детето му се овозможува да ги изрази, разбере и да ги осмисли чувствата врзани за злоставувањето и да научи да излезе на крај со бројните реакции кои можат да бидат врзани за злоставувањето. Целта не е детето да го заборава злоставувањето, туку трауматското случување да се вгради во своето животно искуство, како заради сеќавањето на случувањето да не може да биде „исфрлено од рамнотежа“.

Во Република Словенија од 1978 година е започната расправата и креирањето на законски регулативи за помош и поддршка на сексуално злоупотребуваните деца. Но со креирање на првиот индекс за сексуална злоупотреба на децата во 1993 година забележан е пораст на пријавувањето на сексуално злоупотребените деца. Во 1999 година за прв пат кривичното дело - сексуален напад на лице помладо од 14 години е преименувано во кривично дело – сексуален напад на лице помало од 15 години, што довело до значителен пораст на пораст на пријавените случаи (200 дела годишно) законските регулативи и промени во пристапот и третманот на овие деца.

Затоа во Република Словенија е изработен практикум за рана идентификација на деца во ризик и мултидисциплинарна заштита на децата - жртви на сексуална злоупотреба.

Најважен темел на ова истражување и на покажувањето на итноста од промената на законските и практичните регулативи за постапување со децата кои се жртви на полов напад е Конвенцијата за правата на детето, односно :

Член 3

1. Во сите активности кои се однесуваат на децата од примарно значење се интересите на детето без оглед дали ги спроведуваат јавните или приватните институции за социјална заштита, административни органи или законодавните тела.
2. Државите членки се обврзуваат да му обезбедат таква заштита и грижа, која е неопходна за неговото добро, имајќи ги предвид правата и обврските на неговите родители, законски старатели или другите поединци кои се правно одговорни за детето, и за таа цел ги превземаат сите потребни законодавни и административни мерки.
3. Државите членки се грижат институциите, службите и установите кои се одговорни за грижа или заштита на децата да бидат во согласност со стандардите кои ги утврдиле надлежните органи, посебно во областа на сигурноста и здравјето, во бројот и подобноста на персоналот, како и во стручниот надзор.

Член 19

1. Државите членки ги превземаат сите соодветни законодавни , административни , социјални и образовни мерки заради заштита на детето од сите форми на физичко или ментално насилство, повреди или злоупотреба, занемарување или немарен однос, малтретирање или експлоатација, вклучување и сексуална злоупотреба , додека е под грижа кај родителите, законските старатели или некое друго лице на кое му е доверена грижата за детето.

2. Таквите заштитни мерки треба да се опфатат по потреба , ефикасни постапки за установување социјални програми за обезбедување поддршка неопходна на детето и на оние на кои им е доверена грижата на детето, како и останатите форми на спречување ,утврдување, пријавување, проследување, истрага , постапување и следење на случаите на наведеното малтретирање на детето и по потреба обраќање на суд.

2.4 Операционално определување на предметот на истражувањето

Операционалното определување на предметот на истражувањето ги опфаќа причините, мотивите за извршување, учесниците, односот меѓу учесниците.

Сексуалната злоупотреба и експлоатација на децата е појава на којашто влијаат повеќе сложени фактори. Тоа е феноменолошка, специфична и комплексна појава од која произлегуваат тешки последици кои влијаат на психофизичкиот развој на децата. Фактори на ризик за сексуален напад се условите, околностите или карактеристиките поврзани со поединецот или неговата околина што ја зголемуваат веројатноста на поединецот да стане сторител или жртва на сексуален напад. Присуството на еден или повеќе фактори на ризик не е причина за сексуален напад, но може да го зголеми ризикот од сексуален напад.

Секој може да биде сексуално нападнат во животот. Сепак, децата и младите со одредени карактеристики го сочинуваат поголемиот дел од жртвите на сексуална злоупотреба.

Научниците јасно идентификувале неколку фактори за зголемување на ризикот деца да бидат сексуално злоупотребени. Сепак, добро е познато дека фазата на развој на детето придонесува за ризикот. Покрај тоа, одредени карактеристики се идентификувани како поверојатни да се најдат во семејства каде што децата доживуваат сексуална злоупотреба. Овие карактеристики може да влијаат на способноста на родителите правилно да ги надгледуваат своите деца. Семејните проблеми, исто така ја зголемуваат ранливоста на децата на сексуална злоупотреба, со тоа што придонесуваат за присуство на карактеристиките што ги бараат сторителите.

Заедницата и општествените фактори се исто така фактори за зголемен ризик дека децата ќе бидат сексуално малтретирани, кои покажуваат дека сексуалната злоупотреба е социјален феномен кој се однесува на населението како целина.

Идентификувањето фактори кои се поврзани со зголемен ризик дека децата ќе се соочат со сексуална злоупотреба, помагаат подобро да се планираат превентивни интервенции во областа на сексуална злоупотреба со тоа што ќе се овозможи да се насочат кон групите со повисок ризик и да дејствуваат на засегнатите ризични фактори.

Зборувајќи за мотивите за извршување на половиот напад врз дете може да се спомнат: доживување задоволство, ментални пореметувања на сторителот, пореметување на сексуалниот нагон, потреба за доминација и слично.

Жртва на кривично дело е личност која поединечно или колективно трпи повреди, вклучувајќи ментална повреда, емоционално страдање, економска загуба или суштинска повреда на своите основни права, преку сторување или пропуштање на сторување кое не претставува кршење на националните кривични закони, но се прекршувања на меѓународно признати норми кои се однесуваат на човековите права.

Секојдневно секое лице може да стане жртва на одредено кривично дело, како што е познато децата спаѓаат во ризична категорија на лица и поради тоа се јавуваат како потенцијални и реални жртви. Тоа е така поради тоа што децата и физички и психички се разликуваат од возрасните, физичката разлика во однос на возрасните уште повеќе доаѓа до израз ако детето има физички (слепо, глуво, инвалидност и сл.) или психички недостатоци (ментална заостанатост, душевни заболувања и сл.). Психичките карактеристики кои се својствени за децата и можат да го зголемат ризикот да станат жртви се: нивната наивност, желба за авантура, за имитирање на другите, желба да го сменат животот, нереални желби, бунтовништво и друго.

Дете жртва е секое дете на возраст до 18 години кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на правата и интересите како последица на сторено дејствие со закон предвидено како кривично дело.⁸

Како жртви на полов напад можат да се јават деца и од машкиот и од женскиот пол, но најчесто кај овој вид на кривични дела како жртви се јавуваат женските деца. Жртвите најчесто го премолчуваат настанот поради разни причини меѓу кои страв, срам, блискост со лицето па не сакаат тие да се виновни за настанот во очите на блиските, бидејќи се деца па мислат дека никој нема да му верува, не ја сфаќаат сериозноста, или сторителот им се заканува, ги уценува и слично. Бидејќи според возраста децата не се во можност да расудуваат и разумно да реагираат на надворешните случувања не може да се зборува за жртва-провокаатор, бидејќи со самото тоа што жртвата е дете сторителот треба да се откаже од намерата без разлика дали постои провокација или не .

Сторителот на полов напад врз дете може, но и немора да биде педофил, тој може да има сексуална настроеност кон деца и да изврши кривично дело како резултат на таа привлечност која ја чувствува кон децата. Сторителот најчесто е личност со нормален живот, работа и има семејство, па многу често по дознавање за стореното кривично дело е шок и изненадување и за неговата фамилија и окружување. Лицата кои не се педофили може да го извршуваат делото поради љубопитност, задоволство или сосема друга причина.

Заедничко за сите сторители на полов напад, односно за најголем дел од педофилите е тоа што тие долго време ја бараат жртвата, ја наговараат и ја намамиуваат за сексуални цели. Најчесто меѓу сторителот и жртвата постои врска преку која сторителот се труди да ја стекни кај жртвата првенствено доверба. Затоа најчесто сторителот се зближува и со родителите на детето за да стекнат доверба и да биде помалку сомнително.

Сторителите најчесто се кријат под „маски“ односно тие се лица кои изгледаат фино,културно, пријатни се за околината особено се добри и пријатни за жртвата и семејството на жртвата. Како што вели еден 30 годишен педофил „ Во основа ние сме волци облечени како овци, токму поради тоа родителите и децата ни веруваат нам и токму така ние избегнуваме детекција... Би биле зачудени колку е лесно да ги измамиш родителите, возрасните и децата.. Тие немаат никакава идеја”. Исто така многу педофили велат дека родителите сами му ги даваат децата во раце. Сторители можат да бидат и

⁸ Иванова Живка, Полов напад врз дете, Прв приватен универзитет ФОН, март, Скопје, 2017,стр.60

родителите и други лица кои се должни да се грижат за детето, односно оние лица на кои детето му е доверено, заради грижа и чување (усвоители, старатели, лица кои се задолжени за воспитување и образование на детето и сл.). Кај кривичните дела кај кои е предвидено дека како сторители можат да се појават само овие лица се работи за специфичен однос меѓу овие лица. Тој однос од аспект на сторителот се карактеризира со власт, авторитет и доверба, а од аспект на малолетникот со подреденост и зависност.

Заштитата на децата спаѓа во обврските на родителите спрема своето дете тоа е дефинирано во одредбите на Законот за семејство. Но што се случува кога самото семејство е виновно за тортурата над своето дете, законот вели дека заштитата над детето во тие моменти паѓа како одговорност на државата – односно Центарот за социјални работи.

2.5. Временско и просторно определување на предметот на истражувањето

Поради сензитивноста на темата која е опфатена во истражувањето, но и недоследното евидентирање на случаите во институциите, но и не стандардизираните постапки и процедури за евиденција и анализа на случаите на полов напад врз дете, временскиот период неможе да биде точно дефиниран. Податоците кои се обработуваат во компаративната анализа од двете земји, Република Северна Македонија и Република Словенија се од периодот 1976 година до 2020 година.

Ова временско определување на предметот на истражување во потполност ги задоволува можностите за успешно согледување на состојбата и проблемите во врска со кривичното дело: полов напад врз дете, а на основа на податоци кои се достапни и организирано се следат. Вака одредениот временски период, како што и претходно споменавме, овозможува доволно простор да се согледаат карактеристиките на кривичното дело: полов напад врз дете, во контекст на движењата, процесите и промените во општеството.

Од територијален аспект во потесна смисла, со истражувањето е опфатена територијата на Република Северна Македонија и Република Словенија.

2.6. Цел на изработката на докторската дистертација

Истражувањето кое беше спроведено има за цел да ја објасни итноста од промена на законската регулатива, пристапот, третманот и ресоцијализацијата на децата кои се жртви на полов напад. Поконкретно да се осмислат адекватни техники и начини на кои може да се работи со децата кои биле жртви на сексуална злоупотреба, за да се намалат нивните пострауматски последици, но и да се спречи нивниот гнев, разочарување и очај кои би можеле еден ден од нив да направат деликвенти и злоставувачи, но истовремено да се обучат родителите за прифаќање на своето дете, но и за навремено препознавање на симптомите кои покажуваат дека детето е жртва на полов напад.

Со успешно реализирање на мултидисциплинарниот пристап, форензичките техники на интервју и имплементирањето на психо - социјални техники на работа со жртвите на

сексуална злоупотреба, ќе се врати довербата во Центрите за социјална работа и на тој начин ќе се намали онаа „црна“ бројка на непријавени случаи на полов напад. Дополнително со ова истражување ќе се истражи состојбата на оние кои во детството биле жртви, а кои не добиле соодветен посттравматски третман, со што ќе актуелизира потребата за доживотна заштита и психолошка помош за жртвите.

2.7. Очекуван научен придонес

Сметаме дека трудот ќе ги исполнува двата критериума кои се потребни и неопходни: научно-теоретскиот и практичниот критериум. Научниот придонес од истражувањето ќе се заснова врз стекнатите резултати и придобивки за важноста на социјалните работници во процесот на откривање, третман и успешна ресоцијализација на децата кои биле жртви на полов напад.

Наодите од истражувањето може да имаат практична примена во различни сфери на социјалната работа, од онаа законодавната, до воинституционалната, па и до онаа пилот терпевска социјална работа. Исто така може да биде поттик за понатамошни истражувања кои би се фокусирале на продлабочување на мултидисциплинарниот пристап на овој проблем и кои би креирале услови за заедничка работа, но и за водечка улога на социјалниот работник како терапевт во решавање на случајот.

Авторката е на мислење дека на овој начин ова истражување ќе одговори и на својата општествена цел. Општествената потреба за вакви истражувања е голема и се огледува во фактот што општеството може благовремено да реагира само доколку овој проблем навремено го воочи и предвиди. Потребата за вакви истражувања е уште поголема ако општеството се наоѓа во состојба на нестабилност, што се повеќе е карактеристика на нашето. Имено, вакви услови им одговараат на сторителите на злоупотреба, па оттука потребата од превидување и детекција е се поголема доколку општествената заедница сака правовремено да реагира и да создаде ефикасен систем на превенција.

Цел на авторката е оваа дисертација да му биде од корист на сите оние кои во секојдневната работа се сретнуваат со проблемот на сексуална злоупотреба кај децата и да на научната и пошироката општествена јавност му помогне да го согледаат и разберат овој и тоа како сложен општествен феномен. Колку во тоа сме успеале оставаме на научната и стручната јавност да процени во времето кое доаѓа.

3. Хипотези на истражувањето

Општа хипотеза: дали креирањето на нов психосоцијален метод на работа со жртвите на полов напад, по примерот на Република Словенија, со употреба на когнитивно-бихевиорална терапија и мултидисциплинарен пристап и спроведување на форензичко интервју при пријавувањето на случаите ќе им се овозможи подобра ресоцијализација на жртвите, ќе ги намали последиците од злоставувањето и ќе ја врати довербата во Центрите за социјална работа?

Посебни хипотези:

1. превентивна работа со деца кои се под ризик да бидат жртви на полов напад? (деца со посебни потреби, деца без родители, деца во дом семејство) ;

2. згрижувачки семејства/старатели на деца со посебни потреби имаат потреба од обуки за препознавање на знаци на сексуално злоставувано дете со посебни потреби;
3. потреба од форензичка работа на социјалните работници со деца жртви во Полиција и Центрите за социјална работа ;
4. децата со посебни потреби се сметаат како асексуални, што ги прави помалку ранливи пред кривичното дело: полов напад врз дете.
5. улогата на форензичкото интервју при иницијално интервју извршено од полициски службеници при пријавување на случајот
6. Форензичко постапувањето со случаите на дете со посебни потреби при пријавување на сексуална злоупотреба во полициска станица;
7. дали децата со посебни потреби традиционално се сметаат за асексуални личности и поради тоа воопшто не се сметаат за жртви на сексуална злоупотреба;
8. недостаток на превентивни активности организирани од Центрите за социјална работа, Полицијата, воспитно – образовните институции и невладините организации за подигање на јавната свест за сексуална злоупотреба на деца со посебни потреби;
9. правилна едукација на вработените во Центрите за социјална работа за препознавање на жртвите на полов напад, водење на случаите , обезбедување на советодавна и психо-социјална помош на децата и семејството;
10. потреба од отворање на дневни центри за психо – социјална работа со деца - жртви на сексуална злоупотреба и нивните родители;
11. улога на невладините / граѓански организации во психо-социјална ресоцијализација и реинтеграција на децата жртви на сексуална злоупотреба;
12. креирање на посебен дел од полициските службеници кои ќе работат само на истрагите со полов напад врз дете;
13. креирање специјални институционални и вонинституционални протоколи за работа со децата со аутизам , кои се жртви на полов напад, прилагодени на нивото темпо и ниво на развој;
14. имплементирање на Европските стандарди за постапување со деца жртви - Barnahub;

4. Начини на истражување (методи и техники)

Истражувањето кое ќе го спроведеме е од значење, станува збор за сериозна и чувствителна тема бидејќи во прашање се деца во најрана возраст на кои им се повредени основните права, па поради исполнување на поставените цели потребно е користење на статистичка анализа за да добиеме јасна слика за состојбата во Р. Северна Македонија и

Р.Словенија.

Во истражувањето се применети повеќе научно - истражувачки методи и техники на прибирање податоци, нивна обработка и анализа.

Од научните методи се применуваат **хипотетичко-дедуктивниот и аналитичко дедуктивниот, статистичкиот и компаративниот метод.**

За разгледување на историскиот развој на кривичното дело, ќе биде искористен историско компаративниот метод.

За кванитативното истражување ќе биде користен и **методот на спроведување анкета и фокус група**, односно ќе бидат спроведена анкета преку одговарање на однапред приготвен писмен

анкетен прашалник (прилог 1, 2) со униформирани и неуниформирани полициски службеници и со вработени во Центрите за социјална работа во Република Северна Македонија за истражување на искуството на професионалците при постапување со ваквите случаеви, но и покажување на итната потреба од промена на практиките.

Истражувањето има за цел да ги таргетира вработените во внатрешноста на државата, односно полициски службеници кои работат во СВР Битола, СВР Штип, СВР Велес и СВР Струмица истовремено и во истите градови во Центрите за социјална работа: Велес, Штип, Струмица, Кавадарци, Кочани, Винаца, Прилеп, Крушево, Битола, Македонски Брод и општина Кривопащани.

Овие општини во внатрешноста на државата беа избрани поради податокот кој покажа непостоење на специјализирани услуги (невладини и граѓански организации) кои работат со деца жртви, а бројот на пријавени случаи е доста висок.

Анкета со полициски службеници вработени во Министерството за внатрешни работи на Република Словенија однапред приготвен писмен

анкетен прашалник (прилог 3) беше спроведена со неуниформирани полициски службеници – инспектори криминалисти во 8 градови во Република Словенија: Љубљана, Марибор, Целје, Мурска Собота, Крањ, Копер, Велење и Птуј.

Фокус група преку одговарање на однапред приготвен

анкетен прашалник беше спроведена со згрижувачки семејства на деца со посебни потреби.

Отворено интервју како истражувачка метода ќе биде спроведено со претставници од невладиниот сектор во Република Словенија, кои долги години работат со заштита и помош на деца сексуално злоставувани.

Метод на набљудување беше спроведен во „Поликлиника за заштита на деца и млади на град Загреб“, Република Хрватска, каде 30 денови беше забљудувана работата со деца кои се жртви на сексуална злоупотреба во делот на справување со пострауматски синдром и делот на проучување на форензичкиот пристап на интервју со деца жртви.

Метод на набљудување беше применет и во следење на работата во три невладини организации во Република Словенија, каде 60 денови беше следена работата на социјалните работници во пружањето на спихо-социјална помош на деца жртви на

сексуална злоупотреба, но и на мајки кои во своето детство доживеале злоупотреба и немале можност да добијат соодветен третман за справување со истата.

Техниката *секундарна анализа на достапна документација* ќе се примени за:

- Анализа на програмите за работа на центрите за социјална работа со деца жртви на полов напад во Република Северна Македонија;
- Анализа на програмите за работа на Центрите за социјална работа со деца жртви на полов напад во Словенија;
- Анализа на легислативата за заштита и постапување со децата жртви на полов напад во Македонија;
- Компаративна анализа на методологијата на работа во центрите за социјална работа со децата жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија;
- Анализа на вонинституционалните превентивни активности кои се превземаат за подигање на свеста за педофилијата во Словенија;
- Анализа на активностите на НВО секторот превентивна и куративна работа со деца – жртви на полов напад;
- Анализа на можноста за изготвување предлог законска регулатива за променување на моделот на работа на центрите за социјална работа со децата жртви на полов напад;
- Анализа на потребата за посебна работа со децата со посебни потреби во Дневните центри, поради ризикот тие полесно да станат жртви на полов напад;

Од техниките произлегуваат следните инструменти кои ќе се користат во истражувањето:

- Евиденциона листа за анализа на содржини;
- Протокол за систематско набљудување;

5. Научна и општествена оправданост на истражувањето

Научната и општествената оправданост на ова истражување ќе може да се согледа преку тоа што нашето теоретско-емпириски истражување е фокусирано на прибирање систематизирање на сознанија кои имаат научно и практично значење. Самиот факт што за оваа сензитивна тема постојат скромни сознанија, но и скромни искуства за справувањето со сексуалната злоупотреба на деца, е доволен мотив и причина за научното постоење на овој труд.

Сексуалноста најчесто е сфатена како дел од приватноста на една личност, како нешто што се однесува на интимните сексуални потреби и еротски задоволства, а се уште е табу тема на која не се посветува долго внимание, ниту во семејствата ниту во образовните институции. Личното воспитување, погрешни перцепции и предрасуди, се пречка за отворен пристап кон оваа сериозна проблематика. Припадноста на различни полови, возрасти и култури како и различната сексуална ориентација, со себе повлекува различни сексуални потреби (мисли, фантазии и сл) и различни сексуални однесувања кои се рефлектираат во животот на една индивидуа. Соочувањето на младите со интимните потреби и желби носи една засраменост, збунетост и некомотност, тоа се јавува и кај возрасните кога треба да им објаснат и да им одговори на прашањата за сексуалниот развој. Родителите многу ретко зборуваат на оваа тема со своите деца, не знаат отворено да разговараат на оваа тема. Младите најчесто информации за оваа тема добиваат од интернет, медиуми и пријатели, тие информации можат да бидат многу погрешни или не целосни.

Проблемот со полов напад врз деца се повеќе и повеќе е присутен во нашата држава, но сеуште никој не ја сфаќа сериозноста на проблемот и се повеќе се потиснува ова прашање и не се зборува отворено, а како ќе се спречи проблемот ако за него не се зборува отворено. Огомен е бројот на непријавени случаи, од најразлични причини (страв, срам, закани, уцени и сл). Преку ова истражување ќе добиеме целосна слика за ова кривично дело, кои се причините поради кои се случува, кој може да биде потенцијална жртва, за мотивите, како надлежните се справуваат со овој проблем и како може да дојде до негово сузбивање.

Општествената на ова истражување е поврзана со научната оправданост и се наоѓа во значењето на оваа проблематика. Со изработката на овој труд, без разлика на фактот што се

работи за индивидуално истражување, ќе се прошири фондот на знаење на социјалните науки и истиот ќе претставува прилог кон креирање на научно методолошка основа и практичен концепт на постојано следење на појавата на сексуалната злоупотреба, трендовите на работа и итноста од воведување на нови практики и протоколи, што би морало да биде сторено на национално ниво.

Имено, овој облик на загрозување делува на децата како популација која е иднината и потпората на секое општество, па затоа заштитата на оваа популација од деструктивните влијанија е уште поголема. Од друга страна пак во пракса, кога се во прашање децата, реакција на општеството најчесто доцни и доаѓа откако детето ќе биде на некој начин стигматизирани и секундарно виктимизирано.

Поради сето ова потребно е да се воочат и да се истражат проблемите кои ја обременуваат оваа сензитивна општествена област и преку научно засновани сознанија да се дојде до податоци со помош на кои ќе се добие една поцелосна слика за сексуалната злоупотреба на децата, па оттука да произлезе и можноста да се превземат правовремени и ефикасни мерки се со цел превенирање и сузбивање на сите видови злоупотреби.

Имено, треба да се преземат мерки за спречување на сторителот во извршување на делото, треба да се обезбедат нови мерки за информирање на јавноста, за да се запознае

јавноста со сериозноста на овој проблем, децата да се едуцираат од најрана возраст, да се воведат во образовниот систем бидејќи е целосно запоставено сексуалното воспитание и образование, родителите да разговараат со своите деца на оваа тема.

ГЛАВА II

КРИМИНОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО „ ПОЛОВ НАПАД ВРЗ ДЕТЕ “

1.Етиолошки карактеристики на кривичното дело „ Полов напад врз дете”

Криминалната етиологија ги проучува општите фактори на криминалитетот како масовна општествена појава и поединечните, посебните, непосредните причини, услови и поводи за појавување на криминалното однесување. Криминалната етиологија се дели на етиологија што ги проучува внатрешните фактори и етиологија која ги проучува надворешните фактори

1.1 Фактори и причини за појава на кривичното дело „ Полов напад врз дете ”

Кога зборуваме за половиот напад врз дете, не можеме да ги определиме точните фактори и причини кои влијаат на појава на ова кривично дело, но можеме да наведеме некои надворешни и внатрешни фактори кои може да влијаат за неговата појава. Како надворешни фактори кои што влијаат во непосредна средина најчесто се јавуваат семејството, училиштето, религијата, средствата за масовна комуникација и слично.

Семејството и семејните односи влијаат врз појавата на криминалното однесување. Воспитувањето на детето од најрана возраст има голема улога во неговата изградба како личност. Децата учат од родителите и тие најчесто ги имитираат возрасните, затоа треба да се обрне големо внимание на однесувањата на родителите.

Многу истражувања покажуваат дека најчесто сторителите потекнуваат од дисфункционално семејство, од дефициентно семејство, од семејства каде што постои семејно насилство, од родители кои ги занемаруваат своите деца, премногу се строги и слично. Тука важно е да се спомене заклучокот на Чезаре Ломброзо кој заклучил дека меѓу криминалците постојат голем број деца чии родители биле предадени на пороци, деца кои биле резултат на вонбрачни врски, како и многу деца без родители и заклучил дека кај овие сторители криминалот се јавува како резултат на факторот наследување.

Според истражувањето на Центарот за болести, зависности и ментално здравје (САМН) направено со лица кои го признале делото полов напад врз дете, се покажало по што се разликуваат сторителите (педофилите) на ова кривично дело со останатата популација. Во детството педофилите најчесто биле запоставени во семејството, сексуално или физички малтретирани. Една од околностите која никој не ја спори е секако дека семејството ја претставува најзначајна средина што го овозможува здравиот психофизички развој на личноста. Во семејството се стекнуваат првите животни искуства и претстави, се формираат погледите и моралните вредности и се стекнуваат навиките и склоностите кои влијаат врз целокупното подоцнежное поведење на личноста.⁹

Накратко, семејството ги дава сновните насоки на личноста кои стануваат нејзини трајни вредности. Од исправноста на овие насоки зависи правилната социјализација на личноста која пак, од своја страна, е неопходен услов за нејзиното успешно прилагодување во општествената средина. Сето тоа значи дека успехот и карактерот на прилагодувањето на поединецот зависат од карактерот на семејството. Меѓутоа, семејството не му ја пружи ни елементарната емоционална и социјална заштита на детето, во него веќе нема доволно љубов, па дури ни физичка блискост. Во современото семејство таткото како важен фактор го губи своето значење, а детето немајќи во ликот на својот татко фигура со која ќе се идентификува бара друг силен маж на кого ќе се угледа и тоа меѓу негативните јунаци од улицата. Хентиг (Hentig) ги наведува следниве фактори кои водат до растројство на семејството, а оттаму и кон делинквенција и криминалитет:

- големата разлика во годините помеѓу брачните другари (над 15 год) и нивното несогласување;
- родители алкохоличари;
- редуција на функциите во семејството-домот постои само во сабота, а во останатите денови тој е ноќевалиште и гостилница, односно во семејството се остварува само економската функција на семејството;
- за развојот и воспитувањето на децата се осовено опасни вторите бракови на нивните родители;

⁹ Педофилија, један од облика сексуалне перверзије, Селма Сточанин, Сараево, 2013 година стр. 135

- опасни и патолошки се и претерано малите или големи семејства;
- смртта како психолошки и економски фактор, живиот брачен партнер често го води кон депресија и криминал;
- до слични последици водат и разводите и по кој и да е основ, напуштањата на семејствата;
- негативни околности се и специфичните односи и ситуации кои се јавуваат кога во семејството е усвоено дете или се јавуваат сираци, и тоа меѓу тие деца и средината и меѓу усвоеникот и усвоителот, како и меѓу мажот и жената како усвоители;¹⁰
- неморалното и социопатолошко поведение како фактор во семејството;
- семејната нетрпеливост;
- индолентноста на некој од членовите во семејството;
- љубомората и венеричните болести;
- исклучителните сексуални барања;
- верските и националните разлики меѓу сопружниците и др.

Ако се работи за деградирано семејство во кое непостои љубов, доверба, разбирање и почитување, туку се афирмираат спротивни принципи, тоа семејство не е во состојба да ја оствари својата основна функција, која се состои во изградба и правилен развој на поединецот кој флексибилно ќе се однесува кон надворешната стварност. Такви се оние семејства во кои отсуствува позитивниот пример на родителите и каде владеат тешки материјални услови, алкохолизам, проституција, кавги и несогласувања, авантуризам и слични негативни однесувања. Понатаму општо позната околност во криминологијата и социјалната патологија е дека изобличувањето на личноста макар и на еден од членовите на семејството, запоставувањето на основните општествени обврски и неможноста да се одрази стабилна материјална ситуација, влијаат кон тоа конкретното семејство постепено да се разбива – дисфункционално семејство. Оттаму произлегуваат дополнителни последици. Несигурното и дезорганизирано семејство создаваат неповолни услови воспоставување на внатрешни здрави односи и во рамките на пошироката општествена заедница. Таквото семејство не може да ги извршува своите задачи во поглед на воспитувањето на децата и нивното правилно насочување кон општествено позитивни цели и дејности. На тој начин сè се врти во „маѓепсан” круг. Родителите веќе не се способни да одржуваат емоционален контакт со лицето кое се оддава кон девијантни или криминални однесувања, а ако во семејството има и други повозрасни лица со слично поведение со самиот тој пример ги наведуваат помладите во насока на формирање и одржување на негативни норми. Од друга страна честопати се јавува агресивност и одбојност од страна на родителите кон лицето кај кое се појавуваат негативни поведенија, затоа што тие несомнено им пречат, а со тоа се создаваат нови тензии во семејството.

¹⁰ Д-р Зоран Сулејманов, Криминологија, Скопје 2003 год., стр. 721

Накратко во отсуство на посигурна поткрепа од општеството, кое впрочем и нема изградено никакви вредности, насочени кон елиминирање на определени негативности во семејството, тоа останува лишено од било какво вистинско делотворно влијание задминување на овие негативни појави. Оттаму, секоја борба во рамките на основната клетка на општествениот живот останува јалова усилба, од проста причина што последиците кои него драстично го погодуваат и водат кон сигурна пропаст, ни најмалку не ја заегаат пошироката општествена заедница. Напротив, сето она што може да се сретне надвор од семејството во пошироката, но и во потесната средина, води кон поддржување на ваквите негативни однесувања. Во таа смисла факт е дека човекот е суштество на односи и влијанија и дека на неговата свест константно делуваат разновидни околности меѓу кои секако дека е вклучено и дејството на микросредината (соседството, улицата, работното место, образовната установа). Претпоставеното негативно дејство на микросредината во прв ред се однесува врз младите лица особено ако кај нив од разни причини изостанува или е потиснато во втор план конструктивното дејство на семејството. Со оглед дека семејството претставува основна структура во која се врши воспитувањето и социјализацијата на личноста и секое отсуство на еден од неговите членови - дифициентно семејство (отсуство поради работа во странство, поради издржување казна, напуштање на семејството, развод или смрт) претставува голем хендикеп што има значајно влијание врз наведените процеси. Без разлика на причината на дефициентноста на некој од неговите членови, семејството каде што неговите членови се одвоени и малолетните деца се оставени без соодветна грижа и надзор од возрасните, лошо се одразува на неговото функционирање. Поточно, секоја непотполност на семејството, еднакво како и деградираното и разорното семејство, доведува до опасност од прифаќање на обрасци на социопатолошкото и криминално поведение.

Училиштето, после воспитувањето на детето во најрана возраст во семејството доаѓа училиштето кое има важна улога во оформувањето на личноста на детето. Детето во училиштето влегува во нова средина со нови лица, како наставници така и врсниците, училиштето со себе носи и ново обврски за детето на кои дотогаш не е навикнато, па така се јавуваат кај некои деца проблеми со учењето, конфликти со врсниците со наставниците и слично. Сето ова наведено придонесува кај детето да се јават фрустрации, комплекси и да почни да се однесува агресивно и слично. Исто така според некои истражувања најчесто сторителите на вакви кривични дела се со основно и ретко со среднообразование. Постојат неколку теории, едната оптимистичката е дека сторителите на кривични и сексуални дела најчесто се со ниско образование приврзаници на оваа теорија се Фери и брачниот пар Глук, а втората дека како што се намалувала неписменоста криминалитетот растел, па така приврзаниците на оваа теорија мислат дека образованието нема големо влијание врз криминалитетот. Најпознат приврзаник на оваа теорија е Гарофало кој сметал дека образованието нема никакво директно влијание врз криминалното однесување на поединците. И на крај мешовитиот пристап, според кој образованите лица поретко се сторители на кривични дела, но најчесто тие вршат имотни кривични дела, а лицата со пониско образование ги вршат сексуалните и насилните кривични дела.

Во криминологијата често се поставува прашањето за причините на неуспехот во стекнувањето на определено ниво на образование. Тој неуспех вообичаено е последица наобјективните тешкотии со кои се соочува училиштето како институција и неговите

внатрешни слабости: причини кои создаваат услови кои придонесуваат за појава на малолетничката делинквенција и на криминалитетот.

Сите овие услови можат да доведат до ниско образование кај поединецот што се смета за еден од поволните услови за јавување на делинквенцијата и криминалот, оттаму што поради ниското образование се смета дека: лицето не може да сфати што е добро, а што е лошо, што е дозволено, а што не е и сл., лицето поседува ниско воспитно ниво, лицето поседува емоционални и други психолошки тешкотии поради последица на неуспехот да ја совлада наставната материја во училиштето, лицето тешко доаѓа до вработување и воопшто тешко се вклучува во општествено корисна работа. Најчесто сексуалните кривичните дела, како и кривичното дело полов напад врз дете го вршат лица со ниско образование, најчесто основно образование или пак се без образование, што е показател дека образованието има голема улога во градењето на личноста.

а. Влијание на воспитувањето

Познато е дека семејството и училиштето почнувајќи од неговото најрано детство, ја играат или поточно треба да ја играат првостепената улога во поглед на воспитувањето и воведувањето во живот на младиот човек. Во семејството и училиштето се стекнуваат првите животни искуства, претстави за животот, основните ставови и морални норми и вредности, навики и склоности кои влијаат врз неговото натамошно поведение. За оваа околност речиси е и премногу пишувано, со оглед на тоа дека и од обичното искуство ретко кој не е свесен за неговото огромно значење во условувањето на сеопштото па и криминалното поведение на човекот. Личниот пример во семејството и училиштето играат особено значајна улога, за тоа што децата природно се ориентираат спрема родителите кои им служат како парадигми на однесување, тогаш е сосема реална таквата аналогичност и со возрасните. Разликата е само во тоа што кај нив доаѓа до значајна замена на објектот врз кој тие го градат и насочуваат своето потпирање и однесување.¹¹

Средствата за масовна комуникација имаат важна улога врз криминалното однесување. Постојат различни мислења за тоа, една група автори сметаат дека средствата за масовна комуникација не влијаат врз јавувањето на агресивноста и врз поведението на луѓето, друга група на автори меѓу кои Едвин Сатерленд и Габриел Тард сметаат дека средствата за масовна комуникација преку својата содржина со злосторства кои оставаат впечаток како тоа да е вообичаен начин на живот, направиле многу за ширењето на криминалот. Најголемиот број автори сметаат дека стретствата за масовна комуникација претставуваат криминоген фактор. Експертите велат дека лесната достапност до материјали со порнографска содржина, филмовите и слично се главна причина за зголемување на бројот на сексуалните деликти. Посочуваат исто така дека снимките во кои тинејџерки облечени како ученички кои имаат сексуални односи со мажинеколку пати постари од нив, се причина за зголемување на овој вид криминалитет

Влијанието на средствата на масовната комуникација не зависи само од нивната моќ, туку и од разни други околности од лична и социјална природа на оние кон кои се насочени. Во таа смисла особено се важни полот, возраста, воспитувањето и образованието,

¹¹ Аслимоски П., Станојоска А., Криминологија, Битола, 2015 година, стр.288

општествената и етичката свест, културно рамниште, животното искуство и бројни други елементи од психолошката структура на личноста, подложни на такви влијанија.¹²

Сето ова ни дава за право да го поддржиме сфаќањето што во средствата на масовната комуникација гледаат еден од факторите за делумно криминогено дејство и покрај тоа што досега не сме се впуштиле во емпириско верифицирање на оваа етиолошка поставка. Меѓутоа, мораме самокритички да се осврнеме кон фактот декакриминолошката наука има слаба корист од вакви концепции, за тоа сепак со нив се стои на рамниште на условите на криминалното поведение, односно се осветлуваат некои фактори што без поконкретни истражувања не го покажуваат најсигурниот пат за преземање превентивни мерки. Тука е и проблемот на изнаоѓање сигурни методи, што ќе овозможуваат вакви истражувања во нашите социокултурни услови.

б. Влијание на социопатолошките појави на криминалитетот

Кога станува збор за социопатолошкото поведение на поединецот, во криминолошката теорија во прв ред се мисли на неговото поранешно социопатолошко поведение како збир на постапки кои гравитираат кон криминалитет, односно за такви девијантни однесувања што можат да претставуваат услов за јавувањето на криминалитетот. Поранешното лошо социјално поведение на поединецот набљудувано од криминолошки аспект може да укаже на етиолошката врска меѓу таквото поведение и извршувањето на определени кривични дела, односно да претставува еден од бројните криминогени фактори што го условуваат криминалитетот како екстремно негативноопштествена појава. И од кривично правен и од пенилошки аспект не е без значење дали поранешното поведение на сторителот на кривичното дело било оценето како лошо или добро, од страна на неговата поранешна средина. Законодавецот исто така, допушта таквото претходно поведение на престапниците судот да ги земе предвид при одмерување на казната. Од пенилошки аспект тоа поведение е значајно во поглед на утврдувањето на мерките на третман, за тоа што е неспорно дека кога се работи за сторител со добро минато ќе бидат потребни помалку усилби од страна на пенилошките стручњаци во остварувањето на превоспитните цели. Тоа се алкохолизмот, наркоманијата и проституцијата.

Во најголемиот број случаи на сексуална злоупотреба на деца присутни се одредени социо-патолошки појави, а најраспространета таква појава кај семејството е алкохолизмот, потоа душевната болест, но присутни се и зависностите од дрога и проституција на мајката.

Познато е дека прекумерната употреба на алкохолни пијалоци предизвикува бројни проблеми во физичката, психолошката и социјалната сфера на личноста. Во тој поглед, речиси, не постои ниту еден аспект што од страна на медицината и психијатријата не е доволно истражен. Меѓу физиопатолошките промени најчесто се посочуваат значително послабо функционирање на сите сетила и поважни органи, забавеност на движењата и нивната слаба координација како и растројството во нормалната работа на нервниот систем. Психолошките промени и истовремено последиците на алкохолизмот се манифестираат во: растројство на психолошките функции, во прв ред на свеста, афектите,

12

нагоните и поведението, разбирање на стравот и развој на храброст, слобода и грубост, губење на самоконтрола и правилна ориентација во општествената средина, откочување на агресивноста која во помала или поголема мера постои кај секој човек, доаѓа до закочување и затапување на интелектуалната сфера, појава на деградација на личноста, накратко психичкото дејство на алкохолот води кон некритичност, агресивност и нездрава храброст. Промените во општествената сфера се појавуваат како: нарушување на односите, а потоа и напуштање на семејните обврски или семејството во целост, невработеност, вагабундажа, пасивизирање во работата и преземање какви и да е други обврски, општествена изолираност, луксузен начин на живот, тешко нарушување на односите со средината во која се живее преку разни кавги, тепачки, нарушување на јавниот ред и мир и сл. Постојат различни мислења за влијанието на алкохолизмот врз криминалитетот, некои сметаат дека во случаите кога алкохолот е главна причина за криминалното однесување лицата најчесто извршуваат крвни деликти, семејно насилство, сексуални деликти и сообраќајна деликвенција. Додека, во случаи кога алкохолизмот е дополнителен фактор кој не е доминантен, криминалното однесување му претходело на социопатолошка појава.

Наркоманијата или злоупотребата на опојни дроги претставува прекумерно редовно земање на дроги што води кон физичка или психичка зависност поради која поединецот што ја користи има потреба за постојано зголемување на дозата, а самото дејство на дрогата предизвикува оштетување на неговото здравје и штета за општеството.

Врската меѓу криминалното однесување и наркоманијата, слично како и кај алкохолизмот може да биде посредна и непосредна. Посредната условеност е во тоа што голем број на наркомани потекнуваат од криминалните средини и биле склони кон криминално однесување и пред да станат зависници. Непосредната врска е во постоењето на кривични дела кои се поврзани со нелегално производство, поседување, криумчарење и продажба на дрога, како и кривични дела кои ги вршат зависниците под влијание на дрогата, но и за да дојдат до дрога

Покрај надворешните фактори има и внатрешни или ендогени криминогени фактори, како фактори поврзани со психичката основа на личноста и нејзината поврзаност со криминалното однесување се: интелигенцијата, темпераментот, карактерот, емоциите, склоностите, мотивите, ментални пореметувања и слично.

в. Темпераментот и емоционалните особини

Во психолошката литература обично се смета дека особините на темпераментот го изразуваат само начинот и карактеристиките на емоционалното реагирање во поглед на зачестеноста, траењето, интензитетот и брзината со која се јавуваат емоциите. Меѓутоа, темпераментот не може да се ограничи само врз емоционалната сфера на реагирање, туку се однесува на сите видови на човековото психичко реагирање, како и на сите движења што тој ги врши. Особините на темпераментот се насетуваат преку психомоторните реакции, говорот и постапките на поединецот. На особините на темпераментот им се припишуваат наследен и непроменлив карактер. Постојат повеќе типови на особини, денес главно се зборува за следните:

- Колерик – се карактеризира со брзи волеви и силни емоционални процеси, тоа е тип кој лесно се лути, брзо менува расположение, животот му е динамичен, тешко поднесува навреди. Неговите натамошно особини како што се пакост, завст, тврдоглавост и др. го прават погоден за вршење кривични дела.

- Сангвиник – се карактеризира со брзи волеви и слаби емоционални процеси.

Поседува слични особини како колерикот, со таа разлика што тие кај него се помалку изразени. Неговите чустава не се толку силни и не трајат долго. Лесно го менува расположението од негативно во позитивно, лесно и непромислено паѓа под туѓо влијание. Склон е кон ведро расположение, полн со надежи.¹³

- Меланхолик- се карактеризира со спори волеви и силни емоционални процеси. Во неговите чувства кои се непријатни преовладува тага и загриженост. Пројавува ретко испори но силни реакции проследени со интензивни чувства кои долго трајат. Повлечен во себе и реагира главно на она што е поврзано со неговата личност. Расположението му е изразито песимистичко.

- Флегматик– се карактеризира со спори волеви и слави емоционални процеси. Тој е лице кое не ги покажува своите чувства впо надворешното поведење. Чувствата му се слаби како и подвижноста. Пројавува апатичност, рамнодушност и ретко и бавно реагира. Општото расположение му е претежно оптимистичко. Со оглед на одмереноста, промисленоста и сталоженоста покажува отпорност кон вршењето кривични дела.

г. Карактерот на личноста

Карактерните особини на поединецот се многубројни и вклопени во интегративен систем од особини што му овозможуваат релативно доследно постапување. Понекогаш тие особини можат да имаат значење во условувањето на човековото престапничко поведење. Такво дејство можат да манифестираат негативните карактерни особини како што се: примитивизам, подмолност, препотентност, грубост, несовесност, неискреност, мрзливост, егоизам, вообразеност, некритичност и несамокритичност, неупорност, колебливост, малциозност, недисциплинираност, пасивност, претерана самодоверба и др. сторителите на кривични дела најчесто се карактеризираат со примитивизам, агресивност, настраност, малциозност, ригидност, егоцентричност, егоизам и други негативни особини.

Но во некои случаи и определени позитивни особини како што се: упорноста, претерана храброст (немање страв од последиците на делото и казната), претерана сигурност во себе, решителноста, па дури и искреноста и други карактерни особини.¹⁴

д. Емоциите

¹³ Аслимоски П., Станојоска А., Криминологија, Битола, 2015 година, стр.300

¹⁴

Чувствата или емоциите претставуваат психички процеси кои го одразуваат односот на личноста кон предметите, настаните и другите луѓе и кон сопствените постапки и доживувања. Под чувства како фактори на престапничко поведение ги подразбираме психичките процеси во кои она што човекот го доживува како пријатно или непријатно, и што во стек со други криминогени фактори, го покренува на престапничкоповедение. Најчести чувства кои се насочени кој другите лица се чувствата на љубов,нежност, љубомора, завист и омраза. Според интензитетот и траењето емоциите се делат на афекти и емоционални состојби кои што имаат бурен тек и страсти интензивни емоционални состојби со долго траење. Афектите се пропратени и со телесни промени и најчесто се врзани со кривични дела за кои што лицата можат да добијат поблаги санкции, но и кривични дела за кои лицата можат да добијат потешки санкции како што се пр.

Убиство од безобзирна одмазда. Исто така емоционалната нестабилност која се карактеризира со зголемена раздразливост, вознемиреност, тешкотија во контролата на емоциите, зголемена осетливост, нетолерантност кон тешкотиите кои се јавуваат при остварување на поставените цели, претставува фактор за појава на криминално однесување.

2. Феноменолошки карактеристики на кривичното дело „ Полов напад врз дете”

Криминалната феноменологијата претставува дел од криминологијата која ги проучуванадворешните манифестации на криминалитетот како масовна општествена појава и фактите низ кои се манифестира едно пединечно однесување.

Криминалната феноменологија претставува подрачје на криминологијата како наука што се занимава со појавните облици, конкретните и општите манифестации на криминалитетот и делинквенцијата во општествената реалност со обмот, динамиката и структурата и структуралните промени, со распространетоста на криминалитетот и делинквенцијата и нивните карактеристики што се израз на времето и просторот, со квалитативните и квантитативните карактеристики што произлегуваат од неговиот карактер на индивидуална и општествена појава, со штетните последици и жртвата и сето тоа како потреба да се стекнат сознанија а објаснување на нивната етиологија.¹⁵

Криминалната феноменологија ни дава одговор за обемот на кривичните дела што го претставува вкупниот број на извршени кривични дела на определен простор воопределено време, за структурата на криминалитетот со што се утврдуваат неговите видови на кривични дела и нивниот меѓусебен однос, за динамиката на криминалитетот со што се добива појасна слика за опаѓањето или порастот на криминалитетот во однос на некој друг временски период, како и за појавните облици на кривични дела.

Феноменолошкиот пристап е обид да се разберат луѓето преку гледање на светот низ нивни очи. Феноменологијата ја гледа индивидуата како производ на сопствената перцепција. Оттука, тоа што личноста го вели за себе мора да се прифати како вистинитост на сопствениот субјективен универзум. Треба да се дознае психолошкиот живот на сторителот, неговото сфаќање и претходното искуство и сексуалниот интерес за сексуален однос со деца, во литературата многу обиди се направени кои го објаснуваат

¹⁵ Slobodanka Konstantinovic-Vilicic, Vesna Nikolic-Ristanovic, Kriminologija, Nis 2003 str.33

однесувањето на сторителите невлегувајќи во различни теоретски рамки и често употребувајќи го поимот каузалност, во обид да се објасни и предвиди оваа појава.

Феноменологијата може да направи повеќе обиди за длабочината и сложеноста на ова прашање, бидејќи го истражува човековото искуство и има за цел да ја открие структурата на ова искуство во форма на психолошко значење. Ова е направено за разбирање на феномените (за стекнување увид во психолошката страна на животот на сторителот), без прво откривање на темелите на еден феномен, не може да се направи ништо во врска со тоа, па дури ни да се преземе првиот чекор напред.

Сексуалната злоупотреба на деца е меѓународен проблем, тоа е личен проблем, проблем во заедницата и социјална грижа. Родителите своите деца ги предупредуваат децата „да се чуваат од странци“, но истражувањата на Конте и Шуерман (1987) покажале дека сексуалниот напад од страна на странци е релативно ретка појава, само четири проценти (4%) од децата жртви биле злоупотребени од страна на непознати лица за детето и семејството. Поголема е веројатноста децата да бидат сексуално малтретирани од странана членови на нивните семејства и од блиски лица.¹⁶ Многумна од нас имаат потешкотии да разберат како постари лица се способни да имаат секс со дете, општо се верува дека таквото однесување предизвикува болка и емоционална штета, ги прекршуваат прифатливите стандарди на однесување кон возрасните деца. Во областа на сексуалната злоупотреба на деца не постои ништо повеќе збунувачки од прашањето „Зошто некој сексуално злоупотребува или малтретира дете“. Сегашната литература и истражувања неуспеваат соодветно да одговорат на ова прашање. Кога ги согледуваме во општеството, сфаќаме дека секоја жена, било да е тоа дете или возрасна е потенцијална жртва на сексуална злоупотреба. Жените и девојчината го ограничуваат нивното движење и нивното однесување, заради избегнување на силувачите. Помладите деца се повеќе изложени на ризик, тоа е надвор од разумно сомневање дека сексуалната злоупотреба има негативни последици врз жртвата сама по себе и слично, однесувањето наметнува какво било нормално, оставајќи го со неодговорени прашања, дали тие сексуално злоупотребуваат деца?. Исто така вреди да се спомене дека сексуалната злоупотребата се јавува и кај деца од машки пол, но поретко и статистиката за оваа сексуална злоупотреба не е толку висока колку за жените. Повеќето истражувања се фокусирале на поединецот, децата, семејствата и жени. Истражувањата што се водат вклучуваат идентификување на детето, сексуалната злоупотреба и начини за идентификување на непознати случаи. Chorn (1992) открил кои техники најчесто се користат во лекувањето и управувањето со адолесцентни сексуални престапници, како што се мирис на аверзивна терапија во комбинација со пенилна плетисморгографија (Malesky, 1990, Мустер, 1992). Овие техники се со цел да се намали сексуалната возбуда за да се утврдат девијантни стимулации, но немаат, и е докажано дека ја спречува сексуалната возбуда (Маршал, 1990). По преминувањето на когнитивно-бихевиорална програма за третман со сторителите, Бекет го открил тоа дека повеќето сторители го прекршуваат. Треба да се напомене дека сексуалниот престапник не е секогаш неинспириран, аргесивен психопат кој демне во темни улички, тој во повеќето случаи е пријател, познаник, татко или некој близок пријател или роднина. Целта на истражувањето е се дознае за нивните претходни искуства, сексуалните интереси и злоупотребата на децата, да се опишат основните

¹⁶ Аслимоски П, Станојоска А, Криминологија, Битола, 2015 стр.42

значења на сексуалниот контакт со деца, да се дознае кои емоции ги имаат пред, за време и по сексуалното злоупотребување на децата. Сексуалната злоупотреба на деца е тајна активност, нешто што обично оние кои се вклучени, било сторителот или жртвата не откриваат. Теоријата која укажува дека сторителите на полов напад врз дете најчесто и самите биле жртви на сексуална злоупотреба во детството .¹⁷Значителен број на истражувања за насилство против децата и младината се направени во земјите од Европа уште од 1990 година. Повеќето се фокусирани на сексуално насилство, сексуално вознемирување, насилство нанесено од страна на родителите, и насилство во училиштата. Направена е класификација по држави на застапеност на сите видови насилство врз децата од страна на нивните родители без разлика дали се работи за сексуално, физичко или психичко насилство. Од добиена статистика по државите е утврдено дека сексуална злоупотреба е најмногу регистрирана во државите Австрија (1993), Финска (1994) и Франција (1989), Германија (1992), Норвешка (1994), Шпанија (1995), Романија (1999), Швајцарија (1994), Велика Британија (1985). Понатаму направени се студии на истражувања за насилство врз децата применето во училиштата, како и другилуѓе кои не спаѓаат во категоријата на семејно насилство. Меѓутоа пред се нашиот интерес тука е да се задржиме на „тортурата“ на која се подложени илјадници деца во домот во кој живеат. Во овој контекст, повеќето истражувачи се фокусирале на неколку главни прашања:

- а) периодот кој се смета за детство,
- б) методите на „регрутирање“ на жртви и пристапот до истите, в) типот и дефинициите за присутно насилство и
- г) местото на кое насилството и злоупотребата се случила.

Во понатамошниот аспект се дадени одговори на тоа како истражувачите дале одговор на овие за нив 4 клучни прашања и нивната важност за истите. 1) Детскиот период – Периодот во кој детето се уште се смета дека е дете, е периодот од 12 до 19 години (малку чудни граници за кои би требало да стои период на младинци, но експертите сметале дека овие години можат да бидат покритични, особено поради периодот што баш овие години децата се развиваат како адолесценти). Тие велат дека овој момент е клучен за развојот на личноста на секоја индивидуа, особено ако е подложена на било каква злоупотреба може да предизвика трајни непоправливи последици.

2) Метод на „регрутирање“ на жртвите и собирање на информации.

3) Неколку извештаи добиени од центрите за социјална заштита, посочуваат на фактот што повеќето податоци кои ги добиле центрите за присуство на сексуалната злоупотреба на децата во семејството, најчесто се добиени од случаите решени во суд. Како и да е извештаите кои се добиени од кривичните статистики го потценуваат феноменот и не даваат доволно информации за жртвите. Повеќето студии кои се однесуваат на психолошкото насилство под кое се децата подложени, истите велат дека најчесто истото потекнува од семејството, и тука постојат 2 подтипови на овој вид насилство велат експертите, едното се однесува на психолошко влијание на децата без или со присуство на физичка казна. И тука постојат разни класификации, што доведува до поголемо

¹⁷ Gebhard, 1956, Seghon I Boucher, 1980

заплеткување на работите, истражувачите велат дека тоа е тешко да се објасни поради фактот што повеќето од државите применуваат различни методи во процесот на утврдување на семејно насилство и откривање на веќе постоечките и потенцијалните жртви од истото.

4) Објаснување за насилниците - во текот на анализите, особено внимание се посочува на врската која ги поврзува злоупотребуваното дете и неговиот насилник, вклучувајќи ја возраста и полот на двајцата. Притоа без оглед на основата врз основа на која и се прават овие истражувања, истите покажале дека во процентповеќе како жртви се јавуваат девојчиња, отколку момчиња.

2.1 Дефинирање на сексуално вознемирување на дете

Насилството над децата може да се подели на физичко, психичко и сексуално насилство. Не е исклучено некои од овие облици на насилство над децата да се комбинираат, што е посебно случај со сексуалното насилство кое по своите последици секогаш е од комбиниран вид. Сексуалното вознемирување на децата е еден посебно опасен вид на сексуална деликвенција.

Сексуалното вознемирување на децата подразбира секој контакт или интеракција на дете и возрасна личност каде што доаѓа до вагинален, орален или анален однос, како и сите останати форми на контакти со детето кои се спроведуваат во сексуални цели. Сексуалниот контакт на дете со друга личност која е постара и која има моќ и контрола над него, исто така претставува сексуално вознемирување. Исто така, може да се дефинира и како секој вид на задоволување на сексуалните потреби и нагони со примена на физичка, психичка или некоја друга сила или надмоќ.¹⁸

Како специфични видови на сексуално насилство над деца спаѓаат и детска проституција и детска порнографија кои се често поврзани со трговија на деца.

Сексуалното вознемирување вклучува вагинален, орален или анален однос и останати форми на контакт со малолетникот кои се спроведуваат во сексуални цели, на пример сексуално допирање или неконтактни сексуални активности, воајерство, прикажување на порнографски материјали или наведување на детето да се однесува на сексуални, неприфатливи начини за неговата возраст. Сексуалната експлоатација се однесува на користење на деца за проституција, порнографија или други слични активности .

Сексуалното насилство над децата во главно започнува во осмата година, а завршува во касна адолесценција. Загрижувачки се податоците дека од пет злоупотребувани деца, дури 4 се девојчиња, и дека во 38% случаи насилството го пријавува самата жртва, а дека во 29% случаи тоа го прави мајката, додека само во 5% случаи тоа го прават луѓето во средината. Како насилници кај деца на помала возраст најчесто се јавуваат членови на потесната или пошироката фамилија како и најблиските познати лица на кои им е овозможен контакт со деца.

¹⁸ Child sexual abuse, Incest, assaults and exploitation, Washington DC, 1978

Токму поради ваквата врска помеѓу детето и сторителот, ваквите случаи тешко се откриваат и уште поретко се пријавуваат. Таквите деца не се свесни за тоа што им е направено и дури подоцна во животот го сфаќаат значењето на тој чин. Што се однесува до постарите деца тие го сфаќаат значењето на она што им е направено, но тоа не го прифаќаат одма така што не се ретки случаевите кога злоставувањето е повеќегодишно.

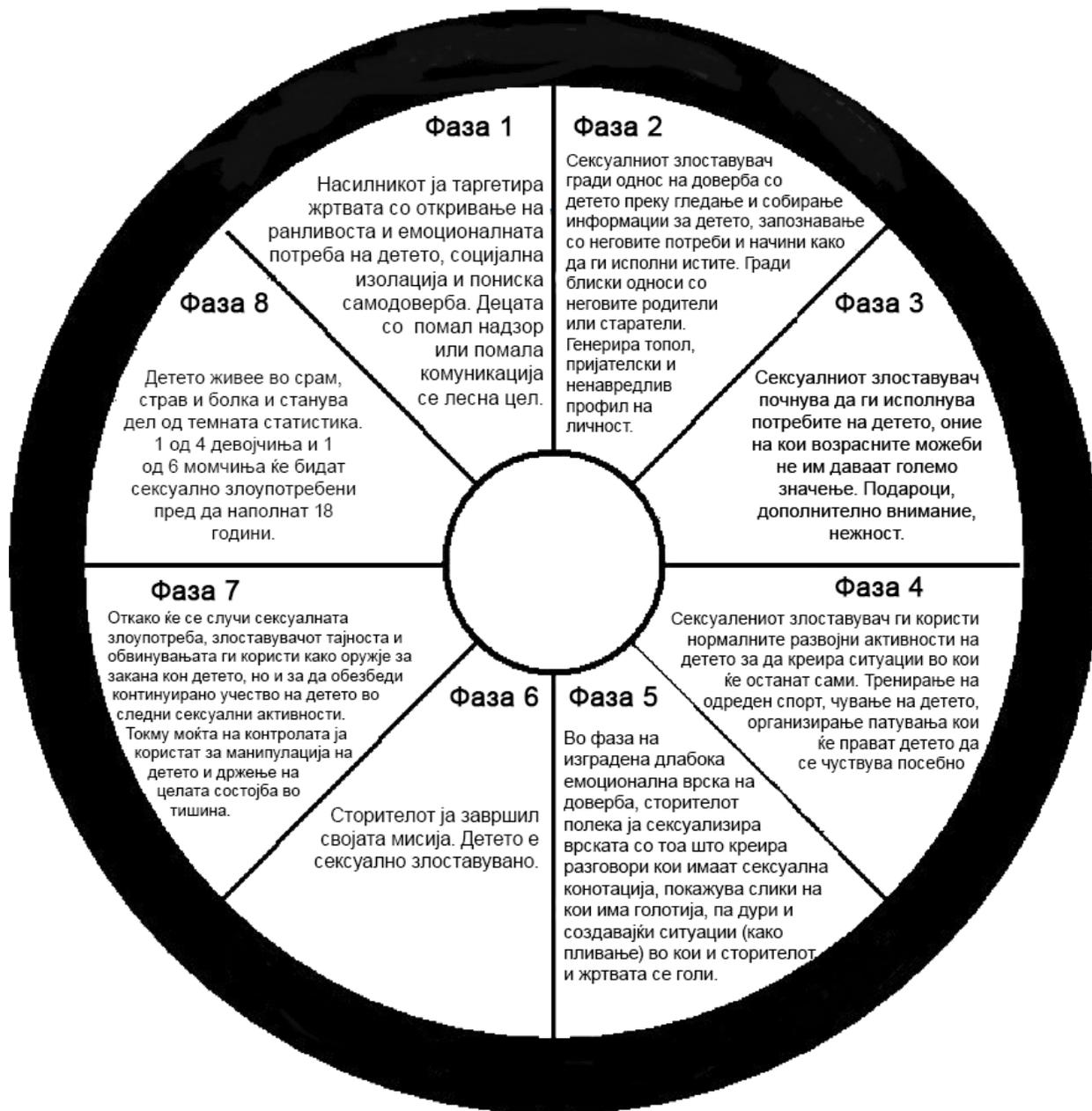
Најчести причини за непријавување се закани и страв од сторителот и чувство на детето дека направило нешто недозволно. Исто така, детето во голем број случаи смета дека тоа што му се случува е нормално. Токму непријавувањето претставува еден од најголемите проблеми во превенција и заштита на децата од вознемирување.¹⁹

Постојат индикатори кои го олеснуваат препознавањето на сексуално вознемирување на детето, а тие се прикажани во следната табела:

Физички индикатори
<ul style="list-style-type: none"> - Генитални или анални повреди и крварење - Генитални болки и чешање - Траги од крв на долна облека - Бременост - Тешкотии при одење и седење - Соматски проблеми, посебно болка во предел на стомакот или главата без соодветна медицинска причина
Бихевиорални индикатори
<ul style="list-style-type: none"> - Манифестирање на бизарно и невообичаено сексуално однесување или знаење - Претерана мастурбација кај мали деца, допир на гениталното подрачје - Таинствено однесување, страв од допир - Сексуален промискуитет и заводничко однесување, проституција на тинејџери - Изјава на детето дека е злоупотребувано
Семејни индикатори
<ul style="list-style-type: none"> - Татко или друга возрасна личност покажува претерано заштитничко донесување кон детето, му покажува посебно внимание - Близок физички контакт на возрасен и дете кога родителот не е дома - Татко или друга возрасна личност се гледа себе како „сексуален едукатор“ на детето - Мајката смета дека детето и е ривал - Искуство на сексуална злоупотреба кај еден или кај двајцата родители

¹⁹ Жегавац, Н., деца која чекају, изазови и трендови професионалне праксе у заштити деце од злостављања, Београд, 2004

²⁰ Табела бр.1: Индикатори за препознавање на сексуално вознемирување

21

Слика бр.1:Фази на сексуална злоупотреба на дете

²⁰ Попоски,М., Феноменологија и етиологија на педофилија во Р.М. и светот

²¹ Incest survives United voices of America, 2014-ISUVOA.COM

2.2 Криминолошка поделба

2.2.1 Педофилија

За многумина прва асоцијација на поимот сексуално вознемирување и злоупотреба на децата е педофилија и тоа најчесто хомосексуална педофилија. Самиот збор педофилија која означува „љубов на мажи и деца“ се користи како еуфемизам за сексуално вознемирување на момчиња и девојчиња. Најкратко, педофилијата може да се дефинира како „сексуална настраност која се гледа во сексуалната привлечност кон деца од ист, спротивен или од двата пола“.

Од медицинска гледна точка, зборот педофилија се користи за означување на „перзистентни чувства на привлечност кај возрасни лица или постар адолесцент насочени кон предпубертетски деца, без оглед дали привлечноста довела до активности со целстапување во однос со детето или не“. Психијатријата и спихологијата педофилијата јасместуваат во облик на пореметување на личноста. Тука доаѓа до погрешен избор на сексуален објект, а тоа се најчесто деца. Може да се биде хетеросексуална и хомосексуална. Пореметувањето поретко се јавува и кај жените. Хетеросексуалните педофили бираат деца од 8 до 10 години, додека хомосексуалните педофили бираат деца на поголема возраст.

Во пракса, изразот педифил најчесто се употребува за означување на лица кои се обвинети или осудени за некој облик на сексуално вознемирување како предпубертетски деца така и адолесценти. Но, не се сите сексуални претстапници чии жртви се деца педофили, ниту сите педофили сексуално ги вознемируваат децата. Поради тоа се смета за прифатлив терминот „педофил предатор“, израз кој прв е употребен од Андреј Вачкс за означување на педофил кој се впушта во сексуални активности со малолетно лице.

Слика бр.2:Циклус на сексуална злоупотреба кај педофилите

2.2.2 Инцест

Инцест е веројатно најтрауматично искуство кое детето може да го преживее.

Традиционално се одредува како сексуален однос помеѓу две лица кои се во премногу блиско сродство за да можат да склучат законски брак. Но, изворот на траума за детето воопшто не е фактот од постоење на крвно сродство. Она што влијае поразително на детето е кршење на односите на доверба кои ги има кон возрасниот инцестник.²²

Токму затоа, покрај законската дефиниција на инцест која е содржана во Кривичниот законик во вид на кривично дела на родосквернавање, постојат и голем број широки криминолошки дефиниции. Значи во широка смисла, под инцест се подразбира и „секој вид на сексуално вознемирување на детето од страната на постара личност од доверба, која е во позиција на моќ и претставува авторитет за детето“. Во криминолошка смисла, за постоење инцест не е неопходно постоење на сексуален однос. Тој постои и во случај на употреба на зборови и звуци, изложување на детето на сексуален чин помеѓу две возрасни лица, како и секој вид на непримерно допирање или милување кое за цел има задоволување на сексуалните односно сексуално емотивните потреби на лицето, на кое детето не може да му се спротивстави. Овој вид на сексуално вознемирување на детето

²² Миленковиќ, Н., Сексуално злостављање деца, облици и учесталост, Ниш, 2013

тешко се открива и тоа обично после одредени години по престанување на вознемирувањето.

Иако сексуалната злоупотреба на децата се случува на сите возрасти, утврдено е дека најчест почеток е меѓу четвртата и осмата година од животот или во адолесценција. Според статистиките, значително повеќе има случаеви на сексуално вознемирување на девојчиња од момчиња, но тоа може да биде артефакт. Изгледа дека момчињата повеќе кријат поради нагласен страв и осуда и долго и тивко патат пред да побараат помош. Прочувањето на случаи на инцест нужно укажувало на „нормалноста“ на сторителот, во смисла на надворешно функционирање во семејниот, професионалниот и општествениот живот.

2.2.3 Детска проституција

Во античкиот свет детската проституција била многу честа и вообичаена појава. Децата се регрутирале од робовите, а на проституција ги присилувале сопствениците, или господарите. Дури во Средниот век прв пат се појавило настојување за сузбивање на оваа појава. После ова позитивно движење доаѓа до назадување и во текот на осумнаесетиот век детската проституција се повеќе се проширила. На сите страни се отворале јавни куќи. Во Англија, на пример младите девојки од англиски, ирски и шкотски села биле носени во Лондон, под изговор дека ќе добијат постојана работа. Тие девојки многу скапо им биле продавани на сите сталежи и на сите возрасти. Факторот кој во најголема мера влијае на појавата на детска проституција е сиромаштијата. Влијанието на сиромаштијата најчесто се разгледува на ниво на семејството. Сиромашните родители многу често ги продаваат своите деца на трафикери кои подоцна ги присилуваат на проституција. Сиромаштијата на семејствата е многу честоедна од причините за напуштање на децата, при што тие стануваат „деца на улица“ изложени се на ризик од виктимизација и стануваат лесен плен за трафикерите. Не е редок случај ни самите родители да ги присилуваат децата на проституција за да дојдат до пари.

2.3 Карактеристики на жртвата

Секое лице секојдневно е изложено на опасност да се претвори во реална жртва на одреден сторител, извршувајќи одредено кривично дело и со тоа да се виктимизира. Познато е дека децата спаѓаат во ризична категорија на лица и како такви се јавуваат во улога на потенцијални и реални жртви. Тоа се должи на посебностите на децата на физички и психички план што ги издвојуваат од останатата популација. Физичката инфериорност во однос на возрастите, уште повеќе доаѓа до израз ако детето има физички недостатоци (инвалидност, глувонемост, доколку е слепо, со оштетен вид и слично), односно психички недостатоци (ментална заостанатост, душевни заболувања и слично). Психолошките карактеристики својствени за децата, кои исто така го зголемуваат ризикот да станат жртви може да се препознаат во нивната наивност, љубопитност, желба за авантура или за имитирање на други (по правило врсници кои се карактеризираат со асоцијални и девијантни поведенија), некритичност, нереална проценка на сопствените можности, желба по секоја цена да го сменат сопствениот живот, отпор кон возрастите изразен преку бунтовништво, негирање на постоечкото како бесмислено.

Како жртва на полов напад врз дете може да се јават децата од двата пола и машки и женски. Но, во најголем број случаи жртвите се женски деца. Станува збор за деца кои се уште не се развиени ниту психички ниту физички и се наоѓаат на возраст до 14 години. Дете може да стане жртва на полов напад бидејќи се наоѓа во незрела фаза од својот развој, кога не е способно да ја препознае опасноста која му претстои од другата страна и му се заканува со сериозно загрозување на неговата личност, при што ќе се најдево ситуација сторителот на делото да му диктира начин на однесување за кое детето ќе развие свест дека така треба да биде и дека тоа е нормално, бидејќи му го зборува возрасен човек.

Голем дел од жртвите не се осудуваат да зборуваат за случениот настан, туку тоа го кријат во себе од различни причини, срам, страв од одбегнување од останатите, закана од сторителот, одвратност да признаат дека некој ги допирал или извршил некое дејствие врз нив и слично. Исто така, причина за да не признаат на некое е и тоа што сторителот може да биде член на потесното семејство. Жртвите на полов напад често пати го кријат настанот на сексуална злоупотреба и поради тоа што мислат дека така побрзо ќе го заборават.

Кај сексуална злоупотреба на деца не може да се зборува за жртви провокатори, бидејќи самиот факт што станува збор за лице кое не наполнило 14 години треба да биде доволна причина за сторителот да се откаже од намерата да го стори делото, без оглед на тоа дали постои провокација или не. Ваквата констатација може да се оправда и со фактот дека станува збор за лица кои со оглед на возраста не се во можност докрај да расудуваат и разумно да реагираат на надворешните случувања.

2.4 Карактеристики на сторителот

При определување на карактеристиките на сторителот на кривично дело полов напад врз дете, главно е трансформирањето на некои детали во нешто конкретно, нешто човечко и прифатливо кое би послужило за нивно разликување од другите сторители на кривични дела. Тука соочувањето е со свиреп напад врз дете, каде што треба да се има во предвид дека сторителот најчесто е личност со нормален живот, работа па дури и со семејство, при што многу често се случува по дознавањето на вистината, тоа е големо изненадување за неговата фамилија и опкружување.

Сторителот на полов напад врз дете може, но не мора да биде педофил по природа.

Тој може да има сексуална настранетост кон деца и да изврши кривично дело како резултат на таа привлечност која ја чувствува кон децата. Но, не секогаш сторителите на полов напад врз дете се педофили. Напротив, тие можат да го извршат кривичното дело од чиста љубопитност, задоволство или од сосема друга причина.²³

Педофилите кои се сторители на кривичното дело полов напад врз дете речиси уште од рана возраст почнуваат да покажуваат знаци на настраност кон деца со некои знаци кои најчесто не ги споделуваат со другите околу нив. Така, некои судски експерти кои вршеле вештачење врз педофили сторители, напоменуваат дека тие доживувале

²³ Ангеловска, А., Казнено правни аспекти на педофилијата, Правен факултет Скопје, 2011

оргазам кога мали деца им седнувале во скут или кога мали деца се појавувале пред нив Педофилните сторители се обично психички неурамнотежени личности кои не се психосексуално созрени. Речиси 90% од нив се под 35 години, а само 10% се над 50 години. Потекнуваат од сите слоеви на општеството. Многу често педофилот е личност на која детето и верува и и се восхитува. Педофилите обично се специјална група, кои имаат голема предисторија на неуспешни односи со жени. Многу од нив имаат ретки, или воопшто немаат, зрели сексуални односи. Педофилите обично имаат пасивно агресивна личност, со чувство на инфериорност и јака зависност.

Многу педофили, дури и оние кои силуваат, имаат сериозно психосексуални пречки, кои се манифестираат во текот на сексуалното настранување. Тоа е вообичаено пореметување на ерекцијата, прерана ерекција, пореметена ејакулација, па дури и импотенција. Педофилите се најчесто машки лица и возрасни. По својата психофизичка и социјална природа, жената е повеќе склони да биде жртва, отколку делинквент. Многу од сторителите на полов напад врз дете се психички здрави лица кои се свесни за своите дејствија, знаат секогаш како се однесуваат, не покажуваат знаци на социјална неадаптираност или психопатско однесување. Многу од нив и немаат никакво оштетување на сексуалната ориентација, туку нападот врз дете го прават со волја и се пресметлици во однос на своето дејствие.

Услов за едно лица воопшто да може да биде кривично одговорно е тоа да биде пресметливо, односно способно за вина. Способноста да се сфати значењето на своето дело е всушност способност за расудување во смисла на разбирање на вистинското и општественото значење на своите постапки. Поинаку кажано, се бара сторителот да има свест за она што фактички го прави, способност за сфаќање на она што може да произлезе од преземеното дејство, односно пропуштање и се разбира, за причинската врска помеѓу постапката и последицата.

Од друга страна, оваа способност значи и можност за разбирање на општественото значење на преземената постапка, се бара макар и најелементарна свест за тоа како луѓето гледаат врз таквата политика со сето она што на неа се надоврзува²⁴. Криминалистичката практика кај нас и во светот покажува дека структурата на сторители на полови напади врз деца најчесто ја сочинуваат наставници, педагози, психолози, тренери, верски службеници, роднини на детето, семејни пријатели, соседи и друго.

Токму поради професијата на сторителот, најчесто е многу тешко да се препознае дека тој има други намери кон детето. Силното и емоционално поврзување кое може да го имаат сторителот и жртвата е всушност причина плус за педофилот односно сторителот да може полесно да го злоупотребува детето. Често се работи за личности кои не успеале со сопственото лично залагање да достигнат одреден степен на образование, не успеале со сопствено лично залагање да достигнат одреден степен на образование, професионална квалификација и да го решат прашањето на своето вработување и животниот стандард за што компензација бараат и наоѓаат во насилнички акти со искажување на агресија.

²⁴ Марјановиќ, Ѓ., Каневчев, М., Македонско кривично право општ дел, седмо изменето и дополнето издание, Просветно дело, АД Скопје, 2010

Ваквиот акт од страна на сторителот најчесто е израз на сопствената немоќ да се влијае во општеството и да се постигнат одредени посакувани цели, па на тој начин, извршителот пред себеси се обидува да покаже моќ и да ја зацврсти својата слика за авторитет.

Од психолошки аспект педофилите имаат ниско мислење за себе, слаби социјални вештини, агресивни се кон самите себе, се самообвинуваат за својата неспособност, покажуваат зголемена социопатија и когнитивна дисторзија, а според некои истражувања покажуваат и зголемена психотичност, невротичност и интровертност.

2.5 Врската меѓу сторителот и жртвата

Мал е бројот на кривични дела каде што нападот на детето се случува веднаш, без никакво предупредување за сексуален напад. Заедничко за сите сторители на полов напад, односно за најголем дел од педофилите е дека тие поминуваат долго време таргетирајќи, наговарајќи и намамувајќи ја жртвата за сексуални цели. Врската која постои меѓу сторителот и жртвата се гради извесен временски период преку стекнување доверба, емоционално врзување на сторителот со детето. Исто така, многу често сторителот знае да се довлече и до родителите со цел да стекне поголема доверба за да може да биде повеќе време со детето, а да не предизвика сомнеж во исто време.²⁵

Педофилите посветуваат голема енергија и време за да ги развијат своите манипулативни вештини бидејќи колку што тие се подобри во подготвителниот процес the grooming process, толку поголем ќе биде пристапот до децата и помали шансите за детектирање. Тие се одликуваат со високи вештини во измамување на другите, „брусење“ на нивните вештини преку практично изведување и разменување на знаења со други педофили.

Треба да се напомене дека педофилите се сексуални предатори облечени како фини господа, или волци во кожа на овца. За да можат да ја задржат улогата која ја играат тие мора да поседуваат одредени успешни вештини со цел добро да се воспостави врската меѓу родителите и децата и да се избегне откривањето. Заведувачкиот процес кој го започнува сторителот секогаш се движи кон тоа, детето да бара пријателство, емоционална поддршка, забава и слично.

25

Слика бр.3: Кругот на сексуална злоупотреба на Волф

3. Сексуална злоупотреба на деца со попреченост

Децата со посебни потреби се дефинираат како лица на кое му е дијагностицирана интелектуална попреченост, оштетен слух (вклучително и глувост), говорни или јазични нарушувања, оштетување на видот (вклучувајќи слепило), сериозни емоционални нарушувања, ортопедски нарушувања, аутизам, трауматска повреда на мозокот, други здравствени нарушувања или специфични тешкотии во учењето И кому (поради состојбата) му треба специјално образование и специјални сродни ресурси. Од дефиницијата јасно се гледа дека попреченоста не е иста за сите, односно постојат когнитивни, бихевиорални и физички аспекти кои ќе варираат кај секое дете и кои ќе создаваат различни ранливости.

Децата со посебни потреби имаат три пати поголема веројатност да бидат жртви на сексуална злоупотреба (глувите деца доживуваат особено високо ниво на сексуална

злоупотреба). Децата со дијагностицирани нарушувања во однесувањето имаат 5,5 пати поголема веројатност да доживеат сексуална злоупотреба. Девојчињата со јазични нарушувања имаат значително поголема веројатност да доживеат сексуална злоупотреба.²⁶

3.1. Заштита од насилство

Конвенцијата за права на децата вклучува во себе детални одредби кои се однесуваат на елементите неопходни за заштита на децата од насилство, кои истовремено се однесуваат и на децата со попреченост.

Вреди да се спомене дека и Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW) вклучувајќи ги и девојки, има подебен дел кој е посветен на мајките и девојчињата со попреченост и во кој се бара од државите потписнички на Конвенцијата да донесат превентивни мерки како што се социјални програми за поддршка на децата и нивните старатели; мерки за идентификување, известување, упатување, истражување, лекување и следење на малтретираните деца; како и мерки за²⁷судска вклученост (член 19 (2)). Конвенцијата исто така, им налага на државите – потписнички превземање на соодветни мерки за промовирање на физичко и психолошко закрепнување со социјална реинтеграција на деца жртви од било која форма на занемарување, експлоатација, злоупотреба или тортура, или било која друга форма на сурово, нечовечко понижување или постапување или казнување(член 39)²⁸.

Конвенцијата бара слична помош, но бара и поддршка која е „чувствителна на возраст, пол и попреченост“. Тоа подразбира дека на семејствата на лицата со попреченост треба да им се дадат информации на семејствата и старателите како да избегнуваат, препознаваат и пријавуваат случаи на насилство (член 16)²⁹.

Член 19 (2) од Конвенцијата за правата на детето им дава можност за децата кои доживеале злоупотреба и се способни да формираат своја ставови да учествуваат во судска постапка. Тие имаат право да бидат сослушани како едно од четирите начела што стојат во основата на конвенцијата.

Во однос на децата со попреченост, Конвенцијата препорачува државите членки да создадат специјализирани единици во рамките на полицијата, судството и обвинителство за да се обезбеди рамноправно и правично учество во судскиот процес за деца со попреченост и за изразување на нивните ставови пред судот во согласност со нивната возраст и здрелост, на еднаква основа како другите деца. Во однос на пристапот пред лицето на правдата, членот 13 исто така, бара обезбедување на процедурални и соодветни обуки за професионалците.

²⁶ Forensic interview of children who have developmental disabilities – Jennifer Anderson, MSW, LISW(19.11.2006)

²⁷ UN, CEDAW Committee (2012); UN, CEDAW Committee (2005).

²⁸ CEDAW Committee (2012);

²⁹ _____

³⁰Слика бр.4: Причини за насилство на деца со попреченост

За полесно разбирање на форми на насилство кои се специфични за децата со попреченост, Членот 19 од КПД го дефинира насилството врз децата како и сите форми на физичко или ментално насилство, повреда или злоупотреба, занемарување или несовесно постапување, малтретирање или експлоатација, вклучително и сексуална злоупотреба. Комитетот предвидува неисцрпна листа на различни форми на насилство, како што се: занемарување или несовесно постапување; ментално насилство; физичко насилство; физичко казнување; сексуално злоупотреба и експлоатација; тортура и нечовечка или понижувачки третман или казнување; насилство меѓу деца; самоповредување; штетни практики; насилство во масовни медиуми; насилство преку информатички и комуникациски технологии; и институционални и системски прекршувања на правата на децата. Исто така идентификуваат посебни форми на физичко насилство на кои повеќе се подложни децата со попреченост: присилна стерилизација, особено на девојчињата; насилство во облик на третман (на пример, електроконвулзивен третман (ЕКТ) и електрични шокови што се користат како „третман на аверзија“ за

³⁰ Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU- European Union Agency for Fundamental Rights

контрола на однесувањето на децата); намерно наведување на децата со попреченост на питачење на јавен простор.

Децата со попреченост кои живеат во институции не се имуни на разни форми на злоупотреба што се сметаат за „ендемични“ во институционална грижа, како прекумерно користење на психотропни лекови, присилно изложување на медицински третман, употреба на сила и ограничувања .

Исто така проституцијата и експлоатацијата која е поврзана со трговијата со луѓе може да влијае и на децата со попреченост, затоа што децата со попреченост почесто од другите ќе станат жртви на детска проституција и детска порнографија, како и економска експлоатација, трговија со дрога и питачење.

³¹Слика бр.5: Фактори кои допринесуваат за насилно однесување кон деца со попреченост во домашни услови

³¹ Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU- European Union Agency for Fundamental Rights

Слично на тоа, засегнатите страни истакнаа дека децата со попреченоста е поверојатно да станат жртва на физичко и сексуално насилство, вербална злоупотреба и занемарување внатре во контекстот на семејството. Децата со попреченост често знаат да бидат отфрлени или занемарени, бидејќи семејството ги доживува како економски, психолошки и физички терет.

Семејствата се чувствуваат како да се „заложници“ на грижата која е потребна за нивното дете, што става многу притисок врз семејството, особено кога тоа го бараат децата постојана и интензивна нега. Финансиските тешкотии предизвикани од зголемената побарувачка за ресурси како што се медицински третман и грижа за децата со попреченост претставуваат уште една сериозна активирање на семејно насилство, кое може да има форма на физичко насилство или занемарување. Друг фактор на ризик се однесува за семејствата кои што гледаат на попреченоста како на „срам“, па разочарувањето поради попреченоста на детето ги поттикнуваат некои родители да ги изолираат.

Но често професионалците немаат вештини за препознавање на раните знаци на ризик од насилство и знаење како да се пристапи кон семејствата и да им се понуди поддршка.

3.2. Училишта и образовни услови

Училиштата играат клучна улога во промовирањето на социјалната вклученост, која бара заштита на децата од насилство. Како и да е, училиштата остануваат вообичаена средина за злоупотреба врз деца со попреченост, со малтретирање и вербални навреди особено распространети во образовните услови.

Сите деца, поради нивната фаза на развој, ограничен правен капацитет и зависноста од родителите или другите старатели, веќе се во ситуација на ранливост во споредба со возрасните. Ова ситуацијата се влошува кога детето има попреченост. „Колку повеќе начини на кои се разликувате од нормалното, толку повеќе ќе бидете изложени, а поголем е ризикот од чувство на стигматизираност“. (Психолог во организација за детски права, Данска). Попреченоста на детето во комбинација со други карактеристики - како на пример: социо-економски статус, етничка припадност, статус на мигрант и пол - го зголемува ризикот од доживување на насилство.

Извештај на УНИЦЕФ за „Насилство врз деца со посебни потреби“ посочува дека децата со попреченост честопати се тепани, малтретирани или малтретирани, и дека децата со интелектуална попреченост и децата со оштетен слух се особено ранливи на насилство. Земјите потписнички на Конвенцијата за правата на децата, за правото на образование ги обврзува државите членки да обезбедат инклузивен образовен систем за деца со попреченост и обезбедување на потребната поддршка за да им се олесни ефективно образование но и да воспостават превентивни мерки и обука за препознавање и да реагирање на насилство.³²

³² UNICEF (2005a), p. 10

³³ Слика бр.5: Фактори кои допринесуваат за насилно однесување кон деца со посебни потреби во образовниот систем

3.3. Етничка припадност

Да се биде лице со попреченост кое припаѓа на одреден етникум е едно од најлошите можни ситуации затоа што тој/таа се соочува со двојна стигматизација од околината“

Многу професионалци ја идентификуваа етничката припадност како фактор што може да го зголеми ризикот од насилство кај децата со попреченост.

3.4. Пол

„Да се биде млада жена која има одредена попреченост, значи да се има поголем ризик за изложеност на насилство“, тврдат огромен број од студиите го истражуваат родово базираното насилство.

Студија на ОН за насилство врз жени и девојки со попреченост објави дека девојчињата се особено со висок ризик од сексуално насилство, но тие инциденти остануваат невидливи. Факторите идентификувани во студијата дека придонесуваат за невидливост се: дека жените со попреченост, особено девојки, се перцепираат како

³³ Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU- European Union Agency for Fundamental Rights

несексуални; може да нема свест неопходна за препознавање на несоодветно однесување; зависност од другите; неможноста на професионалците да препознаваат злоупотреба; и недостаток на пристап до информации и советодавни услуги.

Извештајот заклучува дека „актуелните законодавни, административни и политичките напори честопати пропаѓаат во обидите да ги поврзат родот и попреченоста на значаен начин за решавање на соодветно специфичен ризик и фактори на ранливост“. Децата особено оние со интелектуална попреченост и сензорни нарушувања, често се изложени на малтретирање во училиштата и станбени домови за нега во детството. Понатаму, жените со попреченост честопати доживуваат психолошко насилство од нивните родители во детството, што го зголемува ризикот од насилство подоцна во животот.

3.4.Како се децата со попреченост подложни на сексуална злоупотреба?

Откривањето на сексуалната злоупотреба на децата со попреченост е малку веројатна. Нивното обелоденување исто така има шанси помалку сериозно да се сфати. Фактот дека многу деца со попреченост имаат комуникациски предизвици влијае на нивната способност да ја пријават злоупотребата. Промените во однесувањето на детето може да се припишат на неговата дијагноза наместо на знаци на сексуална злоупотреба.³⁴

Децата кои се сместени во згрижувачки домови, интернати, дом – семејства и кои често ги променуваат своите старателу, се под значително зголемен ризик а станат жртва на сексуална злоупотреба. Уникатните аспекти на попреченоста на секое дете можат да ја зголемат нивната ранливост на сексуална злоупотреба. На пример, дете со телесен инвалидитет може да бара многу грижа, зголемувајќи го бројот на даватели на услуги кои имаат пристап до него. Дете со когнитивна попреченост можеби не е свесно за тоа што е соодветно или несоодветно сексуално однесување од страна на возрасно лице кое се грижи за него.

Овие попречености исто така може да ги ограничат децата во можноста за обезбедување на форензички релевантни информации за злоупотребата на истражните органи, ЦСР и МВР. Најновите меѓународни истражувања се фокусираат на меморијата и комуникативните капацитети на децата со посебни потреби, но малку се знае за карактеристиките на оние што се верува дека биле злоупотребени. И децата и возрасните со попреченост се изложени на многу поголем ризик од насилство отколку нивните врстници кои не се инвалидни, според две систематски прегледи неодамна објавени во Лансет. Прегледите беа извршени од Центарот за јавно здравје на Универзитетот Ливерпул, Џон Мурс, Центар за соработка на СЗО за превенција од насилство и Одделот за спречување на повреди и инвалидност на СЗО. Ова се првите студии кои ја потврдуваат големината на проблемот и тие даваат најсилни достапни докази за насилство врз деца и возрасни со попреченост. Тие исто така го потенцираат недостатокот на податоци на оваа тема од земјите со низок и среден приход.

Прегледот за распространетоста и ризикот од насилство врз деца со попреченост, објавен во јули 2012 година, откри дека вкупно децата со попреченост имаат скоро четири пати поголема веројатност да доживеат насилство. Тие имаат 3,7 пати

³⁴ Forensic interview of children who have developmental disabilities – Jennifer Anderson, MSW, LISW (19.11.2006)

поголема веројатност да бидат жртви на какво било насилство, 3,6 пати поголема веројатност да бидат жртви на физичко насилство и 2,9 пати поголема веројатност да бидат жртви на сексуално насилство. Децата со ментални или интелектуални нарушувања се чини дека се меѓу најранливите, со 4,6 пати поголем ризик да бидат жртви на сексуално насилство отколку нивните врсници кои не се инвалиди.

„Резултатите од овие прегледи докажуваат дека лицата со попреченост се диспропорционално ранливи на насилство и нивните потреби се занемаруваат премногу долго“, забележува д-р Етиен Круг, директор на Одделот за спречување на повреди и инвалидност на СЗО. „Знаеме дека постојат специфични стратегии за да се спречи насилството и да се ублажат неговите последици.“³⁵

Факторите што ги ставаат лицата со попреченост во поголем ризик од насилство вклучуваат: стигма, дискриминација и незнаење за попреченоста, како и недостаток на социјална поддршка за оние кои се грижат за нив.

3.5. Кои се вообичаените митови за децата со попреченост?

- Попреченоста го прави детето непожелно за сторителите. За мала подгрупа на луѓе, сексуалните престапи се со привлечност. Сепак, поголемиот дел од сексуалните престапи немаат никаква врска со привлечноста.

- Сексуалната злоупотреба на дете со попреченост нема да му наштети на тоа дете. Децата со хендикеп имаат сексуален идентитет и сексуалност и имаат веројатност да претрпат штета како и другите деца.

- Давањето информации за сексуалноста на децата со хендикеп ќе го промовира сексуалното однесување. Нема докази дека давањето на оваа информација на децата го зголемува нивното сексуално однесување. Заблудата ги одразува сопствените стравовите и желбите на возрасните да ги заштитат децата.

- На децата со посебни потреби не им требаат информации за сопственото тело затоа што тие не се сексуални суштества кои некогаш ќе имаат сексуална врска. Многу деца со попреченост растат и имаат прекрасни, трајни здрави сексуални односи. Заблудата доведува до негирање на информациите што ги заслужуваат децата.

4. Карактеристики на аутизмот и ризикот од сексуална злоупотреба

4.1. Што е аутизам?

Аутизмот е нарушување на спектарот што влијае на секој поединец во различен степен. Аутизам е комплексна попреченост во развојот. Тоа е невролошка состојба со различни симптоми кои влијаат на поединците на различни начини. Не познава расни, етнички или социјални граници. Луѓето со аутизам може да имаат потешкотии во комуникација и социјално разбирање. Тие исто така, може да има невообичаени реакции на сензорни демонстрации и перцепции што може да се земе предвид за несоодветно

35 Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU- European Union Agency for Fundamental Rights

однесување.

Аутизмот има четири пати поголема веројатност да се појави кај мажи отколку кај жени.(Gammicchia & Johnson, н.д., стр. 2)

„Подвидови“ на аутизам, како што се како Асбергер -ов синдром беа комбинирани во сингл дијагноза - АСН. Како што сугерира терминот „спектар“, може да има опсег на индивидуа предизвици и јаки страни - дијагнозата изгледа различно за секого. Луѓето можат да имаат ограничувања во една област и нема ограничувања во други области. Некои немаат јазични одложувања и поседуваат просечна до натпросечна интелигенција, но покажуваат клинички нарушени бихевиористички и социјални функционирање (Gammicchia & Johnson, н.д.). За повеќето луѓе со АСН, когнитивните предизвици можат значително влијаат врз нивната способност да комуницираат со другите на социјално очекувани начини.

Поединци со аутизам се соочуваат со предизвици во однесувањето, социјалноста и комуникацијата (АПА, 2000) главно затоа што социјалниот свет е дизајниран за типични индивидуи. Иако не е проблем за сите лица со аутизам, одредени социјално-емоционални и комуникациски предизвици, кога се присутни, може да се протолкуваат од сексуалните престапници како ранливости што тие можат да ја искористат, а токму тоа го нагласува зголемениот ризик од сексуална злоупотреба што може да биде присутен за оние деца со аутизам кои имаат специфични социјално-емоционални и комуникациски предизвици.

На пример, толкувањето на емоциите на другите може да му помогне на детето да се идентификува безбедни од небезбедни лица. Истражувањата покажуваат дека емоционалната обработка може да биде тешка за некои лица со аутизам. Бегер,Кот,Реифи,Мерум (2008) спровеле истражување на литературата поврзана со емоционалната компетентност кај децата со аутизам во однос на четири области кои се потребни за да бидат успешни во социјалните интеракции:

- (а)изразување на емоции;
- (б)перцепција на емоции;
- (в)одговарање на емоции;
- (г) разбирање на емоциите.

Бегер (2008) забележал дека лабораториските студии на оние деца со аутизам генерално тврдат дека оние кои имаат малку симптоми на аутизам се способни да изразат едноставни емоции и да одговорат на туѓите емоции, додека оние кои имаат многу симптоми на аутизам се со поголема веројатност да најдат на тешкотии во емоционалните обработка. Бегер исто така, открил дека во природни услови, многу лица со аутизам може да најдат на предизвици во идентификувањето на емоциите и сочувствителен одговор кон другите.

Може да биде уште потешко за лицата со аутизам да ги разберат емоциите на другите кога изразените емоции се лажни (како што може да се случи кога комуницираат со можен сексуален престапник).

Денис, Локер и Лазенби (2000) откриле дека децата со висок степен на аутизам се помалку способни да ги идентификуваат изразите на лицето што прикажуваат лажни емоции и се помалку способни да ги разберат причините зошто некој ќе прикаже лажен израз на

лицето во споредба со возраста и полот. Прекршителите се обидуваат да добијат доверба од потенцијалните жртви и честопати креирајќи лажни претстави за себе. Затоа, тие можат да прикажат лажни емоции што некои деца со аутизам можеби не ги препознаваат.

Покрај тешкотиите со емоционалната обработка, децата со аутизам може да наидат на комуникациски предизвици што може да ги направат особено посакувани цели на сексуални престапници поради перцепцијата дека нема да можат да ја откријат злоупотребата. Истражувањата покажуваат дека до 50% од децата со аутизам се функционално невербални (АПА, 2000). Иако постојат алтернативни и дополнителни методи што ги користат многу деца со аутизам за ефективна комуникација, навидум неспособноста на невербалните деца со аутизам да комуницираат може да ја зголеми веројатноста сексуалните престапници да ги таргетираат за злоупотреба.

Дури и вербалните деца со аутизам може да имаат потешкотии да пријават злоупотреба ако имаат одредени тешкотии во комуникацијата. На пример, Далгрен и Далгрен Сандберг (2008) испитуваа референтна комуникација кај деца со аутизам и АСН. Референцијалната комуникација бара од говорникот да обезбеди доволно специфични информации за слушателот, така што слушателот знае за што зборува говорникот. Оваа вештина е особено важна за пренесување на информации што веќе не ги знае друга страна, како во случај на откривање на сексуална злоупотреба. Далгрен и Далгрен Сандберг откриле дека децата со аутизам или АСН имале потешкотии да пренесат релевантни информации за и биле помалку ефикасни референтни комуникатори од типичните деца. Така, некои деца со аутизам кои се обидуваат да откријат сексуална злоупотреба можеби немаат вештини ефикасно да го соопштат она што им се случило на начин што ќе го разберат другите.

Понатаму, Хејл и Тагер-Флусберг (2005) забележуваат дека некои деца со аутизам имаат потешкотии со прагматичната употреба на јазикот и во способноста да одржуваат социјален дискурс со другите. Овие тешкотии се особено веројатно да се манифестираат во разговор, повторно зголемувајќи ја веројатноста некои деца со аутизам да не можат да ги разберат нијансите на реципрочен разговор потребни за откривање на сексуална злоупотреба доколку се случи истата.

Социјално-емоционалните и комуникациските предизвици се само дел од причината зошто некои деца со аутизам може да бидат изложени на ризик за сексуална злоупотреба.

Стивенс (1997) ги проучувал техниките на селекција предаторски силувачи што ги користеле за да ги таргетираат жртвите. Тој ги класифицирал карактеристиките на селекција во една од четирите широки категории:

- (а) „лесен плен“ (на пример, ранливи жртви како што се младите и жените);
- (б) атрибути на жртви (на пример, сексуална желба);
- (в) карактеристики на ситуацијата (на пример, можност);
- (г) околности или манипулации (на пример, употреба на манипулација со жртва, како што е насилство или заплашување пред сексуален напад).

Бидејќи децата со аутизам може да се гледаат како „лесен плен“, може да бидат лесно достапни за престапниците и може лесно да бидат изманипулирани или заплашени поради

социјалните предизвици поврзани со аутизмот (АПА, 2000), тие може да се гледаат како особено посакувана цел за сексуална злоупотреба.³⁶

Покрај тоа, сексуалните престапници кои ги таргетираат децата често имаат когнитивни нарушувања што им овозможуваат да го оправдаат своето наведување и да не го идентификуваат наведувањето како „погрешно“ или „штетно“ за детето (Burn & Brown, 2006).

Когнитивните нарушувања на сторителите служат за да го оправдаат нивното наведување на сексуална злоупотреба со минимизирање или рационализирање на навредливото однесување (Бурн и Броун, 2006). Во литературата за сексуален напад кај возрасни, се покажа дека една когнитивна стратегија користена од сексуалните престапници за да им „дозволи“ да наведуваат е „објективизирање“ на нивните жртви, гледајќи ги како предмети, а не како луѓе (Расел, 1998). Некои деца со аутизам може да покажат одредени повторливи или стереотипни однесувања кои на другите им изгледаат невообичаени (АПА, 2000). Затоа, на сексуален престапник може да му биде многу полесно да го објективизира детето што се занимава со овие однесувања отколку да го објективизира типичното дете.

Според Каванах Џонсон (1999), постојат два главни типа на лица кои сексуално злоставуваат деца. Првиот е сторителот кој го „негува“ детето пред да го повреди. Однесувањето на неговател има функција да го запознае детето со пријатни форми на физички контакт и да воспостави позитивна врска со детето со текот на времето за да го обликува детето во потенцијална жртва. Со дотерување на детето, сторителот може да тестира дали детето ќе се спротивстави или ќе ја открие злоупотребата рано во процесот на наведување. Детето кое се спротивставува на напорите на негување, вообичаено е отфрлено од сторителот како потенцијална жртва, бидејќи се смета дека тој/таа е ризик да ја открие злоупотребата. Во овој случај, тактилната одбранбеност што ја доживуваат некои деца со аутизам (Грандин и Скарријано, 1986) може да работи во корист на децата. Сепак, децата со аутизам кои не зборуваат, престапниците не ги сфаќаат дека го носат истиот ризик за откривање како типично дете, и затоа, престапниците можат да изберат да не се однесуваат како неговател.

Вториот тип на сексуални престапници за деца е „опортунистичкиот“ сторител, кој ги користи можностите за да ги наведи ранливите деца (Каванах Џонсон, 1999). И социјално-емоционалните и комуникациските предизвици што претходно беа дискутирани ги ставаат децата со аутизам под зголемен ризик од сексуална злоупотреба од страна на опортунистички престапници и може да ги направат децата со аутизам особено пожелни - или дури и „идеални“ цели за опортунистичките престапници.

Децата со аутизам, исто така, може да бидат под поголем ризик да бидат сексуално злоупотребени од типичните деца, поради зголемениот контакт со опортунистички престапници кои се даватели на услуги. Голдман (1994) се повикува на докази дека над 50% од сторителите на сексуална злоупотреба врз лица со потешкотии во развојот, имале

³⁶ Sexual Abuse of Children with Autism: Factors that Increase Risk and Interfere with Recognition of AbuseMeredyth

контакт со своите жртви преку некој вид услуги за попреченост во кои биле вклучени. Специфичната природа на контактот на престапниците со нивните жртви опфаќа служење како даватели на услуги со плаќање, како даватели на згрижувачки семејства и како даватели на транспорт. Бидејќи децата со аутизам често бараат специјализирани услуги како што се оние што се наведени од Голдман (1994), тие можат да доаѓаат во чести контакти со потенцијални насилници. Покрај тоа, иако нема податоци специфични за аутизмот, оние со пречки во развојот кои живеат во институционални услови може да бидат изложени на уште поголем ризик за сексуална злоупотреба отколку оние кои живеат со нивното нуклеарно семејство (Голдман, 1994). Ова најверојатно се должи на зголемениот контакт со опортунистички престапници во институционалното милје.

Конечно, без оглед на видот на сторителот, децата со АСН можат да бидат изложени на зголемен ризик да бидат сексуално злоупотребени во споредба со типичните деца поради желбата да бидат прифатени социјално и покрај социјалните предизвици со кои тие често се соочуваат. Ако сексуалниот престапник се претстави себеси како „пријател“, детето може да види во односот со сторителот можност да има општествен однос каков што сака. Исто како што е случај со типичните деца, детето со АСН може да стане жртва на престапник кој иницира сексуално несоодветно однесување со цел да го задржи „пријателството“. Слично на тоа, поради недостаток на соодветно сексуално образование, кое често не им се дава на децата со аутизам поради погрешно верување дека децата со аутизам се асексуални (Ирвин, 2005), детето со АСН можеби нема да препознае дека однесувањето на сторителот е всушност, несоодветно. Овој ризик е забележан од Њупорт (2002) кој наведува дека „релативната наивност на девојчињата со аутизам или нивната можна желба да го заменат сексот за „популарност“ може да ги иницира многу порано [во сексуална активност], но ретко на здрав начин“.

Со оглед на зголемениот ризик од сексуална злоупотреба со кој може да се соочат децата со аутизам, важно е да се идентификува кога се случила сексуална злоупотреба. Меѓутоа, поради спектарот на симптоми поврзани со аутизмот, децата со аутизам кои се сексуално злоупотребени можеби нема да бидат идентификувани како жртви на злоупотреба.

4.2.Погрешно припишани или пропуштени знаци на однесување за сексуална злоупотреба кај деца со аутизам

Децата со аутизам понекогаш покажуваат само-стимулативни однесувања, самоповредувачки однесувања и стереотипни и повторливи однесувања (АПА, 2004; Канингем и Шрајбман, 2008). Доколку детето со аутизам е сексуално злоупотребено, обидите на детето да се справи или да има смисла таа злоупотреба може да доведе до зголемување на интензитетот и зачестеноста на овие однесувања или до развој на нови однесувања кои не биле претходно присутни.

Истражувањата сугерираат дека децата со аутизам кои се невербални покажуваат потешкотии во однесувањето отколку оние кои имаат вербални комуникациски способности (Доминик, Дејвис, Ланихарт, Тагер-Флузберг и Фолштајн (2007). Ова може да се поврзе со фрустрацијата предизвикана од неможноста на другите да разберат што се обидува да комуницира детето. На пример, Доминик (2007) откриле дека постои значајна инверзна врска помеѓу прикажувањето на однесувањето со самоповредување и експресивната вербална говорна способност кај примерок од деца со аутизам. За деца со

аутизам кои сакаат да ја откријат својата злоупотреба, може да се развијат реакции на однесување на сексуална злоупотреба ако другите не можат да ја разберат нивната комуникација како злоупотреба, но овие однесувања може да бидат погрешно протолкувани од другите како само манифестација на аутизам. Затоа, фактот дека детето било, или продолжува да биде, сексуалната злоупотреба може да се пропушти.

Некои сугерираат дека присуството на сексуализирано однесување е показател за сексуална злоупотреба. На пример, Боу, Квинел, Зароф и Асемани (2002) забележуваат дека присуството на сексуализирано однесување се јавува почесто кај деца со сексуално злоставување отколку кај деца кои не се сексуално злоупотребени. Сепак, истражувачите исто така откриле дека сексуалното однесување може да се појави како одговор на физичка злоупотреба, а не само на сексуална злоупотреба (Мерик, Литровеник, Еверсон и Кокс, 2008). Дополнително, присуството на сексуализирани однесувања не мора да значи дека се случила каква било злоупотреба (Каванах Џонсон, 1999).

Каванах Џонсон(2002) дискутира за континуитет на сексуални однесувања што децата можат да го покажат, вклучувајќи типично сексуално однесување; сексуално-реактивно однесување; прекумерно, но взаемно, врсничко сексуално однесување; и сексуално навредливи однесувања. Првата категорија на континуитетот е развојно нормативна, а другите три категории можат да се развијат како реакција на трауматски настани воопшто или прекумерно стимулирачки искуства во животната средина, а не само како реакција на злоупотреба (Каванах Џонсон, 2002).

Историски гледано, не се верувало дека оние со пречки во развојот имаат сексуални чувства (Ирвин, 2005). Нариро-Редмонд спровела студија која емпириски ги испитувала културните стереотипи што индивидуите ги имаат за лицата кои се и не се инвалиди. Дел од истражувањето се обидуваало да идентификува кои карактеристики на лицата со попреченост ќе бидат спонтано понудени од учесниците, од кои некои имаа попреченост, а некои не. Во согласност со историските гледишта на лицата со попреченост, Нариро-Редмонд открил дека трите најчесто понудени стереотипи и за мажите и за жените со попреченост се дека тие се зависни, неспособни и асексуални.

Нариро-Редмонд (во печатот) забележува дека постојат предизвици присутни за поединци кои се разликуваат од нормата не поради било какви попречености врз основа на биологија што може да ги манифестираат, туку затоа што средините и политиките со кои се среќаваат може „систематски да ги исклучат“ од целосно учество во светот. Поради ова исклучување и стереотипот дека лицата со попреченост се асексуални, на лицата со аутизам можеби нема да им се дадат можности за соодветно прикажување или образование поврзано со сексуалното однесување. Така, тие можат да манифестираат сексуално несоодветно однесување што другите погрешно го припишуваат како показател за сексуална злоупотреба. Понатаму, децата кои се сексуално злоупотребувани, воопшто не покажуваат сексуализирано или однесување воопшто (Кендал-Такет, Мајер Вилијамс и Финкелхор, 1993). Затоа, присуството или отсуството на сексуализирано однесување не може да се користи како маркер за тоа дали детето било сексуално злоупотребено или не.

За жал, нема истражување за однесувањето на манифестациите на сексуална злоупотреба кај деца со аутизам. Сексуалноста, генерално, ретко се дискутира и во научната литература за аутизмот.³⁷

Научната литература за сексуалноста кај лицата со аутизам што постои, главно се фокусира на перцепциите и грижите на родителите во однос на сексуалното образование. Во едно од ретките студии за сексуалноста кај аутизмот, Рубл и Далримпл (1993) анализираат 100 истражувања на родители со деца со аутизам од 9 до 38 годишна возраст, оценувајќи ги гледиштата на родителите (обично мајките) за сексуалната свест на нивните деца, образование и однесување. Резултатите од анкетата откриваат дека колку повеќе детето било вербално, толку повеќе родителите пријавиле дека детето има знаење за деловите и функциите на телото, ја разбира разликата помеѓу јавното и приватното однесување и дека има добиено некаква форма на сексуално образование. Можно е овие резултати да се добиени затоа што родителите на деца со поголеми вербални способности повеќе зборувале со своите деца за сексуалноста отколку родителите на деца со помалку развиени вербални вештини. Рубл и Далримпл исто така откриле дека колку повеќе детето е вербално, толку повеќе родителите известуваат дека детето покажува несоодветно сексуално однесување, при што 66% од родителите на вербални деца со аутизам забележале барем некои несоодветни сексуални однесувања кај нивните деца. Како што е случај со оние со пречки во развојот воопшто (Ирвин, 2005), ова може да се должи на недостатокот на можност за соодветно сексуално однесување, веројатно поради стереотипот дека лицата со аутизам се асексуални (Нарио-Редмонд,).

Во студијата на Рубл и Дајлс (1993), родителите на деца со аутизам биле загрижени за нивното дете да не биде сексуално злоупотребено, да не доживее несакана бременост и сексуално преносливи болести, сексуално однесување да не се разбере и да се запрашаат дали сексуалните односи се релевантни за лицата со аутизам. Сепак, повеќето родители немаа загриженост поврзана со типичниот сексуален развој кај нивното дете, повторно веројатно поради одраз на општествениот став дека лицата со аутизам се асексуални.

Сексуалното однесување може да се појави во различни фази на сексуален развој за типични деца (Каванах Џонсон, 1999) и може да изгледа поизразено кај децата со аутизам, бидејќи возраста на која децата со аутизам достигнуваат различни фази на развој може да се одложат во споредба со типичните деца. На пример, иако е прилично вообичаено децата од предучилишна возраст да ги истражуваат и стимулираат своите тела, понекогаш во јавност (Каванах Џонсон, 1999), децата и адолесцентите со аутизам, исто така, може да се вклучат во овие однесувања, иако на постара возраст. Присуството на овие однесувања тогаш може погрешно да се протолкува како знаци на сексуална злоупотреба, особено ако родителите веруваат дека децата со аутизам се асексуални (Рубли и Далримпл, 1993). Спротивно на тоа, може да има моменти кога сексуалното однесување навистина укажува на сексуална злоупотреба, но родителите и професионалците може да заклучат дека однесувањето е само дел од одложената прогресија на типичниот сексуален развој. Затоа, лесно е да се утврди дали детето со аутизам било сексуално злоупотребено врз основа на набудуваните однесувања.

³⁷ Cavanagh Johnson, T. (2002). Some considerations about sexual abuse and children with sexual behavior problems. *Journal of Trauma and Dissociation*, 3, 83-105

Покрај тешкотиите да се утврди дали детето со аутизам било сексуално злоупотребено или не само врз основа на однесување, постои и потенцијал погрешно да се припишат знаци на однесување на сексуална злоупотреба како знаци на аутизам. Постојат докази во психијатриската литература дека кога поединците имаат ментална болест, нивното однесување може да се толкува во светлина на нивното нарушување (Розенхан, 1973).

Розенхан (1973) спровел класична студија во која следел „псеудо-пациенти“ во психијатриски установи кои се жалеле дека слушаат егзистенцијални гласови кои велат „празен“, „шуплив“ или „туп“. Сите псевдо-пациенти се сметале за ментално болни (повеќето дијагностицирани со шизофренија) и биле примени во психијатриска установа на лекување. Меѓутоа, откако се признале, псевдо-пациентите повеќе не се жалеле дека слушаат гласови и, со исклучок на земање белешки за документирање на резултатите од студијата, професионалците не дејствувале на кој било начин различно од она што тие обично го правеле за да им помогнат. Меѓу другите интересни резултати што Розенхан (1973) ги забележал било дека земањето белешки се претпоставува дека е манифестација на нивната шизофренија. Наместо да го доведат во прашање однесувањето како што е земање белешки во психијатриска установа, професионалците за ментално здравје само го гледаа тоа како симптом на нарушување на пациентот. Дури и личните истории на псевдопациентите биле толкувани на начин што се чини дека ги поддржува нивните дијагнози. Според Розенхан (1973), „една премолчена карактеристика на психијатриската дијагноза е тоа што ги лоцира изворите на аберација во индивидуата и само ретко во комплексот стимули што ја опкружуваат [личноста]. Следствено, однесувањата што се стимулирани од околината се најчесто погрешно припишува на нарушување на пациентот“.

Во областа на аутизмот, има многу историски примери каде условите на животната средина довеле до претпоставки за способностите на лицата со аутизам. Можеби најдобриот пример за ова е често пријавуваното верување дека мнозинството лица со аутизам се ментално заостанати и покрај недостатокот на докази за овие тврдења (Еделсон, 2006). Претпоставката за ментална ретардација честопати се правела кога комуникацијата, предизвиците во однесувањето или вниманието ги спречиле испитувачите да добијат валидни проценки за интелигенцијата. Истражувачите ќе припишат ниски резултати на тестовите на интелектуалните способности на децата со аутизам, а не на фактот дека мерките што се користат за проценка на интелигенцијата не се соодветни за децата или дека испитувачите не ги земале предвид симптомите на аутизмот кога се обидувале да ја одредат интелигенцијата (Еделсон, 2006). Слично на тоа, сосема е веројатно дека детето со аутизам кое било сексуално злоупотребено и последователно покажува однесување за кое се смета дека е загрижувачко, може да има погрешно припишување на неговите однесувања за неговиот/нејзиниот аутизам.

Во поново време, има и самозастапници кои разговараат за предизвиците со кои се соочиле кога нивното однесување било погрешно разбрано или патологизирано од типични поединци. Тито Рајарши Мухопадхијај напиша голем број книги во кои се детализирани неговите искуства како некој со аутизам од кој се бара да комуницира во типичниот свет. Во неговата најнова книга, „Како можам да зборувам ако моите усни не се движат? Внатре во мојот аутистичен ум“ (Mukhopadhyay, 2008), Тито ја опишува својата фрустрација од тоа како мајка му гледа на аутизмот како нешто што треба да се излечи, а не како нешто што треба да се прифати. Тито вели: "Како може таа [мајка ми] да

учествува во систем што ме класифицираше како болен? Дали мајка ми навистина мислеше дека сум помалку личност?". Често, типичните индивидуи ќе го карактеризираат однесувањето на лицата со аутизам како „патолошки“ или „болни“. Ова не само што е штетно за поединецот, туку може да резултира со погрешно припишување на загрижувачките однесувања кон „болеста“ на аутизмот, а не кон еколошка причина за однесувањето, како што е сексуалната злоупотреба. Можно е и, всушност, веројатно дека детето со аутизам кое е сексуално злоупотребено може да се сврти кон однесување кое обезбедува удобност како што се „стимулирачко“ или само-смирувачко однесување, чии причини може погрешно да се припишат на зголемување на сериозноста на аутизмот на детето, а не на сексуална злоупотреба. Покрај тоа, притисоците за „лекување“ на овие однесувања може да се зголемат, што може да ја замагли потрагата по било какви еколошки причини за овие однесувања.

Исто така, може да има погрешни приписи во однос на потеклото на навредливите однесувања што понекогаш ги гледаат поединци од спектарот на аутизам. Повеќето жртви на сексуална злоупотреба на деца не стануваат сексуални престапници; сепак, некои престапници имаат историја на виктимизација на сексуална злоупотреба на деца (Брн и Браун, 2006; Кокс и Холмс, 2001; Гласер, Колвин, Кембел, Гласер, Леич и Фарели, 2001). Ова е особено точно за машките жртви на сексуална злоупотреба на деца (Гласер, 2001). Кокс и Холмс (2001) откриле дека машките деца сексуални престапници имале двојно поголема веројатност да навредат дете под 10 -годишна возраст доколку имаат историја на сексуално злоставување како дете во споредба со престапниците кои немале историја на виктимизација во детството. Затоа, од суштинско значење е да се идентификуваат оние деца кои биле сексуално злоупотребени, така што и двајцата можат да добијат третман за да им помогнат да се излечат од злоупотреба и да не станат престапници на малите деца самите.

Во согласност со тврдењето на Розенхан (1973), преписите на информаторите за навредливите однесувања биле во склад со симптомите поврзани со Аспергеровото нарушување³⁸, и имало мал обид да се земат предвид другите објаснувања зошто возрасните, од кои сите биле мажи, можеби се занимавале со навредливи однесувања. Јасно е дека мнозинството лица со Аспергерова болест не се однесуваат на навредливо. Затоа, логично е да се сомнева дека, барем некое време, променливите што не се поврзани со симптоматологијата на Аспергеровото нарушување, претставуваат навреда кога се појавува. Поради историјата на виктимизација на сексуална злоупотреба на деца кај некои возрасни престапници (Burn & Brown, 2006; Coxe & Holmes, 2001), разумно е да се претпостави дека оваа врска може да постои кај некои лица со аутизам и Аспергерово нарушување кои наведуваат. Затоа, од витално значење е сексуалната злоупотреба на деца со Аспергерова болест и аутизам да се идентификува, така што соодветната интервенција може да им помогне на децата да заздрават.

Во истрагата за сексуална злоупотреба лицата од спектарот на аутизам можат:

³⁸ Allen, D., Evans, C. Hider, A., Hawkins, S., Peckett, H., & Morgan, H. (2008). Offending behavior in adults with Asperger Syndrome. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 748-758.

- не препознаваат прв одговор од професионалците кога се жртви, односно не препознаваат службено возило, значка или униформа;
- не разбира што се очекува од нив;
- не одговараат на команди или прашања;
- не можат да комуницираат вербално
- го повторуваат по неколку пати она што им е кажано;
- комуницираат само со знаковен јазик, слики или гестови;
- избегнуваат контакт со очи и ледаат во далечина;
- изгледаат тврдоглаво или воинствено;
- кажуваат „не“ или „да“ како одговор на сите прашања;
- имаат потешкотии да го одредат својот личен простор;
- се премногу чувствителни на сензорни стимуланти (светла, звуци, гужви)
- имаат намалена когнитивна способност кога доживуваат зголемена вознемиреност или фрустрација, кога се вознемирени имаат одговор со бегство;
- често врескаат, мафтаат со рацете, се самоповредуваат, се обидуваат да избегаат;
- изгледаат како да се под влијание на лекови или опојни средства;
- имаат некогаш потреба од медицинска придружба, посебно кога им се влошени нападите;
- се фиксираат на одреден објект или тема, што резултира со повторено барање да се поставуваат истите прашања;
- даваат погрешни изјави;
- не признава болка или траума;
- имаат потреба од форензика интервјуер за да им помогне во комуницирање а виктимизацијата или злоупотреба што може да се случила;
- не го соопштуваат степенот на траума поради недостаток на разбирање на сексуалноста, интимност, или соодветност на врските;
- им требаат дополнителни сесии со советниците да се чувствуваат удобно да да може да комуницира за она што го доживеале;

4.3.Како аутизмот влијае на справувањето со траумата кај сексуално злоупотребените деца?

Иако постојат обемни истражувања посветени на сите аспекти на сексуалната злоупотреба, сепак има една област која нависум е целосно занемарена. Односно областа на разгледување на траумата и справувањето со истата по преживеана сексуална злоупотреба кај децата со нервно – развојни нарушувања, посебно во случаите со аутизам.

Децата со аутизам се изложени на поголем ризик од сексуална злоупотреба поради нивните функционални оштетување во социјалната интеракција, социјална комуникација и симболична фантазија (Ајлот, 2010; Чаун, 2010; Субраманам, Мукерџи, Дејв и Чавда, 2019).

Така кај децата со аутизам често предупредувачките знаци за сексуална злоупотреба може да се протолкуваат погрешно ако дел од аутистичните симптоми. Тоа една од причините поради која децата со аутизам кои биле жртви на сексуална злоупотреба не добиваат соодветен третман за справување со траумата. (Кетрапал, 2010).

Калдвел, Пауер и Стансфелд (2010), откриле дека нетретираната траума ја нагризува детската психа до добивање на соодветен и целосен третман за опоравување со истата. Со други зборови, траумата во случаите на сексуална злоупотреба на дете не избледува со текот на годините, туку со квалитетот на грижата која е достапна за справување со траумата.

Процесот на закрепнување од истата секако се забавува и поради зголемената веријатност за развој на развој на посттрауматско стресно нарушување (Бриер, Божество и Дијас, 2015; Купман и сор., 2005). Стапките на развој на посттрауматскиот синдром се повисоко кај децата кои имаат доживеано сексуална злоупотреба.

Токму оштетувањата кои ги имаат децата со аутизам ја намалуваат веројатноста за природна преработка на траумата и за активирање на резилентноста.

Според Шапиро (2001), траумата создава нерамнотежа во „системот за обработка на информации“ и поединецот „не е во состојба да функционира оптимално и информациите добиени за време на трауматскиот настан, како слики, звуци, афекти и физички сензации, најчесто остануваат запомнети во својата првична вознемирувачка состојба. Децата кои имаат аутизам имаат оштетување на невролошките функции кои влијаат на регулацијата на реакциите, што го зголемува нивото на вознемиреност и ја отежнува нивната способност да ја процесираат траумата (Бренер, Пан, Мазефски, Смит и Габриелс, 2018), бидејќи мозокот ги обработува информациите побавно или го блокира системот за обработка на информации (Ди Мартино и сор., 2014).

Затоа кога се размислува како да се креира најдобро решение за децата со аутизам првенствено мора да се разбере нивната преваленца на трауми.

Мандел и соработниците (2005) откриле дека знаците на сексуална злоупотреба кај деца со аутизам се слични на знаците на сексуална злоупотреба кај деца без аутизам:

- 1) сексуални активности несоодветни за возраста и агресивно однесување;
- 2) бегање од дома;
- 3) обид за самоубиство.

Дури и ако успешно се препознаат знаците кои детето со аутизам ги покажува по преживеана сексуална злоупотреба, третманот на истата е вистински предизвик за професионалците.

Пострауматскиот синдром кај злоставуваните деца до сега најчесто се лекувал со когнитивно бихевиорална терапија. Но оваа терапија кај деца кои имаат проблеми со когнитивната обработка на податоците, како децата со аутизам може да не е воопшто ефективна. Неколку нови студии (Вајт и сор., 2010; Вајт, Олендик, Скахил, Освалд и Албано, 2009) предлагаат интегриран третман со повеќе компоненти кои ќе вклучува и когнитивно бихевиорална терапија, но и терапија на игра која ќе го намалува пострауматскиот синдром кај овие деца, бидејќи според нив на овој начин преку инкорпорирачка директива и комбинација на овие пристапи ќе му се помогне на детето полесно да ги процесира информациите. Уште една интервенција што може да се покаже како корисна во третманот и терапијата на десензибилизација и обработка на движењата на очите (Барол & Зајберт, 2010; Лобрег-ван Бурен, Сизо, Мевисен и Де Јонг, 2019). Сепак за овој пристап треба да се промени целосно протоколот за работа и да се приспособи на нивото на функционирање на детето.

Како заклучок може да се издвои дека без оглед на интервенцијата што ќе се избере во третманот, четири главни компоненти се клучни за помагање на децата со аутизам:

- 1) зголемување на структурата на интервенцијата за индивидуална терапија;
- 2) користење визуелни помагала и детето да го потврди значењето на овие визуелни помагала;
- 3) прилагодување на третманот според можностите на секое дете;
- 4) вклучување на родителите во терапискиот процес; (Вајт и сор., 2009).

5. Децата како жртви на сексуално насилство во Република Северна Македонија

При анализата на документацијата, направен е осврт на статусот и одредени обележја на децата – жртви на сексуална злоупотреба. Без тенденција да се прави подлабока анализа за бројот на деца на годишно ниво, бидејќи кривичите дела се сторени во изминатите неколку години и исти деца се појавуваат како жртви на повеќе сторители, злоставувачи, посебно кај кривичните дела по чл.418-г и чл.188. Има случаи кога еден сторител злоупотребил повеќе деца.

Генерална оценка е дека :

- 248 евидентирани осудени лица сексуално злоупотребиле 285 деца;
- повеќе деца – жртви се од женски пол отколку од машки (243 женски наспроти 42 машки деца);
- најмалата жртва е дете на 2 годишна возраст, а 17 деца жртви се до 6 годишна возраст;
- најчесто злоставувани се деца од 11 - 14 години, но сепак најголема е стапката на деца – жртви на 13 годишни возраст односно 21%;
- жртви на трговија се децата од 14, 15 и над 16 годишна возраст;
- 7 деца биле принудени на проституција;

- најголема возрастна разлика помеѓу сторителот и детето - жртва на сексуална злоупотреба е 64 години, каде сторителот е 73 години, а детето 9 години;
- 12 деца - жртви се со попреченост во развојот;
- 24 деца се сексуално злоставувани од своите татковци, 5 од очув и 2 деца од браќа, 3 деца се подведувани од сопствените мајки;
- едно злоупотребувано девојче е gravidно како последица од злоупотребата;
- еден ист сторител злоупотребил 5 деца;
- едно дете е злоупотребено од наставник;
- две деца при злоупотребата биле сериозно повредени, со повреди на гениталии и изгореници;
- зачестеност на кривичното дело прикажување на порнографски материјал на дете (чл.193) и производство и дистрибуција на детска порнографија (чл.193-а) 6%;
- децата потекнуваат од средините каде што живеат сторителите кои жртвите ги бирале од непосредната околина. 70 % од децата живеат во урбани средини каде што е извршено делото;
- сите деца потекнуваат и живееле со своите семејства, освен 5 (пет) деца кои биле сместени во установа, а едно во старателско семејство;
- 30 деца не одат на училиште, 21 дете посетува средно образование, 2 деца одат во специјално основно, а останатите се ученици во основно училиште;
- дел од децата воедно се и сведоци на сексуална злоупотреба врз други деца.

Децата кои претрпеле сексуална злоупотреба од возрасни, го губат „правото“ на детство, бидејќи периодот од животот кој треба да е безгрижен и среќен за нив станува период на страдање и често сакаат да го заборават. Тешко го продолжуваат секојдневниот живот, рутината на одење на училиште, учење, другарување, нормален раст и развој, бидејќи се истрауматизирани од доживеано неприродно искуство. Кај голем број деца се случува реакција на потиснување на настанот, агресивност, страв од луѓето, чувство на грижа на совест и вина или потполно повлекување. Дел од децата не наоѓаат излез и имаат суицидални обиди. Последиците може да се далекусежни и тешки, не застаруваат и зависат од времетраењето на злоупотребата. Потребна е долгогодишна медицинска помош и лекување, психотерапија, разговори и поддршка за да му се помогне на детето да сфати што му се случило, дека не треба да се обвинува себе си и дека е возможно нормално продолжување на животот.³⁹

Најголем број на сторителите на сексуално насилство врз децата се татковци, очув, дедо, професор, други роднини, соседи, љубовници, познаници, а во многу мал број случаи сторителите не ги познавале жртвите претходно. Најчесто сексуалните злоупотреби се вршат во урбаните средини, според местото на извршување, поголемиот дел од делата се извршени во затворени објекти (најчесто куќи на сторителите или родители на жртвите, потоа викендички, напуштени објекти, помошни простории, воспитни установи и сл.), а поретко во отворен простор.

³⁹ Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација – ЈУ Завод за социјални дејности, Скопје- април, 2019 година

Според времето на извршување, најчесто злоупотребите се вршеле во текот на денот, но за дел од случаите не може со сигурност да се утврди точниот временски период на извршување на делата или пак се одвивале континуирано. Во тие случаи жртвите биле изложени на сексуално насилство подолг временски период.

Сторителите на овие деликти се почесто напаѓаат деца од нивното најблиско опкружување, односно претходно се познаваат со жртвите. Овие познанства им помагаат да се зближат со нападатите, искористувајќи ја нивната доверба. Така, се почесто се случува напаѓачите да се роднини, пријатели, соседи, познаници на жртвите. Според начинот, сторителите при извршување на делата, употребувале физичка сила за да ги совладаат жртвите, а во некои случаи добивале и ситни износи на пари, разни ветувања и разни закани.

Најголем број од сексуалните напади се вршеле од поединци, а поретко од двајца или група на сторители. Според возраста, најголем број од сторителите се во категоријата од 18 до 30 годишна возраст, но се почесто овие дела ги вршат и лица до 18 години.

Според завршеното образование, најголем број од сторителите се со основно, поретко со средно или високо образование, а има и сторители со четврто или без образование.

Според работниот статус, најголем број од пријавените сторители се невработени.

Според ова можеме да зачлучиме дека профилот на сторителот на сексуални злоупотреби на деца би изгледал вака: Маж на возраст од 20 до 30 години, со неформално образование, без квалификации, невработен и припаѓа на ниските социјални слоеви.⁴⁰ Тој најчесто напаѓа женски деца, најчесто од социјално загроени семејства, претходно ја познава жртвата, односно е дел од неговото социјално опкружување

Единствен реален показател за бројот на сексуални злоупотребувачи на деца се казнено-правните санкции кои судовите ги изрекуваат на докажани злоупотребувачи⁴¹

ГЛАВА III

⁴⁰ Соопштение на МВР – Децата се најчести жртви на сексуално злоставување во Македонија <https://kajgana.com/dekata-se-najchesti-zhrtvi-na-seksualno-zlostavuvanje-vo-makedonija> (16.03.2019)

⁴¹ Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација – ЈУ Завод за социјални дејности, Скопје- април, 2019 година

КРИВИЧНО ПРАВНА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

II. КРИВИЧНО-ПРАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО „ ПОЛОВ НАПАД ВРЗ ДЕТЕ “ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

1. Воведни напомени

Основните слободи и права на човекот и граѓанинот се темелни вредности на секое современо општество, па и на нашето и се вградени во неговиот правен систем, пред се во Уставот и законите кои ја регулираат оваа проблематика. Тие претставуваат вродени права на секое човечко битие кои ги штити современото меѓународно право. Секоја држава пристапувајќи кон потпишување и ратификување на меѓународните договори кои ги штитат човековите слободи и права се обврзува истите да се однесуваат како на своите државјани, така и на странци кои се затекнати на нејзината територија, или кои ги покрива јурисдикцијата на домашното законодавство.

Една од најефикасните форми на заштита е кривично-правната заштита која е обезбедена преку одредбите на Кривичниот Законик во кој се инкриминирани дејствата кои претставуваат повреда на основните слободи и права на човекот и граѓанинот. Таа заштита се остварува преку прогласување на одредени поведенија на луѓето со кои се повредуваат важни добра, човекови слободи и права и заеднички функции на живот за кривични дела, и за истите се пропишува казна. Кои поведенија ќе бидат прогласени за кривични дела зависи од сериозноста на повредата на тие добра, па поради тоа постои тенденција на криминализација на нови повреди, и декриминализација на некои постојани повреди.

Заштитата на децата претставува еден од основните столбови на секое современо и демократско општество. Тоа е дефинирано и во Уставот во член 42 каде стои дека „Републиката посебно ги заштитува мајчинството, децата и малолетните лица“⁴². Поради оваа посебно истакната заштита на децата, и тенденциите на зголемена повреда на нивните слободи и права, особено од сферата на сексуалното насилство, во изминатите години извршени се повеќе измени на Кривичниот Законик во делот на висината на санкцијата за сторено кривично дело, сосема оправдано во насока на поголема заштита на децата.

Основната концепција на македонското казнено право и есенцијата на неговите институти ја одредуваат неколку начела врз кои е фундирано современото казнено право. Од првостепено значење е начелото на законитост : нема казнено дело, нема казна или друга казненоправна санкција без закон (Nullum crimen, nulla poena sine lege). Така е дефинирано ова начело и во КЗ (чл.1) : на никого не може да му биде изречена казна или друга казнено правна санкција за дело, за кое пред да биде сторено, не било со закон определено како казнено дело и за кое не била пропишана казна со закон⁴³

⁴² Устав на Република Северна Македонија

⁴³ _____

Кривичниот законик на Република Северна Македонија⁴⁴ содржи посебна глава (XIX) кривични дела против половата слобода и половиот морал во која се инкриминираат дејствијата на сексуална злоупотреба на деца и педофилија во повеќе кривични дела и тоа : силување, обљуба врз немоќно лице, полов напад врз дете кое не наполнило 14 години , обљуба со злоупотреба на положбата, задоволување полови страсти пред друг, прикажување порнографски материјал на дете ,производство и дистрибуција на детска порнографија,намамување на обљуба или друго полово дејствие на дете кое не наполнило 14 години и родосквернавење.

1.1.Поим за кривично дело и негови основни елементи

Кривично дело е противправно дело што е определено со закон како кривично дело и чии обележја се определени со закон.⁴⁵

Кривичното дело е централна категорија во системот на казненото право.Тоа го легитимира правото на казнување и ја определува широчината на казненоправната репресија,а од неговиот поим се изведуваат и другите основни категории : казнената одговорност (за определено дело) и казната (како справедлива реакција за стореното дело).Елементи на кривичното дело се : дејствие,предвиденост во законот,противправност,вина и казнивост.⁴⁶

1.2. Кривични дела против половата слобода и половиот морал

Сексуалните деликти се противправни дејствија со кои се напаѓа половата слобода и морал на граѓаните.Историски гледано во разни општества разни поведенија биле забранети,а други допуштени.Тоа можеме да го припишеме на степенот на развој на општеството,верската припадност на мнозинската заедница,културолошките традиции и слично.Така на пример во едни општества полигамијата е дозволена,во други забранета.Порано хомосексуалноста била кривично дело,денес со развојот и т.н. „сексуална револуција” истата во најголем број држави е легална,поаѓајќи од нејзиниот ненасилен карактер.

Од друга страна,во последно време со подемот на сексуалната злоупотреба на деца се јавува потреба од заострување на казнената политика кон сторителите на сексуални деликти кон деца,што е случај во многу држави па и нашата.

Нашиот Кривичен законик ја штити половата слобода и половиот морал на граѓаните во глава деветнаесета,кои претставуваат специфична група на кривични дела.

За нас од особено значење при изработка на оваа дисертација ќе биде кривичното дело „Полов напад врз дете кое не наполнило 14 години”,бидејќи од анализата на достапните информации за сторени кривични дела од областа на педофилија,ова е најчесто застапено кривично дело.

1.2.1. Полов напад врз дете кое не наполнило 14 години

⁴⁴ Кривичен законик на РСМ

⁴⁵ Кривичен законик на РСМ

⁴⁶ _____

Член 188

(1) Тој што ќе изврши обљуба или друго полово дејствие врз дете кое не наполнило 14 години, ќе се казни со затвор најмалку 12 години.

(2) Ако поради делото од став 1 настапила тешка телесна повреда, смрт или други тешки последици или делото е сторено од страна на повеќе лица или на особено суров или понижувачки начин или од омраза, сторителот ќе се казни со затвор најмалку 15 години или со доживотен затвор.

(3) на сторителот на делото од ставот 2 на овој член судот ќе му изрече забрана за вршење на професија, дејност или должност под условите од членот 38-б од овој законик.⁴⁷

Од самиот наслов на кривичното дело може да се забележи кој може да биде жртва на ова дело, а тоа се деца кои не наполниле 14 години. Тоа е период кога истите не се доволно развиени во физичка, емоционална и друга смисла, па затоа лесно може да станат предмет на секаква злоупотреба, особено сексуално насилство. Последиците по детскиот понатамошен развој се катастрофални за оние кои станале жртви на ваква злоупотреба. Поради тоа законодавецот обрнува посебно внимание на заштитата на децата со пропишување на кривични дела кои ги штитат истите, кои се со ригорозни казни во насока од одвраќање на потенцијалните сторители.

Кај нас од самиот почеток со донесувањето на првиот Кривичен законик во 1996 година е предвидено кривичното дело „ Полов напад врз дете “ од член 188 ,кое претрпи разни измени низ годините како во неговиот опис, можните сторители, така и во однос на висината на запретената казна затвор.

Основен облик на делото претставува вршење на обљуба или друго полово дејствие врз дете кое не наполнило 14 години, за што е предвидена казна затвор од најмалку 12 години

Квалификуван (потешок) облик на делото постои во повеќе случаи и тоа : ако поради делото настапила тешка телесна повреда, смрт или други тешки последици ; делото е сторено од страна на повеќе лица ; на особено суров или понижувачки начин ; од омраза; сторителот ќе се казни со затвор најмалку 15 години или со доживотен затвор.

Во согласност со член 65-а од Кривичниот законик на сторителот на ова дело може да му биде изречена мерка на фармаколошко-медицинско лекување. Истата се состои во тоа што, доколку постои согласност од сторителот може да му биде изречена пониска казна затвор и истиот да биде подложен до крајот на животот на медицинско-фармаколошко лекување во здравствена установа на слобода по издржување на казната затвор.

Доколку сторителот по издржувањето на казната затвор не се подложи на третман за медицинско-фармаколошко лекување или го напушти лекувањето, судот може да определи мерка присилно извршување на истата во здравствена или друга специјализирана установа.

1.2.2. Силување

⁴⁷ Кривичен законик на РСМ

Член 186

Првото кривично дело во глава 19 е силување кое во основниот облик ја криминализира насилната обљуба сторена врз друго лице, за што законодавецот пропишал казна затвор од три до десет години.

Обљубата претставува соединување на половите органи на две лица од различен пол и за да постои истата потребно е да е започнат процесот на пенетрација на машкиот во женскиот полов орган.⁴⁸

Квалификуваните облици на ова дело опфаќаат : сторување на истото врз дете кое наполнило 14 години, за што е предвидена минимална казна од 10 години ; ако настапила тешка телесна повреда, смрт или други последици, сторено од повеќе лица, од омраза или при семејно насилство, за што е предвидена казна од најмалку 4 години ; ако е употребена сериозна закана дека ќе се наштети на честа и угледот на жртвата, казната се движи од 6 месеци до 5 години ; ако е извршено само друго полово дејствие поврзано со претходните начини и околности, казната се движи од 6 месеци до 10 години.

Друго полово дејствие се однесува на задоволување на половиот нагон на начин кој е сличен на обљубата. Најтесното значење под овој поим го подразбира аналниот сексуален однос, поширокото ја вклучува и пенетрацијата на машкиот полов орган во други телесни отвори, додека најширокото ги вклучува сите дејствија на допирање и притисок на половите органи врз телото на друга индивидуа.⁴⁹

1.2.3. Обљуба врз немоќно лице

Член 187

Наредното кривично дело во својот основен облик ја инкриминира обљубата извршена врз немоќно лице, кое не е способно да даде соодветен отпор, ниту да го разбере значењето на тоа дејствие поради различни причини (душевно болно лице, заостанат душевен развој и слично) за што е предвидена казна затвор од најмалку 8 години.

Квалификувани облици на ова дело се : ако истото е сторено врз дете кое наполнило 14 години, предвидена е казна затвор од најмалку 10 години ; ако настапила тешка телесна повреда, смрт, ако е сторено од повеќе лица, на суров начин или од омраза, предвидена е казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор.

Доколку е извршено само друго полово дејствие, предвидена е казна затвор од 3 до 10 години.

1.2.4. Обљуба со злоупотреба на положбата

Член 189

⁴⁸

⁴⁹ Криминологија, А. Станојоска и П. Аслимоски, Битола 2019 год, стр. 103

Ова кривично дело во својот основен облик забранува обљуба или друго полово дејствие врз лице кое спрема него се наоѓа во била каква позиција на подреденост или потчинетост, за што е предвидена казна затвор од најмалку 5 години.

Квалификуван облик претставува извршување на делото врз дете кое наполнило 14 години, за што е предвидена казна затвор од најмалку 10 години.

1.2.5. Задоволување на полови страсти пред друг

Член 190

Основен облик на ова дело претставува вршење пред друг полово дејствие на јавно место, за што е предвидена парична казна или затвор до 1 година.

Квалификувани облици се : вршење на делото пред дете кое наполнило 14 години, или наведување на истото тоа да го прави пред него или друг, предвидена е казна затвор од 3 до 8 години ; вршење на делото пред дете кое не наполнило 14 години или наведување на истото тоа да го прави пред него или друг, за што е предвидена казна затвор од најмалку 4 години.

1.2.6. Посредување во вршење на проституција

Член 191

Основниот облик на ова дело се манифестира преку врбување, наведување, поттикнување или намамување на лице на проституција, или бил кој друг начин за иста намена, се казнува со затвор од 5 до 10 години, а доколку проституцијата се овозможува на друг за заработувачка, казната е затвор од 3 до пет години.

Квалификуван облик на делото е ако истото се врши при семејно насилство, кога е предвидена казна затвор од најмалку 10 години

1.2.7. Прикажување на порнографски материјал на дете

Член 193

Во овој член од Кривичниот законик се инкриминирани продавање, прикажување или на друг начин ставање достапни слики со порнографска содржина на дете што не наполнило 14 години, за што е предвидена казна затвор од 6 месеци до 3 години, а доколку делото е сторено преку средства за јавно информирање казната е затвор од 3 до 5 години.

Квалификувани облици на ова дело се : злоупотреба на дете кое наполнило 14 години за изработка на порнографски материјал со предвидена казна од 3 до 5 години ; ако детето не наполнило 14 години казната е најмалку 4 години ; доколку е присилено дете кое наполнило 14 години за изработка на порнографски материјал казната е најмалку 8 години, ако детето не наполнило 14 години казната е најмалку 10 години затвор.

1.2.8. Производство и дистрибуција на детска порнографија

Член 193-а

Произведување на детска порнографија со цел за нејзина дистрибуција се казнува со затвор од најмалку 5 години ; набавувањето на детска порнографија за себе или за друг се казнува со затвор од 5 до 8 години ; доколку делото е сторено преку компјутерски систем или средство за масовна комуникација предвидена е казна затвор од најмалку 8 години

1.2.9. Намамување на обљуба или друго полово дејствие на дете кое не наполнило 14 години

Член 193-б

Единствениот став на овој член гласи : тој што преку компјутерско-комуникациски средства со закажување средба или на друг начин намамува дете кое не наполнило 14 години на обљуба или друго полово дејствие или на производство на детска порнографија и ако со таквата намера е остварена непосредна средба со малолетникот, предвидена е казна затвор од 1 до 5 години.

1.2.10. Родосквернавење

Член 194

Основен облик на ова дело е вршење обљуба со крвен сродник во права линија или со брат, односно сестра за што е предвидена казна затвор од 5 до 10 години.

Квалификуван облик на делото е ако тоа е извршено врз дете кое не наполнило 14 години, за што е предвидена казна затвор од најмалку 10 години.

Според најшироката дефиниција, инцест претставува сексуално злоставување на детето од страна на возрастна лице од доверба кое лице е во позиција на моќ и кое претставува авторитет за жртвата. Според најтесната дефиниција, родосквернавењето опфаќа полов однос меѓу најблиски роднини.

II. ЗАКОНОДАВСТВО ОД ОБЛАСТА НА ЗАШТИТАТА НА ДЕЦАТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

1. Воведни напомени

Правните стандарди и меѓународната политика во областа на почитувањето на основните човекови права и слободи, детските права, правата на лицата со пореченост, правата на маргинализираните групи, прашањето на миграција, бегалци, азил, се регулирани со многубројни декларации, конвенции, протоколи, одлуки, заеднички акции, политички агенди, директиви и програми за спроведување, кои во себе ги имаат основите за развој на граѓанското општество гарантирајќи ги основните човекови права и слободи.⁵⁰

⁵⁰ Прирачник за процена на најдобриот интерес на детето, Скопје 2019 год. Стр.5

Согласно со нашиот Устав, меѓународните договори кои се ратификувани во согласност со Уставот се дел од внатрешниот правен поредок и не можат да се менуваат со закон⁵¹

Зборувајќи за правата на децата тука во прв ред станува збор за Конвенцијата за правата на детето (КПД), како најважна меѓународна конвенција за детските права која е дел од нашето законодавство, бидејќи истата е ратификувана. Покрај кривично-правната заштита на децата во Кривичниот законик, постои заштита на децата и во останатото законодавство во посебни закони кои се однесуваат на децата во разни аспекти.

Почитувајќи ги меѓународните стандарди за заштита на детето,нашата држава во тие закони ги применува највисоките стандарди од таа област (Закон за социјална заштита, Закон за заштита на децата, Закон за семејство, Закон за правда на децата, Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство)

Националните правни стандарди обезбедуваат посебна грижа, заштита и помош на семејството, предвидувајќи услови за почитување на најдобриот интерес на децата, согласно нивните потенцијали и потреби во сите сфери на нивниот раст и развој (образование, здравствена и социјална заштита), како и правото на детето на семејство. Тргувајќи од овие определби, државата обезбедува услови за развој и благосостојба на детето во неговото семејство и правото на детето да живее со своите родители, освен кога тоа не ја гарантира неговата сигурност и безбедност. Во тие околности, грижата и гарантирањето на правата на децата ги презема државата⁵²

2.Конвенција за правата на детето (КПД)

Оваа конвенција е основа за меѓународна заштита на правата на детето. Како резултат на оваа конвенција, децата имаат меѓународно признаени човекови права. Според меѓународните конвенции и договори, државите имаат обврска да ги заштитат сите деца во рамките на територијата на државата, без разлика на земјата на потекло и правниот статус на детето.⁵³

КПД е донесена од страна на Генералното собрание на Обединетите нации во 1989 година.Во 2000 година е дополнета со два факултативни протоколи и тоа Протокол за забрана за продажба на деца, детска проституција и детска порнографија и Протокол за ограничување на вклучување на деца во воени конфликти. Воедно овие документи претставуваат најрелевантни документи во меѓународното право од областа на заштита на правата на детето.

Од страна на нашата држава оваа конвенција е ратификувана во 1993 година , и во согласност со Уставот (чл.118) таа станува дел од внатрешниот правен поредок. Според тоа, државата има обврски за имплементација на овие документи, следење на нивната примена и известување до меѓународните организации за истото.

⁵¹ Устав на РСМ чл.118

⁵² Прирачник за проценка на најдобриот интерес на детето,Скопје 2019 год. Стр.5

⁵³

КПД е важен меѓународен документ кој воспоставува директна врска меѓу детето и државата и каде што се допираат правата и обврските во однос на сите сегменти од детскиот живот и развој :

- децата имаат човекови права и мора да бидат третирали со еднаквост, почит и достоинство, не поради тоа што тие се „ иднината “ или „ возрасните на утрешнината “, туку поради тоа што тие се човечки битија денес;
- тие се индивидуални идентитети и имаат глас кој мора да биде чуен и мора да му се даде соодветно вреднување;
- децата и адолесцентите не се мали возрасни луѓе – тие се квалитативно различни. Тие имаат физички, психолошки и социјални потреби кои мора да бидат исполнети за да се овозможи здрав раст и развој;
- степенот до кој родителите, семејството, заедницата и општеството се во состојба да ги исполнат развојните цели (или не) има долгорочни последици за видот на возрасни луѓе во кој тие ќе пораснат;
- имаат потреба од заштита-на децата им е потребна посебна заштита додека не постигнат ниво на физичка, ментална и емоционална зрелост за да ги превземат одговорностите на возрасноста⁵⁴

Според Конвенцијата за правото на детето – „дете“ е секое човеково суштество кое не навршило осумнаесет години од животот, доколку, врз основа на закон кој се однесува на детето, полнолетство не се стекнува порано.

Државите потписнички на оваа Конвенција се обврзуваат да ги штитат децата од сите облици на сексуално искористување и сексуално малтретирање. За таа цел државите ги преземаат сите соодветни национални билатерални и мултилатерални мерки за спречување на: наведување или принуда на детето за учество во која и да е незаконска активност, искористување на децата за проституција или други незаконски сексуални дејствија, искористување на децата во порнографски претстави и материјали (член 34).

Државите членки ги преземаат сите соодветни национални, билатерални и мултилатерални мерки да спречат киднапирање, продажба или трговија со деца со каква и да е намена или во која и да е форма (член 35).

Државите членки ги штитат децата од сите форми на искористување штетни за доброто на детето (член 36).

Државите членки ги преземаат сите потребни мерки за подобро физичко и психичко закрепнување и социјална реинтеграција на детето кое е жртва на некоја форма на занемарување експлоатација, злоупотреба, мачење или некоја друга форма на нехумано или понижувачко постапување или казнување или на вооружени судири. Таквото закрепнување се одвива во средина која го поттикнува здравјето, самопочитувањето и достоинството на детето (член 39).

⁵⁴ Прирачник за процена на најдобриот интерес на детето, Скопје 2019 год. Стр.7

2.1. Факултативен протокол кон Конвенцијата за правата на детето кој се однесува на продажба на деца, детска проституција и детска порнографија

Од донесувањето на Конвенцијата за правата на детето, иако таа заштитува од секаков вид на сексуално насилство врз децата, забележан е тренд на зголемување на таква злоупотреба, особено значителната и зголемена меѓународна трговија со деца заради детска проституција и детска порнографија и сексуален туризам на кој децата се особено подложни, развојот на Интернет и другите технологии кои се користат за таква намена, државите потписнички на овој протокол охрабрани со големата поддршка што ја има Конвенцијата од државите во светот се согласни за нејзина дополна со овој протокол.

Првиот член на Протоколот гласи : „ Земјите членки ќе ја забранат продажбата на деца, детската проституција и детската порнографија согласно одредбите на овој Протокол ”.

Според Протоколот, продажба на деца значи секое дејствие или трансакција на дејствие при кое детето се пренесува од некое лице или група на лица на друго за паричен надомест или друг вид на надомест.

Детската проституција значи користење на дете во сексуални активности за паричен надомест или за било која друга форма на надомест.

Детската порнографија значи претставување на дете, вклучено во реални или симулирани експлицитни сексуални активности со било какви средства или било какво претставување на половите органи за детето, пред се за сексуални цели.

Во нашето законодавство терминот детска порнографија за првпат е воведен со Новелата на кривичниот законик од 2008 година, каде во член 122 од КЗ стои: „Под детска порнографија се подразбира порнографски материјал кој визуелно прикажува очигледни полови дејствија со малолетник, или очигледни полови дејствија со лице кое изгледа како малолетник или реални слики кои прикажуваат очигледни полови дејствија со малолетник”

3. Конвенција на Советот на Европа за заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба

Европскиот концепт на човековите слободи и права е динамичен модел на воспоставување на рамнотежа, на се повисоко рамниште, помеѓу апсолутната идеја на човековата слобода и конкретната историска нужност детерминирана со достигнатиот степен на општествен развој.⁵⁵

Во таа смисла и правата на децата и нивната заштита се составен дел во тој концепт, каде постои постојано подобрување на истите, каде некои држави се поуспешни, додека други помалку успешни.

Оваа Конвенција е усвоена од страна на Комитетот на министри, во Ланзароте, на 25 октомври 2007 година, а стапува на сила на 1 јули 2010 година. Република Северна

⁵⁵ Камбовски В. Европски стандарди за човековите права и нивна имплементација во правниот систем на Република Македонија, стр.9 Зборник од стручна расправа, МАНУ, Скопје 2009.

Македонија оваа конвенција ја има потпишано на 25 октомври 2007, а ратификувано на 8 октомври 2010 година.

Во преамбулата на оваа Конвенција се земени предвид релевантните конвенции на ООН и нивните дополнителни протоколи, како и останатите документи од голема важност на меѓународните тела, но за првпат посебен акцент се става на заштитата од сексуалната експлоатација особено детската порнографија и проституција и сите форми на сексуална злоупотреба на децата, кои се деструктивни кон здравјето на децата и нивниот психосоцијален развој.

Според Конвенцијата „дете“ е секое лице под 18 години.

Под сексуална експлоатација, според Конвенцијата, се подразбира сексуално злоставување, детска проституција, детска порнографија, учество на детето во порнографски претстави.

Сексуалното злоставување (член 18) се инкриминира ако постојат сексуални активности со дете кое согласно домашното законодавство не навршило одредена возраст кога сексуалните активности се допуштени за стапување на дете во сексуални активности и кога е применета присила, сила или закана или ако злоупотребата се врши од позиција на авторитет, доверба или влијание над детето вклучително и состојбата во семејството.

Кривичните дела во врска со детската проституција (член 19) се третираат како регрутирање дете во проституција или наведување дете да учествува во проституција, како и за присилување на детето на проституција или кој било акт кој води кон детска проституција. За целта на овој член поимот „ детска проституција ” подразбира користење на дете за сексуални активности каде пари или друга форма на надоместок или ветување е дадено или ветена е друга исплата, без оглед дали оваа исплата или ветување е дадено на детето или на трето лице.

Кривичните дела во врска со детската порнографија (член 20) подразбираат производство на детска порнографија, нудење или правење достапна детска порнографија и нејзино дистрибуирање и пренос, како и набавување детска порнографија за себе или за друго лице, поседување детска порнографија и свесно создавање можност за пристап преку информации или комуникациски технологии до детска порнографија.

Кривичните дела во врска со учеството на децата во порнографски претстави (член 21) подразбираат регрутирање дете да учествува во порнографски претстави или предизвикување дете да учествува во вакви претстави, присилување дете да учествува во порнографски претстави или поинаков вид експлоатација на дете за такви цели, како и со знаење присуствување на порнографски перформанси кои вклучуваат деца.

Кривичните дела во врска со корумпирање деца (член 22) претставуваат намерно предизвикување за сексуални цели на дете кое не е на возраст во смисла на член 18 од Конвенцијата да биде сведок на сексуално злоставување или сексуални активности, па и тогаш кога тоа директно не учествува во тоа.

Кривичните дела кои се однесуваат на нудење деца за сексуални цели (член 23) подразбираат намерен предлог преку информациски и комуникациски технологии на

полнолетен за средба со дете кое не е на потребната возраст согласно член 18 од Конвенцијата, а со цел извршување некое од делата утврдени во член 18, став 1 или член 20, став 1 спрема него или нејзе кога овој предлог бил проследен со материјални акти што водат кон таква средба.

Од Кривичниот законик на Република Македонија може да се констатира дека тие во најголема мера се совпаѓаат со кривичните дела и нивните дефиниции утврдени со Конвенцијата.

Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба е донесена поради потребата да се подготви сеопфатен меѓународен инструмент кој се фокусира на превентивни, заштитни и кривично-правни мерки за борба против сите форми на сексуална експлоатација и злоупотреба на децата и за да се воспостави посебен мониторинг механизам со цел зголемување на соработката и единството на земјите од Европа во борбата против наведената злоупотреба на децата. Конвенцијата е неопходно да се имплементира од земјите потписнички како преку регулативата така и преку практичната имплементација на предвидените мерки. Во таа смисла секоја држава потписничка треба пред се да ги оствари целите утврдени со наведената Конвенција, односно да ги преземе сите можни мерки за спречување и борба против сексуалната експлоатација и сексуалната злоупотреба на децата, да обезбеди соодветна и ефикасна заштита на децата жртви на овој вид злоупотреба со почитување на трите основни принципи гарантирани со Конвенцијата за правата на детето односно сите мерки да бидат преземени без каква било дискриминација по кој било основ, почитување на најдобриот интерес на детето и остварување на правото на учество на децата за прашањата и одлуките кои се однесуваат на нив, секако согласно нивната возраст и зрелост, како и да се промовира соработката на внатрешно ниво меѓу сите надлежни органи и организации, но и меѓународната соработка (член 1 и 2 од Конвенцијата). Она што треба да се преземе за да се постигнат целите на наведената Конвенција пред се е преземање превентивни мерки преку законската регулатива и други практични мерки за имплементација на Конвенцијата и на домашната правна регулатива (член 4).

4. Закон за семејство

Законот за семејство ги уредува бракот и семејството, односите во бракот и семејството, одредени облици на посебна заштита на семејството, семејното насилство, посвојувањето, старателството, издржувањето, како и постапката пред судот во брачните и семејните спорови и постапката за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство.

Во Законот за семејството е предвидена превентивна и репресивна заштита на правата и интересите на детето преку правото и обврската на Центрите за социјална работа да вршат надзор над родителското право. Секогаш кога имаат сознанија дека има недостатоци во воспитувањето и развојот на детето или кога детето е запоставено или злоупотребено од страна на родителите, треба да превземат мерки за помош и советување на родителите. Исто така има и санкции против родителите кај кои превентивните мерки не помогнале, односно времено да го одземат детето од едниот или од двајцата родители или да го ограничат правото на лични контакти меѓу детето и едниот или другиот родител.

Центрите за социјална работа можат и да покренат постапка за одземање на родителското право или кривична постапка за одредено кривично дело (запоставување, злоупотреба или сл). Со овој закон се дефинираат основите за одземање на родителското право, односно злоупотребата на родителското право и грубото занемарување на вршењето на родителската должност. Како вакви појави и дејствија се третираат малтретирањето или запуштањето на детето, физичкото или емоционалното насилство над детето, половото искористување, присилување на дете на работа несоодветна за неговата возраст, дозволување на детето да употребува алкохол, дрога или други психотропни супстанции, наведување на детето во вршење на социопатолошки и општествено неприфатливи дела, напуштање на дете за период подолг од три месеци или на кој било друг начин кога се кршат правата на детето (член 90). Исто така со овој закон е превидена превентивна, репересивна и рехабилитациона заштита на детето од семејно насилство, при што се забранува секаков вид насилство меѓу членовите на семејството без оглед на возраста, а како семејно насилство покрај другото се подразбира и загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв. Заштита на децата од семејно насилство пред се обезбедуваат Центрите за социјална работа. Центрите можат да обезбедат соодветна здравствена заштита, психо-социјална помош, лекување, да ги упатуваат жртвите во засолниште, да му помагаат на детето редовно да го продолжи образованието, ги известуваат соодветните институции за гонење и да даваат правна помош и застапување пред судот. Воедно центрите секогаш кога тоа нема да го направат родителите поднесуваат предлог до судот за изрекување привремена мерка. Судот може да изрече повеќе привремени мерки, меѓу кои да му забрани на сторителот да се заканува дека ќе стори семејно насилство, да му забрани да врши натамошно малтретирање и вознемирување, контактирање или на друг начин комуницирање со член од семејството, да му забрани на сторителот да се приближува до живеалиштето на жртвата, до училиштето каде што оди детето да нареди задолжително негово лекување ако има потреба од тоа, да го издржува семејството и да го отстрани сторителот од домот без оглед на сопственоста до донесување конечна одлука од судот, како и да го упати сторителот да посетува советувањето.

5. Закон за правда на децата

Законот за правда го уредува постапувањето со децата во ризик и сторители на кривични дела и прекршоци, определени се условите за примената на мерки на помош, грижа и заштита, примена на воспитни и алтернативни мерки и за казнување на децата и помладите полнолетни лица, како и положбата улогата и надлежностите на органите што учествуваат во постапувањето со децата и извршувањето на воспитните и алтернативните мерки и казни.

Исто така, со овој закон се уредуваат мерките за заштита на децата жртви на кривични дела и децата сведоци, како и мерките за превенција од детско престапништво.

Во согласност со овој закон дете е секое лице на возраст до 18 години.

Дете во ризик е секое дете кое наполнило седум, а не наполнило 18 години со телесна попреченост или пречки во менталниот развој, жртва на насилство, воспитно и социјално запуштено, кое се наоѓа во таква состојба во која е отежнато или е оневозможено

остварувањето на воспитната функција на родителите, односно старателите, кое не е вклучено во системот на образованието и воспитувањето, вовлечено во питање, скитање или проституција, кое употребува дрога и други психотропни супстанции и прекурзори или алкохол, а кое поради ваквите состојби е или може да дојде во допир со законот како жртва или како сведок на дејствие кое со закон е предвидено како прекршок или дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело.

Дете жртва е секое дете на возраст до 18 години кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на правата и интересите како последица на дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело.

Правата кои овој закон ги гарантира на детето жртва се дефинирани во член 145 од истиот закон и тие се:

- со него да се постапува со почитување на неговото достоинство,
- да биде заштитено од секаква дискриминација,
- да биде известно за своите права на јазик разбирлив и соодветен на неговата возраст, како и почитување на правото на приватност,
- да бидат информирани родителите, односно старателите за сите прашања во врска со кривичното дело и во врска со осомничениот, обвинетиот и осудениот,
- детето, односно родителот или старателите да учествуваат во кривичната постапка како оштетен со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотното барање за штета,
- на посебна грижа на неговата безбедност и на безбедноста на неговото семејство, грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка,
- право на посебна заштита од секундарна виктимизација или ревиктимизација и
- право на психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на деца жртви на кривични дела.

Исто така во постапките во кои детето се јавува како жртва, судовите, јавните обвинители и службените лица од Министерството за внатрешни работи можат да постапуваат само доколку поседуваат соодветно образование и имаат посебни познавања и искуство од областа на правата за детето и за кривично-правната заштита на децата (чл. 148) со што се става акцент на посебната грижа и внимание кое се посветува на детето жртва.

6. Национална стратегија (2020-2025 год) и акциски план (2020 – 2022) за превенција и заштита на деца од сите форми на насилство

Заштитата на децата од насилство претставува едно од основните права на секое дете. За жал, насилството останува да биде сериозна реалност за милиони деца во светот, оставајќи долгорочни последици врз нивниот развој, здравје и благосостојба.

Конвенцијата за правата на детето (КПД) претставува еден од највлијателните меѓународни инструменти во превенција и заштита на од насилството, поаѓајќи од најдобриот интерес на детето. Конвенцијата за правата на детето има клучно значење во поголем број земји, за нивно пристапување кон примена и креирање на различни мерки и активности за превенција и заштита на децата од насилство, вклучувајќи ја и забраната за користење на физичкото казнување на децата.⁵⁶

Кога станува збор за насилството врз децата мошне тешко е да се дефинира вистинскиот обем на проблемот, првенствено поради недоволното пријавување на случаите на децата жртви. Сепак, истражувањата спроведени во светот и кај нас покажуваат дека многу деца тивко страдаат од насилство. Насилството се случува во домот и во заедницата и често останува нерегистрирано од страна на институциите одговорни за заштита на децата. Во Република Северна Македонија заштитата на децата од насилство во последните 15 години е ставено како приоритет на кој континуирано и систематски се работи преку подобрување на политиките, законската рамка и низа мерки и активности за унапредување на системот за превенција и заштита на децата од насилство. Покрај вложувањето во мерките за заштита на децата од насилство преку законските измени и развивање на програми и услуги, преземени во изминатиот период, во иднина неопходно е да се стави поголем акцент на превентивните програми активности и засновани на докази.

Министерството за труд и социјална политика (МТСП) во соработка со канцеларијата на УНИЦЕФ во Скопје се заложи за сеопфатен пристап во заштита и превенција на децата од насилство. Националното координативно тело за превенција и заштита на деца од злоупотреба и занемарување во 2017 година, предводено од министерката за труд и социјална политика, донесе одлука за систематски пристап и развивање на Националната стратегија (во натамошниот текст Стратегијата) за превенција и заштита на децата од насилство (2020-2025) и Акцискиот план (2020-2022). Стратегијата и Акцискиот план се во согласност со сите значајни **меѓународни документи, регулативи и прописи.**

Националната стратегија (2020-2025) и Акцискиот план (2020-2022) за превенција и заштита на децата од насилство во Република Северна Македонија ги претставуваат визијата, целите, стратешкиот пристап на Владата и активностите што треба да се преземат и унапредат при превенција и заштита на децата од сите видови на насилство.

Основните принципи на кои се заснова Националната стратегија (2020-2025) и Акциски план (2020-2022) за превенција и заштита на децата од насилство е почитување и примена на правата на децата преку спроведување на Конвенцијата за правата на детето (КПД). Според Конвенцијата за правата на детето, секое дете има право на слобода од сите видови насилство, злоупотреба или занемарување, а државата има обврска да примени мерки и активности за превенција од насилството врз децата и да обезбеди соодветна заштита на детето од сите видови насилство во сите опкружувања и услови: во семејството, во формалните и неформални облици на предучилишно образование, во училиштата, во институциите за домување и во институциите во поширокото општествено живеење.

56

Во Стратегијата под поимот насилство се подразбираат „сите видови на физичко или ментално насилство, повреди или злоупотреба, занемарување или немарен однос, малтретирања или експлоатација на дете, вклучувајќи ја и сексуалната злоупотреба, во однос на доверба и грижа од страна на тродителите, старателите или некое друго лице на кое законски му е доверена грижата за детето“. Овој поим многу пошироко го дефинира насилството и подразбира насилство врз деца и тоа не само во контекст на меѓусебни односи на одговорност, доверба или моќ, како што се родители/старатели, туку и во меѓусебен однос со врсници, туѓинци, или кое било лице или група.⁵⁷

Државата има обврска да примени мерки и активности за спречување на насилството врз децата и да обезбеди соодветна заштита на детето од сите видови насилство во сите опкружувања и услови: во семејството, во установите за згрижување и воспитание на деца од предучилишна возраст, во училиштата, во институциите за домување и во институциите во поширокото општествено живеење.

6.1.Злоупотреба и занемарување на децата

Злоупотребата и занемарувањето⁵⁸ на децата се дефинираат како „која било форма на физичка и/или емоционална злоупотреба, сексуална злоупотреба, занемарување или занемарувачки третман или комерцијална или друг вид експлоатација, што потенцијално или реално предизвикува закана или штети по здравјето на детето, опстанокот, развојот или дигнитетот, во контекст на меѓусебен однос на одговорност, доверба или моќ“.

Во Извештајот на СЗО од Консултацијата за превенција на злоупотреба на деца од 1999 година, идентификувани се четири вида злоупотреба и занемарување на децата: физичка злоупотреба, сексуална злоупотреба, емоционална или психолошка злоупотреба и занемарување.

6.2.Физичка злоупотреба

Физичката злоупотреба на деца е дефинирана како намерна употреба на физичка сила против детето, која предизвикува повреда или, пак, постои веројатност да му наштети на детското здравје, опстанок, развој или дигнитет. Тоа вклучува: удирање, тепање, клоцање, тресење, касање, давење, попарување, горење, труење и задушување.

Телесното казнување се дефинира како "употреба на физичка сила со намера да се предизвика болка кај детето, но не и повреда, со цел коригирање или контролирање на однесувањето на детето".⁵⁹

Емоционална или психолошка злоупотреба

Емоционалната и/или психолошката злоупотреба ги вклучува подеднакво изолираните случаи, како и случаи кога родителот/старателот во континуитет не обезбедува опкружување соодветно на развојот на детето и негова поддршка. Емоционалната

⁵⁷Pinheiro, S.P. (2006). *World report on violence against children*. Geneva: United Nations United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children.

⁵⁸World Health Organisation. (1999). *Report on Consultation on Child Abuse Prevention, 29-31 March 1999, WHO, Geneva* (No. WHO/HSC/PVI/99.1). Geneva: World Health Organization.

⁵⁹Straus, M. A., & Donnelly, M. (2005, p3). Theoretical approaches to corporal punishment. In *Corporal punishment of children in theoretical perspective*. Yale University Press.

злоупотреба може да предизвика последици врз физичкото или менталното здравје на детето или, пак, на неговиот физички, ментален, духовен, морален или социјален развој. Злоупотребата од овој вид вклучува: отфрлување, понижување, обвинување, заканување, заплашување, изолирање, корумпирање, дискриминирање или потсмевање; експлоатација и други нефизички форми на одбивање или непријателско постапување кон детето.

Занемарување

Занемарувањето подразбира пропусти на родителот/старателот да обезбеди услови за соодветен развој и благосостојба на детето, кога родителот/старателот е во состојба тоа да го стори. Занемарувањето ги вклучува подеднакво пропустите во изолирани случаи, или во континуитет во една или повеќе од следниве области: здравствена заштита; образование; емоционален развој; исхрана; засолниште и безбедни животни услови. Занемарувањето се разликува од сиромаштија и претставува состојба кога родителите/старателите се во можност да му го обезбедат на детето она што му е развојно потребно, но не го обезбедуваат тоа.

Семејно насилство

Под семејно насилство се подразбира малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко, физичко или економско насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, вклучувајќи и закани за такви дејствија, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема сегашен или поранешен брачен другар, вонбрачен партнер или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не (согласно Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство).

Експлоатација

Под експлоатација на дете се подразбира секој вид комерцијално и/или друг вид искористување на детето за каков било вид корист на други индивидуи: користење на детето за работа, проституирање, користење на детето за порнографски претстави или снимање порнографски материјал, киднапирање деца со цел сексуално искористување или пак нивна продажба. Овие активности го нарушуваат физичкото и менталното здравје на детето и предизвикуваат нарушување на емоционалниот, физичкиот и социјалниот развој на детето.

Злоупотреба на детски труд

Под злоупотреба на детски труд се подразбира оној труд кој ментално, психички, социјално и морално е штетен за детето, влијае на образовниот процес на детето на тој начин што го оневозможува одењето на училиште, го обврзува детето да го напушти училиштето пред време или го принудува детето да го посетува училиштето под многу тешки околности, вклучувајќи најлоши можни облици на детски труд.⁶⁰

⁶⁰ International Labour Organization. (1967). *Invalidity, Old-Age and Survivors' Benefits Convention, (No.128)*.

6.3. Врсничко насилство⁶¹

Врсничко насилство - булинг претставува постојана и намерна злоупотреба на моќ во односите помеѓу врсниците преку повторувачко вербално, физичко и/или социјално агресивно однесување кое има намера да предизвика физички, социјални и/или психолошки повредувања. Булингот може да се случи лично или преку Интернет, преку разни дигитални платформи и уреди и може да биде очигледно (видливо) или скриено.⁶²

6.4. Насилство од интимен партнер

Насилството од интимниот партнер се однесува на: „какво било однесување во рамки на интимна врска што предизвикува физичка, психичка или сексуална повреда на лицата во таа врска и ги вклучува следниве однесувања: физичка агресија, психичко насилство; принуда на сексуален чин или други форми на сексуална злоупотреба; различни контролирачки однесувања, контрола на движење, ограничување на пристапот до информации или помош“.⁶³

Адолесцентно партнерско насилство во врска

Адолесцентно партнерско насилство во врска претставува „кое било однесување кое му нанесува штета на развојот или здравјето на партнерот, преку загрозување на нејзиниот или неговиот физички, психолошки или сексуален интегритет“.⁶⁴

Принуден или детски брак

Принуден или детски брак претставува принуда врз детето да стапи во брак или насилно носење на детето во друга земја за да стапи во брак. Културата, обичаите, религијата, традицијата односно таканаречената „чест“ не се сметаат за оправдана причина за принудување на детето да стапи во брак или кој било друг вид насилство врз детето.⁶⁵

Родово засновано насилство

Родово засновано насилство над детето претставува секој чин на насилство над детето поради родот, полот или сексуалната ориентација, а може да вклучи родови предрасуди и дискриминација, сексуално вознемирување, насилство во партнерски релации и други форми на физичко, психолошко или сексуално насилство засновано на род.

6.5. Физичка, психолошка и сексуална злоупотреба

Во 2013 година, спроведено е истражување за негативните искуства во детството што опфати 1.277 ученици од средно образование и студентска популација на возраст од

⁶¹ Се однесува на англискиот термин bullying

⁶² Olweus, D., Limber, S., & Mihalic, S. F. (1999). Blueprints for violence prevention, book nine: Bullying prevention program. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence.

⁶³ Krug, E. G., Mercy, J. A., Dahlberg, L. L., & Zwi, A. B. (2002). The World Report on Violence and Health. *The Lancet*, 360(9339), 1083-1088.

⁶⁴ Lavoie, F., Robitaille, L., & Hébert, M. (2000). Teen dating relationships and aggression: An exploratory study. *Violence against women*, 6(1), 6-36.

⁶⁵ Council of Europe. (2011). Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence.

18 години и постари. Според резултатите добиени на овој примерок, повеќе од една петтина (21%) од испитаниците биле изложени на физичка злоупотреба, околу 11% од испитаниците биле изложени на психолошка злоупотреба, а речиси 13% од испитаниците биле изложени на некаков вид сексуална злоупотреба во своето детство.⁶⁶

Мерки и активности во однос на превенцијата и заштитата на децата од насилство се предвидуваат и во **Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост 2010-2020**⁶⁷ преку обезбедување пристапи кон вонинституционални и институционални форми на заштита и третман на деца и жени и континуирана заштита и третман за деца и жени жртви на сексуално насилство.

Република Северна Македонија е социјална држава и како таква има законска обврска да обезбеди социјална грижа и заштита, особено за општествено исклучените групи. Централна институција за креирање политики, стратешко планирање, управување и следење на законитоста е Министерството за труд и социјална политика (МТСП). Мрежата јавни установи за социјална заштита ја сочинуваат Заводот за социјални дејности (ЗСД), 30 центри за социјална работа (ЦСР), 11 установи за социјална заштита и 33 центри за дневно и привремено згрижување корисници.

Националното координативно тело за заштита на деца од злоупотреба, насилство и занемарување е конституирано со Одлука на Владата РСМ.⁶⁸ Целта на ова тело е да го следи и координира спроведувањето активности за заштита на децата од злоупотреба и занемарување, како и да подготвува годишни извештаи.

7.Протокол за постапување во процесот на превенција и заштита на децата од злоупотреба и занемарување⁶⁹

Во рамки на работата на МТСП беа изготвени поголем број документи/прописи и протоколи за постапување во случаи на злоупотреба и занемарување деца, семејното насилство и за борба против трговија со луѓе и илегална миграција.

Сите форми на насилство, злоупотреба и занемарување на децата, кои потенцијално го загрозуваат или го нарушуваат физичкиот, психичкиот и моралниот интегритет на личноста на детето, претставуваат повреда на основните права на детето содржани во Конвенцијата на Обединетите Нации за правата на детето, а тоа претставува правото на живот, опстанок и развој.

Заштитата на децата е процес кој е комплексен, но истовремено и единствен и при тоа обединува повеќе ресорни министерства во заедничко постапување. Како една од

⁶⁶Raleva, M., Jordanova Peshevska, D., & Sethi, D. (2013). *Survey of adverse childhood experiences among young people in the former Yugoslav Republic of Macedonia*. Copenhagen: World Health Organization Regional Office for Europe.

⁶⁷Министерство за труд и социјална политика. (2013). Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост (ревидирана 2010-2020).

⁶⁸Одлука на Владата на РМ бр. 44-7278 / 1 од 12.12.2017 година, Службен весник бр.181/17.

⁶⁹МТСП, http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/protokol_zloupotreba_deca.pdf

стратешките определби на Министерството за труд и социјална политика, формирана е посебна работна група за изготвување на Општиот протокол за превенција и заштита на децата од злоупотреба и занемарување, составена од претставници од релевантните ресорни министерства (социјална заштита, здравство, образование, правосудство, полиција), невладини здруженија, Народен правобранител и меѓународни организации – СЗО и УНИЦЕФ.

Со меѓународните договори Република Северна Македонија се обврзува да ги преземе мерките за спречување и да обезбеди заштита на детето од сите облици на насилство во семејството, во институциите и во пошироката општествена заедница.

Главна цел на Општиот протокол е воспоставување ефикасно и координирано постапување помеѓу надлежните ресори и другите учесници при заштитата на децата од злоупотреба и занемарување, во кој се содржани видовите, начинот и содржината на соработката и кој ќе овозможи примена на соодветни, развојно специфични интервенции, закрепнување и ќе обезбеди услови за натамошен безбеден развој на детето.

Воедно, Општиот протокол треба да придонесе и за развојот и ширењето на мрежата на стручни, мултидисциплинарни тимови за откривање на деца жртви на злоупотреба и занемарување на институциите на локално ниво, а потоа примена на обединетиот модел на работа на овие тимови во локалните заедници ширум земјата.

7.1. Намери и цели на Општиот протокол

Намерите на Општиот протокол се:

1. Унапредување на здравјето и благосостојбата на децата низ спречување на нивна злоупотреба и занемарување;
2. Осигурување дека сите преземени мерки, постапки и одлуки ќе бидат во најдобар интерес на детето;
3. Придонес во остварување на целите на НАП 2013-2015⁷⁰;

Специфичните цели на општиот протокол се:

1. Информирање на стручните лица кои работат со деца, вклучувајќи ги и самите деца, за тоа како да постапуваат во случаи кога постои информација или сомневање дека едно дете е жртва на злоупотреба и занемарување;
2. Воспоставување соработка меѓу стручните лица и заедничко ниво на разбирање на основните принципи и цели;
3. Воспоставување на ефикасни оперативни процедури кои во услови на злоупотреба и занемарување ќе обезбедат ефикасно, брзо и координирано постапување на сите учесници во процесот, коишто ќе ја спречат злоупотребата и занемарувањето и ќе обезбедат услови за соодветна помош на детето.

7.2. Индикатори на злоупотреба и занемарување на деца

⁷⁰ Национален акциски план за превенција и справување со злоупотреба и занемарување на деца 2013-2015

Злоупотребата и занемарувањето на децата можат да имаат различни форми. „Злоупотреба“ значи активно повредување на детето, или депривирање на детето од емоции и прифаќање а „занемарување“ значи пропуст да се преземе грижа за детето. Првата индикација дека детето е можеби злоупотребувано и има потреба од заштита може да биде набљудувањето на односот помеѓу родителот/старателот и детето.

7.2.1.Индикатори на физичка злоупотреба на деца

Знаци набљудувани кај детето

- Нејасни или необјасниви модринки и нагмечувања на покриените делови од телото: на стомакот, грбот, задната страна на натколениците и потколениците;
- Лузни;
- Црвенило и модринки со различна боја, во форма на предмет (јаже, појас, дланка, стап);
- Искубана коса, заби што недостасуваат;
- Каснатини;
- Изгореници чиј настанок не може да се објасни:
 - од цигари;
 - од потопување во врела течност: во вид на ракавица, во вид на чорапа;
 - од електрична струја;
- Скршеници, исчашувања или повреди на глава што не можат да се објаснат;
- Труења со отрови, корозивни средства, психоактивни супстанции;

Однесувања набљудувани кај детето:
<p>Детето може да има:</p> <ul style="list-style-type: none"> -страв од физички контакт со возрасни; -страв од родител или друг член на семејството; -исплашен од плач на други деца; -лесно се штрека на дразби; -покажува екстреми во однесувањето – агресија или повлекување; -прекумерно е анксиозно; -лесно приоѓа на возрасни и непознати; -не дозволува да биде прегледано; -не поднесува физички контакт или допир; -бега од дома; -не може да воспостави добар однос со врстници; -има ниска самопочит;

Однесувања набљудувани кај возрасниот
<p>Возрасниот може да биде:</p> <ul style="list-style-type: none"> -лут, нетрпелив, често да губи контрола врз однесувањето; -се чини несигурен во поглед на состојбата на детето; -го смета детето лошо или причина за неговите животни проблеми; -има отпор кон разговор за состојбата на детето или за семејството; -на прашањата гледа со сомнеж; -користи начини на дисциплинирање несоодветни за возраста на детето, состојбата или ситуацијата; -дава нелогични, контрадикторни, неуверливи објаснувања, или никакви објаснувања за повредите; -не покажува доволно разбирање за нормалниот детски развој, има очекувања од детето несоодветни за возраста;

7.2.2. Индикатори на сексуална злоупотреба на деца

Физички докази за сексуална злоупотреба се ретки. Честопат кога се во прашање мали деца, не станува збор за сексуален однос, туку за сексуални допири кои не мора или ретко оставаат траги. Онаму каде што има физички знаци, тие можат да бидат:

- искината, крвава или извалкана облека;
- болка или чешање во предел на гениталните органи или грлото, тешкотии при одење по нужда, или при голтање;
- модринки, крварење или оток на гениталната, оралната или аналната регија;
- вагинален исцедок;
- стомачни болки, главоболки, или други психосоматски поплаки;

Однесувања набљудувани кај детето:

-користи зборови со сексуални изрази или цртежи со сексуални содржини;
-обилно фантазира;
-покажува страв во затворен простор;
-пружа отпор при соблекување или менување пелени;
-обилно мастурбира;
-покажува заводливо однесување;
-покажува прерано и несоодветно разбирање на сексуалното однесување;
-покажува несоодветно, необично или агресивно сексуално однесување со врсници или играчки;
-има сексуални преокупации кон другите и кон себе си;
-престанало со контрола на мокрењето и дефекацијата;
-има нарушување во исхраната;
-има стравови или присилно однесување (постојано миење, капење, пресоблекување)
- има проблеми со концентрацијата и учењето или пад на школскиот успех;
-покажува несоодветно однесување: самодеструктивно однесување (самоповредување, употреба на алкохол, дрога, бегање од дома, обиди за самоубиство);
-има проблеми со спиењето како што се ноќни кошмари, страв од заспивање и долготрајно спиење;

Однесувања набљудувани кај возрасниот:

-возрасниот може да доминира, но емоционално да е слаб;
-укажува на брачни или релациски потешкотии со возрасни;
-укажува на сопствената социјална изолација, осаменост;
-се наслонува на детето и емоционално и физички;
-го држи детето и го допира на несоодветен начин;
-ги обвинува другите за животните проблеми, вклучително и детето за сексуализирано однесување;

7.2.3. Индикатори на емоционална злоупотреба на деца

Емоционалната злоупотреба е можеби онаа која најтешко се докажува, и најтешко детето може да ја детектира како злоупотреба. Изгледот на детето може да биде уреден и при тоа да нема знаци кои укажуваат на тежината на проблемот. Детето може да изгледа чисто, добро негувано и добро ухрането. Изразот на лицето може да укажува на тага, нерасположение, срамежливост или воздржана лутина.

Однесувања набљудувани кај детето:

- покажува епизоди на агресивност, бес и лутина;
- има страв од неуспех, има тешкотии во концентрација, учење и лесно се откажува;
- има негативен однос кон себе си;
- постојано се извинува;
- плаче без провокација;
- постојано бара внимание од возрасниот;

- го обвинува или понижува детето јавно и во домот;
- не го успокојува детето кога е уплашено и вознемирено;
- другите деца во семејството ги третира поинаку и подобро, покажувајќи повеќе прифаќање и помалку критика;
- детето го опишува на деградирачки начин: глупаво, лошо, проблематично и предвидува негов неуспех;
- го смета детето одговорно за родителските проблеми и разочарувања;
- го поистоветува детето со другите во семејството што не ги сака;

Однесувања набљудувани кај возрасниот:

Знаци и однесувања набљудувани кај детето

- пониска тежина, дехидрираност, изнемоштеност, отечен стомак;
- покажува подобрување на застојот во развојот како одговор на добра стимулација и грижа;
- покажува знаци на депривација: црвенило во генитално-аналната регија, проливи, повраќање, анемија, повторувачки респираторни проблеми;
- постојано е валкано, или несоодветно облечено за временските прилики, со искинати алишта;
- често е жедно и гладно;
- често е уморно и истоштено;

7.2.4. Индикатори на занемарување на деца

- барафизички контакт и внимание;
 - ја презема улогата во возрасен или родител;
 - нема соодветна медицинска и стоматолошка заштита;
- #### Однесувања набљудувани кај возрасниот:

- одржува хаотичен живот во домот со малку грижа за личните потреби;
- не го надгледува детето во подолги временски периоди, ниту кога е изложено на потенцијално опасни дејства;
- го остава детето на грижа на несоодветни лица;

-му дава на детето несоодветна храна, пијалоци, лекови;
-постојано го носи детето рано во градинка/училиште и го зема доцна;
-останува незаинтересиран/а за напредувањето на детето, недостапен/на е на телефон, и не се одзива на повици за разговор во врска со детето;
-го експлоатира детето или го изложува на преголема работа;-покажува апатичност и рамнодушност

7.3. Постапување при злоупотреба и занемарување на децата

Заштитата на децата од злоупотреба и занемарување е сеопфатен процес во кој учествуваат институции и професионалци од различни ресори – социјална заштита, полиција, здравство, образование, правосудство, граѓански организации, Народен правобранител и други учесници. Сите овие чинители симултано учествуваат во тој процес или се надоврзуваат во своите дејности, секој постапувајќи во рамки на надлежностите. Но соработката меѓу нив е клучна за да се осигура нивната синхронизирана активност и добро да се дефинираат улогите за:

1. да се спречи злоупотребата и занемарувањето, да се истражи случајот и да се обезбедат докази ;

2. да се преземат мерки за социјална заштита и грижа за детето.

Постапувањето при злоупотреба и занемарување на децата подразбира:

1. Препознавање на злоупотреба и занемарување на децата од страна на стручните лица, преку директно откривање или препознавање на индикаторите за ЗЗД;

2. Сомневање за злоупотреба и занемарување;

3. Пријавување на злоупотребата и занемарувањето, како и сомнежот за злоупотреба и занемарување во Центарот за социјална работа, Полиција или Јавно обвинителство.

Координацијата на целиот процес треба да ја извршува надлежниот Центар за социјална работа, како основна служба за заштита на децата и како орган на обезбедување старателство.

7.3.1. Проценка на состојбата, потребите и ризикот од злоупотреба / занемарување на детето и семејството по пријавување на случајот во ЦСР

Центарот за социјална работа е клучната институција која ги прима пријавите за злоупотреба и занемарување на децата од секој можен извор (граѓанско лице, стручно лице, институција, НВО).

По пристигање на пријавата за ЗЗД во ЦСР, неопходно е таа да се разгледа и да се процени дали се исполнети критериумите за отворање на случај на ЗЗД во центарот од страна на социјален работник. За таа цел најнапред се врши примарна проценка која има за цел да ја утврди состојбата на детето, ризикот од злоупотреба, и потребите на детето и семејството.

Чекор 1 : Првична проценка/Тријажна проценка

Стручниот работник од ЦСР кој ја добива пријавата има задача да ги разгледа доставените информации, да провери дали постојат претходни пријави за детето и семејството во ЦСР и дали постои и придружна медицинска документација. Потоа неопходно е да воспостави контакт со подносителот на пријавата (родител, граѓанин,

стручно лице, институција) и врз основа на сите податоци да изведе заклучок за натамошните дејства што ќе ги преземе:

- а) неотворање на случај во ЦСР,
- б) Отворање на случај во ЦСР,
- в) Преземање итна интервенција во врска со детето.

а) Неотворање на случај во ЦСР

Овој исход е можен ако стручниот работник (социјален работник, психолог, педагог) во ЦСР заклучи дека критериумите за состојбите и околностите под кои се отвора случај во ЦСР не се исполнети, па при тоа не се неопходни мерки за заштита на детето и планирање на интервенциите. Сепак, без оглед на фактот што не се отвора случај во ЦСР треба да се направи белешка и да се заведе пијавата во соодветен регистар.

б) Отворање на случај во ЦСР

Ако стручниот работник утврди дека се исполнети стручните и законските критериуми за постоење на злоупотреба и занемарување на дете тогаш се отвора случај во ЦСР. Потребно е да се определи **одговорен стручен работник** во ЦСР, кој има задача да го координира натамошниот процес на заштита на детето.

в) Преземање итна интервенција

Ако стручниот работник утврди дека состојбата е алармантна, веќе во првата фаза на проценка потребно е да се преземат итни интервенции за заштита на детето, кои се одвиваат после итно разгледување на случајот, и размена на информации со полицијата, обвинителството и евентуално здравствени или други институции. Неопходно е зајакнување на заедничката соработка на случајот меѓу полицијата и Центарот за социјална работа во моментот кога е забележано потенцијално (или постои ризик од) кривично дело врз дете, заради усогласување на натамошните постапки и прибирањето докази.

Чекор 2: Детална проценка

По тријажната проценка, во која се именува **одговорен стручен работник** и стручниот тим, деталната проценка е следната фаза на проценката која има за цел да утврди:

- Колкав е степенот на ризикот за детето?
- Кои ризици за детето можат да се утврдат во тек на оваа фаза на постапката?
- Дали постои опасност која го загрозува здравјето и развојот на детето?
- Кои мерки на помош и заштита можат да му се пружат на детето и на семејството, т.е. на ненасилниот родител?

Проценката околу загрозеноста на детето се утврдува во сите ситуации во кои животот и здравјето на детето можат да бидат загрозени, без оглед дали се работи за ЗЗД, семејно насилство, неповолна здравствена, социјална или материјална положба на семејството, или некои други околности кои го попречуваат детето да го достигне

соодветното ниво на здравје и развој. Таа треба да трае околу една недела, што е доволно време да се утврди состојбата и потребите на детето и на семејството, заради пружање соодветни мерки на заштита.

Низ оваа проценка треба да се опфатат следниве етапи во утврдувањето на состојбата и ризикот:

- Опсервација и интервју со детето (согласно возраста на детето, психолошката состојбата на детето, однесувањето). **Стручниот работник** треба да поставува рутински прашања за злоупотребата/занемарувањето, за семејното насилство, во интервју на само со детето и/или со незлоупотребувачкиот родител;
- Собирање и анализирање на податоци од стручни лица од други служби со кои е стапено во контакт (здравствени, образовни, социјални установи, НВО);
- Проценка на повредите нанесени на детето и натамошна проценка на ризикот на кој детето е изложено – определување на степен на ризик – **низок степен на ризик, среден степен на ризик и висок степен на ризик;**
- Утврдување на мерки и услуги за заштита на детето во семејството;
- Известување за резултатите од почетната проценка;
- Други постапки специфични за службата;

Чекор 3: Сеопфатна проценка – консултативен состанок со други сектори

Доколку со почетната проценка се утврди дека детето е злоупотребено или занемарено во семејството или има опасност тоа да се случи, **одговорниот стручен работник** треба да закаже **консултативен состанок** со други сектори (ЦСР, полиција, здравствени служби, образовни институции и сл.). Целта на консултативниот состанок е пред се размена на информации, договарање на чекори и синхронизирано постапување на различните служби за да се избегне ретрауматизирање на детето и да се забрза процесот на заштита на детето. изведе во почетокот на разгледување на случајот по пријавата која е пратена во ЦСР.

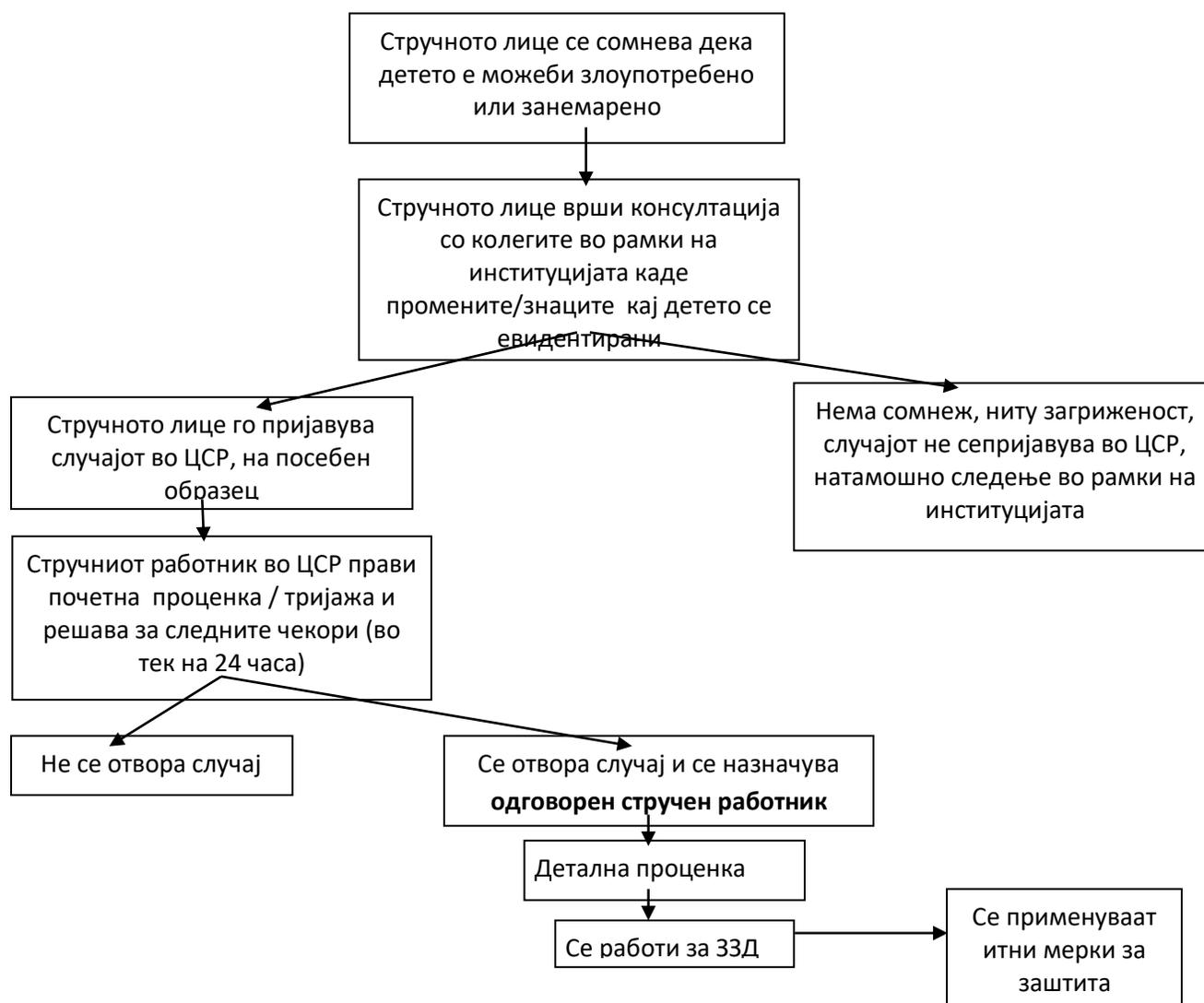
Ако резултатите од почетната проценка укажат на потребата од заштита на детето од натамошна злоупотреба и занемарување, следниот чекор е да се направи Меѓуресорски состанок за планирање на мерките и услугите за заштита на детето

Кои состојби налагаат консултативен состанок со други сектори и служби?

- Сите пријави за сексуална злоупотреба и тешка физичка злоупотреба наложуваат закажување на ваков состанок во раните фази на проценката, уште во фаза на почетна проценка;
- Осигурување на безбедноста на детето за што е потребна соработка и договор од страна на повеќе служби;
- Прибирање докази за судската постапка од страна на различни сектори, но истовремено треба да се заштити детето од ретрауматизирање низ повеќекратни распрашувања и прегледи;
- Во случаи кога се наложува специјализирана проценка што подрабира форензичка проценка (судско-медицинска и судско-психијатриска проценка) заради нејзино планирање и усогласување;

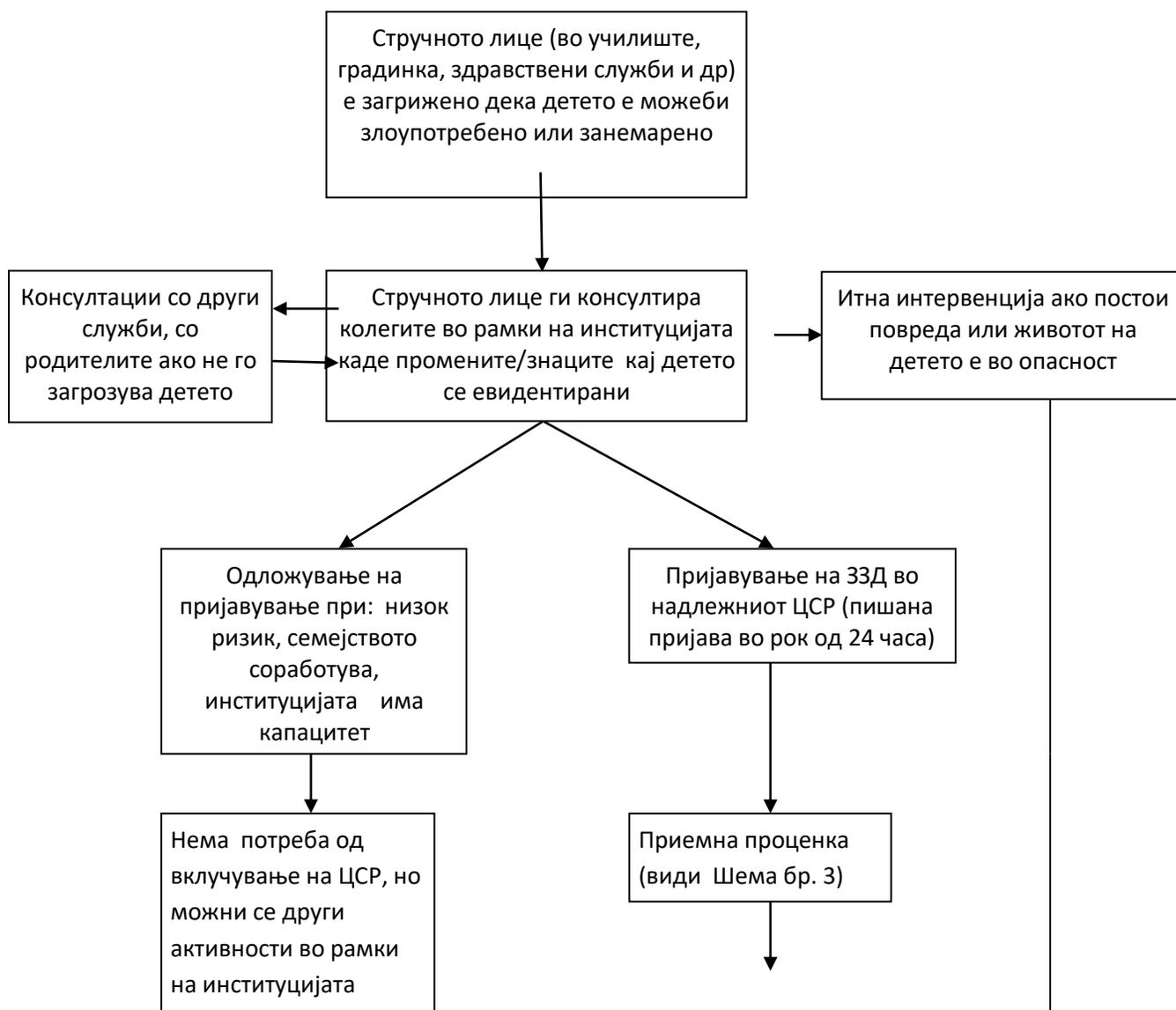
пр
пр
ре

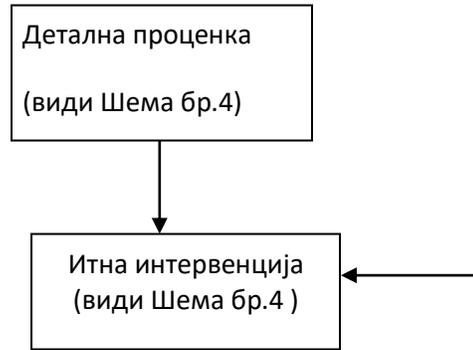
Редослед на постапувања при сомнение за злоупотреба на дете (Шема бр.1)

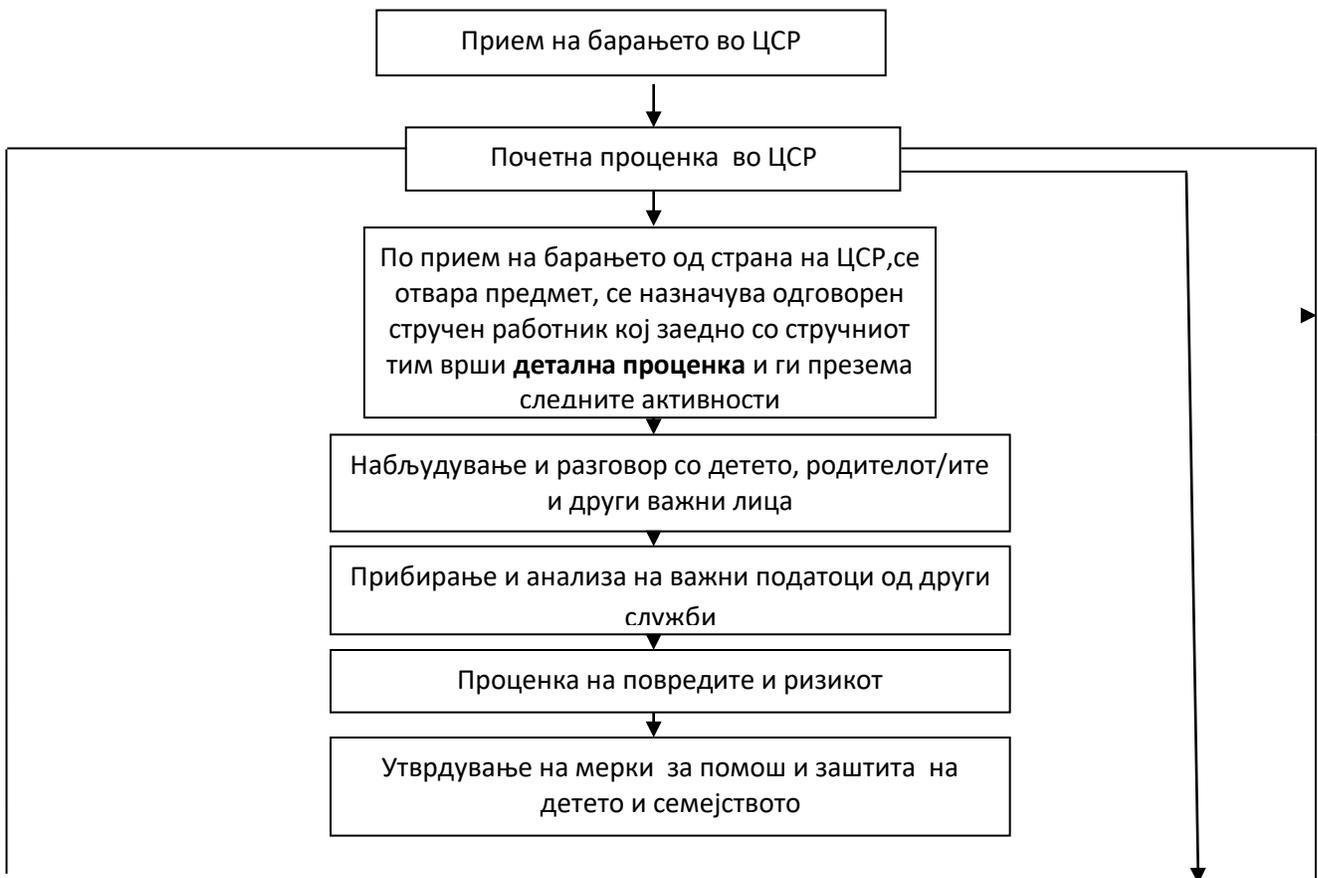

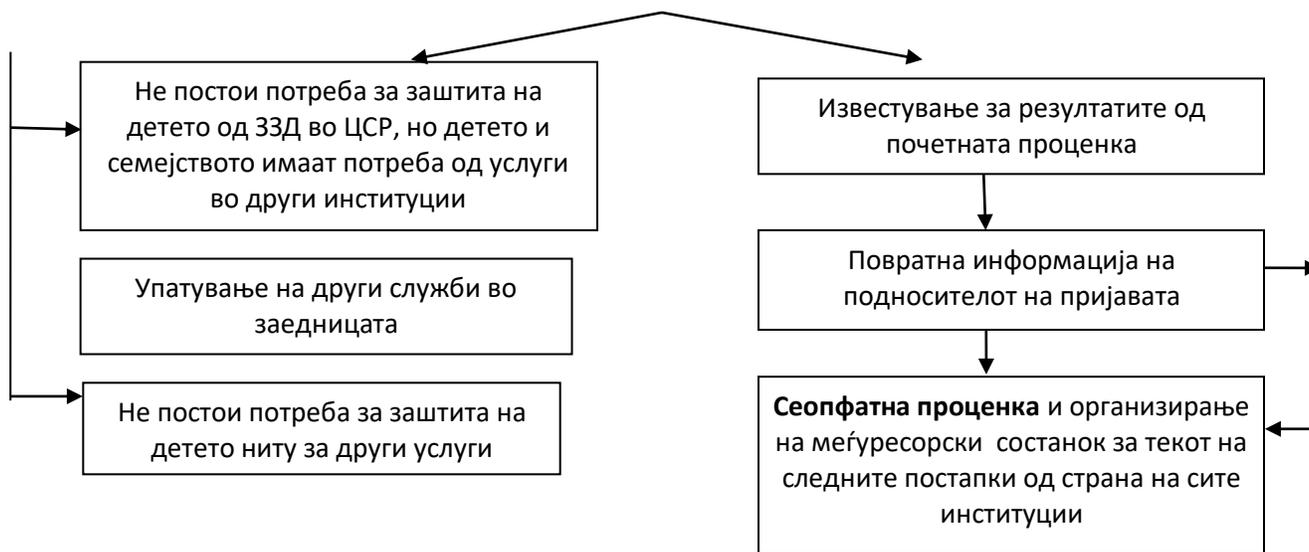
Пријавување на злоупотреба и занемарување на деца (Шема бр.2)

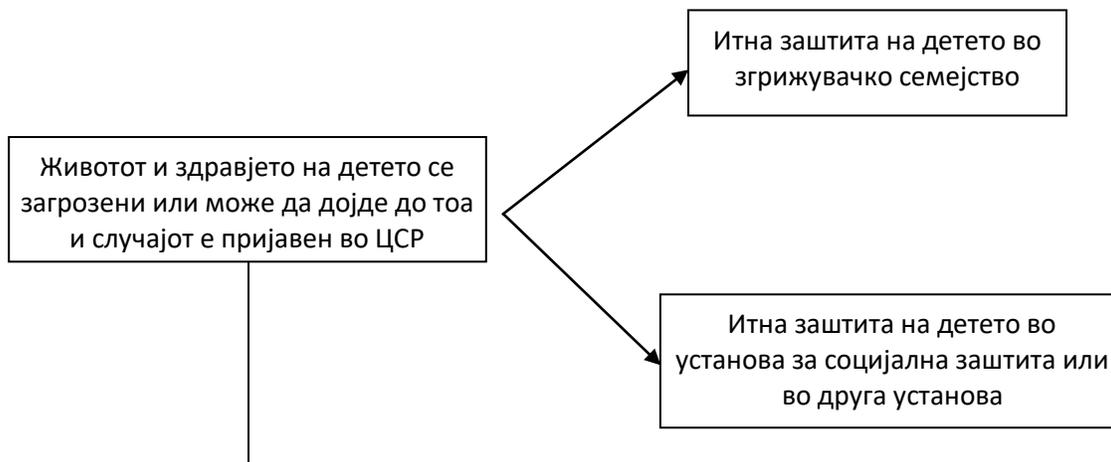

Проценка на ризикот од ЗЗД (Шема бр.3)

Итна интервенција (Шема бр.4)

ГЛАВА I

КРИВИЧНО ПРАВНА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ВО РЕПУБЛИКА СЛОВЕНИЈА

I КРИВИЧНО-ПРАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО „ ПОЛОВ НАПАД ВРЗ ДЕТЕ “ ВО РЕПУБЛИКА СЛОВЕНИЈА

1. Воведни напомени

Заштитата на човековите права и слободи во Република Словенија е еден од темелите на нејзиниот Устав. Таа претставува развиена демократска држава и членка на Европската унија. Заедно со нашата држава се до 1991 година, беше составен дел од Југословенската федерација при што ги делеа сите заеднички карактеристики, па вклучително и правниот систем, поточно казнено-правниот систем. Со осамостојувањето во 1991 година Република Словенија донесува нов, демократски устав со кој се прокламира како правна држава која ги штити човековите права и слободи. Во согласност со него, ратификуваните меѓународни документи се составен дел на домашното законодавство.

Уставот на Република Словенија ги штити правата на децата во согласност со член 56 кој гласи :

- Децата уживаат посебна грижа и заштита. Децата уживаат човекови права и слободи според нивната возраст и зрелост.
- На децата им се пружа посебна заштита од економско, општествено, физичко, ментално или друго искористување и злоставување. Таквата заштита е регулирана со закон.
- Децата и малолетниците за кои родителите не се грижат, кои немаат родители или немаат соодветна родителска грижа, уживаат посебна заштита од државата. Нивната положба е уредена со закон.⁷¹

Спроведувањето на прокламираната заштита на човековите слободи и права се извршува во прв ред со примена на одредбите од Кривичниот законик (*Kaznenski zakonik*), кој за прв пат е донесен во 1995 година, по осамостојувањето на Република Словенија. Следат измени на истиот, и со приемот на Република Словенија во Европската Унија потребно е таа да го усогласи своето законодавство со Европското, па се донесува нов Кривичен законик во 2008 година.

Кривичните дела од областа на половата слобода и половиот морал (*Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost*) се дефинирани во глава XIX од Кривичниот законик и тие се :

- силување (член 170);
- сексуално насилство (член 171),
- сексуално злоставување на слаба особа (член 172),
- сексуален напад на лице помладо од 15 години (член 173),
- наведување на лице помладо од 15 год. во сексуални активности (член 173-а),
- повреда на половиот интегритет со злоупотреба на положбата (член 174),
- злоупотреба на проституција (член 175),
- прикажување, производство, поседување и дистрибуција на порнографски материјал (член 176).⁷²

Изработката на оваа докторска дисертација е фокусирана на кривичното дело полов напад врз дете, што во случај со Кривичниот законик на Република Словенија е член 173 - сексуален напад на лице помладо од 15 години, кој член ќе биде детално разработен.

1. Сексуален напад на лице помладо од 15 години (член 173)

Spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let

⁷¹<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1> ,член 56

⁷²<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050> , глава 19

Полов напад претставува секоја полова интеракција со лице/лица без разлика на староста, која е направена (1) против вољата на жртвата, (2) без согласност или (3) на агресивен, искористувачки, манипулативен или заканувачки начин (Ryan,2010)⁷³

Во Кривичниот законик на Република Словенија од 1995 година, старосната граница за ова дело е определена на 14 години, односно се штитат сите деца со наполнети 14 години возраст. Со измените на Кривичниот законик од 1999 година, старосната граница за ова кривично дело е подигната на 15 години, со што се зголемува опсегот на деца кои се штитат од посегнување по нивната полова слобода и морал. На тој начин, веднаш е забележан раст на пријавени сторители на кривичното дело од член 173, главно поврзано со годината на разликата која вклучува повеќе жртви.

Во став (1) на овој член инкриминиран е полов однос или кое било друго полово дејствие со лице од друг или ист пол кое нема наполнето 15 години. Предвидена е казна затвор од 3 до 8 години.

За разлика од нашиот Кривичен законик може да забележиме дека казната која е предвидена во овој член значително се разликува од таа кај нас, односно истата е пониска.

Став (2) претставува квалификуван облик кој се однесува на делото од првиот став, ако е направено со слабо лице помладо од 15 години, со употреба на сила или закана со директен напад врз животот и телото, или делото е направено заедно со друго лице, во тој случај е предвидена е казна затвор од 5 до 15 години.

Споредувајќи го овој став со одредбите од нашиот Кривичен законик, ќе забележиме дека овој став соодветствува на чл. 187 (Обљуба врз немоќно лице) од став 2, каде повторно е предвидена повисока казна затвор, која е најмалку 10 години.

Во став (3) – квалификуван облик на делото инкриминирана е ситуација во која учител, старател, посвоител, родител, свештеник, доктор или друго лице кое со злоупотребата на положбата има полов однос или друго полово дејствие со лице кое нема наполнето 15 години и кое му е доверено за учење, образование, лекување, заштита или нега, ќе се казни со затвор од 3 до 10 години.

И во овој случај, ставот 3 одговара на чл. 189 (Обљуба со злоупотреба на положбата), став 2, од нашиот Кривичен законик, каде е предвидена казна затвор од најмалку 10 години.

Во став (4) е инкриминиран било кој начин на влијание врз половиот интегритет на лице помладо од 15 години, направен на начините во став 1, 2 или 3, при што е предвидена е казна затвор до 5 години

И во став (5) имаме одредба каде стои, делото од став 1 на овој член не е противправно ако е направено со лице од споредбена возраст и ако одговара на степенот на неговата ментална и телесна зрелост.

⁷³ Ryan,G. (2010).Sexually abusive youth:Defining the problem and the population.

Значи може да заклучиме дека и во Република Словенија и во Република Северна Македонија постои широк опсег на заштита од сексуално насилство на децата помлади од 14/15 години, во согласност со прокламираната посебна заштита на децата. Само, треба да напоменеме дека кај нас предвидени се поригорозни казни за сторителите на овие кривични дела.

2. Старосна граница на децата заштитени од полов напад во некои држави од ЕУ

Одредувањето на старосната граница на детето до која посебно се инкриминира половиот напад врз него е надлежност на законодавецот при донесување на Кривичните законици. Па така имаме случај кога возраста до 14 години е горна граница за ова кривично дело, а некогаш таа е 15 години.

Во Австрискиот Кривичен законик (Strafrechtsgesetzbuch, StGB)⁷⁴, половиот напад врз дете е предвиден во член 206, каде горната граница е 14 години, а исто има одредба дека ако делото е сторено од лице на споредбена возраст, нема кривична одговорност за истото.

Во Република Чешка, во Кривичниот законик (Zakon trestni zakonik)⁷⁵, половиот напад врз дете е предвиден во член 187, каде горната граница е 15 години, каде во основниот облик на делото имаме предвидена казна затвор од една до осум години.

Францускиот Кривичен законик (Code Penal)⁷⁶, најстариот Европски Кривичен законик, исто така ја одредува возраста од 15 години како горна граница за полов напад врз дете, кривично дело што е инкриминирано во член 222-22-1 од истиот.

Република Хрватска која исто така е дел од Југословенската федерација и дели ист систем на казнено право до 1991 година, во својот Кривичен законик (Kazneni zakon)⁷⁷, делото полов напад врз дете е инкриминирано во член 158 од иститот, каде возрасната граница на детето е одредена на 15 години.

Може да заклучиме дека сите казнени законодавства обрнуваат особено внимание на заштита на децата од секој облик на насилство, особено сексуалното. Тоа е неопходно да се заштитат оние кои сами не можат да се одбранат од посегањето на постарите и надмоќните врз нивниот кревок детски живот, за што е надлежна државата.

3. Давање податоци од казнена евиденција

Законскиот режим за рехабилитација и бришењето на осудата е поставен врз идејата за приоритетно значење на потребата за полесно вклучување на осудениот во социјалниот живот и востановување, во определен период по издржаната казна, на фикцијата за неосудуваност.⁷⁸

⁷⁴ <https://www.ris.bka.gv.at/ GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>

⁷⁵ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/ 2009-40#cast2>

⁷⁶ <https://www.legifrance.gouv.fr/ codes/id/LEGITEXT000006070719/>

⁷⁷ <https://www.zakon.hr/z/98/ Kazneni-zakon>

⁷⁸ Царинско казнено право, В. Камбовски и М. Крстаноски, Охрид 2007 год, стр. 40

Но, кога станува збор за осудени лица за педофилија, каде жртви се деца до 14/15 години, кои ја издржале изречената казна затвор, државите во своите законодавства предвидуваат можност за увид во казнената евиденција и по рокот со кој таа е веќе избришана.

Првенствено целта на таа постапка е обезбедување на заштита на децата од сексуални злоупотреба, педофилија и трговија со малолетни лица преку достапност на информации за лицата кои живеат во нивна околина, а кои се порано осудени за кривични дела поврзани со сексуална злоупотреба на малолетни лица, педофилија и трговија со малолетно лице.

Државите кои имаат воспоставено ваква можност, водат регистри на овие сторители, а достапноста до истите е ограничена. Истите не се јавно достапни, бидејќи со тоа се кршат правата на тие луѓе, туку, достапноста е ограничена за институции кои се занимаваат со детскиот раст и развој, како на пример градинки, училишта, домови за деца, интернати.

Во Република Словенија проблематиката на давање на податоци од казнената евиденција е регулирано во член 84 од Кривичниот законик :

- (1) Податоци за изречени пресуди се водат во казнена евиденција. Со закон се одредува опсегот на податоци и давањето на податоци од казнената евиденција пред бришење од казнената евиденција
- (2) На оправдано барање на институција или здружение на кои децата или малолетниците им се доверени на учење, образование или чување, се доставуваат податоци од казнената евиденција за избришани осудителни пресуди за кривични дела од член 170, од член 171, од член 172, од член 173, од член 173-а, од член 174 став 2, од член 175 став 2 сторени спрема малолетници и член 176 од овој закон.
- (3) Законот ќе предвиди, пресудите за кривичните дела од претходниот став да се запишат во посебна евиденција и се пропишуваат услови, ограничувања и постапка за давање на податоци за такви пресуди; во случаји кои не се опфатени со претходниот став, пресудата ќе се смета за избришана.⁷⁹

Како што може да видиме, во став (2) на овој член е предвидена можноста за одредени субјекти кои се занимаваат со учење, образование или чување на деца да можат да добијат податоци за избришани пресуди за кривични дела сторени на штета на малолетни лица. Се работи за следните кривични дела:

- силување (член 170);
- сексуално насилство (член 171),
- сексуално злоставување на слаба особа (член 172),

⁷⁹<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>

- сексуален напад на лице помладо од 15 години (член 173),
- наведување на лице помладо од 15 год. во сексуални активности (член 173-а),
- повреда на половиот интегритет со злоупотреба на положбата (член 174),
- злоупотреба на проституција (член 175),
- прикажување, производство, поседување и дистрибуција на порнографски материјал (член 176).

Тоа ќе биде остварено на тој начин што наведените пресуди ќе се внесуваат во посебна евиденција, а со закон ќе бидат предвидени условите, ограничувањата и постапката за давање на податоци за такви пресуди. Оваа новина во кривичното законодавство секако наиде на отпор во јавноста, критикувајќи го почетниот став дека секој што направил кривично дело од областа на педофилија доживотно ќе претставува опасност за децата, а притоа нема емпириски истражувања кои би го потврдиле тој став.

Од друга страна, ставот на власта е дека тоа е во функција на заштита на децата во установите кои се наменети токму за нивниот раст и развој, па оваа можност е корисна при проверка на потенцијални кандидати за работа во таква установа, дали некој кандидат е порано осудуван за педофилија.

II. ЗАКОНОДАВСТВО ОД ОБЛАСТА НА ЗАШТИТАТА НА ДЕЦАТА ВО РЕПУБЛИКА СЛОВЕНИЈА

1. Воведни напомени

Современите општества се свесни дека промените во нивните законодавства се неопходни за решавање на семејното насилство и насилството врз жените и децата надвор од семејството. Меѓутоа, со цел мерките да бидат ефективни, третманот на насилството мора да биде системски. Ова значи дека не е доволно да се промени само еден закон, само орган на едно тело, туку дека промените во задачите на властите и мерките за заштита на жртвите мора да бидат усогласени и комплементарни.

Република Словенија со членството во Европската Унија превзема обврска да го усогласи своето законодавство со тоа на Унијата. Во таа насока е и прифаќањето на меѓународните договори кои со ратификација во домашниот парламент, стануваат составен дел на внатрешниот правен поредок. Па така, ратификувани се Конвенцијата за правата на децата, како најважен и правно обврзувачки меѓународен документ кој на едно место покрива цела низа на човечки права, вклучувајќи културни, економски, политички и социјални права. За Република Словенија Конвенцијата стапува во сила на 25 октомври 1991 година, која има наследено статус на договорна страна како една од наследниците на поранешна СФРЈ. Исто така ратификувани се и дополнителните Протоколи на оваа конвенција.

Државите потписнички се обврзале да ги штитат и гарантираат детските права, да развиваат и спроведуваат политики во насока на најдобриот интерес на децата, како и да го надополнуваат своето законодавство поради целосна примена на членовите од Конвенцијата. Секои пет години државите мораат да го известуваат Одборот на Обединетите Нации за правата на децата за својот напредок.

Исто така ратификувана е и Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (Ланзаротска Конвенција), која претставува мултилатерален договор на Советот на Европа според кој државите се согласуваат да криминализираат одредени форми на сексуална злоупотреба врз децата. Тоа е првиот меѓународен договор што се однесува на сексуално злоставување на деца што се случува во домот или семејството.

Република Словенија оваа конвенција ја потпишала на 25/10/2007 година, ја ратификувала на 26/09/2013 година, а истата стапила на сила во 01/01/2014 година.

2. Законот за спречување на семејно насилство како системски закон

Zakon o preprecevanju nasilja v družini (ZPDN)

Историски гледано, семејното насилство било игнорирано и претставувало легална форма на насилство. Во шеесетите години на минатиот век тоа почна да го привлекува вниманието на социјалната наука и јавноста. Клучна улога во тоа има феминистичкото движење кое го поставува прашањето за положбата на жената во приватната сфера. Семејното насилство е вообичаен феномен присутен во сите општества. Семејното насилство не ги погодува само жртвите, туку има и подлабоко влијание на целото

општество. Последиците се намалена продуктивност, зголемено отсуство од работа, и повисоки трошоци за здравствени и социјални служби.⁸⁰

Во Република Словенија во 2008 година е донесен Закон за спречување на семејно насилство (ZPDN)⁸¹, чија намена е комплетно уредување на таа област.

Исто така и во новиот Кривичен законик, донесен во 2008 година семејното насилство е посебна форма на криминал, за што е предвидена казна затвор од 5 години.

Насилството означува каква било форма на физичко, сексуално, психолошко или економско насилство нанесено од еден член на семејство врз друг, или занемарување или следење на жртвата без оглед на возраста, полот или кое било друго лице.

1.Физичкото насилство означува каква било употреба на физичка сила или закана што ја принудува жртвата да стори нешто или да се воздржи од правење нешто, или ја тера жртвата да страда или ја ограничува жртвата во движењето или комуникацијата, но и предизвикува исто така и болка, страв или срам, без оглед дали и се нанесени видливи повреди.

2.Сексуалното насилство вклучува дејства од сексуална природа без согласност на жртвата, на што жртвата е принудена или доволно не го разбира нивното значење, што се должи на фазата на развој на жртвата, но и на употреба на закани, но и објавување на материјал од сексуална природа поврзани со жртвата.

3.Психолошкото насилство означува такви постапки и ширење на информации преку кои сторителот на насилството предизвикува страв, срам, чувство на инфериорност, загрозување, болка на жртвата, вклучително и кога истото се врши со употреба на информации и комуникациска технологија.

4.Економското насилство е непотребна контрола или ставање на ограничувања на жртвата во врска со располагање со нечиј приход или управување со имотот со кој жртвата самостојно располага или управува, или непотребно ограничување на располагањето или управување со заедничките финансиски средства, средства на членови на семејството, непотребно неисполнување на финансиски или материјални обврски кон член на семејство, или непотребно пренесување на финансиски или материјални обврски кон член на семејство.

5.Занемарувањето е форма на насилство во која сторител на насилството не обезбедува соодветна грижа за жртвата на која таа грижа и е потребна поради болест, попреченост, старост, развој или која било друга лична околност.

6.Следењето е намерно, повторено и несакано воспоставување на контакт, физички упад, гледање, упад на места каде се движи жртвата или други несакани форми на упад во животот на жртвата.

⁸⁰ Normativno urejanje preprecevanja nasilja v družini v Sloveniji in primerjava z ureditvijo v ZDA, Ljubljana 2016, Andrej Del Fabro, str 3

⁸¹ <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5084>

Член 3:

Забрането е физичко казнување на деца.

За телесно казнување на децата се смета какво било физичко, сурово или понижувачко казнување на деца или кој било друг.

Казниви се елементите кои содржат елементи на физичко, психолошко или сексуално насилство или занемарување како метод на воспитување на децата.

Член 4

1. Се обезбедува посебна заштита од насилство на сите малолетни членови на семејството .
2. Децата се жртви на насилство дури и ако се само присутни каде што се врши насилство врз други членови на семејството, или ако тие живеат во средина каде што се врши насилство.
3. Посебно внимание при разгледување на насилството и обезбедувањето, помошта ќе им се додели на стари и инвалидни лица, како и на лица кои поради лични околности, не се способни да се грижат за себе.

2.1. Дефинирање на насилни акти и принцип на пропорционалност

Формите на насилство генерално се дефинирани во ЗПНД со нивните основни карактеристики. Поради разновидноста на практиките кои спаѓаат во различни форми на насилство, правниот текст не дава една посеопфатна листа на сите можни поединечни акции.

ЗПНД експлицитно предвидува (член 5) дека властите и организациите треба да ги решат специфичните случаи на насилство и да се прилагодат мерките на степенот на ризик на жртвата. Тоа е принципот на пропорционалност, кој е неопходен за дефинирање на облици на насилство во семејството, но важно е да се знае дали насилството е животното загрозувачко, или е само еднократна употреба на насилство од мал интензитет (на пример, една навредливост кон партнерот, некаква форма на психолошко насилство). Принципот на пропорционалност е еден од основните принципи на ЗПНД и остварува две важни цели:

(1) ги обврзува државните органи да донесуваат соодветни договори за заштита на жртвите од насилство,

(2) исто така, надлежниот орган кога се меша во приватноста на поединците и нивните меѓусебни односи мора да води грижа за жртвите.

Покрај принципот на пропорционалност, ЗПНД го нагласува принципот на корист на жртвата (Член 5). Сите тела и организации секогаш мора да ја имаат во предвид ползата која жртвата ќе ја има од нивните акции. Жртвата поради односот на подреденоста и психичката зависност од насилникот не е секогаш способна да ги изрази своите очекувања

од државните органи и организации, но нивна работа е да им сугерираат што ќе биде во нивна корист, и да и помогнат во остварување на истото.

2.2. Должност да се дејствува

Законот ја дефинира обврската да и се помогне на жртвата од сите органи и организации кои во текот на нивната работа ќе соработуваат со неа. Овие тела се: државни органи, носители на јавните функции, давателите на јавни услуги и органите на локалната заедница. Тие се обврзани да им понудат помош на жртвите и на невладините организации, секако во рамките на нивните имплементирани програми. Поради оваа одредба, ниту една од горенаведените организации не може да бара, во рамките на својата надлежност и обем, пренесување одговорност кон други организации или пак кон жртвата.

2.3. Приоритетен третман

Од клучно значење за давање помош на жртвите е темпото на дејствување од страна на одговорните властите и организациите. Истражувањата во странство покажуваат дека просечната возраст на злоупотреба, пред возрасната жртва да побара помош, е седум години.

Како по правило, одлуката се донесува кога нејзината безбедност е сериозно компрометирана, па во тоа време треба итна помош. Брзината на акцијата не е неопходна само поради нејзината безбедност, но исто така и поради тоа што жртвата не ја губи довербата во ефективноста на институциите и организациите, но и сторителот на насилство добива јасна порака дека државата не го дозволува неговото однесување. Нема тела и државни органи (освен некои НВО) кои се создадени со единствена цел да им се помогне на жртвите на семејно насилство. Тоа значи дека справувањето со семејно насилство е само една од нивните многубројни задачи. Затоа, ЗПНД јасно истакна дека случаите на насилство треба да се третираат како приоритет.

2.4. Учество на тела и организации

Развиен мулти-институционален (кој исто така значи мултидисциплинарен) пристап во европското законодавство кон крајот на 80-тите и во раните 90-ти години на минатиот век, е усвоен и во Република Словенија.

Тој на почетокот беше промовиран од невладини организации, кои ја критикуваа фрагментацијата на помошта на разни државни институции кога работат со жртвите.

Мултидисциплинарен пристап е заедничка акција која ги опфаќа државните и невладините организации. Целта е да се формира координирана акција (а со тоа и ефикасна) и пристап кон решавање на семејното насилство. Законот ја утврдува обврската за соработка на властите и невладините организации.

2.5. Невладини организации

Невладините организации се организации што можат да се формираат по сопствена иницијатива. Тие работат независно од државата во сите погледи и имаат некои

фундаментални карактеристики. Тие се непрофитни, главно доброволни и сите мораат да имаат некаква форма на правно лице. Во Словенија, ова се првенствено здруженија, институции и (приватни) институции. Невладините организации се составени од невладиниот сектор, кој некои го нарекуваат и трет сектор или граѓанско општество. Тие извршуваат (барем) две важни функции во работа со децата жртви- застапување и услуга. Покрај тоа што претставуваат една од формите на учество на граѓаните во управувањето со државата и општеството, тие се и важен давател на јавни услуги во областа на социјалната заштота, здравството, семејството, младите, културата, спортот, животната средина ...

Тие работат врз основа на формални прописи и се непрофитни, финансирани од доброволни прилози и разни проекти. За да им се помогне на децата, жртви на сексуална злоупотреба, во Словенија има: „Здружение за ненасилна комуникација“, „Здружение против сексуална злоупотреба“, „Бели обруч“, „Центар за помош на жртви со искуство со криминал“ итн.

Безбедни куќи, каде што мајките можат да се засолнат со своите деца и СОС телефон - ТОМ (Прирачник заедно за заедницата - Прирачник за соработка помеѓу општините и невладините организации, 2010).

2.5.1. Надлежности и задачи на институциите и невладините организации

(1) Невладините организации од областа на третман и заштита од насилство во рамките на своите програми нудат заштита и психосоцијална помош на жртвите, организираат програми за третман на сторители на насилство и соработуваат со тела и организации од различни области (полиција, обвинителство, суд, центар за социјална работа, здравствени организации, образовни институции).

(2) Невладините организации соработуваат со тела и организации во справувањето со одделни случаи на жртви и сторители на насилство. Невладините организации исто така се вклучени во директното спроведување на мерките за заштита на жртвите како дел од програмите што ги спроведуваат.

➤ Здружение против сексуална злоупотреба – Љубљана ,Словенија

„Здружението против сексуална злоупотреба е непрофитна, доброволна, хуманитарна невладина организација со стекнат статус на јавен интерес и е регистрирана да работи низ цела Словенија.“ (Здружение против сексуална злоупотреба, 2014).

Терминот жртви е дефиниран многу широко во Здружението. Според Декларацијата на Обединетите нации.

Основните права на жртвите на криминал и злоупотребата на моќ се дефинираат како лице кое „претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емоционален стрес, економска штета или значителна штета на неговите или нејзините лични права, со дело или пропуст според закон предвидени како кривично дело. Корисници можат да бидат деца кои се жртви на сите форми на злоупотреба, сексуален напад, семејно насилство и насилство од врсници, членови на семејството и сите други возрасни лица кои сакаат да заштитат дете за кое постои сомневање дека е изложено на ризик или жртва на некаков вид насилство, возрасни жени и мажи кои страдаат или се претпоставува дека

трпат последици од каква било форма на детско насилство или сексуален напад, лица со посебни потреби и лица со попреченост со исти проблеми, градинки, училишта и други институции, со еден збор, секој што е , врз основа на искуството што го доживеал како дете или сè уште се доживува како жртва “(Здружение против сексуална злоупотреба, 2014). Тие им нудат на корисниците специфични форми на помош / линија за помош, лично советување, застапување, групи за самопомош, едукација, помош преку веб-страница или. форум преку Интернет (Здружение против сексуална злоупотреба, 2014 година).

3. Законот „Барнахус“ и отворањето на детска куќа во Словенија

На 26 март 2020 година, Националното собрание на Република Словенија го донесе Законот за заштита на децата во кривична постапка и нивниот сеопфатен третман во Барнахус (Zakon o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celoviti obravnavi v otroškem domu)⁸², или законот Барнахус, законот прв од ваков вид во Европа. Законот беше изгласан едногласно од 83 присутни пратеници.

Законот ја дефинира рамката за формирање на првиот Барнахус или Детска куќа во земјата во 2021 година. Покрај тоа, тој ја нагласува заложбата на Република Словенија да ја зајакне и поддржи заштитата на децата од какви било форми на насилство во согласност со меѓународните стандарди и обврски, вклучувајќи ја и Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (Конвенција од Ланзароте). Во 2015 година, Комитетот на страните на Конвенцијата Ланзароте го призна моделот Барнахус како пример за добра практика за ефективен и координиран одговор на сексуална злоупотреба на деца.

Законот Барнахус е едно од најголемите достигнувања на заедничкиот проект на Советот на Европа - Програма за поддршка на структурните реформи на Европската унија (ГД РЕФОРМ) „Поддршка на имплементација на Барнахус / Детски дом во Словенија“ фаза II (2019-2021). Изготвувањето на законот Барнахус започна во 2018 година со првата фаза на проектот. Проектот обезбеди меѓународна експертиза во врска со ова за да се осигура дека одредбите се во согласност со Советот на Европа и другите меѓународни инструменти. На 4 јуни 2020 година, словенечкото Министерство за правда го отвори нацрт-законот за јавни консултации и доби широки повратни информации. Законот е единствен во неговиот обид за сеопфатно регулирање на воспоставувањето и работењето на Барнахус со единствен акт за прв пат во Европа.

Во рамките на проектот, Советот на Европа дополнително ќе ги поддржува словенечките колеги со спроведувањето на законот во пракса и со подигање на свеста за Барнахус и услугите што ги обезбедува.

Барнахус (Детска куќа) е промовиран модел на Советот на Европа за решавање на сексуална злоупотреба на деца преку координирање на паралелни истраги за криминал и социјална помош во пријателска и безбедна средина за деца. Под еден покрив ги става сите релевантни професионалци (судијата, обвинителот, полицијата, социјалните работници и медицинските професионалци, како што се психолози и форензичари) да ги

⁸² <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO8216>

добијат од детето жртва на сексуална злоупотреба потребните информации за истрага и судска постапка и негова / нејзина ре-трауматизација и да обезбеди поддршка, вклучително и медицинска и терапевтска помош. Првиот Барнахус е основан во Исланд во 1998 година. Оттогаш, слични услуги се основани во повеќе од десет земји во Европа.

4. Дефиниции за заштита на децата преку извори на ризик за деца

„Изворот“ на заканата	Основни групи на содржини	Правна основа за разгледување
Семејно насилство	Различни форми на насилство (физичко, сексуално, психолошко), занемарување Дете како индиректна жртва	Кривичен законик Закон за кривична постапка Закон за полициски должности и овластувања Закон за спречување на семејно насилство (сите прописи за спроведување) Семеен законик
Сексуално насилство (сторителот не е член на семејство)	Сексуално насилство на училиште, во црковни институции Психичка помош на детето	Кривичен законик Закон за кривична постапка Закон за полициски должности и овластувања Конвенција на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба
Распаѓање на заедничкиот живот на родителите	Учество на детето во судска постапка Прашањето за воспоставување контакти Плаќање на алиментација Одземање на детето од родителите Вознемиреност на детето	Семеен законик Закон за парнична постапка

Несоодветна семејна средина за развој на детето	Родителите не се во можност соодветно да се грижат за детето (ментална болест, сериозна болест ...)	Семеен законик
Учество во судски постапки (граѓанска, кривична, вонпарнична ...)	Деца како сведоци во судска постапка (подготовка на дете, спроведување на сослушување, застапување ...)	Закон за кривична постапка Закон за парнична постапка
Злоупотреба преку Интернет (малтретирање преку Интернет)	Проблемот на заштита на личните податоци Грумिंग (наговарање на сексуален однос) Интернет-малтретирање	Кривичен законик
Деца со посебни потреби	Област на образование	Закон за ориентација на деца со посебни потреби
Деца на маргинализирани групи (деца на мигранти, Роми)	Прашања за вклучување на животната средина	
Трговија со луѓе	Откривање и лекување на жртвите	Кривичен законик Конвенција на Советот на Европа за акција против трговија со луѓе Протокол за спречување, сузбивање и казнување на трговија со луѓе, особено жени и деца, како дополнување на Конвенцијата против транснационален организиран криминал

<p>Деца бегалци и апликанти за меѓународна заштита – азил</p>	<p>Дечиња без придружба Семејства со деца</p>	<p>Закон за меѓународна заштита Правила за начинот на вршење на законско застапување на малолетници без придружба и начинот на обезбедување соодветно сместување, грижа и третман на малолетници без придружба надвор од домот за азил Уредба за начинот на вршење на законско застапување на малолетници без придружба и начинот на обезбедување соодветно сместување, грижа и третман на малолетници без придружба надвор од домот за азил или нејзината филијала</p>
<p>Насилство во образовните институции</p>	<p>Насилство од врстници, насилство од наставници, Деца во долгорочна институционална грижа во областа на образованието</p>	<p>Закон за организација и финансирање на образованието</p>
<p>Лишување од слобода</p>	<p>Деца во притвор, затвор, дом за превоспитување Методи на извршување (престој со возрасно лице, излегување ...)</p>	<p>Закон за извршување на кривични санкции Закон за кривична постапка</p>

Табела бр.2: Дефиниции за заштита на децата

V ГЛАВА

ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕТЕ ЖРТВА

1.Интервју со дете жртва на полов напад

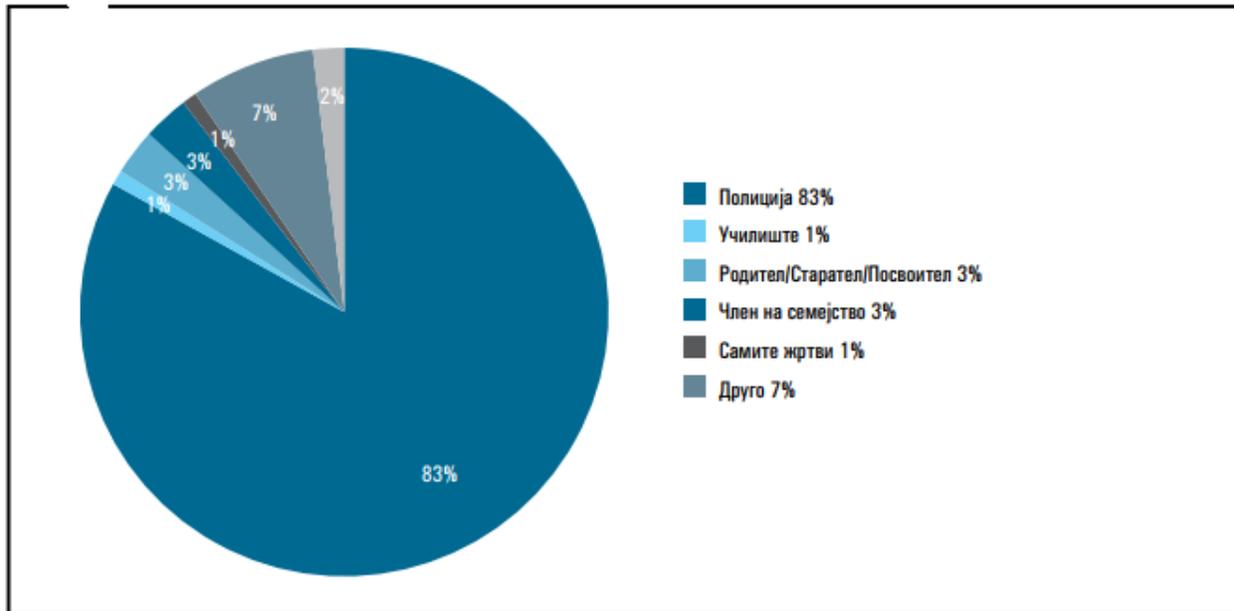
Центарот за социјални работи се јавува како орган надлежен за да презема мерки заради заштита на личноста, правата и интересите на детето Сексуалната злоупотреба е кривично дело кое ја нарушува безбедноста на детето, па затоа социјалните центри се оние кои ја имаат првичната одговорност во ваквите случаеви. За да се заштити детето од понатамошна злоупотреба и да се започне што поскоро процесот на ресоцијализација , социјалиот работик е оној кој треба што поскоро да ги собере сите детали од сексуалната злоупотреба.

За сексуалната злоупотреба може да говорат само оној кој ја извршил и детето кое било жртва, токму затоа децата лесно потпаѓаат под заканите на злоставувачот и тешко се решаваат да посведочат за злоупотребата.

Значајно прашање за анализата на постапувањето на ЦСР е секако активирањето на надлежноста. Според истражувачките резултати добиени од анализата на достапните досиеја на деца жртви на сексуална злоупотреба, произлегува дека во 82,5% од анализираните случаи активноста на ЦСР е иницирана со известување од полиција што го актуелизира прашањето за довербата на граѓаните во Центрите за социјална работа, и чувството на заштитеност кое тие треба да им го разбудат.

Сосема е јасно дека процентот на случаи на упатување од училиштата и лицата што се грижат за децата (родител, старател итн.) до ЦСР е многу низок, 1% и 3% .

Упатување на случаи на сексуална злоупотреба на деца во ЦСР

⁸³Графикон бр:1: Упатување на случаи на сексуална злоупотреба на деца во ЦСР

1.1.Формално интервју

Интервјето со детето кое е жртва на полов напад на некој начин му дава причина на детето да разговара слободно со возрасен во кој има доверба и затоа истото треба да биде извршено во релаксирачка атмосфера .

Ова интервју има истражувачка и терапевтска страна кога е водено од социјалниот работник. Истражувачката страна е наменета за собирање на податоци. Во 1991 година со посебен акт во Criminal Justice Act е дозволено снимање на овие интервјуа.

Детето е она кое најчесто ги знае сите детали за злоупотребата, затоа што таа речиси секогаш се случува без сведоци (некогаш дури и кога се злоставувани браќа и сестри во истата куќа никој не знае за злоупотребата на другиот, бидејќи од страв не си кажале). Децата не забораваат брзо како возрасните, но нивната немоќ за издвојување на важните детали, поради несвесност колку се тие важни е проблем при собирањето на сите податоци кои се потребни во истрагата.

Испитувачот никако не смее да биде нервозен и исплашен, или со било какви предрасуди пред почетокот на интервјето, бидејќи тоа ќе се пренесе на децата. Тој мора да биде „со отворен ум (опенмајндет)“, без претходни заклучоци за ситуацијата и детето. Интервјето мора да е прилагодено на возраста на детето и прашањата некогаш треба да се повторуваат, дури и променуваат во од, за да ги разбере детето(пример: дете од три години не смее да се прашува во кој ден е извршена злоупотребата, затоа што познавањето на деновите од неделата не е дел од неговиот развој).

⁸³ „Заповестени и жигосани“-Анализа на состојбата:сексуална злоупотреба на деца;Виолета Чачева, Стојанка Мирчева; УНИЦЕФ, канцеларија во Скопје, 2010 година;

За време на интервјуто внимателно треба да се следат зборовите на детето, посебно спонтаните коментари за да се соберат повеќе детали за сексуалната злоупотреба. Насоките и сугестиите се строго забранети, а тие треба да бидат заменети со спонтано охрабрување на детето за што подетално опишување на случувањата.

Со оглед на фактот дека припадниците на МВР и Центрите за социјална работа се оние кои први стапуваат во контакт со жртвата по пријавувањето на злоупотребата истите треба да имаат соодветна подготовка за што побрзо интервјуирање на жртвата, за прибирање на максимум податоци, за да се заштити детето од повторни испитувања или соочувања со сторителот.

Досегашните истражувања покажуваат дека социјалните работници се носители на иницијалните интервјуа со децата жртви во партнерство со МВР, што влијае на заштитната функција која ја имаат центрите за социјална работа.

Вклучување на ЦСР во иницијалните интервјуа со децата-жртви на сексуална злоупотреба	
Прашање: Во случаи во кои МВР известило, дали ЦСР бил веднаш вклучен во иницијалното интервју?	
Одговор	Процент
1. ДА	59
2. НЕ	24
3. Нема полициско известување	14
4. Нема податоци	3
ВКУПНО	100%

Иницијални разговори со децата-жртви на сексуална злоупотреба	
Лица кои направиле иницијален разговор со децата-жртви	Процент
Униформиран полицаец	5
Неуниформиран полицаец	21
Лице од ЦСР	7
Стручен тим од ЦСР	9
ЦСР и полиција заедно	51
Друго	4
Нема податок	3
ВКУПНО	100%

⁸⁴ Табела бр:3: Вклучување на ЦСР во интервју на дете жртва на полов напад⁸⁵

Број на давање изјави од страна на децата-жртви на сексуална злоупотреба								
Број на давање изјави од страна на децата-жртви	0-6	7-9	10-13	14-15	16-17	Нема податок	Вкупно	Процент
Изјава дадена за време на истражната постапка	0	7	25	12	1	5	50	25.5

⁸⁴ „Заповставени и жигосани“-Анализа на состојбата:сексуална злоупотреба на деца;Виолета Чачева, Стојанка Мирчева; УНИЦЕФ, канцеларија во Скопје, 2010 година;

⁸⁵

Еднаш	0	12	61	30	1	16	120	61
Два пати	0	0	0	2	0	0	2	1
Повеќе од два пати	0	0	0	1	0	1	2	1
Не е сослушана	2	1	2	6	1	1	13	7
Нема податок	0	1	2	3	0	1	7	4
Пресуда без главно сослушување	0	0	1	1	0	0	2	1
ВКУПНО	2	21	91	55	3	24	196	100%

Табела бр.4: Број на дадени изјави од страна на дете жртва на полов напад во текот на истрагата

1.2. Интервју со деца со посебни потреби

Вистински предизвик е да се открие и потврди сексуална злоупотреба на деца со посебни потреби поради нивните ограничени можности за комуникација. Амерман (1989) направил истражување во кое од 150 деца со посебни потреби 30% биле злоупотребувани. Од нив во 40% од случаевите децата биле жртви на неколкумина различни злоставувачи, а во 50% од случаите злоупотребата влучувала и пенетрација. Овие деца се категорија во ризик, затоа што злоставувачите ги знаат нивните отежнати комуникциски способности, а со тоа чувствуваат дека злоупотребата ќе биде многу тешко откриена.⁸⁶

Децата со посебни потреби често зависат од другите за облекување, одење во тоалет, за одржување на личната хигиена, со променување на годините и лицата кои се грижат за нив, се зголемуваат и шансите децата да бидат злоставувани токму низ овие активности. Тие немаат речиси никакви сознанија за нормално однесување, па често промените во нивното однесување после сексуалната злоупотреба се погрешно разбрани.

Затоа за интервју со децата со посебни потреби се потребни социјални работници кои се посебно обучени за комуницирање со вакви деца низ цртежи и игра. Децата со посебни потреби некогаш си имаат свој систем на симболи и зборови, а токму промената на истите може да е показател на доживеана сексуална злоупотреба.

Сликите за комуникација со децата со посебни потреби не се користат само за интервју, туку социјалните работници може да ги користат и за превентивна работа и запознавање на децата со поимите на сексуална злоупотреба.

⁸⁶Cobley, C. (1995), Child Abuse and the Law, London. Cavendish

2. Поим и практична примена примена на форензичко интервју во работа со деца – жртви на полов напад

Форензичарското интервју е една од компонентите на сеопфатната истрага за злоупотреба на деца, која ги вклучува, но не се ограничува на следниве дисциплини: социјални работници, истражители за спроведување на законот и заштита на децата, обвинители, бранители за заштита на деца, застапници на жртвата и лекари од медицинско и ментално здравје. Иако не сите засегнати дисциплини можат директно да учествуваат или да го набудуваат форензичкото интервју, секоја страна може да има корист од информациите добиени за време на интервјуто (Онесон и сор., 2005).

Повеќето истраги за злоупотреба на деца започнуваат со форензичко интервју на детето, кое потоа дава насока за другите аспекти на истрагата. Иако форензичарите се обучени да спроведуваат квалитетни интервјуа, важно е да се напомене дека нема „совршено“ интервју.

Форензичко интервју за дете е развојно чувствителен и правно издржан метод за собирање на фактички информации во врска со обвинувања за злоупотреба или изложеност на насилство. Ова интервју е спроведено од компетентно обучен, неутрален професионалец, кој користи техники за истражувања и практики, како дел од поголем истражен процес.

2.1. Историски контекст

Во осумдесеттите години од минатиот век, во неколку случаи на сексуална злоупотреба на деца каде биле вклучени давателите на дневна грижа кои го започнале првичното истражување на значењето на анализата на користените техники на интервју со децата (Сеси и Брук, 1995). Спроведувањето на квалитетно форензичко интервју се покажало дека зависи од професионалците кои се обучени да воспостават однос со децата. Сепак, практичарите за ментално здравје често користеле терапевтски техники за кои подоцна се сметало дека се несоодветни за форензички цели, пред се поради загриженоста во врска со сугестивноста на користените алатки.

Како што растела свеста за злоупотреба на деца, професионалците сфатиле дека можеби ќе бидат потребни посебни вештини за да се интервјуираат децата. Строи (1978) бил првиот медицински / ментално здравствен работник кој се осврнал на прашањето за истражувачко интервју во литературата. Во Американското професионално здружение за злоупотреба на деца (APSAC) ги напишал првите упатства за практика - Психосоцијална евалуација на сомневање за сексуална злоупотреба кај мали деца (APSAC, 1990) - чиј наслов го одразува првичниот фокус на овие интервјуа: менталното здравје. Денес, фокусот се префрли од ментално здравје или клиничка перспектива во форензичка перспектива. Дури и номенклатурата се смени да вклучува термини како што се „форензичко интервју“ и „обука за форензичко интервју за деца“.

Кон крајот на 80-тите и раните 1990-ти, значителна емпириска литература дискутираше за развојните способности на децата и соодветните начини за нивно вклучување во процесот на интервју. Моделите на когнитивно интервју (Фишер и Гајзелман, 1992) и наративна елаборација (Сајвиц, Гајзелман и Борнштајн, 1992) вклучиле

специфични стратегии кои ги применуваа техниките базирани на меморија за да извлечат детални информации од сведоците. Трагите на двата модели остануваат во сегашните приоди на форензичарите кон процесот на интервју(Сајвиц и Кампаро2009; Сајвиц, Лион и Гудман,2011).

2.2. Траума

Децата кои биле жртви на малтретирање или биле сведоци на насилно злосторство, честопати реагираат единствено на нивните искуства. Форензичките интервјуи мора да имаат сознание за факторите што го ублажуваат или зголемуваат влијанието, бидејќи симптомите на траума може да се мешаат во способноста или подготвеноста на детето да ги каже информации за насилни инциденти (Зиглер, 2002). Сеќавањата на деца кои претрпеле екстремни форми на траума може да бидат нарушени или искривени (Феиринг и Таска, 2005); овие деца можеби не се сеќаваат на своите искуства на линеарен начин, но, наместо тоа, како „спомени од сијалицата“ или слики од нивната виктимизација (Берлинер и сор., 2003). Покрај тоа, нивните сеќавања на трауматските искуства можат да бидат ограничени, со посебен акцент на централните, а не на периферните детали (Фивуш, Петерсон и Шварцмуелер, 2002). Интервјуата и оние кои се вклучени во истрагата на злоупотреба на деца можеби ќе треба да ги изменат своите очекувања за тоа што е трауматизирано дете е во состојба да пријави. Односно тие не треба да се обидуваат да присилат обелоденување или да продолжат со интервјуто кога детето станува премногу вознемирено, зошто може да го ревиктимизираат детето.

Децата кои се сериозно трауматизирани може да имаат корист од дополнителна поддршка и повеќекратни, недвојни сесии за интервју (Фалер, Кордиско Стил и Нелсон-Гардел, 2010; Ла Роу и др., 2010).

2.3.Откривање

Разбирањето на процесот на откривање е од клучно значење и за истражниот процес и за резултатите од форензичкото интервју на децата. Досегашното истражување за откривање на сексуална злоупотреба на деца - засновано главно на ретроспективни истражувања на возрасни и прегледи на минати истраги за злоупотреба на деца - покажува дека ниту еден единствен модел на откривање не е доминантен (Лион и Ахерн, 2010). Откривањето се случува заедно во континуитет, од негирање до неоткривање до неподготвено откривање до нецелосно откривање до целосно објаснување на навредливиот инцидент (Олафсон и Ледерман, 2006). Некои деца, исто така, откриваат помалку директно, во одреден временски период, преку различни однесувања и постапки, вклучувајќи дискусии и индиректни невербални сигнали (Алагија, 2004).

Интеракцијата на индивидуалните карактеристики, однесувањето на интервјуерот, семејните односи, влијанијата во заедницата и културните и општествените ставови одредуваат дали, кога и како децата откриваат злоупотреба (Алаца, 2010; Дно, Квас и Дејвис, 2007; Херсковиц и др., 2006 ; Лион и Ахерн, 2010). Фактори кои помагаат да се објасни неподготвеноста на детето се: возраста, односот со наводниот престапник, недостаток на родителска поддршка, пол, стравот од последиците за откривањето и стравот дека нема да им се верува (Малој, Брубахер и Ламб, 2011; Мекелвани, 2013). Во неодамнешната анализа на моделите на откривање на сексуална злоупотреба на деца,

Алаца (2010) открива дека дури 60 до 80% од децата и адолесцентите не ја признаваат злоупотребата до зрелоста. Доколку постојат надворешни доказни докази (на пример, физички докази, признанија на сторителот, снимки, изјави на сведоци), сè уште постои голема стапка на неоткривање информации (Лион, 2007; Сјоберг и Линдبلاد, 2002 година). Понатаму, децата кои откриваат често не ги раскажуваат своите искуства во целост и со текот на времето можат да дадат дополнителни информации (МекЕлвани, 2013).

Тековната литература за откривање на сексуални злоупотреби кај децата има импликации во практиката. Според Малој, Брубахер и Ламб (2013), перцепираните настани или луѓето често ги мотивираат децата да ја обелоденат злоупотреба.

2.4.Цел на форензичкото интервју

Форензичко интервју е структуриран разговор со дете кое има за цел да извлече детални информации за можен настан или настани што детето доживеало или на кое било сведок. Целите на форензичкото интервју се повеќекратни: добивање на информации од детето што може да бидат корисни во кривичната истрага, проценка на безбедноста на околностите за живеење на детето и добивање информации што или ќе ги потврдат или побијат наводите или сомневањата за малтретирање (Американски институт за истражување на обвинители [APRI], 2003; Американско друштво за професионалци кои работат со злоупотреба на деца [APSAC], 2002 година). Такво интервју се спроведува кога има загриженост дека дете било жртва на физичко или сексуално злоставување или кога дете било сведок на насилно или навредливо дело извршено врз друга жртва. Интервјуерот мора да прифати хипотетестастички пристап и да ја задржи објективноста во текот на целиот разговор (Сајвиц, Лион и Гудман, 2011 година).

3.Контекст на интервјето

➤ Време

Интервјето треба да следи што е можно најбрзо по настанот кој е посочен како злоупотреба на детето. Интервјето треба да биде временски распределени за да кореспондира со капацитетите на детето, за обезбедување на точни и целосни информации. Непосредната загриженост за безбедноста на детето и можните негативни влијанија може да се директна причина за одложувањата на интервјето, но и причина тоа детето да има проблем да се присети на трауматскиот настан и да раскаже за истиот. (APSAC, 2002; Фалер, 2007; Пипе и Салмон, 2002 година).

➤ Локација

Се препорачува интервјето да се спроведе во Центар за застапување на деца или друг пријателски опремен објект каде има безбедна и неутрална средина, каде ништо нема да му го одвлекува вниманието на детето. (APRI, 2003 година; APSAC, 2002 година). Треба да се направи избегнување на спроведување на интервју на локацијата каде се смета дека се случила злоупотреба или во близина на истата. Ако не постои друга опција, треба да се

превземат чекори да се осигури дека членовите на семејството не вршат влијание врз детето и дека наводниот сторителот не е во просториите (Бург., 1999 година; Џуил, 2002 година).

➤ Документација

Форензичките интервјуа мора да бидат прецизно и темелно документирани (Бург и сор., 1999; Фалер, 2007 година; Пенс и Вилсон, 1994; Мајерс, 1992, 1998 година). Електронска документација (ДВД, видео или аудио прислушување) се смета за најточна и комплетна форма на документација (Маерс, 1992, 1998 година; Пери, Полард, Блејки, Бејкер и Вигиланте, 1995; Јуил, 2002) бидејќи обезбедува темелно документирање на сите однесувања и изјави од детето и интервјуерот.

Писмената документација треба да биде што е можно поблиску до буквално пренесување на изјавите на детето (Ламб, Орбах, Стернберг, Хершковиц и Хоровиц, 2000) и може да биде олеснето со тоа што ќе имате едно професионално однесување со водење белешки (Бург и сор., 1999; Фалер, 2007) Треба да се направи секој обид да се задржи точноста и интегритетот на сите снимки од форензичкото интервју.

➤ Број на интервјуа

Преовладувачката практика за време на истрагата за злоупотреба на деца е да се спроведе едно официјално интервју со детето (Боург., 1999; Ламб и Стенберг, 1999). Повеќекратните интервјуа, кога ги спроведуваат различни интервјуери, честопати се дупликатни и може да резултираат од недостаток на координација меѓу истражните органи. Оваа практика може да ја зголеми вознемиреноста на децата, но и перцепција дека истрагата е штетна, но исто така се и зголемува и бројот на недоследности како резултат на различниот стил и фокус на интервјуерот (APSAC, 2002; Берлинер и Контер, 1995).

Одлуката за бројот на сесии за интервју со одредено дете треба да се заснова на минималниот број на сесии потребни за да се извлечат целосни и точни информации за настаните и да се осигури благосостојбата на детето (Американска академија за детска и адолесцентна психијатрија [AACAP] 1990 година; АПРИ, 2003 година; APSAC, 2002 година; Карнис, Вилсон и Нелсон-Гардел, 2000 година; Дејвис & Весткот, 1999; Гудман-Браун, Еделштајн, Гудман 2003).

Во интервјуата треба да се избегнуваат водечки и сугестибилни прашања кои се несоодветни за мали деца, деца со пречки во интелектуалниот и физичкиот развој, но и многу трауматизирани деца (Ламб, Хекобитц, Орбач, Есплин, 2008; Ла Рој, Ламб и Пипе, 2009).

➤ Учесници

Трениран интервјуер е најзначајниот дел од форензичкото интервју. Тој преку телекомуникциски невидлив апарат, еднонасочно огледало или друго ненаметливо средство треба да комуницира со истражувачите.

➤ Темпото и времетраењето

Треба да се земат предвид и утврдат возраста, физичките потреби, емоционалната состојба и културата на детето при одредување на темпото на интервју, со што интервјуерот обезбедува структура и фокус на чувствителен начин (Ламб, 2008 година; Сајвитц и Кампаро, 2009). Интервјуерот треба да продолжи полека без прикажување фрустрација и вознемиреност ако детето не сака да зборува или да ја следи темата. Детето не треба да биде под притисок да одговара на прашања. Интервјуерот треба да биде свесен за сигналите кои укажуваат на замор, вознемиреност или губење на концентрацијата. Паузите може да се направат по потреба. Ако интервјуто се снима електронски, а опрема за снимање треба да продолжи да работи за време на каква било пауза.

➤ Стратегии за изготвување на прашањата за форензичкото интервју

Целта на форензичкото испрашување е да се извлече целосна и точна информација за тоа што доживеало детето, за детето, истовремено минимизирајќи го воведувањето на специфични информации или влијание од интервјуер (APRI, 2003; APSAC, 2002; Фалер, 1999; Ламб, 2008;).

Емпириските истражувања и стандардите се согласуваат на информациите добиени со употреба на повлекување или сугерирање на некои одговори не треба да бидат дел од форензичкото интервју. Сепак, практичното искуство покажува дека на некои деца им се потребни подиректни прашања и насочувања на нивните одговори за да можат да ги организираат своите во формат „модел на приказна“ и да може да се зборуваат на за нив непријатни теми (Фалер и Хевит, 2007) Интервјуерот мора да ја има темелно разработено целата структура на интервјуто односно да има комплетен список на сите наративни прашања, на отворени прашања, на прашања со повеќе избори, но и на целните, наменски прашања (Фалер, 2007).

Интервјуерот треба да обезбеди континуитет на прашањата дури и кога разговара за теми поврзани со злоупотребата (Ламб и Бровн, 2006).

3.1. Наративни прашања

Наративни прашања познати и како прашања за отворање се користат за охрабрување на детето да зборува долго и да раскажува за настаните во темпо кое само го избере. Некогаш се користат за промена на темата.

Невербалните знаци, вниманието, кратките одговори кои во нарацијата на детето обезбедуваат потврдување на некое случување некогаш се доволни за поттикнување на елаборација. Некои деца можат да обезбедат значителни количини на информации уште во одговорот на првите наративни прашања (Ламб., 2008;) Наративните прашања вклучуваат изјави како што се: „Започнете на почетокот и кажи ми сè за...“ и, „Кажи ми повеќе за...“.

Наративните прашања можат да содржат различни структурни формати како што се „опиши...“ или „објасни како се случи тоа“ или „што се случи потоа?“

Употребата на наративните прашања се препорачува во текот на интервјуто со секое дете кое одговара, бидејќи тие најдобро го извлекуваат идиосинкратичниот опис на настанот и употребата на детето и нивните сопствени зборови (Ламб 2008, 2011; Поле и Ламб, 1998; Лион, 2005)

3.2. Фокусирано - наративни прашања

Фокусираните наративни прашања го користат истиот формат на покана додека го поттикнуваат детето да зборува на специфична тема (личност, локација, активност, предмет, временска рамка) и може да послужат за различни намени во едно интервју. Намерата на фокусираниот наративен формат е да ја допре слободната меморија за потсетување и собирање што повеќе информации од детето со свои зборови, притоа обезбедувајќи структура на разговорот (Фалер, 1999).

Формата на фокусираното наративно прашање може да варира.

"Кажи ми за..." е форматот најчесто користен. Сепак, може да биде и барање детето да „објасни“ или „опише“ користени; а некои „што“ прашања кои всушност можат да бидат фокусирано наративно барање (т.е. „Што правите кога сте на забава?“). Прашањата со отворен крај „кои“ добро функционираат со помали деца, како на пример „кои работи ги правиш на училиште?“ или „кој е во твоето семејство?“ (Бург, et al., 1999; Фалер, 2007 година; Фивуш, Петерсон, 2002).

Фокусираните наративни барања се ефикасен начин и за воведување нова тема, како и за поставување прашања за дополнителни информации за некое лице, место или активност што претходно ги споменало детето. Тоа може да биде корисно за интервјуерот да рефлектира или повтори дел од детето порано спомената изјава со прашањето што се фокусира на темата од интерес (т.е. „Рече дека човекот имаше неуредна коса“, „Кажи ми за неговата неуредна коса“ или, „Опиши ја неговата неуредна коса.“)(Кадушин, 1997).

3.3. Прашања кои ги откриваат деталите

Децата не се воспитани да бидат сведоци на непријатни настани и честопати не ги поврзуваат сите зачувани информации. Покрај тоа, децата може да не сакаат да откријат одредени информации од различни причини, вклучително и недостаток на разбирање за тоа што се случило, важноста на настанот, страв или минимизирање на настанот (Дејвис & Весткот, 1999;)

Целта на прашањата е да дознаат што е можно повеќе детали за настанот. Истите започнуваат со: „кој“, „што“, „каде“, „кога“ и „како“. Добиените информации се многу релевантни во форензичко интервју; но не типично вклучени во секојдневниот разговор. Интервјуерот треба да го задржи пристапот „инка“ и да не прибегнува кон деталните прашања пред темелно да ги искористи наративните прашања. Деталните прашања секогаш треба да бидат врамени на таков начин што даваат дозвола на детето да каже дека не го знаат одговорот на тоа деталното прашање.

3.4. Прашања со повеќе избор

Прашања со повеќе избор понекогаш се опишуваат како прашања што поставуваат опции. Нивната употреба во форензичкото интервју е само кога сите други начини на испрашување се покажале како неуспешни и не се дознале никакви информации од детето. Прашање со повеќе избори може да ја разјасни намерата на деталното прашање кога детето се чини збунето од одредено прашање. Препораката е да му понудите на детето неколку специфични избори и да заврши со отворена инструкција. Бидејќи малите деца не можат да користат упатства за повеќе избор, употребата на оваа техника треба да се

тестира при порано испрашување за неоткривање информации и се користи претпазливо со помали деца.

3.5. „Да / Не“ прашања

Прашањата со „да/не“ одговори имаат низа намени во форензичкото интервју. Првенствено се користат за истражување дали некоја споделена меморија од детето е реална или не, односно и дали е истата вистинита и поврзана со настанот (т.е. „Дали ти рече нешто?“) Почетните „да / не“ прашање го потсетува детето дека треба да одговараат на прашања само таму каде што знаат одредени информации.(Цеци Брук, 1995;). За да имаат корист, овие прашања треба да бидат проследени со покана за елаборирање, (т.е. „Кажми ми повеќе за тоа“).

Интервјуерите треба да бидат претпазливи во врска со користењето на „да / не“ прашања за решавање на видните елементи на злоупотреба (т.е. специфични дела или луѓе). Без дополнителен наративен опис или појаснување, единствен одговор на прашање со „да / не“ се неубедливи. Интервјуерите треба да бидат особено претпазливи во однос на овие прашања со деца од предучилишна возраст (Фалер и Хевит; Петерсон и Тобин, 1999).

3.6. Водечки прашања

Термините „водечки“ и „сугестивни“ често се користат наизменично и спаѓаат во категоријата најмалку преферирани прашања, особено при испрашување на дете за основните елементи за злоупотребата. Сепак, водечките прашања понекогаш се неизбежни ако интервјуерот сака да го дознае целиот опсег на искуството на детето (APRI, 2003; APSAC, 2002; Боург, 1999; Фалер, 2007 година).

Водечко прашање воведува информации што претходно не биле дадени од страна на детето, понекогаш наведени како информации добиени однадвор. Оваа информација можеби е добиена од друг извор во текот на истрагата или може да биде дополнително прашање на информации имплицитно, но не искажано од детето. Воведувањето на водечко прашање е помалку ризично со дете кое веќе покажало дека може да обезбеди наративен опис и не е склоно на сугестии (т.е. можам да кажам „Не“ или „Не знам“ или може да го коригирам интервјуерот.)

На интервјуерите се препорачува да постават најмалку можни информации во прашање и да ги следат одговорите на детето на тоа прашање. Прашања што го насочуваат детето да одговара на специфичен начин или не се препорачува само барање за потврда или демант .

3.7. Помагала во форензичко интервју

Има мал број на истражувања за употребата на медиуми во форензички услови, а наодите се мешани. Професионалците исто така, имаат различни мислења за влијанието на едноставните медиуми врз активноста на дете во форензичкото интервју со изразена загриженост дека медиумите можат да предизвикаат: расеаност, влијание врз одговорите на детето или поттикнување на игри и фантазии. Но потојат и истражувања кои укажуваат на тоа дека медиумите можат да бидат корисни во воспоставувањето удобност, намалување на анксиозноста, продолжување на вниманието на детето и обезбедување повеќе режими на комуникација.

Одлуката да се дозволи или оневозможни пристап до едноставни медиуми (хартија, маркери, игри) најчесто е одлука донесена заеднички од страна на форензичарскиот интервјуер и мултидисциплинарите членови на тимот (МДТ).

3.7.1. Цртежи

Хартијата и маркерите се најфлексибилниот медиум што може да му се обезбеди на детето, бидејќи дозволува различни видови цртање за време на форензичко интервју. Цртежот може да послужи за зголемување на блискоста, намалување на вознемиреноста, истовремено обезбедувајќи корисни развојни информации (Пипе и Симон, 2009). Интервјуерот може само да го набудува влијанието на цртањето врз наративната способност и распон на внимание на детето, проценувајќи дали цртежот го олеснува раскажувањето, го заменува раскажувањето, го фокусира детето или служи како одвлекување на вниманието. Детските цртежи секогаш треба да се користат како алатки за комуникација отколку како медиум што треба да го толкува интервјуерот (Каренс и сор., 2000).

За време на делот од интервјуто фокусиран на наводите, цртањето може да послужи за низа цели. Цртежот може да обезбеди форма на враќање на контекстот што може да го олесни потсетувањето на деталите преку производство на цртање на локацијата, одредена личност, настанот или елементи на настанот (Хилц и Бауер, 2003;)

Интервјуерот вешто ја олеснува употребата на цртање за време на откривањето на детето задржувајќи го фокусот вербални описи со цртежот во асистентна улога.

3.7.2. Анатомски цртежи на телото

Цртежите на телото се разликуваат во количината на „анатомски“ детали вклучени, почнувајќи од цртежи на човечка фигура контури со минимални детали до дијаграми на човечки фигури со лице и карактеристики на телото соодветни на возраста. Истражување за вградување на анатомски цртежи во форензичко интервју е ограничено; но означува дека е најбезбедна употреба на анатомски цртеж има цел на разјаснување на деталите за настанот што веќе се дискутира (Вилкок, Морган и Хејн, 2003).

Анатомски цртеж е алатка што може да се воведо кога изјавата на детето е збунувачка или е сложена и тежок за организирање. Цртежот може да послужи како демонстративна помош на детето, па се користи за да опише различни акти во различни контексти. Покрај тоа, може да биде неподготвено дете кое може да дава информации за допир на телото или да разјасни одредени делови од телото преку употреба на цртежи подобро отколку исите би се обиделе вербално да ги добиеме (Пипе и Салмон, 2009).

3.7.3. Кукли или анатомски кукли

Куклите се користат само по вербално откривање на детето, за да му се овозможи на детето да „покаже“ позиционирање на телата или состојба на облеката. Куклите треба да бидат претставени целосно облечени и да се отстранат откако ќе се користат демонстративни цели. Употреба на кукли не се препорачува кај деца од предучилишна возраст поради збунувачката улога која може да ја имаат. (Пипе и Салмон, 2009;)(Прилог 7 и Прилог 8)

VI ГЛАВА

ПОМОШ И ПОДДРШКА НА ДЕТЕ ЖРТВА НА ПОЛОВ НАПАД

1. Поим за третман и работа со деца – жртви на полов напад

Ефектите на траумата често се сфаќаат како кумулативни, детето што го имало претходна - или хронична - изложеност на траума се во ризик од развој на симптоми и појава нарушена нормативната развојна прогресија. Колку повеќе невробиолошкиот системот на детето треба да направи адаптација на трауматски ситуации, толку е поголема можноста овие адаптациите да станат трајни. Повторното изложување на траума

може да резултира со постојана невробиолошка адаптација, наместо специфична за акутна, адаптивна реакција.

Детето кое е веќе долго време се соочувало со некоја траума има поголем ризик од промени и проблеми со менталното здравје.

Дете кое добило силна социјална и семејна поддршка, пред инцидент со траума веројатно поседува значителни заштитни фактори кои промовираат здрав развој. Така, таквото дете може подобро да покаже еластичност(резилентност) како одговор на траумата. Од друга страна, семејството доживува сиромаштија или има одредена дисфункционалност од страна на возрасни членови на семејството, развојот на детето може да биде загрозен.

1.1 Фактори по траумата

➤ Рана интервенција

Постојат докази дека „може да се советуваат деца многу брзо по трауматскиот настан што може да доведе до намалување на некои од симптомите на пострауматскиот синдром. Идеално, ова би вклучувало интервенција „во текот на првите часови и денови“ по трауматското изложување (Шварц и Пери,1994 година).

Рана интервенција со деца, со подобрување на интензитетот и сериозноста на одговорот на детето на траума, може „да ја намали веројатноста за развој на „сензибилизирани нервни системи ”кои доведуваат до перзистенција на симптомите на траума и одбрана (Пери и сор., 1995). Раната интервенција како одговор на трауматското изложување бара рано откривање и признавање на вакви настани. Ова, за жал, е полесно да се постигне по единствена траума или друг дискретен настан отколку со хронично малтретирање на дете. Како и да е, ругинските проценки на траумата кај децата ја зголемуваат веројатноста за поголемо и порано препознавање.

Ефективна интервенција за детска траума може или не и не мора да влијае врз долгорочната промена на менталното здравје на детето. Суштинските краткорочни цели се да им се помогне на детето и семејството да разберат што се случило и да го разберат природниот одговор на траумата и да им се помогне да преземат чекори што го враќаат чувството за контрола над ситуацијата и безбедноста на детето, со продолжување на нормалниот живот што е можно побрзо(Шварц и Пери, 1994).

➤ Социјална поддршка и социјални одговори

Семејството може значително да му помогне на детето, кога возрасните остануваат смирени, обезбедуваат соодветна структура на поддршка, но и на одржување на безбедноста на детето.После траумата треба да се охрабри детето да продолжи со

нормалното функционирање, вклучително и со социјални интеракции и вклучување на заедницата. Важно е дека ниту врсниците ниту членовите на семејството да не го жигосуваат детето како жртва на траума.

Кога семејството како целина е значително погодено од трауматскиот настан, тогаш можноста на родителите да му помогнат на детето може да биде поткопана, но сепак им требаат информации и охрабрување како да го сторат тоа. Кога има тековно оштетување на родителите или кога возрасен член на семејството извршил злоупотреба на детето, степенот на семејна поддршка која ќе му биде достапена на детето е соодветно намалена.

➤ **Одговор на интервенции и степен на решавање на симптомите**

Кога детето ќе добие рана интервенција, со соодветна социјална поддршка и социјален одговори, влијае на негово речиси целосно опоравување, но и искоренување на постојаното чувство на страв и вознемиреност.

Под одредени околности идеално е детето и семејство да продолжат со формален третман за ментално здравје, бидејќи сериозна симптоматологија во дете по изложеност на траума може да биде претходник на развој на ПТСН или друго значително нарушување. Значително доцнење во опоравувањето од траумата и развој на симптоми во согласност со нарушувањето на акутниот стрес (целосни или субклинички) може да ја сигнализираат потребата за третман на менталното здравје или за интензивирање на претходните третмани. Симптомите како: вкочанетост, избегнување на некои места, депресија треба навреме да се препознаат и да се побара помош од психијатар за надминување на истите.

Важно е когнитивните нарушувања на детето, кога се присутни, да бидат разбрани и разјаснети (Пери, 2004). Ваквите нарушувања може да се однесуваат на каузалноста и несоодветно припишување на лична одговорност од страна на детето за настанот. Пошироко, друга критична задача вклучува „внимателни обиди да се ткаат трауматските искуства и за спомените во личен наратив“ (Шварц и Пери, 1994). Развивање на лична наратива вклучува помагање на детето да го разбере трауматското искуство во рамките на референца што има смисла и нуди чувство на надеж.

2. Резилиентост како фактор за опоравување на децата жртви на сексуална злоупотреба

Истражувањата се повеќе покажуваат дека со помош и разбирање децата можат да сами да се излекуваат од психолошките последици кои зад себе ги остава сексуалната злоупотреба. За тоа е многу важно да се признае дека не сите деца се соочуваат со исти последици од сексуалната злоупотреба. Децата се еластични по природа и имаат потенцијал да се лекуваат сами и да се опоравуваат доколку навреме им биде понудена

помош и поддршка. Превземањето на чекори за овозможување на рана помош и поддршка на детето и неговото семејство се токму клучни за зајакнување на резилиентноста.

Некои од децата уште веднаш по сексуалната злоупотреба започнуваат да ги препознаваат непријатните чувства кои се будат во нив, иако немаат јасен концепт што е тоа сексуална злоупотреба, ниту јасна дефиниција за она што го доживеале. Некои деца може да бидат подготвени да зборуваат за злоупотребата и да се справат со тоа многу брзо по трауматскиот настан. Другите можеби ќе треба да се движат побавно, постепено тестирајќи ја безбедноста на нивните односи со околината. Комбинацијата на родител кој е отворен, полн со љубов, нежност разбирање и советите од стручно лице се можеби клучните за зајакнување на детето и негово брзо опоравување.

Последните направени истражувања покажуваат дека има потреба од развој и употреба на резилиентноста кај децата како еден од механизмите за излекување од сексуалната злоупотреба. Но можеби најважното прашање е како да се „измери и конципира“ резилиентноста на едно дете, за да се предвиди неговото самозаздравување од доживеана траума.

2.1. Концептот на резилиентност

Историски гледано, потеклото на резилиентноста има длабоки корени во медицината, но истражувањата за резилиентноста како дел од однесувањето на луѓето започнале да се појавуваат околу 1970-тите години.

Научници тврдат дека има три бранови истражувања на резилиентноста и нејзиниот развој. Првиот бран, според Золкоски и Булок, доаѓа од научници кои сакаат да го разберат и спречат развојот на психопатологијата (Мастен, 2011; Мастен и Обрадовиќ, 2006 година според Золкоски & Булок, 2012: 2296). Тие се пионери во истражувањата и во потврдување на важноста на способноста на децата да напредуваат и покрај ризичните околности во кои се наоѓаат.

Вторниот бран истражувања се однесува на резилиентноста која е поврзана со системите на откривање на животот и процесите на регулаторните системи кои ја зајакнуваат резилиентноста кај децата (Мастен и Обрадовиќ, 2006 година според Золкоски & Булок, 2012: 2296).

Третиот бран истражувања се појавил како чувство на итност за истражување на благосостојбата на децата кои растат со проблеми, но и креирање на услови за промовирање на резилиентноста преку превенција, интервенција и политика (Обрадовиќ, 2006 година; Золкоски и Булок, 2012: 2296) Така, скоро 40 години, овој термин се користи во литературата во општа смисла на можноста за брзо опоравување на една личност од неволји и ризични околности.

Во време кога промените се случуваат толку драстично луѓето имаат изразена потреба од вештини за прилагодување и справување со проблемите и стресовите. Покрај тоа, резилентноста е поседување на неколку вештини, во различен степен, кои му помагаат на едно лице да се справи со проблемите (Алворд и Градос, 2005; Золкоски и Булок, 2012: 2296).

Резилентноста треба да се разбере како секојдневен квалитет на еден човек: „она што во почетокот беше обид да се разбере нешто исклучително и недефинирано, се претвори во моќ на обичното“. (Мастен, 2011 година според Шегарац, 2010 година: 106). Резилентноста како што наведуваат некои автори, не е еднодимензионален, дихотомен атрибут што индивидуата или го има или го нема. Таа може да покаже позитивни резултати во неколку различни аспекти.(Золкоски и Булок, 2012: 2296). Резилентноста настанува кога ќе се јави внатрешна, интерперсонална и еколошка поддршка во тешки моменти. Суштински услов на резилентноста се присуството на ризици и заштитни фактори кои помагаат да се промовираат позитивни исходи или да се намалуваат негативните. (Фергус и Цикерман, 2005; Золкоски и Булок, 2012: 2296). Со други зборови, ризикот мора да биде видлив и оценет како закана, да се меша со нормалниот развој за да се развие резилентноста . Според Гротберг: „кога една индивидуа има поддршка од институциите кои и помагаат да ги разбуди внатрешните сили на доверба, оптимизам и емпатија, лесно може да се охрабри дека сама може да ги развие вештини за решавање на меѓучовечките проблеми“. (Гротберг, 2006).

Истражувачите веруваат дека луѓето кои покажале високо ниво на резилентност не се раѓаат отпорни, односно дека тоа учење тие го учеле преку различни животни искуства и справување со истите, односно надминување или прилагодување на тешкотиите кои ги донесле истите.

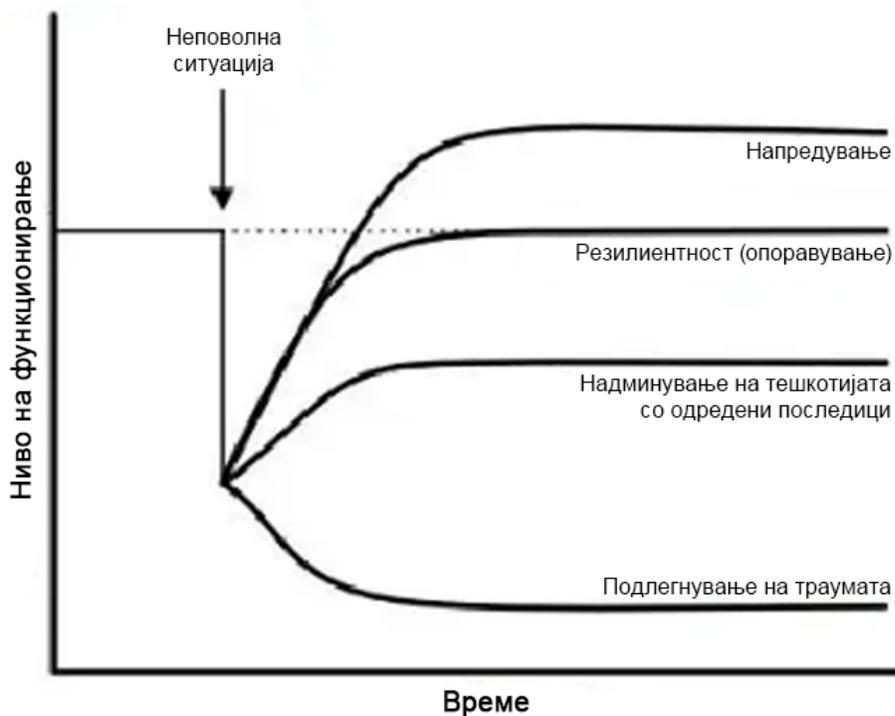
Резилентните луѓе знаат да ги контролираат своите емоции и знаат да останат присебни под притисок. Тие себе не се гледаат како жртви и мислат само на надминување на тешкотиите. Тие имаат умешност за надминување на проблемите и продолжување на нормалниот развој, а тоа е многу важно за децата.

Токму затоа е клучно да се разбере како исти искуства во ист развоен период влијаат различно на децата. Деца кои се изложени на ризик од злоупотреба и занемарување немаат време да чекаат да се прилагодат на ситуацијата, туку едноставно позитивно гледаат на проблемите, што ги прави поотпорни на целата ситуација.

Нивото на функционирање на одговор на животните неприлики може да се согледа преку Карвеовата шема на одговори, каде под дејство на одредена неповолна ситуација може да се увиди дека првично детето подлегнува на траумата, потоа со одредени последици ги надминува тешкотиите. Резилентноста е следниот стадум односно опоравувањето од

неповолната ситуација која предизвикала одредена траума и последно е напредувањето на детето без очигледни последици.

Карвеова шема одговори на животни неприлики:

Слика бр.6: Карвеова шема на одговори на животни неприлики

2.2. Проценка на ризик

Проценката на ризик се дефинира како „организиран процес на собирање информации за развој на стратегии за донесување одлуки за време на проблемот и идентификување на сите можни исходи“.(Шегарац, 2004: 125). Самиот процес е високо структуриран и фокусиран на наоѓање факти кои помагаат да се процени нивото на ризик од злоупотреба во иднина (Филип и сор.,1992,Шегарац, 2004: 125). Центарот за социјална работа ја обезбедува првата, прелиминарна проценка на ризик, кога постои сомневање за злоупотреба или занемарување на дете. Имено, целта на оваа проценка е да донесе одлука за понатамошни активности, со што ќе се заштити детето и ќе се обезбеди оптимално ниво на безбедност. Сепак за да се развие и охрабри резилентноста на детето кога постои сомнеж дека истото било злоставувано, проценката на ризик има намена и откривање на

капацитетите на детето за надминување на потешкотиите. Во ваквите случаи сепак системската соработка меѓу институциите е најважна, за да се обезбеди поголемо внимание на детето кое е под ризик, да се реагира и заштити навремено.

1.2.3. Фактори на ризик

Факторите на ризик може да се дефинираат како „мерливи карактеристики на индивидуата кои ја зголемуваат веројатноста за лош исход во иднина, или индивидуа која споделува фактор на ризик или која имаат повеќе варијабли на ризик во однос на контролна група која нема фактор на ризик или има помалку варијабли на ризик.“(Бејер, Хигинс и Бромфилд, 2005: 7). Ризиците, според Грамезија, треба да ги потенцираат јаките страни или потенцијали што можат да спречат тешкотии, а се еден вид на основни процеси и механизми кои гарантираат извесен исход (Грамези, 1994 според Шегарац, 2007: 19).

Терминот ризик во научен контекст значи можност човекот да се разболи, односно да развие неповолно однесување или карактеристика (Костело и Анголд, 1995 според Шегарац, 2007 година: 18). Затоа е многу важно да се процени ризикот што ги зголемува шансите дете да биде изложено на злоупотреба или занемарување од било каква форма. Постојат низа фактори кои можат да придонесат децата да бидат изложени на ризик од злоупотреба и занемарување. Во современото општество, сè се случува толку вртоглаво брзо, што е важно само да преживеат луѓето. Семејствата се соочуваат со многу проблеми, од сиромаштија, недостаток на образование, разни болести до злоупотреба на супстанции, насилство, разни форми на дискриминација и сето тоа може негативно да влијае на односите во рамките на примарното семејство. Тука најчесто жртви се децата.

Во рамките на социјалните услуги, проценката на ризикот се однесува на утврдување на степенот на ризик за одредено дете да биде изложено на злоупотреба и занемарување во однос на други деца. Сепак, многу е важно да се разбере дека „да се биде изложен на ризик“ не мора да значи дека нешто ќе се случи. Кога се разгледуваат ризици што можат да доведат до злоупотреба и занемарување, важно е да се разбере дека не е еден фактор што придонесува за злоупотреба на детето.

Имено, ако земеме како пример сиромаштијата како фактор на ризик, можеме да видиме дека не се злоупотребени сите деца кои живеат во сиромаштија. Злоупотребата никогаш не се јавува како резултат на овој фактор, туку најчесто е корелација на повеќе фактори, на пример: сиромаштијата, алкохолизам, злоупотреба на ПАС, итн.(Шегарац, 2010 г.: 105). Ракот и Патерсон веруваат дека децата кои се изложени на ризични фактори имаат малку шанси да го достигнат целиот свој потенцијал како возрасни. Тие веруваат дека постои опасност да станат дисфункционални до точка на неспособност да се издржуваат самите и да воспостават квалитетни односи со другите. Сепак, авторите сметаат дека постојат деца кои, и покрај ризичните фактори на кои се изложени, се идентификувани како

резилиентни бидејќи ги користат своите природни ресурси и надворешни заштитини фактори за надминување на тешкотиите. (Алворт и Градос, 2005; Брукс, 2006; Мастен, 2007, 2011; Мастен, Бест, и Гармези, 1991; Мастен и Коутсворт, 1998; Рак и Патерсон, 1996; Вернер, 1986, Золкоски и Булок, 2012: 2295)

4. Биолошки фактори

Вродени дефекти и мала родилна тежина се примарни биолошки фактори кои претставуваат фактори на ризик. И двете се почести кога мајките со ниски примања, кои немаат соодветна исхрана и медицинска нега за време на бременоста. Децата на мајки зависници од дрога можат да се родат со сериозни физички и емоционални проблеми (Золкоски и Булок, 2012: 2295).

Но постојат и индивидуални фактори кои можат да се класифицираат како фактори на ризик, како што се попреченост, доцнење во развојот, повреда дека при раѓање, предвреме раѓање со мала самодоверба, несигурна приврзаност, неразвиени социјални и комуникациски вештини (Шегарац, 2010 г.: 109).

5. Фактори на животната средина

Децата родени здрави можат да бидат изложени на ризици поради:

2. сиромаштија;
3. ниво на образование родители
4. семејни конфликти

(Брукс, 2006; Лугар, 1991; Мајстор, 2011; Рак и Патерсон, 1996, Золкоски и Булок, 2012: 2296).

Важно е да се напомене дека еден од овие фактори не мора да биде доволни за да се случи злоупотреба, но тие се јавува како комбинација од неколку фактори што резултираат со злоупотреба.

Негативни животни искуства (вознемирување, насилство, злоупотреба, занемарување) се услов за лоши постигнувања во животот на едно дете, а тие вклучуваат :

- фактори во семејството
- училиштето
- заедницата

- 1) На ниво на семејство тоа се: недостаток на надзор на родителите, несоодветна дисциплина, родители кои злоупотребуваат психотропни супстанции, родители со ментално заболување, родители со ментална попреченост, семејни и родителски конфликти, насилство меѓу сопружници, големи број на деца во семејството на мала возрасна разлика, невработеност и семејна сиромаштија, социјална изолација, недостаток на мрежи за социјална поддршка. Овде би додале повеќе фактори поврзани со родителите: несакано дете, немирно дете кое спие малку или плаче непрестајно, физички непривлечно, дете лишено од родителска грижа, самохрани млади родители, наркомани, алкохоличари.
- 2) Фактори на ризик во рамките на училиштето: слаби перформанси, рано и упорно антисоцијално однесување, насилство меѓу учениците, бркање од училиште, мали очекувања од наставниците за одредено дете.
- 3) Фактори на ризик во рамките на заедницата: сиромаштија и висока невработеност, висока стапка на криминал, недостаток на услуги за поддршка, изложеност на насилство, изложеност на наркотици, дискриминација (Шегарац, 2010 г.: 109-110).

1.2.6. Заштитни фактори

Факторите на заштита мора да се разберат како стратегии за надминување на ризиците кои го насочуваат тој ризик кон позитивната страна. Тие можат да ги променат одговорите на ризици и со тоа да избегнат негативни последици врз животот на детето.

Резилиентноста, како што пишуваат многу автори, е инхибирана од фактори на ризик и промовирање на заштитничките фактори (Алворд и Градос, 2005; Золкоски & Булок, 2012: 2298).

Некои автори наведуваат дека факторите за резилиентноста вклучуваат индивидуални, семејни и фактори на животната средина (Гармези, 1993). Индивидуални фактори вклучуваат: интелигенција, социјални вештини, самоконтрола, вера и надеж. Семејни фактори кои ја поттикнуваат резилиентноста се поддржувачки афективни врски во семејството, позитивни очекувања од детето, демократски стил на родителство, ментално здравје и врски со поширокото семејство. Факторите на животната средина вклучуваат: врски со возрасни, но и присуство на институции за поддршка. Заштитните фактори не се нешто со што можат да се родат децата. Затоа треба да работи со децата на развивање тие вештини за снаоѓање во неповолни ситуации, за да се спречи нивното оставање траг во напредокот на детето, но и искористување на неговиот капацитет и достигнување на неговиот целосен потенцијал. Децата мора да научат дека поседуваат ресурси за активно управување со своите животи.

1.2.7. Индивидуални карактеристики

Под индивидуални карактеристики како заштитни фактори кај едно дете е саморегулацијата и т.н. „Јас - концепт“. Саморегулација е еден од најосновните заштитни фактори (Золкоски и Булок, 2012: 2298).

Саморегулација е нечија способност да ги контролира реакциите, импулсите и однесувањето во согласност со одредени социјални и други очекувања или лични цели. Овој опсег на вештини помага умерено да реагираме на различни негативни стимули со искористување на вродените ментални капацитети. Добрата саморегулација е клучниот елемент за резилентноста кај децата.

Позитивни емоции кои се развиваат во децата можат да придонесат за полесно решавање на проблемите. Имено, резилентните индивидуи се убедени во својата способност да ги надминат сите пречки. (Вернер, 1993; Золкоски и Булок, 2012: 2298). Според Вернер, резилентноста е токму убедувањето на децата дека имаат способност проблемот да го надминат сами. Добар пример за ова е проблемот со учењето. Ако едно дете има проблем со учење, резилентното дете ќе бара дополнителен наставник, ќе оди на воннаставни активности, итн. Вернер нагласува дека преку учење на децата да им помагаат на другите, да ја поттикнуваат нивната одговорност, емпатија, но и самодоверба, многу полесно се развива нивната резилентност. Позитивна самодоверба подразбира постоење чувство за себе и спознавање на позитивните црти на личноста. (Золкоски и Булок, 2012: 2298) Родителите треба од најрано детство да ја градат самодовербата кај децата со пофалби, признанија. Дури и кога на детето не му оди добро, родителот треба да го фали, и тоа е всушност мотивацијата за следниот обид да биде успешен. Оние деца кои имаат самодоверба ќе имаат попозитивен став кон животот.

8. Поддршка на заедницата

Повеќе истражувања откриле дека моделите на улоги што децата ги наоѓаат надвор од семејството можат да бидат потенцијални ублажувачи и мотиватори на деца изложени на ризик (Золкоски и Булок, 2012: 2298). Примери надвор од семејството можат да бидат учители, супервизори, тренери, свештени лица, врсници, соседи итн. Фактори на заштита на заедницата, според Алвард, Градос, Бензиси и Михасиук, вклучуваат:

- програми за рана превенција и интервенција;
- безбедност во населбите;
- релевантни услуги за поддршка;

- достапност ќе здравствени услуги;
- економски можности за семејствата;
- верски и духовни организации (Золкоски и Булок, 2012: 2298)

9. Модели на резилиентност

Идентификувани се модели на резилиентност само за полесно објаснување на индивидуалните и факторите на средината кои влијаат врз ублажување на негативните ефекти кои истата ги има врз детето. (Фергус и Цимерман, 2005 година)

Научниците успеале да издвојат три модели на резилиентност кои може да го опишат влијанието на стресот и личните карактеристики, кои помагаат за полесна адаптација :

➤ Компензационен модел

Овој модел е неутрален. Неми интеракциите со факторот на ризик, наместо тоа, се директни и независни влијаниа врз исходот. На пример, младите луѓе кои живеат во сиромаштија имаат поголема веројатност да се однесуваат насилно отколку младите кои не живеат во сиромаштија, но следењето на однесувањето на возрасните може да биде рамнотежа и негативен ефект од сиромаштијата (Фергус и Цимерман, 2005 година; Зимерман и Арункумар, 1994 според Золоски и Булок, 2012: 2299). Директното влијание на компензаторната променлива може да предвиди помала деликвенција, психопатологија или употреба на дрога (Зимерман и Арункумар, 1994 според Золкоски и Булок, 2012: 2299).

➤ Модел на предизвик

Во овој модел, стресот, т.е. ризикот се третира како можеен засилувач на компетентноста за справување со стресот. Односно стресот не е доволен за да ја направи индивидуата да се чувствува беспомошно, туку само ќе резултира со инспирирање на истата да го прилагоди своето однесување спрема дадените околности. (Золкоски & Булок, 2012: 2299). Умерено ниво на стрес, сепак, му обезбедува на поединецот зајакнување на личните компетенции.

Некои автори го опишуваат овој модел како развоен процес кој може да ги научи децата како да ги мобилизираат своите ресурси кога се изложени на тешкотија. (Јејтс, Егеланг и Суруф, 2003 година, Золкоски и Булок, 2012: 2299) На овој начин младите стануваат подготвени да се сочат со поголем ризик затоа што успешно надминале ниско ниво на стрес (Фергус и Зимерман, 2005 според Золкоски и Булок, 2012: 2299) Колку повеќе се

изложени на неволји како млади луѓе, толку повеќе нивниот капацитет ќе напредува и ќе им пркоси на ризиците во животот.

➤ **Модел на заштитен фактор**

Овој модел е познат и како модел на загрозеност (Золкоски & Булок, 2012: 229) и оја објаснува условната врска меѓу стресот и личните капацитети на адаптација, Личните одлики можат да го олеснат или подобрат влијанието на стресот како променлива која ја развива резилентноста. Особено, заштитниот фактор во интеракција со ризикот може да ја намали веројатноста за негативен исход. На пример, за младите со високо ниво на родителска поддршка, врската помеѓу сиромаштијата и на насилно однесување е многу намалена. (Фергус и Зимерман, 2005; Золкоски & Булок, 2012: 2299).

➤ **Заштитнички - модел на стабилизатор**

Се однесува на настани кога заштитниот фактор помага да се неутрализираат ефектите на ризикот (Лутарет Ал, 2000; Золкоски и Булок, 2012: 2299) Затоа, кога заштитниот фактор е отсутен, повисоките нивоа на ризик се поврзани со поголеми нивоа на негативен исход. Сепак, кога има заштитен фактор, постои врска помеѓу ризикот и исходот.

➤ **Заштитнички - реактивен модел**

Во овој модел, врската помеѓу ризикот и исходот е посилен кога заштитниот фактор не е присутен (Лутар и сор., 2000; Золкоски & Булок, 2012: 2299). На пример, Фергус и Цимерман објаснуваат дека млади кои злоупотребуваат психотропни супстанции поверојатно е да се впуштат во ризично сексуално однесување (Фергус и Цимерман, 2005 ; Золкоски и Булок, 2012: 2299)

10. Злоупотребата и занемарувањето на децата во корелација со резилентноста

Злоупотребата и занемарувањето на деца историски се присутни многу години во општеството. Сепак, само со појавата на Конвенцијата за права на детето, експертите и медиумите започнуваат јавно да се интересираат и зборуваат за состојбата на децата. Во општеството во кое постојат непрецизно дефинирани улоги и недоволно јасни чекори во процес на заштита на децата, слабо развиена социјална мрежа, слаба меѓусекторска соработка, невозможно е да се работи на намалување на бројот на злоупотребени и занемарени деца. Токму затоа треба да се посвети поголемо внимание е да се поттикне отпорноста и способноста на поединецот брзо да закрепне од било која доживеана траума, базирајќи се само на своите одбранбени механизми.

Како најчести ризик фактори за злоупотреба и занемарување на децата во општеството се препознаваат детската инвалидност, несакано дете, родители кои злоупотребуваат психоактивни супстанции, сиромаштија, недостаток на мрежа за социјална поддршка итн.

Бидејќи многу автори наведуваат дека резилентноста е инхибирана од фактори на ризик и промовирање на заштитни фактори, во литературата преовладува мислењето дека заштитата на факторите вклучува индивидуални, семејни и еколошки фактори.

Резилентноста се смета за индивидуална особина, состојба или способност. Отпорноста е така дефинирана како извонреден капацитет на индивидуи да издржат значителни тешкотии и да отскокнат пред неволјите и да продолжат да живеат релативно нормален живот (Гилгун, 1996; Силва, 1996; Тарнер, 1993, Ванистендаел, 1995).

1.3.Траума – информативен пристап

1.3.1 Траума информирана пракса

Траума информирана пракса (ТИП) е повеќе од лекување или теорија. Траума информираната пракса предизвикува промена во размислувањето за тоа како гледаме на луѓето и социјалните проблеми и може да се додаде на која било постоечка терапија. Таа во својата основа, се обидува да го разбере човечкото однесување, механизмите за справување (и позитивни и негативни) и сите проблеми што произлегуваат со испитување на трауматски настани во текот на животот. ТИП има за цел да го разбере моменталното функционирање во светло на минатите настани и не гледа дека треба да се поправи презентирањето на проблемите, туку се обидува да разбере зошто овие проблеми постојат на прво место.

Само изложеноста на траума е фактор на ризик за низа идни трауматски настани. Стандардно, тогаш, ТИП се користи како превентивен пристап. Преку систематскиот скрининг и третман на траума, се смета дека може да се избегнат идни трауматски настани. Скрининг на траума може да се појави на примарно (население), секундарно (изложеност на ризик) и терциерно (население веќе изложено на ризик) без дополнителни ресурси или професионална поддршка.

Освен што е превентивен начин на работа, ТИП е инхерентен пристап базиран на силните страни на една личност, бидејќи првиот принцип на кој функционира е да не му штети на клиентот. Оние кои работат со овој пристап, од аспект на траума, гледаат на клиентот како единствена индивидуа, која сама располага со сите потребни алатки за враќање кон здравото функционирање. ТИП често бара одреден степен на пракса и обука што се базира на односот социјален работник - клиент. ТИП бара сите лица, без оглед на работната должност, да бидат едуцирани првенствено за траума. Тие мора да разбираат како изгледаат симптомите на траума и како може да се активираат, дури и ако тие не

работат директно со клиенти, за да се минимизира секоја можност за повторно трауматизација за време на обезбедувањето услуги. Поточно, ТИП има неколку клучни компоненти кои помагаат да се зацврсти размислувањето на оваа тема. Првиот е разбирање на самата траума во однос на преваленцата, ризиците, предизвикувачите, симптомите и ефектите врз физичкото, менталното и социјалното здравје. Трауматското изложување, е честа појава, бидејќи постојат многу возрасни лица кои доживеале еден до два неповолни настани во детството, како и два до три несакани настани за време на зрелоста (Фелити, 2002). Симптомите на траума може да се манифестираат како физички симптоми како што се замор, болка, главоболки и дигестивни проблеми. Разбирањето дека траумата бара знаења кои се широко распространети во неколку области, и да се претпостави дека физичките заболувања се психосоматски, помага да се нагласат придобивките од тоа да се стане социјален работник информиран за траумата, и спроведувач на ТИП.⁸⁷

Како втора клучна компонента се користи методот на социјална работа на „лице во околината“ за да се види целата личност, не само проблемите што се презентирани. Познато е за социјалните работници методот на работа кој се заснова на јаките страни и кој е центриран кон клиентот, па ТИП совршено се усогласува со вој пристап. Со оглед на неговата индивидуализирана природа, ТИП ги става на прво место културата, верувањата и желбите на клиентот.

Третиот основен елемент на ТИП е тоа што бара обезбедените услуги да му го вратат на клиентот чувството на одземена контрола врз неговиот живот. Многу луѓе кои претрпеле траума го изгубиле чувството за себе, па како резултат може да имаат намалена или ослабена самодоверба. Се смета дека овој ослабен концепт за себе може да биде поврзан со преземање ризици и штетни дејствија кои влијаат директно на здравјето. Враќањето на ова чувство за моќ на клиентот е клучно.

Последниот главен и веројатно најважен елемент на ТИП е безбедноста. Работата да се обезбеди некому физичка, ментална и социјална безбедност – далеку од какви било закани за благосостојба – е моќна алатка за справување со последиците од траумата. Ова може да значи да му помогнете на клиентот да се оддалечи од насилникот, да му помогне на клиентот да ја процесира анксиозноста или да го поврзе клиентите со позитивна и силна социјална мрежа во случај да се појави потреба за безбедност. Сите овие аспекти во врска со зголемувањето на безбедноста можат да помогнат и во лекувањето на минатата траума и во спречувањето на дополнителни трауматски настани во иднина. Самата трауматска изложеност претставува ризик за дополнително трауматско изложување.

Со разбирање на траумата и ТИП, важно е да се размисли за практична примена на ваквите принципи во практиката и политиката за социјална работа. Во поставките за

⁸⁷ <https://www.socialworker.com/feature-articles/practice/trauma-informed-care-in-social-work/>

пракса, важно е да се разбере траумата и нејзините ефекти. Ова може да звучи како ситни детали. Меѓутоа, штом социјалниот работник дознае за одреден трауматски настани, тој социјален работник не може да помогне, туку само да процени кога се случил настанот, и како да управува со последиците од истиот. На овој начин, скринингот на траумата станува нормална активност во давањето услуги на клиентите. Слично на тоа, обезбедувањето едукација на едни со други за траумата ќе биде во службата на клиентот кој доживеал одредена траума. Клиентот често со своето раскажување за траумата укажува на извесна изложеност или симптоми кои се уште траат, тогаш социјалниот работник мора да биде чувствителни, но и да внимава на речникот кој го користи, услугите кои му ги нуди и заштитините алатки кои ќе ги активира.

Од гледна точка на општествената политика, социјалните работници се вклучени во макро работата и мора да се залагаат за заедниците во кои се јавува насилство, употреба на психотропни супстанции и малтретирање на деца. На сличен начин, мора да бидат претпазливи да бе ги казнуваат оние кои се сторители на траума со гнев, социјална изолација или хронична нестабилност, имајќи предвид дека сето тоа се симптоми на поголема основна причина. Овој пристап е клучен за креирање на целосната слика, поголема информираност и креирање на темелен план за справување со траумата.

Овие начини на работа веројатно би му овозможиле на социјалниот работник подобри резултати во работата со клиентите кои доживеале одредена траума, но и креирање на поинтензивни услуги кои ќе им помогнат на најранливите клиенти.

ТИП е збир на неколку основни принципи: безбедност, доверба, избор, соработка и зајакнување (Елиот и сор., 2005; Фалот и Харис, 2009; Харис и Фало, 2001; САМХСА, 2014а). Овие концепти се постојано испреплетени и се применуваат во текот на сите фази на третманот: проценка, анализирање, третман и завршување на услугите во социјалната работа. Принципите, кога се вметнуваат во пракса, ја минимизираат веројатноста за повторување на дисфункционалната динамика во односот за помагање и ја искористуваат можноста да создадат корективно искуство за клиентот.

На микро ниво, социјалните работници можат да започнат да се занимаваат со ТИП така што ќе се однесуваат кон сите со љубезност и почит и слушаат со сочувство. На макро ниво, имплементацијата на ТИП бара промена на парадигмата во организациската култура на центрите за социјална работа.

➤ **Безбедност**

Препознавањето на веројатното постоење на трауматска историја во животот на клиентот е првиот чекор во олеснување на безбедноста во физичкото опкружување и во односите помеѓу клиентите и давателите на услуги (вклучително и персоналот). Топлата и добредојдена околина ќе создаде чувство на спокојство за клиентите (Елиот и сор., 2005

година; Фалот и Харис, 2009 година). Само искуството на насмеан социјален работник, може да биде смирувачко и утешително за некои клиенти. Физичката безбедност може да се обезбеди преку олеснување на заштитата од опасности или опасности што можат да се појават во физичкиот простор. Безбедносните мерки на претпазливост можат да спречат закани од поединци и во и надвор од канцеларијата. Обраќањето со почит, поставувањето на граници и употребата на моќ можат да воспостават и моделираат безбедни и соодветни граници без да се пресоздаде угнетувањата динамика на авторитетите во животот на многу клиенти (Харис и Фало, 2001). Во суштина, безбедните односи се конзистентни, предвидливи и добро смислени (Елиот и сор., 2005).

➤ Доверба

Ериксон (1993) објаснува дека довербата се гради во најрани односи во семејството, односно во првите искуства кои ги стекнува човекот. Затоа токму таа е основа на добриот однос социјален работник – клиент. Без успешно стекнување на доверба, последователните развојни задачи на автономија, иницијатива, компетентност и блискост најверојатно ќе бидат нарушени. Според хиерархијата на Маслоу, сите луѓе ги имаат истите основни потреби, вклучувајќи опстанок, физичка и психолошка безбедност, социјална врска, самопочитување и реализирање (Маслов, 1943). Кога ќе се разберат основните потреби на клиентот за безбедност, почит и прифаќање во односот за помагање, може да се воспостави атмосфера на доверба (Елиот и сор., 2005). Довербата се стекнува и демонстрира со текон на времето. Со елиминирање на двосмисленоста и нејаснотијата, социјалниот работник може да им помогне на клиентите јасно да предвидат што се очекува од нив и што можат да очекуваат од нивниот водител на случајот, намалувајќи ја вознемиреноста што доаѓа со несигурноста и непредвидливоста (Харис и Фало, 2001). На пример, водителите на случај можат јасно да ги објаснат критериумите за подобност, процесот на добивање услуги и очекувањата за успешно завршување на програмата, како и информации за доверливост, споделување на информации, присуството. Стилот на интеракција треба да биде оригинален и автентичен, а на почетните сесии не треба да се врши притисок врз клиентите да откриваат информации што не се подготвени да ги споделат. Постојат фази на интимност низ кои поминуваат сите врски, и дозволувајќи им на ризикот и откривањето на клиентот да продолжат во негово или нејзино темпо, водителот на случај всушност моделира здрав процес на воспоставување доверба врз основа на утврдување дали другата личност слуша и реагира на вистински начин.

➤ Избор

Социјалните работници кои го користат ТИП пристапот на работа се обидуваат да го охрабрат донесувањето одлуки на клиентот и чувството на контрола врз закрепнувањето (Фалот и Харис, 2009). Сите клиенти напредуваат со свое темпо додека ги истражуваат своите уникатни искуства и сфаќаат како тие средби ги подготвуваат да реагираат на

одреден начин на стресни фактори во животната средина. Како што клиентите развиваат проширен репертоар на стратегии за справување со трауматските настани, тие почнуваат да препознаваат дека не можат секогаш да ги контролираат другите или околината, но можат да ги контролираат сопствените одговори. Како резултат, клиентите стекнуваат ново чувство за контрола во опкружувањето за испорака на услуги, додека социјалните работници промовираат и ја зајакнуваат автономијата и самоопределувањето, што може да го трансформира клиентот од немоќна, пренатрупана жртва во преживеан кој го насочува и е сопственик на неговиот или нејзиниот живот (Елиот и сор., 2005). Емотивната и дисрегулацијата во однесувањето може да ги зајакне негативните верувања за себе („Јас сум невреден“), затоа е важно да им помогнеме на клиентите да ја подобрат контролата на импулсот и решавањето на проблемите со преформулирање на нивните активирани одговори за замрзнување од борба против стресот во животната средина како само еден на неколку алтернативи што им се достапни. Како што учат и практикуваат нови вештини, тие го зголемуваат својот репертоар на достапни избори.

Олеснувањето на изборот може да вклучува прашување на клиенти за нивните преференции во давањето услуги, помагање на клиентите да ги идентификуваат опциите и да размислуваат за алтернативите за себе и да ги насочуваат клиентите во нивното информирано донесување одлуки. На пример, наместо срамни или казнени одговори на однесување од отпор, социјалните работници можат да им помогнат на клиентите да ја проценат нивната подготвеност за промена; притоа овозможувајќи им да имаат свој избор на животен стил и да ги истражуваат пречките кон нивните цели.

➤ **Соработка**

Програмирањето информираност за траума се заснова на споделена моќ помеѓу социјалниот работник и клиентот, така што врската нуди вистински сојуз во здравувањето од трауматскиот настан (Елиот и сор., 2005; Фалот и Харис, 2009; Морисон и сор., 2015). Инхерентната нерамнотежа на моќта во односите за помош бара постојано внимание на многуте (често суптилни и подмолни) начини на кои може да се генерираат чувства на ранливост и последователен отпор кај клиентот. Оние кои преживеале злоупотреба се особено подложни на инстинктивна усогласеност и можеби ќе треба да се потсети дека имаат право да поставуваат прашања, да одбиваат услуги или да поставуваат барања. Вистински колаборативна врска социјален работник - клиент е онаа во која професионалното знаење на социјалниот работник е комбинирана со експертизата на клиентот за неговиот живот и опсегот на одговори на справување со траумите низ истиот. Со разбирање на животната историја и културната позадина на секој клиент и со дозволување на клиентите да учествуваат во утврдувањето на текот на интервенцијата, социјалните работници можат да ги ангажираат своите клиенти и да ги отстранат бариерите за промена. Користејќи ја врската за помош како терапевтска алатка,

партнерството за соработка ја олеснува поврзаноста со другите и со тоа изложеноста на емоционално корективно искуство.

➤ **Зајакнување**

Вистинското зајакнување се случува со пристап базиран на силни страни на клиентот, кој ги преформулира симптомите како адаптација на случувањата и ја истакнува еластичноста наместо патологијата на настаните. Премногу често, интензивниот фокус на фиксирање на проблематично однесување ја занемарува важноста на признавање и зајакнување на силните страни на клиентот. Преживеаните од детска траума доживуваат длабоко чувство на немоќ кога изборот и предвидливоста се отсутни од нивното секојдневно постоење. Всушност, самиот термин „преживеан“ е дизајниран да ја надомести беспомошноста што ја подразбира зборот „жртва“ (Харис и Фало, 2001). Бандура (1977) ја опиша клучната улога на самоефикасноста, дефинирана како верба во сопствениот капацитет за постигнување цели, исполнување задачи и компетентно реагирање на предизвиците. Преформулирајќи ги одговорите на траумата како нормални реакции на заканувачки средби, социјалните работници можат да креираат стратегии за преживување, да ги канализираат тие инстинкти во поздрави вештини за врска и да им помогнат на клиентите да постигнат чувство на контрола во секојдневниот живот. На овој начин, можеме да се р’ти семето на самоефикасност за да му се помогне на преживеаниот да ја прифати надежта и верувањето дека можна е промена.

➤ **Примена на принципите на Траума информираната пракса во социјалната работа**

Препознавајќи го можното постоење на трауматска историја, можеме да направиме приоритет да се воспостават физички и психолошки безбедни терапевтски средини. Раната траума (особено семејната злоупотреба) честопати создава чувство на претпазливост и недоверба кон авторитетите. Оттука, очигледна е потребата на клиентите да се сретнат со средини и односи што ги оспоруваат нивните очекувања од светот како небезбедно место во кое врските се преполни со опасност и разочарување. Безбедните врски се конзистентни, предвидливи и бесмислени. Социјалните работници треба да моделираат почитувани меѓучовечки граници, јазик и употреба на моќ, така што ќе можат да се постават безбедни и соодветни граници без повторно создавање на угнетувачките впечаток врз другите (Блум и Фарагер, 2013; Харис и Фало, 2001 година)

Мотивациското интервју (Милер и Ролник, 2012 година) најчесто се користи со различни ризични популации со внесување на когнитивно-бихевиорални терапии со хуманистички принципи за да се прибере кон клиент - ориентиран пристап. Луѓето кои се впуштаат во зависност, самоуништувачко или однесување на вечни жртви, може да бидат оценети од социјалните работници како нестабилни; со овие клиенти може да биде лесно

да се превиде историјата на траума и да се припише нивното однесување на неповрзана причина, како што се лошиот морален карактер или недостаток на мотивација за промена. Кога социјалните работници сметаат дека клиентите се неисправни, имаат тенденција да интервенираме патерналистички и да ги влошуваме самите проблеми што подобро ќе се решат преку ТИП (Левенсон, 2014). Наместо тоа, тие треба да ги потврдат измешаните чувства и внатрешните конфликти за промени што природно се појавуваат во советувањето, да ги потенцираат предностите и да им помогнат на клиентите да ги идентификуваат и намалат пречките за личен раст.

Кога практичарите не успеваат да одговорат на валидиран или емпатичен начин на отпорен, антагонистички или непријателски клиенти, се јавува негативна интеракција, попречувајќи го ангажманот на клиентот и создавајќи прекин во терапевтскиот однос (Биндер и Штруп, 1997;). Кога клиентите покажуваат отпор, клиничарите во сите дисциплини понекогаш реагираат на начини кои изгледаат отфрлачки, осудувачки или неодобрувачки (Биндер и Штруп, 1997). Социјалните работници можат да бидат особено подложни на овој штетен процес со неволни клиенти, бидејќи овие лица можат да влезат во мандатни програми за интервенција со дефанзива или негирање. Биндер и Штруп (1997) предупредуваат дека негативниот процес е придонесувач за неуспеси во третманот во сите модалитети на психотерапија кои опслужуваат низа популации на клиенти. Навистина, оние со најголемо однесување може да имаат најмногу потреба од одговори од траума. Социјалните работници треба да размислуваат за начините на кои сопствените верувања, вредности, ставови и искуства можат да го попречат нивниот стил на работа и несакајќи да ја репродуцираат динамиката на обесхрабрување во односите за помош (Левенсон, 2014).

Родовите специфични услуги се исто така важни, бидејќи жените имаат специфични потреби за зајакнување кои ја одразуваат врската помеѓу сиромаштијата, насилството и симптомите на ментално здравје (Ковингтон и Блум, 2007; Исток и Рол, 2015; Елиот и др., 2005; Топитзес, Мерски, И Рејнолдс, 2011). Мажите со историја на злоупотреба во детството, исто така, бараат релевантни интервенции (Истон, Кухи, Родос и Мотори, 2013; Левенсон и сор., 2016). На пример, одговорите на семејната дисфункција може да се манифестираат на различни начини: момчињата кои се тинејџери можат да гравитираат кон банди или деликвенција за чувство на поврзаност и вклученост, а тинејџерките може да бидат склони кон рана бременост ако копнеат некој да ги сака. Овие проблеми подобро се разгледуваат како симптоми на основна траума, а ТИП-интервенциите вклучуваат едноставно интеракција со клиенти на начини што пренесуваат дека тие се посебни, важни и вредни.

Не е невообичаено клиентите за социјални услуги да презентираат историја на слаби капацитети за саморегулација. Домаќинствата на кои им недостасува моделирање на ефективно управување со емоциите и однесувањето, честопати ги зајакнуваат

несоодветните методи на справување кои обезбедија противотров за вознемиреност или внатрешна вознемиреност. Кога емотивната дисрегулација и погрешната когнитивна шема добро се вежбаат во контекст на справување со хроничен токсичен стрес, тие можат да станат длабоко вкоренети во одликите на личноста (Блум и Фарагер, 2013).

Трауматската реакција се јавува во амбиентот за социјални услуги кога негативните одговори на лекарот придонесуваат за самоисполнување на пророштвата за неуспех, што за возврат ја засилуваат вознемиреноста и го зајакнуваат нефлексибилното справување, со што ги одвраќаат клиентите од барањето помош. На пример, одговарање на клиент кој постојано доцни на сесии за групна терапија со критичко потсетување за правилата и последиците за доцнењето, може да репродуцира срам и страв. Наместо тоа, социјалниот работник може да запомни дека овој клиент пораснал во дом со родители кои биле чувари и кои не давале моделирање на рутина, структура, ред или распоред; клиентот научил дека откажувањето од врсниците е начин да се избегне срамот. Социјалниот работник може да ја признае непријатноста на клиентот да биде во група луѓе и потоа може да му помогне на клиентот да ги процесира своите тенденции на избегнување, да го провери распоредот на автобусот, да испланира колку време да ја напушти куќата и понатаму да ги развива и усовршува вештините за управување со времето. На некои клиенти им се потребни социјални работници за да обезбедат менторска улога што им недостасувала на нивните родители и соодветно да ги променат очекувањата.

Како резултат на раните искуства на угнетување, маргинализација, дискриминација или малтретирање на децата, клиентите за социјални услуги честопати прикажуваат асортиман на релациони проблеми што произлегуваат од долгогодишната основна шема за нив и за другите (Тајбер и МекКјур, 2011). Овие тематски верувања се основа на дефицитот на меѓучовечки вештини и придружните однесувања и можат да генерираат повторувачки циклус на несоодветни стратегии за ослободување од вознемиреност и проблематични обрасци на релации. Врската за помош нуди можност за интервенција кога професионалецот реагира на ранливоста активирајќи ја негативната интеракција наместо директно да го предизвикува самото однесување (Тајбер и МекКју, 2011). На пример, клиент се налутил кога го замолиле да се смени во друга групна сесија. „Ми се допаѓа оваа група! Не сакам да започнам одново со другите!“ Наместо да повлече ранг и да го принуди прекинувачот, социјалниот работник одговори: „Вие давате добра поента. Ме потсетуваш дека твоето чувство на поврзаност со членовите во оваа група е поважно од мојата потреба да те назначам на друго место“. Кога клиентот го продолжил револтот, социјалниот работник забележал: „Вашето очекување дека другите нема да ги почитуваат вашите желби се чини дека предизвикува да зборувате погласно, што значи дека не сте можеле да ме слушнете како се согласувам со вас“. Ова доведува до одличен разговор за вознемиреноста и зголемената вознемиреност што се активираат кога се чувствуваат непочитувани од другите

2. Третман на деца - жртви на полов напад

Третман е комбинација на методи и начини за помагање на детето кое било жртва на полов напад за полесно надминување на психосоцијалните трауми, но и подобрување на неговите интерперсонални вештини. Тоа е начин за намалување на пострауматскиот стрес и реконструирање на животот по доживеаната траума. (СЗО, 1996).

За успешно изведување на еден третман пред се потребно стручно лице кое познава начини и техники за зближување со детето, но и кој има флексибилен став во креирањето на начини за лекување на траумата.

Третманот е процес во кој лицата кои имаат доживеано некаков вид траума постигнуваат одредено ниво независно функционирање во заедницата. Психосоцијалниот третман е еден вид и на социјална рехабилитација, која се приспособува на потребите на пациентот. На овој начин се креира најдобар начин за опстојување во заедницата и за надминување на траумата која настанала по сексуалната злоупотреба.

За време на третманот се намалува симптоматологијата настаната по преживувањето на сексуално злоставување, се зајакнуваат индивидуалните социјални способности на детето, се намалува дискриминацијата и стигматизацијата, се зајакнува автономијата на децата и начините за сопствено застапување.

2.1. Основни ставови на стручното лице во работа со деца – жртви :

1. Хуманистички став –целосно и безусловно почитување и прифаќање на детето/клиент такво какво што е т.е. целосно прифаќање на оригиналноста на детето.
2. Демократско-релационен став –стручното лице воспоставува еднаквост во односот и постапува како со рамноправен на себеси.
3. Симпатија / Емпатија –емпатија е целосно вживување со моменталните доживувања и состојби на децата/клиенти со благи и сочувствителни споделувања. Додека симпатија е покажување благонаклонетост и желба за разбирање на клиентот, поддржување и сл.
4. Релационо – активен став –следење на клиентот преку воспоставување релација со целосно активно психофизичко учество и присуство

2.2. Облици на работа со деца – жртви :

1. Индивидуален –поединечна работа со секое дете/клиент преку т.н. ЈАС-ТИ РЕЛАЦИЈА во која се почитува дискретноста и анонимноста на клиентот, како и интегритетот на секоја индивидуа посебно.

2. Групен –работа во терапевтско – развојни третмански групи до 12 деца. Многу значајно за третманот на детето е групната динамика и анализа. Групите се претежно хомогени (ист пол, иста возраст и сл.).

3. Социјален –работа со поширок опсег на популација, со групи од 30-40 деца/клиенти или потенцијални жртви, преку едукација, дискусија и сл.

3. Зошто третман и како третман може да помогне

Првата реакција по злоставувањето или некоја трауматска случка многу возрасни и деца сакаат што побрзо да ја заборават. Тоа е многу очекуван и вообичаен начин со кој се обидуваме да се заштитиме од болката, стравот и останатите интензивни чувства. Иако тоа е можеби делотворен начин на соочување во почетокот, се покажало, меѓутоа, дека значително е покорисно да се соочиме со трауматското искуство. Имено, низ соочувањето со трауматското искуство учиме како да го прифаќаме тоа што се случило и да продолжиме квалитетно да живееме.

Истражувањата покажуваат дека голем е бројот на деца жртви на полов напад патат од ПТСР – пострауматски стрес кој се случува по сексуалната злоупотреба. Пострауматскиот стрес е клинички синдром, кој често ги наведува децата да го избегнуваат местото каде што се случила злоупотребата, но и е причина за нивната физиолошка супер активност, посебно кога станува збор за сексот. Дури една третина од децата кои биле жртви на сексуална злоупотреба во текот на животот патат од ПТСР, а тоа во зрелоста може да стане и хроничен проблем посебно ако не се добие соодветен третман. Депресијата, анксиозноста, ниската самодоверба, промискуитетноста се само дел од последиците кои зад себе ги остава ПТСР. Често овие лица и во својата зрела возраст успеваат да ги препознаат мирисите од насилникот за време на сексуалниот акт, но и моќта која ја имале врз нив во тој клучен момент.

Најчести чувства кои се јавуваат кај децата кои се сексуално злоставувани и причини за истите се:

СТРАВ	од злоставувачот, од предизвикување проблеми, од губење на значајни возрасни, од тоа да бидат „различни”, тоа да бидат земени од дома.
ГНЕВ	од злоставувачот, од други возрасни околу нив кои нема да ги заштитат, од нив самите (чувство дека предизвикале неволја.)

ИЗОЛАЦИЈА	затоа што „нешто не е во ред со мене”, се чувствуваат сами во нивното искуство, имаат потешкотии да зборуваат за искуството.
ТАГА	поради губење на дел од себе, заради брзо растење, затоа што биле изневерени од страна на некој кому му верувале.
ВИНА	затоа што не успеале да ја спречат злоупотребата, заради „кажувањето”-ако кажале, заради чувањето тајна – ако не кажале.
СРАМ	поради што биле вклучени во едно такво искуство, заради начинот на кој нивното тело одговорило на злоупотребата.
КОНФУЗНОСТ	затоа што можеби се уште го сакаат злоставувачот, затоа што нивните чувства постојано се менуваат.

3.1.Што се постигнува со третманот?

Целта на третманот на сексуално злоставуваното дете е креирање услови детето постепено да излегува од трауматското случување и да се „пронаоѓа“ себеси низ трауматското случување кое го доживеало со користење на различни структурирани техники во сигурната околина и со поддршка. На тој начин на детето му се овозможува да ги изрази, разбере и да ги осмисли чувствата врзани за злоставувањето и да научи да излезен на крај со бројните реакции кои можат да бидат врзани за злоставувањето.

Целта на третманот за детето не е да го заборави злоставувањето, туку трауматското случување да се вгради во своето животно искуство, како заради сеќавањето на случувањето да не може да биде „исфрлено од рамнотежа“.

Важно е да се спомене дека во текот на третманот може да дојде до влошување, односно детето да започне (повторно) да покажува различни симптоми, на пример вознемиреност, тага, страв, лутина, регресивно однесување итн. Тоа е очекувано и се случува заради тоа што детето низ третманот на некој начин е повторно изложено на тешкото искуство низ кое поминало. Важно е тоа да се каже на лицето кое го спроведува третманот со детето, да се посветуваат за начинот на покажување на поддршка и разбирање, а посебно да се има во предвид дека тоа е фаза низ која детето поминува, а не трајна промена.

3.2.Мултидисциплинарен пристап

Мултидисциплинарниот тим се состои од психолози, психијатари, педијатар, социјални работници, дефектолози, медицински сестри и правник.

Целта на мултидисциплинарниот тим е:

- индивидуална проценка и дијагностицирање на проблемите на децата кои биле изложени на трауматско искуство;
- планирање на лекувањето на секое дете;
- спроведување на индивидуален третман според потребите на детето;
- организирање и спроведување на психотерапија на деца жртви;
- поддршка на деца и групи со потешкотии во социјализацијата.

Работата на мултидисциплинарниот тим се реализира преку :

- проценка и третман на децата и нивните семејства;

- мултидисциплинарна тимска работа и надзор;
- обука на други професионалци кои работат во институции кои се занимаваат со заштита на деца;
- истражување и научна работа;
- подигање на јавната свест.

Членовите на тимот заедно изготвуваат мултидисциплинарен извештај кој се состои од податоци за здравствената состојба на детето, условите за развој, развојни карактеристики на детето, неговиот социјален и емоционален развој.

Третманот на когнитивно – бихевиорална терапија е доста употребуван во работата со деца – жртви низ целиот свет, и дава многу позитивни резултати. Когнитивно – бихевиоралната терапија е онаа која се покажала како најуспешна кога станува збор за сексуалната злоупотреба. Често може да се употребува во форма на групна терапија, но може да биде и како дел од психо терапија, сесии за намалување на лутиката и слично. Овој третман речиси секаде низ светот се користи за лекување на жртвите, но и сторителите на сексуални деликти бидејќи е еден вид на обука за подобрување на социјалната вклученост на истите, развивање на нивното чувство за емпатија, но и подигнување на нивото на нивната самодоверба. Бихевиоралниот пристап се состои од учење на нови облици на однесување, кои ќе доведат до промени во когнитивната сфера.

Тој има за цел да им обезбеди поддршка на децата , но и атмосфера во која ќе можат слободно да зборуваат за своето трауматично искуство, а истовремено им помага на родителите да се справат со ситуацијата, да ги исфрлат обвинувањата упатени кон своите деца и да не ги третираат како „оштетена стока“. Таа вклучува алтернативни начини на размислување и решавање на проблемот. За време на терапијата детето ќе научи како да го менаџираат својот стрес, како правилно да ги перципираат луѓето и околината, да го променат своето сегашно однесување со промена на мислите, но како правилно да се справат со лутиката, бесот и слично.

3.3.Когнитивно – бихевиорална терапија

Когнитивно – бихевиоралната терапија обично е краткотраен третман во кој се предвидени 12-18 сесии, во времетраење од 60-90 минути, кои обично се изведуваат во средина која им е позната и пријатна на децата. Секоја од сесиите има за цел да изгради одличен терапевтски однос кој ќе обезбеди безбедна средина за едукација, вештини за справување со процесот на трауматските спомени. Исто така да се развијат добри комуникациски односи помеѓу родителите и децата, кои ќе го продолжат патот кон целосно излекување и по завршувањето на терапијата.

Терапијата исто така може а и треба да се модифицира во согласност во возраста, потребите на детето или адолесцентот, за постигнување на што е можно подобри резултати. Досегашните истражувања покажале дека е овој вид на терапија е доста ефикасен на децата кои се наоѓаат под 12 години, при што со правилна адаптација и избор

на техниките на работа може да се постигне едно многу високо ниво на развој кај детето. При работа со оваа група на деца треба да се користат апстрактни концепти каде ситуациите се објаснети со едноставни примери и метафора на случувањата од секојдневниот живот на детето.

Когнитивно – бихевиоралната терапија им помага на децата жртви полесно да ги анализираат своите мисли, чувства и однесувања по сексуалната злоупотреба. Само на овој начин ќе го прекинат процесот на самобовинување и самоповредување. Низ овој третман детето исто така ќе се десензибилизира, ќе ги запознае подобро своите ставови, а токму тоа ќе обезбеди надминување на ограничувањата кое само си ги поставува при можноста за доживување на ново животно искуство.

Терапевтот има за цел да креира траума приказна објаснета низ искуството на детето, со која ќе му помогне на детето да ги разбере своите искривени чувства и верувања за сексуалната злоупотреба.

За време на сесиите низ најразлични вежби децата за прв пат научуваат како наративно да ја опишат својата траума, низ игри да ја подобрат својата самодоверба, а низ новите начини за комуникација да ја подобрат комуникацијата со своите родители.

Низ сесиите децата ги променуваат: начините на кои дејствуваат, чувствата кои ги имаат, односно се помалку депресивни, помалку исплашени, помалку анксиозни. Исто така го променуваат и начинот на размислување, прилагодување и справување со сите здравствени проблеми.

Децата пак кои се под 12 години минуваат низ еден модифициран третман на когнитивно – бихевиорална терапија, односно за нив се креирани посебни игри и задачи кои ќе им помогнат за полесно надминување на траумата. Тие пред се играат игри кои се когнитивно насочени и кои им помагаат во точно определување на траумата, реконструирање на истата низ игра. Терапијата за нив пред се треба да биде ведра, интересна, разбирлива, исполнета со метафори за сексуалната злоупотреба, но и инспиративна.

Исто така правилен социјален метод на работа е и превенцијата и правилното информирање на децата кои се под висок степен на ризик да станат жртви на полов напад. Но исто така мора да се работи со родителите, бидејќи тие се оние кои му влеваат доверба, сигурност на детето, кои ќе му ја пружат потребната поддршка и љубов за да се справи со ситуацијата, но исто така и да реагира навремено доколку некој го вознемирува. Во секој случај најважен превентивен фактор се добро информирани родители, но и грижливи родители полни со љубов, кои ќе му ја дадат потребната поддршка на детето во текот на секојдневниот живот.

VII ГЛАВА ПРЕЗЕНТАЦИЈА НА ПОДАТОЦИ И РЕЗУЛТАТИТЕ ДОБИЕНИ ОД СПРОВЕДЕНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И РЕПУБЛИКА СЛОВЕНИЈА

Мотивот за изработка на тезата произлегува од потребата да се прикажат актуелностите, спецификите и потребите за нужни промени кај специфичното постапување и институционален одговор во случаите на кривичното дело: полов напад врз дете. За оваа цел беа анализирани достапни податоци за евидентираниите случаи на ова кривично дело, начинот на одговор на истото. За спроведување на процесот на компарација и укажување на Европските практики кои се применуваат во реагирањето на ова дело, но и во обезбедувањето на помош и поддршка на децата жртви, беа паралелно анализирани сите достапни податоци за бројот на случаи на кривично дело: полов напад врз дете помладо од 15 години во Република Словенија, но и со процес на набљудување и следење на праксата беа евидентирани сите специјализирани услуги кои им се овозможуваат на децата – жртви и нивните семејства за справување со пострауматскиот стрес, повторното реинтеграње во општеството и градењето на мостови на доверба.

За добивање на комплетна слика за првиот институционален одговор, за знаењата на професионалците кои први доаѓаат во контакт со жртвата беше направено масовно истражување. Односно испитуваната група која е носител на податоците на ова истражување се состои од : 250 полициски службеници од Република Северна Македонија, 100 вработени во Центрите за социјална работа во Република Македонија, 15 полициски службеници кои се специјализирани за работа со деца жртви на полов напад во Република Словенија, 20 згрижувачки семејства кои згрижуваат деца со посебни потреби од Македонски Брод, Република Северна Македонија.

Преку табеларен и графички приказ, авторката ќе ги презентира добиените податоци и ќе ја анализира состојбата со постапувањето со децата кои пријавиле полов напад, во службите кои први доаѓаат во контакт со неа, МВР и Центрите за социјални работи.

Податоците добиени од спроведената фокус група со однапред подготвен прашалник со членовите на згрижувачките семејства ќе биде посебно обработена, поради специфичноста на категоријата на деца со посебни потреби, но и на тврдењата дека токму овие деца се „темната“ бројка на непријавени случаи на сексуална злоупотреба, поради недостиг на информации, недоволно подигната јавна свест или неподготвеност на институциите.

Посебно ќе бидат анализирани податоците добиени од Република Словенија, статистички податоци за број на жртви, институционален одговор, но и услуги кои ги обезбедуваат Невладини и граѓански организации кои се специјализирани за работа со деца кои се жртви на полов напад, и кои се во тесна соработка со државните институции. Искуствата на специјализираните даватели на услуги ќе бидат анализирани преку презентирање на нивните искуства и ставови во облик на отворени интервју, каде се опфаќа и бројот на деца жртви кои до сега имале бенефит од нивната работа.

Како додаток на компаративното истражување на овие две земји, ќе биде анализирана и работата на „Поликлиниката за заштита на деца и млади на град Загреб“, Република Хрватска, како главен носител на европскиот модел на форензичко постапување со децата жртви на полов напад, нивна заштита во судските процедури, но и обезбедување на психосоцијална помош и третман за полесно надминување на доживеаната траума и пострауматскиот синдром.

1. Карактеристики на сторителите на сексуална злоупотреба и педофилија

Преземајќи конкретни мерки за посоодветно остварување на правата на децата загарантирани со Уставот и законите, а согласно Конвенцијата за правата на детето, во последните години Република Северна Македонија, посебно внимание му се посветува на проблемот со децата жртви на сексуална злоупотреба и педофилија. Сексуалната злоупотреба на деца според Конвенцијата за правата на детето е најтешка форма на кршење на правата на децата.

Во таа насока беше донесен и Законот за Посебен регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија, а подоцна и Правилник за начинот на внесување на податоците на осудените лица во Посебниот регистар и начинот на меѓусебно известување и соработка.

Реалниот број на сексуално злоупотребени деца во Република Северна Македонија не е познат и проблем е како да се утврди зачестеноста на оваа појава кога најголем број на деца жртви остануваат непознати за социјалниот и правен систем. Службените податоци не ја покажуваат реалната бројка. Единствен реален показател за бројот на сексуални злоупотребувачи на деца се казнено-правните санкции кои судовите ги изрекуваат на докажани злоупотребувачи што е основ на оваа анализа. Добиените показатели се значајни за следење на проблематиката, подобрување на законските

решенија за заштита на децата и креирање на генерални и сеопфатни политики на полето на превенција од сексуална злоупотреба на децата.

ЈУ Завод за социјални дејности – Скопје како установа од јавен карактер во системот на социјална заштита, која ги следи и проучува социјалните појави и ја унапредува социјалната дејност, согласно Законот и Правилникот, е овластена да го води Посебниот регистар за осудени лица и податоците да ги објавува на интернет страницата. Податоците за осудените лица кои се наоѓаат на издржување на казна затвор во Казнено-поправните установи, се добиваат од Управата за извршување на санкции, а фотографијата за лицата се доставува од страна на Министерството за внатрешни работи.

Посебниот регистар содржи податоци за лица осудени со правосилна пресуда за 11 кривични дела против половата слобода и половиот морал сторени против деца. Податоците кои се објавуваат во електронскиот Регистар содржат основни генералии на лицата односно име, презиме и прекар, датум на раѓање, адреса на живеење или престојувалиште, кривично дело за кое се правосилно осудени, висина на казна, започнување, прекин или промени на издржување на казната затвор и фотографија. Овие податоци се јавно достапни.

Посебниот регистар беше промовиран на 01.06.2012 година од страна на Министерството за труд и социјална политика и во него се внесоа сите осудени лица кои во моментот се наоѓаат на издржување на казната затвор за дела посочени во Законот без разлика на годината на сторување на делото и започнување на издржување на казната затвор. Затоа се потенцира дека бројот на осудени лица кои се објавија во Регистарот во 2012 година, не се однесува само за посочената година и не смее да се зема како основ за креирање на компаративни анализи. . Податоците за децата жртви по ниту еден основ не се јавно достапни.⁸⁸

Предмет на анализата се 248 лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела против половата слобода и половиот морал сторени против деца, кои се внесени во Регистарот (заклучно со 31.12.2018 год.). До сега на слобода се 100 лица, кои ја издржале казната затвор. Извор на информации е документацијата и податоците добиени од страна на УИС за секое осудено лице, а доставени од Казнено-Поправните Домови и судовите во нашата држава.

Резултатите од анализата на судските пресуди укажуваат на одредени карактеристики на профилот на сторителите.

1.1. Пол и возраст на сторителите на сексуална злоупотреба на деца

Најголем број сторители на сексуална злоупотреба на деца евидентирани во Регистарот се мажи, односно 237 или (95,5%). Само 4,5 % се жени кои најчесто се соучесници и помагатели на мажите, а не директни сторители. Во последните години 2 години односно во 2017 и 2018 година во Регистарот нема евидентирани жени.

⁸⁸ *Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација, ЈУ Завод за Социјални дејности, Скопје, април 2019 година*

Анализата на осудените лица според полот покажува разлика не само во однос на обемот на осудуваност, туку и во видот на кривичните дела. Жените најчесто учествуваат во трговија со деца и подведување и овозможување на полови дејствија, а мажите се најчести сторители на полов напад врз дете кое не наполнило 14 години.

Анализата на возраста на осудените лица во времето на вршење на кривичното дело, покажува дека припаѓаат на сите возрастни категории. Најстариот сторител евидентиран во Регистарот во времето кога го сторил кривичното дело имал 73 години, а детето жртва имало 9 години. Разликата помеѓу сторителот и детето е 64 години.

Сепак најголем број од сторителите евидентирани во Регистарот во времето на вршење на кривичното дело биле на возраст од 18 - 40 години односно 66% од вкупниот број. Доколку се оди во подлабока анализа најдоминантни се осудените лица во две категории и тоа од 18 - 24 години и од 31 - 40 години односно застапени се со по 24% во секоја категорија или заедно 121 сторител (48%). Но не треба да се занемари фактот дека 16 сторители во времето на вршење на кривичното дело биле над 60 годишна возраст (табела бр.7).⁸⁹

Се поставува прашањето зошто најмладите лица се најдоминантна категорија на сторители? Поради непознавање на законот, љубопитство, традиција, влегување во детски бракови, импулсите... ? Во оваа анализа може да се дадат само кратки претпоставки, но секако ова прашање заслужува подлабоко истражување кое ќе предвиди превентивни и заштитини мерки.

Осудени лица сторители на сексуална злоупотреба на мал. Лица												
Пол	Возраст на осудените лица за време на вршење на кривично дело											
	18-24год.		25-30год.		31-40год.		41-50год.		51-60год.		над 60 год.	
	F	%	F	%	f	%	F	%	f	%	f	%
Машки	56	22,7	40	16	58	23,3	47	19	20	8	16	6,5
Женски	5	2	4	1,8	2	0,8	/	/	/	/	/	/

⁸⁹ *Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација, ЈУ Завод за Социјални дејности, Скопје, април 2019 година*

Вкупно:	61	24,7	44	17,8	60	24	47	19	20	8	16	6,5
----------------	----	------	----	------	----	----	----	----	----	---	----	-----

Табела бр.7: Возраст на сторителите за време на вршење на кривично дело⁹⁰

1.2. Етничкиот состав на осудените сторители на сексуална злоупотреба на деца

Анализата на податоците покажува дека осудените лица за сексуална злоупотреба на деца припаѓаат на сите етнички заедници во земјава. Застапениот сооднос на националностите на осудените лица е согласно застапеноста односно процентот на националностите во државата. Најзастапени се лицата од македонска националност 56%, а албанската (19,7%) и ромската (17%) националност речиси идентично се застапени.

Останатите односно 5,6% се турци и 7,2% се припадници на други националности кои живеат во земјава (Срби, Бошњаци и сл.). (табела бр.8).

Национална припадност на осудените лица										
Пол	Македонци		Албанци		Роми		Турци		Други	
	f	%	F	%	F	%	F	%	f	%
Машки	133	53,6	49	19,6	37	15	14	5,6	4	1,8
Женски	6	2,4	/	/	5	2	/	/	/	
Вкупно:	139	56	49	19,6	42	17	14	5,6	4	1,8

Табела бр.8: Национална припадност на осудените лица⁹¹

1.3.Образовно ниво на осудените лица и нивната материјална положба

⁹⁰ *Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација, ЈУ Завод за Социјални дејности, Скопје, април 2019 година*

⁹¹ *Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација, ЈУ Завод за Социјални дејности, Скопје, април 2019 година*

Карактеристично е ниското образовно ниво на сторителите, 18,2 % се без образование, неписмени или делумно писмени односно никогаш или повремено биле вклучени во воспитно - образовниот систем. Со завршено основно образование се 46,2 % од осудените лица, 30,8 % се со завршено средно образование, но има и осудени лица со вишо и високо образование. (табела бр.9)

Согласно фактот што голем дел од нив се со ниско образовно ниво или се неписмени, 61,3% биле невработени и дел од нив биле корисници на социјална помош (само 10 лица), 4,4% се пензионери, а останатите биле вработени.

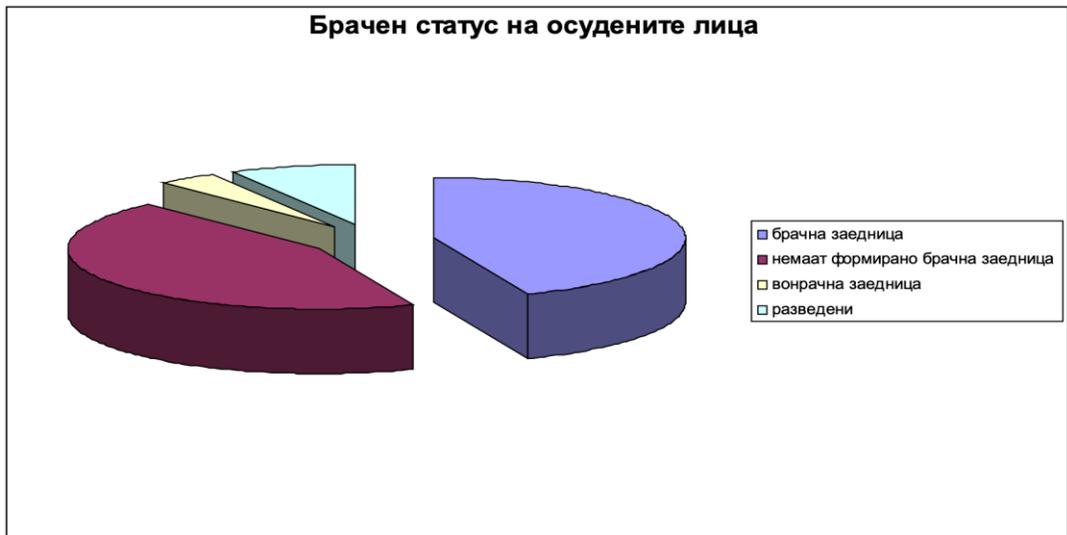
Образовно ниво на осудените лица										
Пол	без обр.		основ.обр.		средно обр.		вишо обр.		високо обр.	
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%
Машки	42	17	112	45	71	28,6	3	1,2	9	3,6
Женски	3	1,2	3	1,2	5	2	/		/	/
Вкупно:	45	18,2	115	46,2	76	30,8	3	1,2	9	3,6

Табела бр.9 : Степен на образование на осудените лице⁹²

1.4.Брачен статус и родителство кај осудените лица

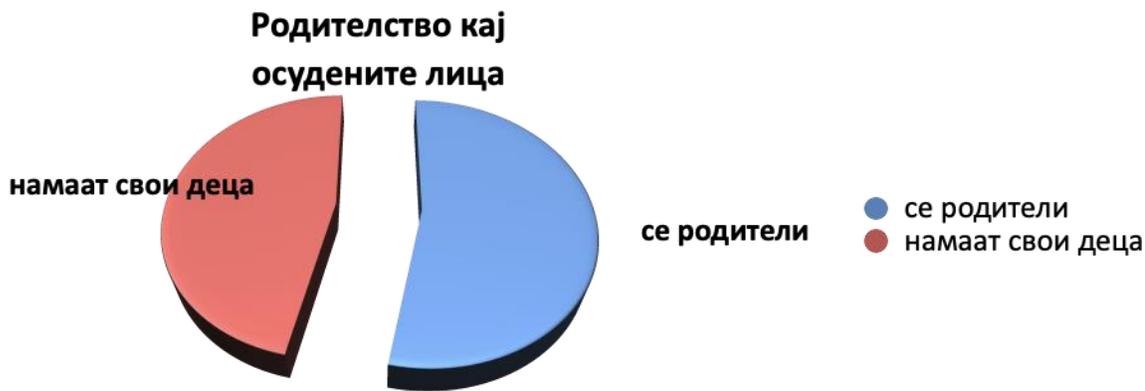
Речиси е идентичен бројот на осудените лица кои имале формирано брачна заедница 43,5% или живееле во вонбрачна 4% и оние кои немаат формирано брак 44% и се разведени 8% .(Графикон бр. 2). Но факт е дека повеќе од половина односно 55,5 % од лицата имале оформено семејство, односно имале искуство на живот во брачна/вонбрачна заедница (иако подоцна разведена), живееле семеен живот кој може да е добар параван за слабата контрола над сопствените импулси и нагони и нивни заштитен систем.

⁹² Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација, ЈУ Завод за Социјални дејности, Скопје, април 2019 година

Графикон бр.2: Брачен статус на осудените лица

Повеќе од половина од осудените лица односно 53,3% се родители на едно или повеќе деца, но тоа не значи дека родителството ги направило поосетливи за потребите на децата и нивните развојни фази и последиците од злоупотребата која ја направиле. (графикон бр.3) Напротив, 24 деца сексуално се злоупотребени од своите татковци. 11 осудени лица од нив односно 4,5 % сексуално ги злоставувале сопствените деца.⁹³

Графикон бр.2 Родителство кај осудените лица⁹⁴

1.5.Претходна осудуваност и територијална припадност на осудените лица

Поголемиот дел од осудените лица се примарни сторители односно досега не биле осудувани 69% или 171 лице, а 31% биле осудувани за други кривични дела. Не

⁹³ Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација – ЈУ Завод за социјални дејности, Скопје-април, 2019 година

⁹⁴ Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација – ЈУ Завод за социјални дејности, Скопје-април, 2019 година

располагаме со податоци за тоа колку од евидентираниите лица се претходно осудувани за исти или слични дела. 10% од сторителите на други кривични дела се појавуваат и како малолетни престапници и биле евидентирани како деца во судир со законот со изречени санкции. Процентот на рецидивизам на кривично дело против половата слобода и половиот морал на деца, зависи од низа фактори, а пред се од должината на казната, казнениот третман (дали добивале психијатриска помош, медикаментозна терапија и сл.) како и од квалитетот на надзорот по завршениот третман и отслужување на казната.

Сторителите на сексуална злоупотреба потекнуваат од сите средини, урбани и рурални и се присутни низ целата територија на нашата држава. Поголемиот дел од нив живееле во градска средина и тоа 70%, а останатите се од рурални средини. Сепак Скопје како најголема урбана територија е град во кој сторителите се најприсутни и учествуваат со 16 % од вкупниот број. Потоа следуваат градовите Прилеп, Штип, Гостивар, Битола, Велес и Куманово. Речиси сите други градови се со застапеност од 1 до 7 сторители. На пр. по 6 (шест) сторители имаат Кочани, Струмица, Кичево и Охрид.

Има и рурални средини во кои се јавуваат по 3 (тројца) сторители како с. Каратманово и с. Зрновце или по 2 (двајца) како во с.Желино, с.Мелница и с. Долна Бањица.

Имајќи во предвид дека основните судови се месно надлежни за поголем регион и надвор од територијата на градот во кој се наоѓаат, по процент на учество од вкупниот број на осудени лица најголема стапка на судења има во Судот во Скопје. Карактеристично е што Судот во Скопје ги има осудено сите лица сторители на кривично дело *трговија со дете по чл.418 – з*, и истите потекнуваат и живеат во централна и западна Македонија односно исклучиво во градовите Скопје, Тетово и Гостивар.

Други Судови со највисоки стапки на судења за кривични дела против половата слобода и половиот морал сторени против деца се на подрачјето кои се под надлежност на Основните Судови во Штип, Гостивар, Прилеп, Велес, Кочани, а по нив следуваат Струмица и Битола.⁹⁵

1.6. Застапеност на кривичните дела и висина на казните

Согласно Законот, во Регистарот се евидентирани лица по основ на 11 кривични дела од Кривичниот законик против половата слобода и половиот морал на деца. Во најголем број евидентирани случаи станува збор за најтежок вид на злоупотреба со директна примена на физичка сила или закана и други начини на влијание врз детето за замолчување и премолчување на злосторството. Најзастапени кривични дела се:

- *Полов напад врз дете кое не наполнило 14 години (чл.188)* е најзастапено кривично дело и учествува со 65%;
- *Трговија со дете (чл.418 – з)* - 18%;
- *Прикажување на порнографски материјал на дете (чл.193) и производство и и дистрибуција на детска порнографија (чл.193-а)* -6%;

⁹⁵ Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација – ЈУ Завод за социјални дејности, Скопје-април, 2019 година

- *Родосквернавење (чл. 194 ст.2) - 4,5 %.*

Првите две кривични дела според нивната застапеноста сочинуваат 83% од вкупниот број на овој вид дела, а сите останати се со многу помала застапеност. (графикон бр.4)

Од анализата на пресудите може да се констатира дека најстрога изречена казна за сторителите на сексуална злоупотреба на деца е една доживотна казна и една во висина на траење од 20 години за кривично дело - *Полов напад врз дете кое не наполнило 14 години (чл.188)* и за кривично дело - *Родосквернавење (чл.194)*. Од анализата на податоците 24 деца се сексуално злоупотребени од своите татковци, но сите не се гонеле за делото „*Родосквернавење*“, туку дел од нив за „*Полов напад врз дете кој не наполнило 14 години*“. Од тие причини постои несовпаѓање во податоците за извршен инцест кај сторителите и кај децата.

Прикажување на порнографски материјал на дете и производство и дистрибуција на детска порнографија се кривични дела кои во последниот период се во пораст и учествуваат со 6%. Интернетот ги брише општествениите норми и кочници. Во последната деценија, интернетот стана виртуално игралиште на кое педофилите може да дојдат до деца и информации за нив и тоа без да се откријат, скриени во анонимноста на своите домови. Информациите кои ги даваат децата, сликите кои ги постираат, местата кои ги посетуваат, педофилите ги користат како патоказ до детето.

Највисока казна изречена за кривичното дело *трговија со дете (чл.418 – з)* е 12 години. Во последните години се забележува примена на построги казни особено по измените на Кривичниот законик и казнената политика спрема овој вид на кривични дела. Во последните години изречени се казни во висина од 15 и 14 години на 12 осудени лица. Но во просек најчесто изрекувана е казната затвор во траење од 6 години и 8 месеци. Овој податок покажува тренд на зајакнување на казнената политика споредено со анализата направена во 2012 година кога просечна казна била 4 години. Најниска изречена казна е во висина од 4 месеци (во 4 случаи) и 1 месец (во еден случај). Вкупен број на години на кои се осудени сите лица објавени во Регистарот е **1656 години.**⁹⁶

⁹⁶ Анализа на податоците од „Посебниот регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија“ и од друга дополнителна документација – ЈУ Завод за социјални дејности, Скопје-април, 2019 година

останати кривични дела

родосквернавање (чл. 194 с)

прикажување на порнографски материјал на дете (чл.193), производство и дистрибуција на детска порнографија (чл.193)

трговија со дете (чл.418)

полов напад врз дете кој не наполнило 14 години (чл.193)

Графикон бр.4: Застапеност на кривични дела ⁹⁷

2. Анализа на состојбите на кривично дело: полов напад на дете во Република Северна Македонија

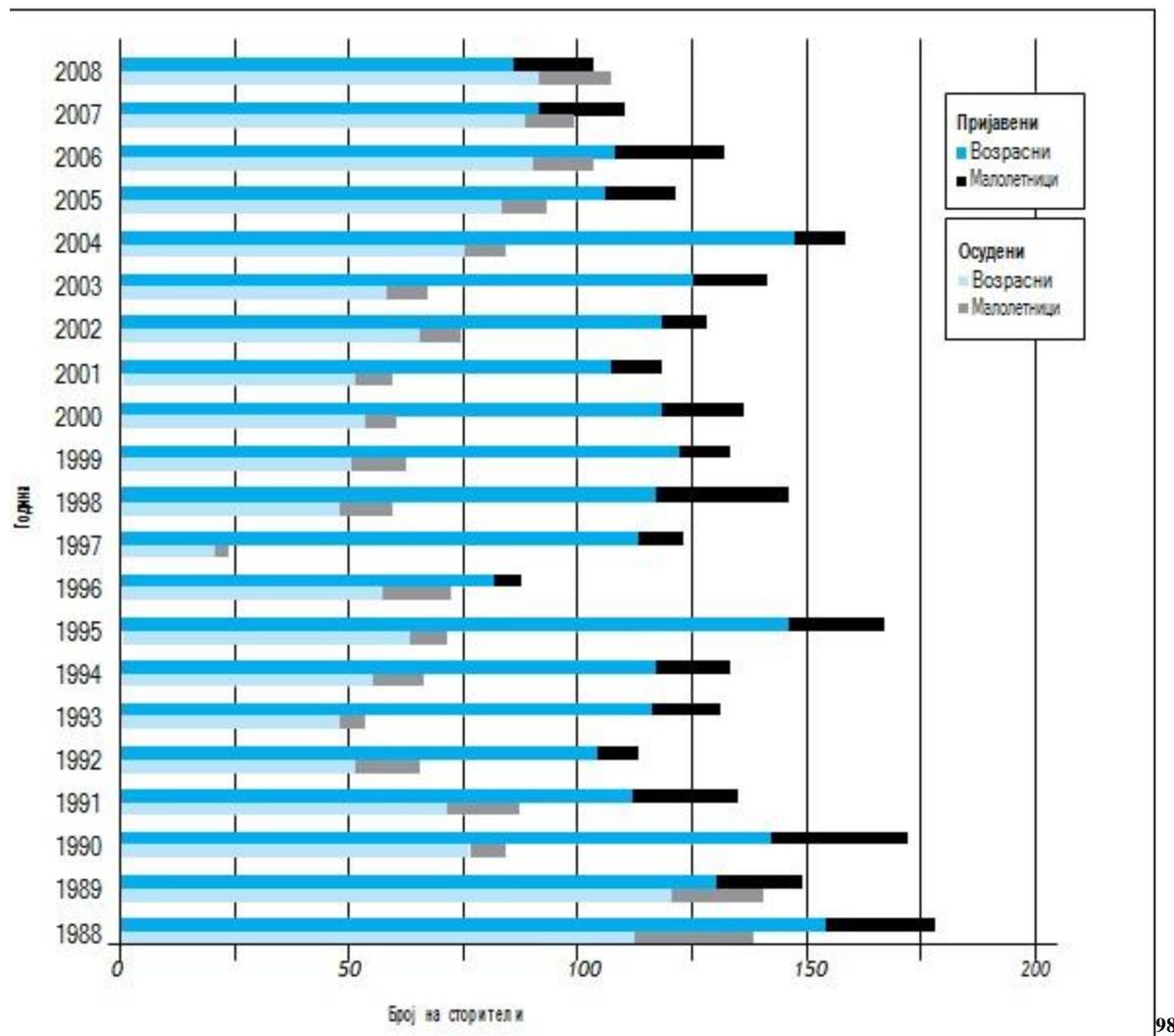
2.1. Анализа на добиени податоци за број на евидентирани случаи на кривично дело: полов напад врз дете помало од 14 години во Република Северна Македонија

Поради чувствителноста на темата, но и недостигот на достапни информации и статистики од соодветните институции ќе бидат обработени податоците кои се јавно достапни, но и податоците кои МВР ги достави до авторката за евидентирани случаи на кривичното дело: полов напад врз дете во последните три години, и кои се наменети специјално за користење во овој докторски труд.

Податоците за евидентирани случаи на кривичното дело полов напад врз дете кои го опфаќаат периодот 1988 – 2008 година се податоци добиени од Анализата на состојбата : сексуална злоупотреба на дете во Република Македонија, изготвена од канцеларијата на УНИЦЕФ во Скопје во 2010 година. Бидејќи статистиката која се користела во оваа анализа се води според сторителот, не е можно разграничување помеѓу кривични дела кои се извршени врз возрасни лица и врз деца. Оттука, овие податоци имаат ограничена употреба при создавањето на слика за тоа колкав е обемот на сексуалната злоупотреба на деца која била евидентирана, како и за идентификување на промените кои настанале со текот на времето. Статистичките податоци кои се однесуваат на дваесетгодишниот период од 1988 до 2008 се прикажани погоре во Графиконот бр:4. Ниту во една од годините, кои беа предмет на истражување, не беа достигнати бројките забележани во првата година

97

(1988), а во подоцнежните години постои надолен тренд на пријавување на нови случаи. Воопшто не е анализиран овој пад на пријавувањето на што се должи.

Графикон бр.5: Податоци за број на сторители на кривично дели полов напад 1998 – 2008 година

2.1.1. Податоци за кривични дела и сторители за кривичното дело „полов напад врз дете кое не наполнило 14 години“ за период од 2018 до 2020 година, по Сектори за внатрешни работи

Целта на полицијата е заштита на децата жртви на сексуална злоупотреба и педофилија, превенција во заштитата на децата жртви на сексуална злоупотреба и педофилија и спречување и откривање на кривични дела од областа на половата слобода и

98 „Заповставени и жигосани“-Анализа на состојбата:сексуална злоупотреба на деца;Виолета Чачева, Стојанка Мирчева; УНИЦЕФ, канцеларија во Скопје, 2010 година;

половиот морал, откривање и фаќање на сторителите на овој вид кривични дела и нивно предавање на надлежните органи. Во случаи кога полицијата на било кој начин (писмено, усмено, по

телефон) од родители, граѓани, соседи, од стручни работници од ЦСР, здравствени установи, училишта, НВО секторот, претставници од локалната самоуправа или пак од други лица, или кога сознанијата ги добила од медиуми или во тек на некоја друга постапка, или на било кој друг начин дознае за постоење на сексуална злоупотреба на дете или педофилија, согласно со Законот за полиција веднаш и без одлагање. По извршените разговори со жртвата и сторителот и собраниот доказен материјал, полициските службеници изготвуваат соодветен поднесок (кривична пријава или посебен извештај) кој доставува до надлежното основно јавно обвинителство.

Од достапната табела за ова кривично дело во периодот од 2018 до 2020 година, додека трае и активното истражување, може да забележиме различен тренд на придвижување на бројките во различни Сектори за внатрешни работи. Во 2019 и 2020 година можеме да забележиме благ пораст на бројот на кривичните дела и сторителите, но исто така може да забележиме дека токму во овие години во општини каде претходно немало пријавување на кривично дело полов напад врз дете се евидентирани првите случаи (Прилеп, Гевгелија, Радовиш, Баница и Пробиштип). Од табелата може да забележиме дека Валандово, Струга, Кратово и Македонски Брод се градови каде не е евидентирана ниту една пријава за полов напад врз дете. Велес и Кавадарци се градови кои во 2019 и 2020 година не бележат ниту еден пријавен случај, наспроти Гевгелија и Радовиш кои токму во 2020 година ги бележат првите пријави за полов напад врз дете и првите сторители на ова кривично дело.

Сектор за внатрешни работи	Вкупен број на евидентирани случаи на полов напад во 2018 година	Вкупен број на евидентирани случаи на полов напад во 2019 година	Вкупен број на евидентирани случаи на полов напад во 2020 година	Процент
СВР Скопје	5	6	7	
СВР Битола	12	4	2	
СВР Велес	3	1	0	
СВР Куманово	2	3	5	
СВР Охрид	2	3	1	
СВР Струмица	3	5	7	

СВР Тетово	2	1	7	
СВР Штип	3	6	8	
ВКУПНО	32	29	38	100%

Табела бр. 10: Сектори за внатрешни работи споредба на процент на пријавени случаи на полов напад врз дете

СТОРИТЕЛИ	2018 год.		2019 год.		2020 год.	
	кривични дела	сторители	кривични дела	сторители	кривични дела	сторители
СВР СКОПЈЕ	5	3	6	10	7	6
Битола	3	3	2	2	2	2
Д.Хисар	1	1				
Крушево			2	2		
М.Брод						
Прилеп	8	8			1	1
Ресен	12					
ВКУПНО СВР БИТОЛА	12	12	4	4	3	3
Велес	1	1				
Кавадарци	1	1				
Неготино	1	1	1	2		
ВКУПНО СВР ВЕЛЕС	3	3	1	2	0	0
Куманово	1	1	3	3	3	2
Кратово						
Кр.Паланка	1	1			2	2
ВКУПНО СВР КУМАНОВО	2	2	3	3	5	4
Охрид	1	1	1	1		
Кичево	1	1	1	1	1	1
Дебар			1	1		
Струга						
ВКУПНО СВР ОХРИД	2	2	3	3	1	1
Струмица	3	3	5	8	4	5
Валандово						
Гевгелија					1	1
Радовиш					2	2
ВКУПНО СВР СТРУМИЦА	3	3	5	8	7	8
Тетово	1	1	1	1	2	2
Гостивар	1	3			5	6
ВКУПНО СВР ТЕТОВО	2	4	1	1	7	8
Штип	1	1	2	2	1	1
Берово			1	1		
Виница					1	1
Делчево	1	1			1	1
Кочани	1	1			4	5
Пробиштип					1	1
Св.Николе			3	3		
ВКУПНО СВР ШТИП	3	3	6	6	8	9
Се вкупно:	32	32	29	37	38	39

Табела бр:10: Евидентирани кривични дела : полов напад врз дете во Република Северна Македонија 2018-2020 г.

2.2. Анализа на податоци добиени од Јавна установа Завод за социјални дејности на Република Северна Македонија

ЈУ Завод за социјални дејности - Скопје, согласно законските надлежности врши следење на социјалните ризици поврзани со Законот за правда за децата, односно децата

⁹⁹ Табела добиена од МВР со статистики за бројот на пријавени случаи на кривично дело : полов напад врз дете, која е наменета да се користи за потребите на докторскиот труд.

во ризик и децата во судир со законот, како и негова имплементација во системот на социјална заштита и примената на мерките на помош и заштита на оваа категорија корисници.

Добиените податоци од ЈУ Завод за социјални дејности се добиени по известувања и акти по кои постапува ЦСР (од МВР, училиште, родители, НВО, оштетен и др, како и акти од ЈО и СУД.);

- вид на корисник (дете во ризик; дете во ризик до 14 год.; дете во ризик во ризик од 14 до 18 год.; дете во судир со законот од 14 до 16 год.; дете во судир со законот над 16 год. и помладо полнолетно лице - кое наполнило 18 год., а не наполнило 21 год.);
- добиени решенија за изречени санкции од Судовите по кои постапува ЦСР;
- применети форми на заштита од страна на ЦСР кон оваа категорија корисници.

Од податоците добиени од ЈУ Завод за социјални дејности може да се увиде дека бројот на вкупно пријавени полнолетни лица за сите кривични дела, за кривичните дела против половата слобода и половиот морал и за кривичното дело „Полов напад врз дете ”, во периодот 2014-2018 година бележи пад. Односно доколку во 2014та година за кривичното дело: полов напад врз дете има евидентирано 27 случаеви, во 2017та година тој број се движи 30 пријавени случаеви, во 2018та овој број паднал на 17 пријавени . На што се должи падот на пријавени случаеви на кривичното дело: полов напад врз дете не е утврдено.

Година	Вкупно пријавени полнолетни лица за сите кривични дела	Вкупнопријавени полнолетни лица за кривични дела против половата слобода и половиот морал	Вкупно пријавени полнолетни лица за кривичното дело „полов напад врз дете”
2014	34 436	108	27
2015	37 164	88	24
2016	26 069	74	16
2017	20 502	88	30
2018	20 582	64	17

Табела бр. 11: Број на прјавени кривични дела ,Извор: Државен завод за статистика

Од табеларниот приказ бр. можеме да забелжиме дека најголем број пријавени лица за сите кривични дела се во 2015 година и тоа вкупниот број пријавени полнолетни лица изнесува 37 164. Додека вкупно пријавени полнолетни лица за кривични дела против половата слобода и половиот морал е највисок во 2014 година и нивниот број

изнесува 108, а тоа што нас не интересира е бројот на пријавени полнолетни лица за кривичното дело „ Полов напад врз дете кое не наполнило 14 години” и можеме да забележиме дека најголем е бројот во 2017 година и тоа е 30, а како што можеме да забележиме од табеларниот приказ во истата година се пријавени најмал број на полнолетни лица вкупно за сите кривични дела, додека бројот на пријавени лица за кривичните дела против половата слобода и половиот морал исто така се зголемува и изнесува вкупно 88 што е исто колку и во 2015 година, но во 2015 година бројот на пријавени полнолетни лица за кривичното дело „ Полов напад врз дете изнесува 24. Од табеларниот приказ можеме да забележиме дека најмал број на пријавени полнолетни лица за кривичното дело „ Полов напад врз дете” е во 2016 година и изнесува 16, исто така во 2018 година бројот на пријавени полнолетни лица е 17.

ЈУ Завод за социјални дејности - Скопје, согласно законските надлежности врши следење на социјалните ризици поврзани со Законот за правда за децата, односно децата во ризик и децата во судир со законот, како и негова имплементација во системот на социјална заштита и примената на мерките на помош и заштита на оваа категорија корисници.

Од вкупниот број на евидентирани деца во ризик (670), **43** се „*деца жртви на сексуална злоупотреба*“ од кои:

- **20** деца се евидентирани во **2018 година**, но центарите за социјална работа преземале активности и во првото полугодие на 2019 година;
- **23** деца се *ново евидентирани*.

Споредбено со **2018 година** кога се работело **34** *ново евидентирани деца жртви*, во извештајниот период за **2019 година** се работело со **11 помалку новоевидентирани деца жртви**, што е скоро за една третина помалку и значајна разлика.

Кога станува збор за децата кои се жртви на сексуална злоупотреба, согледувањето на состојбата во сите 30 центри за социјална работа во Р.С. Македонија и анализа на преземените активности и дадените услуги на овие деца и нивните семејства за период **јануари - декември 2020 година од податоците добиени од ЈУ Завод за социјални дејности**, може да увидиме дека Од вкупниот број на евидентирани деца во ризик (1271), **80** се „*деца жртви на сексуална злоупотреба*“ од кои:

- **16** деца се евидентирани во **2019 година**, но центарите за социјална работа преземале активности 2020 година;
- **64** деца се *ново евидентирани*.

На годишно ниво во 2020 година се работело со **63** *ново евидентирани* деца жртви повеќе отколку во 2019 година, кога биле регистрирани скоро два и пол пати помалку, односно вкупно 23 деца од оваа категорија. Оваа разлика е значајна, а за елаборација на причините е потребно дополнително и наменско истражување дали растот се бележи поради пандемиска година која беше обележана со специфична организација на социјалниот живот на граѓаните и специфично функционирање на државните органи задолжени за постапување со оваа категорија на корисници.

Дете во ризик	2018 година	2019 година	2020 година
	Нема податок	Вкупно 670	Вкупно 1271
	Нема податок	43 се деца жртви на сексуална злоупотреба	80 се деца жртви на сексуална злоупотреба
	Нема податок	20 деца се евидентирани во 2018 година, но центарите за социјална работа преземале активности и во првото полугодие на 2019 година	16 деца се евидентирани во 2019 година, но центарите за социјална работа преземале активности 2020 година;
	34 ново евидентирани деца жртви,	23 деца се ново евидентирани.	64 деца се ново евидентирани.

Табела бр.12: Број на евидентирани жртви деца во ризик

1) „Извештај за примена на Законот за правда за децата од страна на центрите за социјална работа во Република Македонија“ (јануари - јуни 2018 година)

Од вкупниот број на евидентирани деца во ризик во периодот Јануари – Јуни 2018 година 602, **30 се „деца жртви на сексуална злоупотреба“** од кои:

13 деца се евидентирани во **2017 година**, но центарите за социјална работа превземале активности и во 2018 година;

17. деца се **ново евидентирани.**

2) *Извештај за примена на Законот за правда за децата од страна на центрите за социјална работа во Република Северна Македонија* (јули - декември 2018 година)

Од вкупниот број на евидентирани деца во ризик (468), **34** се „деца жртви на сексуална злоупотреба“ од кои:

- **17** деца се евидентирани во *првото шестомесечие од 2018 година*, но центарите за социјална работа преземале активности и во второто шестомесечие на 2018 година;
- **17** деца се *ново евидентирани*;

3) *„Извештај за примена на Законот за правда за децата од страна на центрите за социјална работа во Република Северна Македонија„* (јануари - декември 2019 година)

Од вкупниот број на евидентирани деца во ризик (670), **43** се „деца жртви на сексуална злоупотреба“ од кои:

- **20** деца се евидентирани во *2018 година*, но центарите за социјална работа преземале активности и во првото полугодие на 2019 година;
- **23** деца се *ново евидентирани*.

Споредбено со **2018 година** кога се работело **34** *ново евидентирани деца жртви*, во извештајниот период за **2019 година** се работело со **11** *помалку новоевидентирани деца жртви*, што е скоро за една третина помалку и значајна разлика.

Вкупно злоупотребени деца	Од машки се	Од женски се	најмалата жртва	жртви со попреченост во развојот
285	42(15%)	243(85 %)	дете на 2 годишна возраст	12 деца (4.2 %)

Табела бр.13: Извештај за вкупно злоупотребени деца , ЈУ Завод за Цоцијални дејности за 2019 год.

Евидентирани осудени лица за трговија со деца	Злоупотребени деца	Женски деца	Машки деца	Најмала жртва	Најголема жртва
48	17 (Исти деца се јавуваат како жртви на повеќе сторители,затоа не се поклопува бројот на сторители и жртви)	17(100%)	0	8год.	17год.

Табела бр.14: Извештај на завод за социјални дејности од 2021 февруари- трговија со деца чл.418-г од КЗ

3. **Анализа на податоци добиени преку спроведување анкета со однапред подготвен писмен прашалник со вработени во МВР – униформирани и неуниформирани полициски службеници**

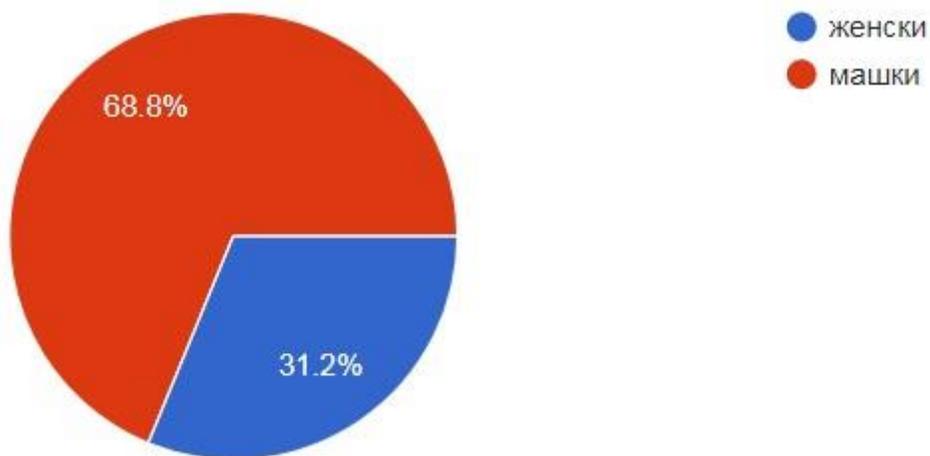
Анкетата со однапред подготвени прашања беше спроведена во **4 Сектори за внатрешна работа** при Министерството за внатрешни работи на Република Северна Македонија: **СВР Битола, СВР Велес, СВР Штип и СВР Струмица**. Поради сензитивноста на темата и заштитата на податоци и секако индентитетот на жртвите или сторителите, пред да се спроведе анонимната анкета беше дадена на одобрување во Бирото за јавна безбедност на Република Северна Македонија, каде беа корегирани дел од прашањата и се одобри верзијата која беше и финално спроведена.(прилог 1)
 Беа опфатени 4 СВР единици кои се од внатрешноста на државата, на инсистираање на авторката, бидејќи бројот на случаеви кои се пријавени како полов напад врз дете токму во овие единици се покажа како значително голем.
 Во **СВР Битола, СВР Велес, СВР Штип и СВР Струмица** беа опфатени различни полициски станици во различни градови кои се под нивна надлежност , и анкетата беше проследена на подеднаков број униформирани и неуниформирани полициски службеници.

Анкетата беше првично поделена на неуниформираните полициски службеници кои работат со случаи : полов напад врз дете, но поради кариерните напредоци и промените на позициите на полициските службеници истата беше спроведена и со останатите неуниформирани полициски службеници. **250 вкупно полициски службеници** зедоа активно учество во оваа анонимна анкета.

Пол на испитаникот: Од вкупниот број на полициски службеници кои зедоа активно учество во анкетата 172 односно 68,8% проценти се мажи, а 78 односно 31,2% проценти се жени.

Пол	Број на испитаници	Проценти
Женски	172	68,8 %
Машки	78	31,2%
Вкупно	250	100%

Табела бр. 15: Пол на испитаникот

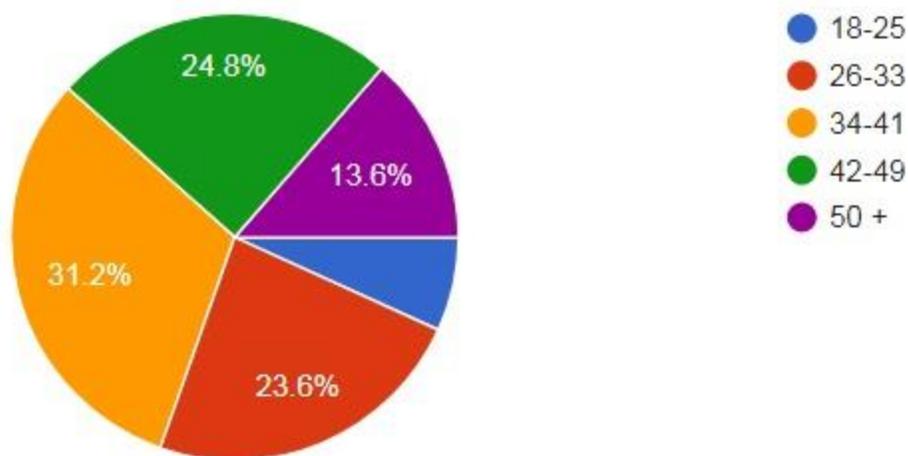

Графикон бр.6: пол на испитаникот

Возраст на испитаникот: Од добиените резултати може да се заклучи дека во истражувањето од вкупната бројка на 250 испитаници најзастапени се лицата од младата генерација со процентуална застапеност од 31,2% односно 78 испитаници беа на возраст од 34 – 41 година. Најмал дел од испитаните полициски службѣници припаѓаат на младата категорија од 18 – 25 години, само 6,8 проценти, односно 17 испитаници.

Возраст	Број на испитаници	Прицент
18 – 25	17	6,8%
26 – 33	59	23,6%
34 – 41	78	31,2%
42 – 49	62	24,8%
50+	34	13,6%
Вкупно	250	100%

Табела бр.16: Возраст на испитаникот

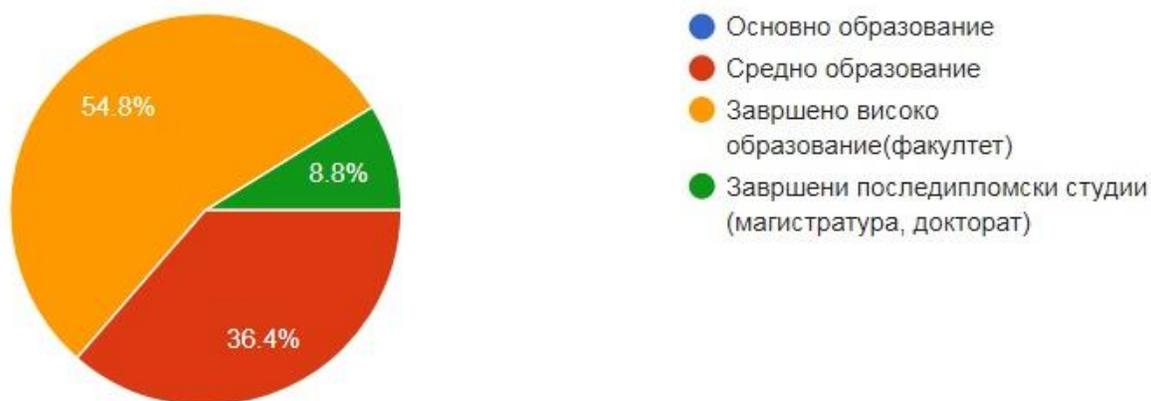

Графикон бр.7: Возраст на испитаникот

Образование на испитаникот :Од презентираниите резултати од спроведеното истражување може да се забележи дека од вкупно 250 испитаници, 137 испитаници се со завршено високо образование или со процентуална застапеност од 54,8%, додека најмалку застапени се испитаниците кои се со образовен степен магистер или доктор на науки, вкупно 22 лица или процентуална застапеност од 8,8%.

Образование	Број на испитаници	Процент
Основно образование	0	0
Средно образование	91	36,4%
Завршено високо образование (факултет)	137	54,8%
Завршени последипломски студии(магистратура,докторат)	22	8,8%
Вкупно	250	100%

Табела бр.17: Образование на испитаникот

Графикон бр.8: Образование на испитаникот

Анализата на добиените податоци покажа дека 55% односно 138 испитаници биле неуниформирани полициски службеници(инспектори), наспроти 112, односно 45% кои биле униформирани полициски службеници.

СВР	Број	Процент
Униформиран полициски службеник	112	45%
Неуниформиран полициски службеник	138	55%
Вкупно	250	100%

Табела бр. 18:Работна функција која ја извежува испитаникот

Анкетата беше спроведена во 4(четири)Сектори за внатрешни работи при Министерството за внатрешни работи на Република Северна Македонија, и најголем дел од испитаниците, односно 40%(100) биле дел од СВР Битола. Најмал процент на опфатени полициски службеници е од СВР Велес, 9% односно анкетирани 22 полициски службеници.

Единица во која е вработен	Број на испитаници	Процент
СВР Битола	100	40%
СВР Велес	22	9%
СВР Штип	86	35%
СВР Струмица	42	17%
Вкупно	250	100

Табела бр.19: Единица во која е вработен испитаникот

Бидејќи анкетата беше спроведувана во однапред избрани Сектори за внатрешни работи , кои предничат во бројот на пријавени случаи на кривичното дело : полов напад врз дете, со спроведувањето на анкетата со полициските службеници беа опфатени полициските станици од следните градови: Битола, Прилеп, Демир Хисар, Ресен, Крушево

Македонски Брод кои припаѓаат на СВР Битола; Велес, Кавадарци и Неготино кои се дел од СВР Велес; Штип, Берово, Винаца, Кочани, Делчево, Пробиштип, Свети Николе кои се дел од СВР Штип; Струмица, Валандово, Гевгелија и Радовиш кои се дел од СВР Струмица.

Во овие градови беа опфатени 100 полициски службеници кои работат во СВР Битола, 86 полициски службеници кои работат во СВР Штип, 42 полициски службеници кои работат во СВР Струмица и 22 полициски службеници кои работат во СВР Велес.

СВР	СВР Битола	СВР Велес	СВР Штип	СВР Струмица
	Битола	Велес	Штип	Струмица
	Демир Хисар	Кавадарци	Берово	Валандово
	Прилеп	Неготино	Винаца	Гевгелија
	Крушево	/	Кочани	Радовиш
	Македонски Брод	/	Делчево	/
	Ресен	/	Пробиштип	/
	/	/	Свети Николе	/
Вкупно испитаници	100	22	86	42

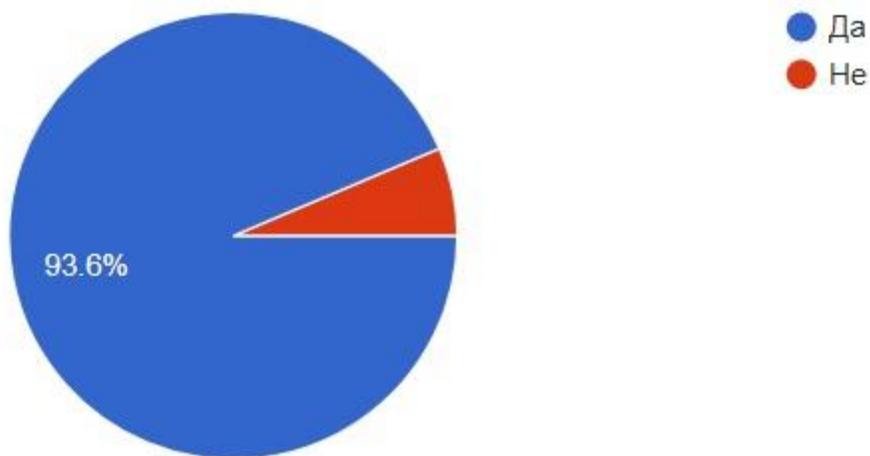
Табела бр. 20: Полициски станици кои подпаѓаат под СВР

Прво прашање од анкетата беше токму носечкото дело кое е тема на овој докторски труд, односно дали знаат што е полов напад врз дете. На ова прашање потврдно одговорија 234 полициски службеници односно 93,6%, наспроти 16, односно 6,4% кои одговорија дека не знаат што е полов напад врз дете.

	Број на испитаници	Процент
--	--------------------	---------

ДА	234	93,6%
НЕ	16	6,4%
Вкупно	250	100%

Табела бр.21: Дали знаете што е полов напад врз дете

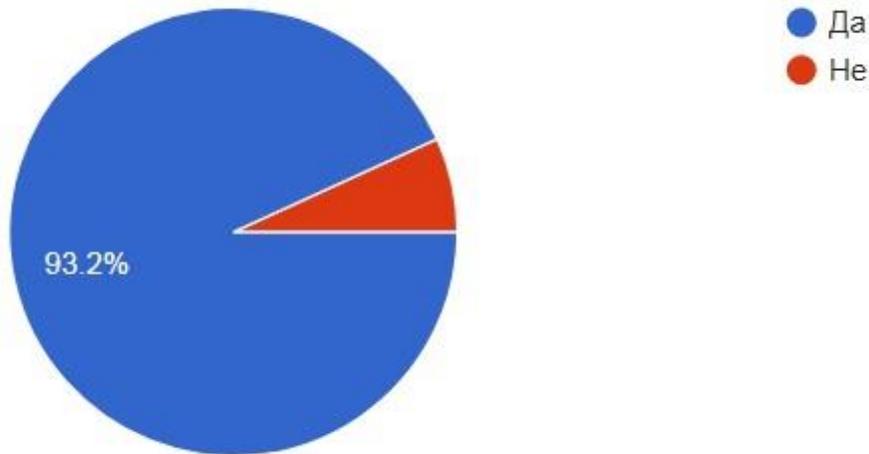
Графикон бр.9: Дали знаете што е полов напад врз дете

На прашањето дали знаете што е сексуална злоупотреба врз дете, 233 полициски службеници односно 93,2% одговориле дека знаат што е, дури 200 полициски службеници во анкетниот прашалник имаа оставено објаснување што е сексуална злоупотреба врз дете. Насроти 6,8% односно 17 полициски службеници кои одговориле дека не знаат што е сексуалната злоупотреба врз дете.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	233	93,2%

НЕ	17	6,8%
Вкупно	250	100%

Табела бр.22: Дали знаете што е сексуална злоупотреба врз дете?

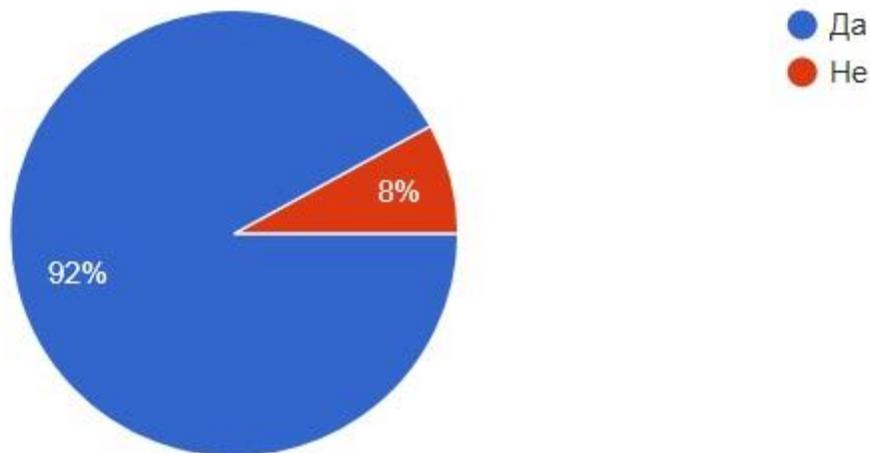

Графикон бр.10: Дали знаете што е сексуална злоупотреба врз дете

Бидејќи често во јавноста се случува да се зборува за половиот напад и педофилијата како за иста работа, трето прашање беше токму тоа, дали полициските службеници знаат што е тоа педофилија. 230 од нив, односно 92% одговорија потврдно, дека знаат што е, наспроти 8% од нив, односно 20 кои одговорија дека не знаат што е педофилија.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	230	92%
НЕ	20	8%
Вкупно	250	100%

Табела бр.23: Дали знаете што е педофилија

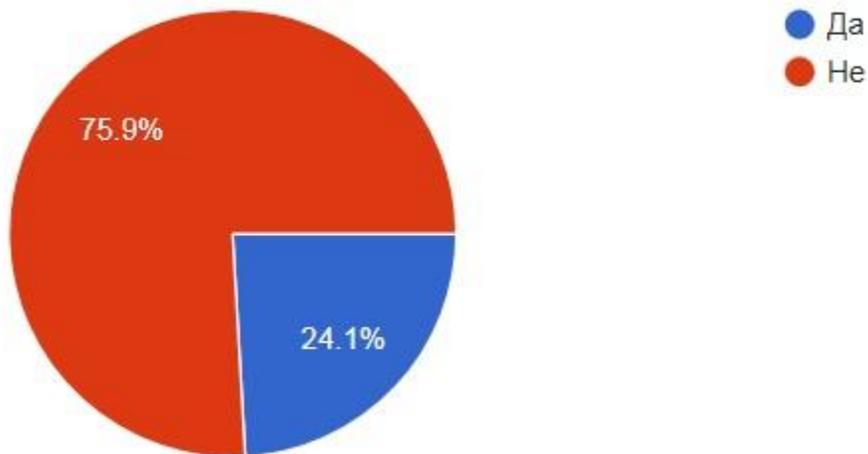

Графикон бр.11: Дали знаете што е педофилија

Токму поради честото споменување во ист контекст на педофилијата, сексуалната злоупотреба на деца и половиот напад, полициските службеници во анкетниот прашалник беа запрашани дали сметаат дека педофилија, сексуална злоупотреба на дете и полов напад врз дете се една иста работа. На ова прашање 180 испитаници одговорија дека не сметаат дека е тоа иста појава, односно 75,9%, наспроти 60 испитаници(24,1%) кои сметаат дека тоа е едно исто дејство.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	60	24,1%
НЕ	180	75,9%
Вкупно	250	100%

Табела бр.24: Дали сметате дека полов напад врз дете, сексуална злоупотреба и педофилија се едно исто?

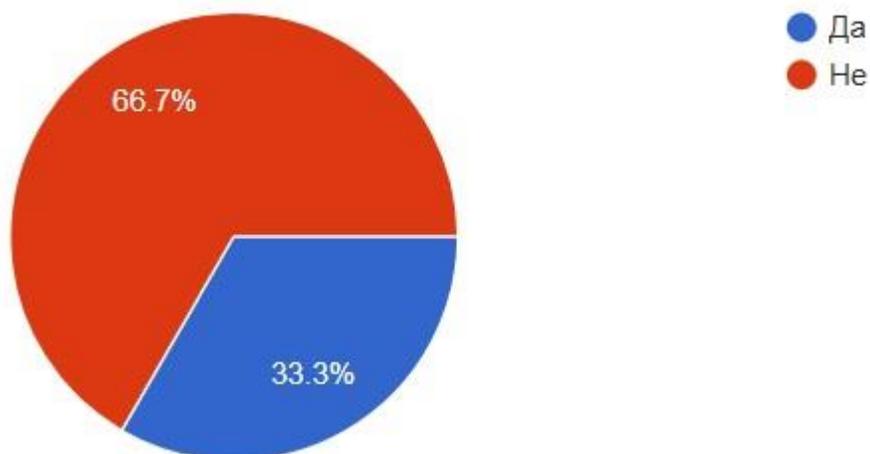

Графикон бр.12: Дали сметате дека полов напад врз дете, сексуална злоупотреба и педофилија се едно исто?

Полициските службеници беа запрашани дали се информирани дека педофилијата не е казнива во македонското законодавство, на што негативно, односно дека не се запознаени одговорија 167 полициски службеници(66,7%), наспроти 83(33,3%) кои одговорија потврдно, односно дека знаат дека педофилијата не е казнива во македонскиот законски систем. Во опцијата за дополнување на одговорот 5 неуниформирани полициски службеници имаа дадено додатно појаснување на одговорот , односно дека педофилијата е појава, а токму поради тоа не е казнива во македонскиот законодавен систем, што е показател за нивната врвна запознаеност со оваа тема и професионалноста со која и пристапиле на истата, но и на одговорањето на анкетата.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	83	33,3%
НЕ	167	66,7%
Вкупно	250	100%

Табела бр.25: Дали сте запознаени дека педофилијата не е казнива во македонското законодавство?

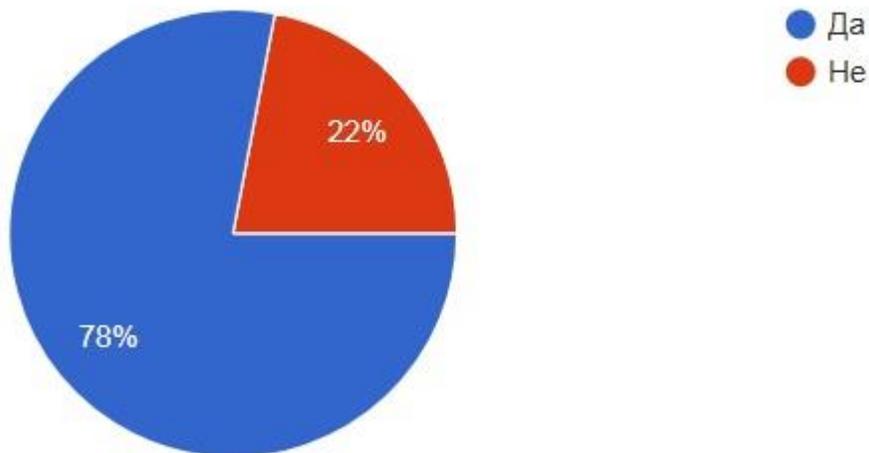

Графикон бр. 13: Дали сте запознаени дека педофилијата не е казнива во македонското законодавство?

Со оглед на фактот дека штом се пријави полов напад врз дете, полициските службеници се оние кои први го евидентираат случајот и први постапуваат со сторителот по оваа пријава беа запрашани дали се запознаени со казните кои се запретени за сторено кривично дело: полов напад врз дете. 195 полициски службеници односно 78% одговорија потврдно дека се запознаени со запретените казни, наспроти 55 односно 22% кои изјавија дека не ги знаат запретените казни за сторителот на полов напад врз дете.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	195	78%
НЕ	55	22%
Вкупно	250	100%

Табела бр.26: Дали сте запознаени со казните за сторено кривично дело: полов напад врз дете?

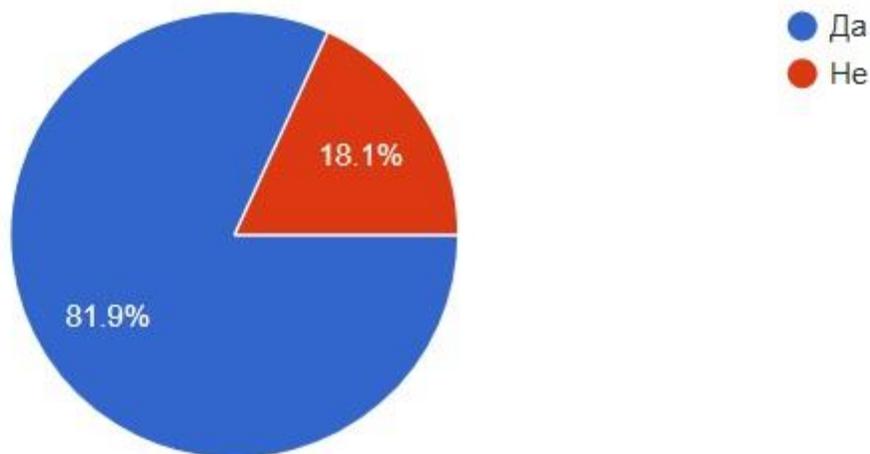

Графикон бр.14: Дали сте запознаени со казните за сторено кривично дело : полов напад врз дете?

Бидејќи јавноста се покажала како моќна алатка за справување со половите напади, за инфомирање на јавноста, за подигање на јавната свест, но и за охрабрување на сите оние кои биле сексуално злоупотребени но истото не го пријавиле, полициските службеници беа запрашани дали сметаат дека во јавноста многу малку се зборува за тоа дека педофилијата и извршените кривични дела: полов напад врз дете во последните 10 години земаат се поголем замав. 205 од испитаниците односно 81,9% сметаат дека треба повеќе да се зборува јавно за оваа тема, наспроти 45 ,односно 18,1% кои сметаат дека доволно се зборува во јавноста за половиот напад врз дете, и последиците од истиот врз жртвата, семејството, но и врз целото општество на некој начин.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	205	81,9%
НЕ	45	18,1%
Вкупно	250	100%

Табела бр. 27: Дали сметате дека во јавноста многу малку се зборува за тоа дека педофилијата и извршените кривични дела полов напад врз дете во последните 10 години земаат се поголем замав?

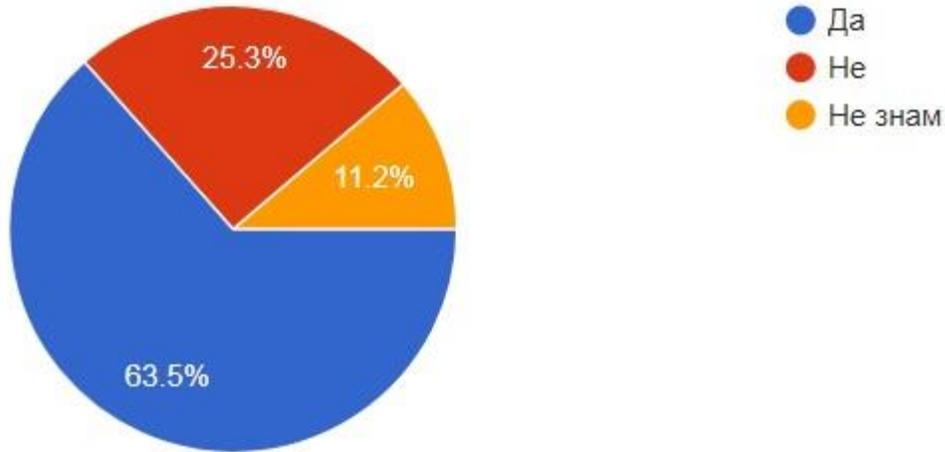

Графикон бр.15: Дали сметате дека во јавноста многу малку се зборува за тоа дека педофилијата и извршените кривични дела полов напад врз дете во последните 10 години земаат се поголем замав?

Според нивното искуство, но и според нивното мислење за сексуалната злоупотреба на деца воопшто, полициските службеници беа запрашани дали сметаат дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба. 159 односно 63,5% од испитаните полициски службеници одговорија дека сметаат дека двата пола поднакво може да станат жртва на сексуална злоупотреба, наспроти 63, односно 25,3% кои сметаат дека двата пола не се подеднакво ранливи на сексуална злоупотреба. Со „не знам“ на поставеното прашање одговорија 11,2% односно 28 испитани полициски службеници.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	159	63,5%
НЕ	63	25,3%
НЕ ЗНАМ	28	11,2%
Вкупно	250	100%

Табела бр.28: Дали сметате дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба?

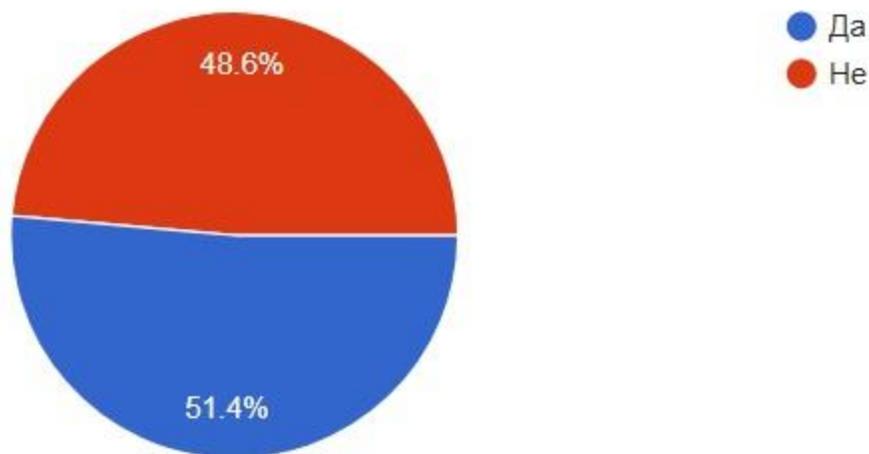

Графикон бр:15: Дали сметате дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба?

Бидејќи беа опфатени голем број на полициски службеници од четири Сектори за внатрешни работи, а не само неуниформирани полициски службеници кои се специјализирани за работа со случаи на полов напад врз дете, сите испитаници во анкетниот прашалник беа запрашани дали во нивното досегашно работно искуство во полиција имаат сретнато случај на полов напад врз дете. Тука одговорите кои ги добивме беа прилично слични, односно 129 испитаници(51,9%) одговорија потврдно дека се имаат сретнато со ваков случај, наспроти 121 испитаник (48,6%) кои одговорија негативно, дека не сретнале случај на полов напад врз дете во нивното досегашно искуство.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	129	51,4%
НЕ	121	48,6%
Вкупно	250	100%

Табела бр.29: Дали во вашето досегашно работно искуство во полиција се имате сретнато со случаи на полов напад врз дете?

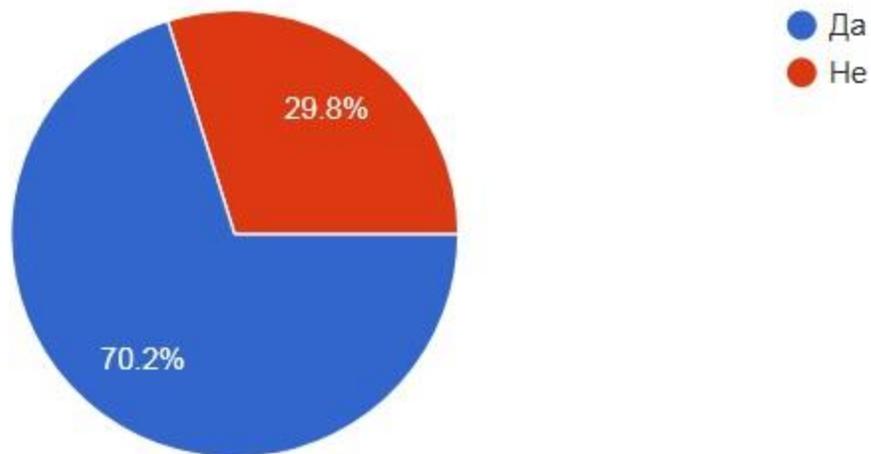

Графикон бр.16: Дали во вашето досегашно работно искуство во полиција се имате сретнато со случаи на полов напад врз дете?

Истражувањата и анализите кои се направени врз достапни информации во минатото укажуваат на фактот дека децата со посебни потреби се „темната бројка“ на непријавени случаи на полов напад врз дете. Истражувачите укажуваат дека тоа е често последница на неможноста децата да кажат што им е случило, но и стигмата која владее во општеството дека овие деца се асексуални, влијае сериозно на перцепцијата истите да се перцепираат како жртви на полов напад. Затоа следно полициските службеници беа запрашани дали сметаат дека децата со посебни потреби може да станат жртви на полов напад. 176 испитаници односно 70,2% одговорија потврдно, дека децата со посебни потреби може да станат жртви на полов напад, наспроти 74 односно 29,8% кои одговорија дека сметаат дека децата со посебни потреби не стануваат жртви на полов напад.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	176	70,2%
НЕ	74	29,8%
Вкупно	250	100%

Табела бр.30: Дали сметате дека децата со посебни потреби се жртви на полов напад?

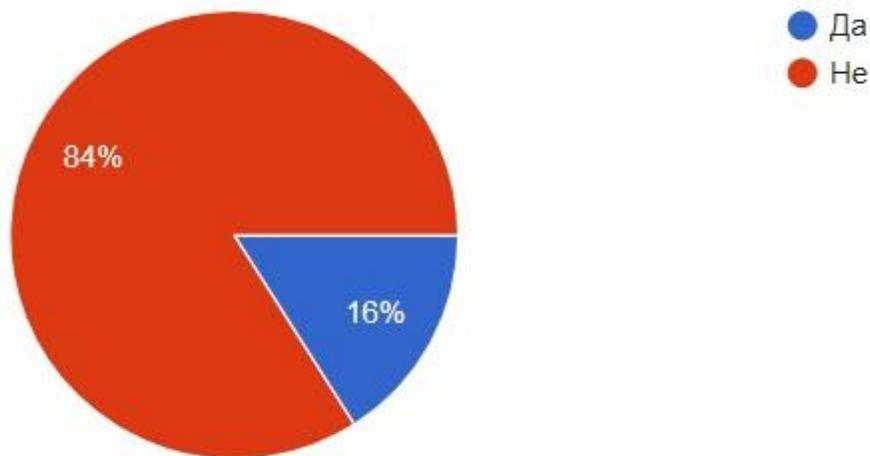

Графикон бр.17: Дали сметате дека децата со посебни потреби се жртви на полов напад?

Полициските службеници беа прашани дали биле активен учесник во истрага каде жртва на полов напад било дете со посебни потреби. 210 испитаници односно 84% проценти одговорија дека не биле дел од ваква истрага, наспроти 40, односно 16% кои одговорија потврдно дека биле дел од истрага каде жртва на полов напад било токму дете со посебни потреби.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	40	16%
НЕ	210	84%
Вкупно	250	100%

Табела бр.31: Дали сте биле активен учесник во истрага каде жртвата на половиот напад било дете со посебни потреби?

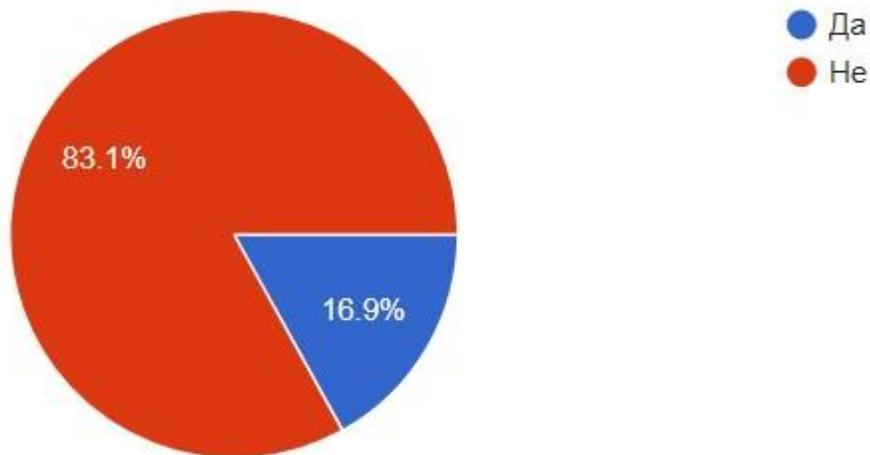

Графикон бр.18: Дали сте биле активен учесник во истрага каде жртвата на половиот напад било дете со посебни потреби?

Анализите направени на достапните документи за случаи на полов напад врз дете, покажуваат дека истрагата често е водена токму од преставници на МВР. Бидејќи е донесен закон за заштита на децата од повеќекратно испрашување што беше пракса во минатото, што значеше навраќање на несаканото дејствие неколку пати и секундарна виктимизација на детето, полициските службеници беа запрашани дали додека траела истрагата за полов напад врз дете со посебни потреби било направено форензичко интервју (интервју кое ќе се снима и користи за следни постапки во истрагата) со дете со посебни потреби. 208 односно 83,1% од испитаниците одговорија дека не е направено вакво интервју, наспроти 42 односно 16,9% кои одговорија дека е направено вакво интервју со дете со посебни потреби кое било жртва на полов напад.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	42	16,9%
НЕ	208	83,1%
Вкупно	250	100%

Табела бр.32: Дали за време на истрагата било направено форензичко интервју со дете со посебни потреби за половиот напад кој го преживеало?

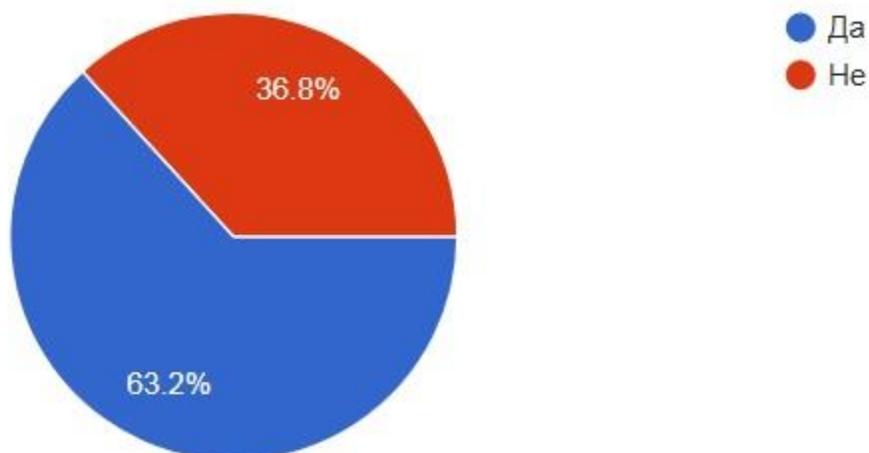

Графикон бр.19: Дали за време на истрагата било направено форензичко интервју со дете со посебни потреби за половиот напад кој го преживеало?

Анализираните достапни документи за спроведени истраги во минатото кои се поврзани со пријави за полов напад врз дете, покажуваат дека иницијалното интервју со жртвата го водат токму преставници на МВР, затоа и полициските службеници беа запрашани дали се запознаени дали полицијата го врши иницијалното интервју кога има пријава на полов напад врз дете. 158 испитаници односно 63,2% одговорија потврдно, дека да полицијата е онаа која во истрагата го спроведува иницијалното интервју, наспроти 92 испитаници, односно 26,8% кои одговорија дека полицијата не го спроведува иницијалното интервју во ваквите постапки.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	158	63,2%
НЕ	92	36,8%
Вкупно	250	100%

Табела бр.33: Дали вработените во полиција го водат иницијалното интервју со деца – жртви на полов напад?

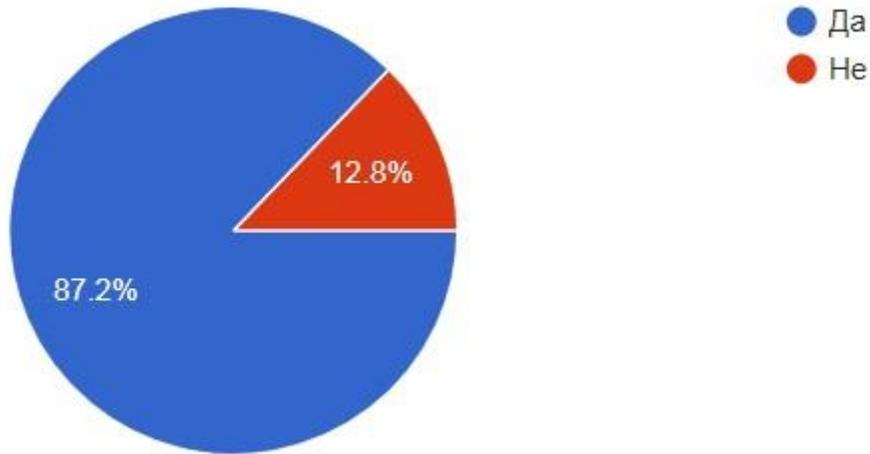

Графикон бр.20: Дали вработените во поливија го водат иницијалното интервју со деца – жртви на полов напад?

Бидејќи голем број од полициските службеници изјавија дека не биле дел од истрага каде се спроведува форензичко интервју со деца кои се жртви на полов напад, беа запрашани дали им требаат додатни обуки за спроведување на истото во текот на следните истраги. 218 односно 87,2% се изјаснија дека имаат потреба од обуки за спроведување на вакво интервју и имплементирање на нови практики во работата, наспроти 32 односно 12,8% кои изјавија дека немаат потреба од вакви обуки.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	218	87,2%
НЕ	32	12,8%
Вкупно	250	100%

Табела бр.34: Дали сметате дека на вработените во полиција им се потребни специјализирани обуки за спроведување на форензичко интервју во истрагите за полов напад врз дете?

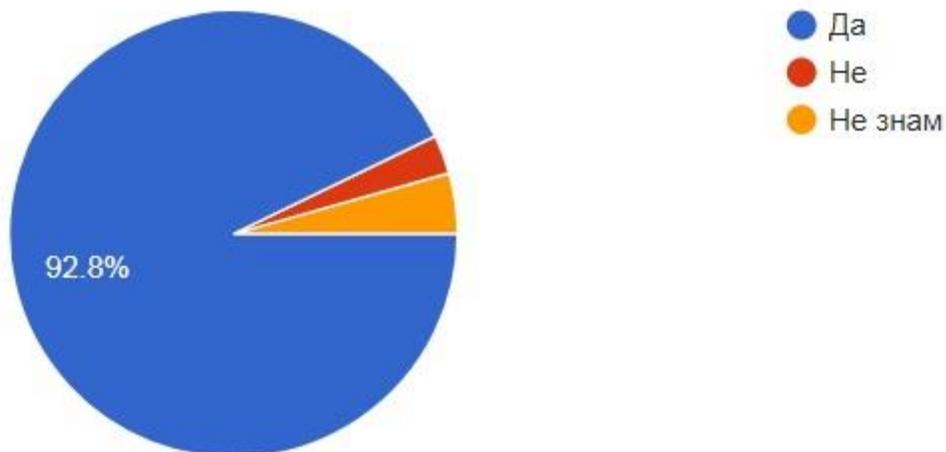
Графикон бр.21: Дали сметате дека на вработените во полиција им се потребни специјализирани обуки за спроведување на форензичко интервју во истрагите за полов напад врз дете?

Со оглед на фактот дека голем број од полициските службеници изјавија дека сметаат дека малку се зборува во јавноста за половиот напад врз дете и последиците од истиот, истите беа запрашани дали сметаат дека токму полицијата во партнерство со невладиниот сектор, Центрите за социјална работа, воспитно- образовните институции и преставниците од Невладиниот сектор треба да работат на креирање активности за подигање на јавната свест за кривичното дело – полов напад врз дете. 232 односно 92,8% од испитаниците сметаат дека полицијата треба да го прави ова како дел од своите активности во превенција од сите типови на насилство, наспроти 7 односно 2,5% кои одговорија дека полицијата не треба да биде носител на ваквите активности. 11 односно 4,4,% на ова прашање ја избраа опцијата „не знам“.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	232	92,8%
НЕ	7	2,5%
НЕ ЗНАМ	11	4,4%
Вкупно	250	100%

Табела бр.35: Дали сметате дека е потребно полицијата како главен носител заедно со невладините организации и воспитно образовните институции да формира информации

настани (работилници, обуки, дебати и сл.) за да се подигне свесноста кај граѓаните за овој проблем и за да се охрабрат сите кои знаат или биле дел од некој ваков настан да го пријават во полицијата?

Графикон бр.22: Дали сметате дека е потребно полицијата како главен носител заедно со невладините организации и воспитно образовните институции да формира информациона настани (работилници, обуки, дебати и сл.) за да се подигне свесноста кај граѓаните за овој проблем и за да се охрабрат сите кои знаат или биле дел од некој ваков настан да го пријават во полицијата?

Со анализата на резултатите добиени од анкетата спроведена со 250 полициски службеници кои се дел од четири Сектори за внатрешни работи: СВР Битола, СВР Велес, СВР Штип и СВР Струмица може да се потврдат неколку подхипотези.

Односно со добиените резултати се потврдува **третата подхипотеза: потреба од форензичка работа на социјалните работници со деца жртви во Полиција и Центрите за социјална работа**, за уште на почетокот на истрагата детето да биде заштитено од секундарна виктимизација и несакана средба или соочување со сторителот во текот на истрагата. Со ова се потврдува и **петтата подхипотеза: улогата на форензичкото интервју при иницијално интервју извршено од полициски службеници при пријавување на случајот** бидејќи сите истражувања покажуваа дека токму МВР е онаа која доаѓа прва во контакт со детето кое е жртва, онаа која ја добива прва пријавата за случај и која ги информира другите институции кои се активни чинители во истрагата. **Шестата подхипотеза: Форензичко постапувањето со случаите на дете со посебни потреби при пријавување на сексуална злоупотреба во полициска станица** исто така се потврди со анализата на искуствата на испитаните полициски службеници, бидејќи 83,1% од полициските службеници изјавија дека не било спроведено форензичко интервју на дете со посебни потреби за време на истрага за полов напад врз дете. Децата со посебни

потреби бараат спроведување на посебни истражни алатки за добивање на потребни информации за време на истрагата, и посебни профили на стручни лица може да ги спроведуваат истите, но токму овој процент на одговори ја потврдува потребата дека треба да се избераат одреден број на полициски службеници кои ќе бидат обучени само за спроведување на вакво интервју и тоа токму со деца со посебни потреби, бидејќи тоа ќе им даде сигурност во спроведувањето на истрагите и секако во заштитата на децата. Со анализирањето на добиените податоци во спроведената анкета се потврди и **седмата подхипотеза: недостаток на превентивни активности организирани од Центрите за социјална работа, Полицијата, воспитно образовните институции и Невладините организации за подигање на јавната свест за сексуална злоупотреба на деца со посебни потреби**, бидејќи 92,8% од испитаните полициски службеници сметаат дека полицијата треба да биде дел од ваква активност, која ќе влијае на подигање на јавната свест за половиот напад врз дете, но и за говорење во јавноста за зачестеноста на оваа појава, последиците од истата врз детето, неговиот психо-физички развој, но и на функционирањето на целото негово семејство.

4. Анализа на податоци добиени преку секундарна анализа на достапни документи и податоци добиени преку спроведување на анкета со однапред подготвен писмен прашалник со вработени во Центрите за социјална работа

Основна цел на центрите за социјална работа е унапредување на заштитата на децата жртви на сексуална злоупотреба и педофилија, превенција од понатамошна виктимизација на децата жртви и развој на мерките на заштита на правата и благосостојбата на децата во ризик од сексуална злоупотреба и педофилија. Кога службаното лице на центарот за социјална работа задолжено за работа со деца жртви на сексуална злоупотреба и педофилија, на било кој начин (писмено, усно, преку телефон, преку медиуми или во тек на некоја друга постапка која се води пред центарот или на било кој друг начин), ќе дознае за постоење на сексуална злоупотреба на дете или педофилија согласно со законот веднаш започнува соработка со претставниците од Полиција, со детето и со неговото семејство. Во контактите со децата жртви на сексуална злоупотреба и педофилија, Центарот за социјална работа е должен да постапува со крајно внимание. Тој е задолжен да го запознае детето жртва на сексуална злоупотреба и педофилија, односно неговиот законски застапник или старателот, со неговите законски права, овластувањата и постапувањата на центарот за социјална работа во заштитата на правата на детето, со мерките и активностите кои Центарот за социјална работа ќе ги преземе и можните облици на сместување на детето жртва.

Центарот за социјална работа овозможува детето жртва непречено и без страв да ги искаже сите факти релевантни за утврдување на извршената злоупотреба, но и се погрижува првото интервју да биде снимено во форензички адекватна просторија, за да се заштити детето од ревиктимизација. При постапувањето, Центарот за социјална работа особено води сметка за заштита на правата и интересите на детето жртва на сексуална злоупотреба или педофилија пред другите органи, особено за сигурноста и одвоеното сослушување на жртвата и сторителот.

Анкетата по однапред изготвен прашалник беше спроведена со вработени во Центрите за социјална работа во градовите: Прилеп, Битола, Крушево, Македонски Брод, Кавадарци, Велес, Штип, Струмица, Кочани и Веница. Овие Центри за социјална работа беа избрани за да се прикаже целосната слика за постапувањето во случаите на полов напад врз дете во градови комплетно, односно да се прикаже првиот одговор кој го даваат истовремено полициските службеници и стручните работници од Центрите за социјална работа. Па според тоа како се спроведеше анкетата во одредена Полициска станица, истиот ден се спроведуваа и анкетата во соодветниот Центар за социјална работа во истиот град.

При спроведувањето на анонимната анкета беа опфатени сите вработени во Центрите, бидејќи со новата трансформација на обезбедувањето услуги и социјална заштита, сите вработени станаа: водители на случаи, и сите работат со секаков вид на странки и биле во контакт со случаи на полов напад врз дете или ќе бидат во иднина.

И оваа анкета беше анонимна и при анализирањето на добиените резултати ќе се анализираат вкупните одговори, нема да се анализира Центрите за социјална работа, еден по еден, бидејќи не е целта да се детектираат слаби Центри или работници, целта на спроведеното истражување е да се покажат искуствата кои ги имаат со случаите на полов напад врз дете и потребите за подобрување на праксите за поголема заштита на децата во целата постапка.

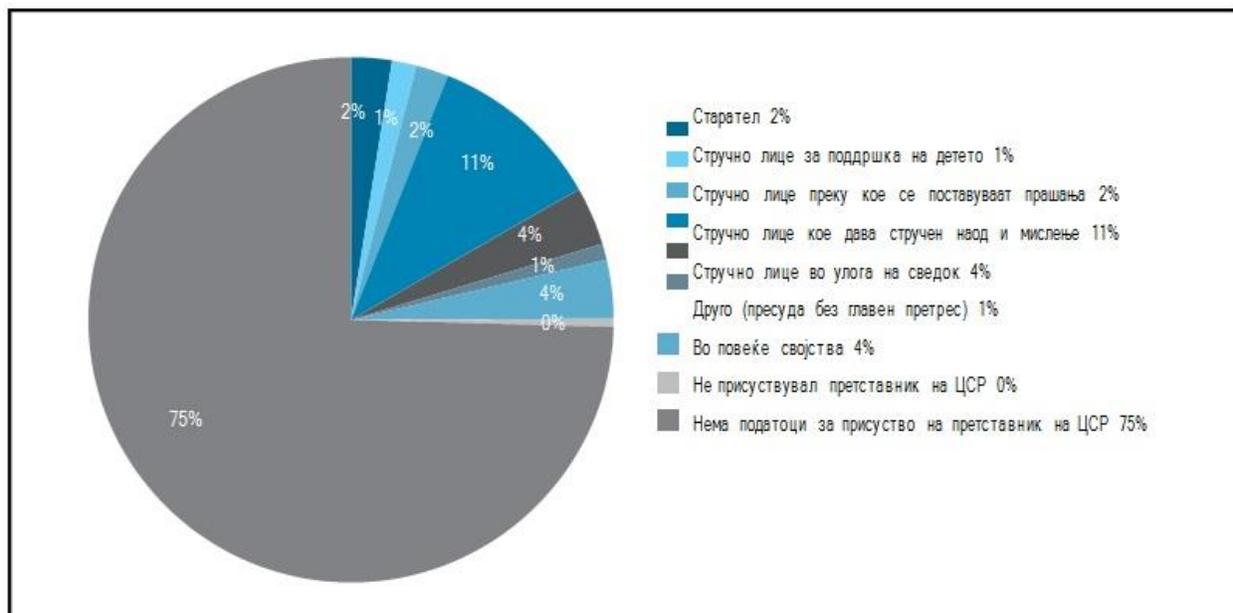
Пред започнување на анализирање на добиените податоци од спроведената анкета мора да нагласиме дека Министерството за труд и социјална работа не располага со статистики за бројот на пријавени кривични дела: полов напад врз дете, па со тоа неможеме да ги анализираме тие статистики, како и улогата на вработените во Центрите за социјална работа во случаевите на полов напад врз дете. Затоа може да ги анализираме податоците добиени во 2010та година за активностите на Центрите за социјална работа во случаевите на сексуална злоупотреба на деца.

Анкетата со однапред изготвени прашања ја пополнија вкупно 100 вработени во Центрите за социјална работа. (прилог 2).

Според истражувачките резултати од „Заповестени и жигосани“-анализа на состојбата сексуална злоупотреба на деца, Виолета Чичева; Стојанка Мирчева, Канцеларија на UNICEF Скопје, 2010 во разгледуваните судски пресуди, само во 23,5% од случаите, претставник од ЦСР присуствувал на главната расправа, додека во 74,5% од случаите нема податок за присуството на ЦСР на главниот претрес за кривичното дело: полов напад врз дете. Понатаму, при одлучувањето по кривичниот предмет за сексуална злоупотреба на деца, судот само во 32% од случаите евидентирал барање за стручен наод и мислење од ЦСР. Само во 7% случаи претставници на ЦСР биле присутни да дадат поддршка на детето и да дејствуваат како компетентно лице преку кое се упатуваат прашања до детето или да му помогнат на детето во кое било друго својство.

Имено, децата жртви се сослушуваат под истите услови како и возрасните жртви, со определени мали исклучоци. Не постојат посебни одредби кои го обврзуваа судијата да примени процесна заштита на децата жртви кои се јавуваат како сведоци во кривичната постапка. Новината воведена во 2008 година за сослушување на децата жртви во посебна просторија, без присуство на странките и со користење на аудио или видео запис или

користење на технички средства за комуникација (видеоконференција или друга видео врска) мора да се набљудува и од аспект на материјално-техничката подготвеност на судовите за нејзина примена. Секако дека ова може да се смета како една од причините за нејзината ограничена примена . Само неколку судови се опремени за овој начин на сослушување со соодветна техничка опрема и соодветна просторија и тие при сослушувањето на детето ангажираат соодветни експерти, кои некогаш доаѓаат од друг град, кои ќе го направат сослушувањето. Но нема простории во МВР кои би биле адекватни за ваков вид на сослушување во било кој случај каде жртвата или сведокот на настанот е дете, ниту пак имаме соодветни специјализирани услуги(невладини организации, граѓански организации) кои би имале соодветн простории за сослушување на детето во пријатна и вонистуцционална форма, сослушување кое ќе биде снимено и искористено во понатамошната постапка.

Графикон бр.23 :Својство во кое претставници од ЦСР учествувале во постапки со сексуална злоупотреба на деца¹⁰⁰

Според истражувачките резултати од „Заповеставени и жигосани“-анализа на состојбата сексуална злоупотреба на деца,Виолета Чичева ; Стојанка Мирчева, Канцеларија на UNICEF Скопје,2010 Центарот за социјални работи се јавува како орган надлежен за да презема мерки заради заштита на личноста, правата и интересите на детето. Оттука, во спроведеното истражување, должно внимание беше посветено на постапувањето на ЦСР, како и соработката со полицијата при работа со децата-жртви на сексуална злоупотреба. Според истражувачките резултати добиени од анализата на достапните досиеја на деца жр-тви на сексуална злоупотреба, произлегува дека во 82,5%

¹⁰⁰ „Заповеставени и жигосани“-анализа на состојбата сексуална злоупотреба на деца,Виолета Чичева ; Стојанка Мирчева, Канцеларија на UNICEF Скопје,2010

од анализираните случаи активноста на ЦСР е иницирана со известување од полиција. Сосема е јасно дека процентот на случаи на упатување од училиштата и лицата што се грижат за децата (родител, старател итн.) до ЦСР е многу низок, 1% и 3% соодветно.¹⁰¹

Кривично дело според годината на пресудата	До 3 месеци	3 м.до 1 год.	1 до 2 год.	2 до 5 години	5 до 10 години	Повеќе од 10 год.	Без затворска казна	ВКУПНО
--	-------------	---------------	-------------	---------------	----------------	-------------------	---------------------	--------

¹⁰¹ „Заповстанени и жигосани“-анализа на состојбата сексуална злоупотреба на деца, Виолета Чичева ; Стојанка Мирчева, Канцеларија на UNICEF Скопје, 2010

**П
о
л
о
в
н
а
п
а
д
н
а
д
е
т
е
п
о
д
1
4
г
о
д
и
н
и**

2004			1	1	1	0	4	8
2005			3	5	1	0	8	20
2006			4	3	2	1	5	17
2007			5	8	2	1	1	21
2008			3	5	3	3	6	24

Јануари-јуни 2009			0	1	4	2	2	9
Друго			0	0	0	0	0	0
ВКУПНО			1 6	2 3	1 3	7 3	2 6	9 9
						С		
						и		
						Л		
						у		
						в		
						а		
						њ		
						е		
2004			0	0	0	0	0	2
2005			1	0	0	0	1	4
2006			1	3	1	0	4	1 0
2007			1	1	0	0	0	2
2008			1	1	3	1	0	8
Јануари-јуни 2009			0	1	1	2	0	4
ВКУПНО			4	6	5	3	5	3 0

**В
о
н
б
р
а
ч
е
н

ж
и
в
о
т

с
о

м
а
л
о
л
е
т
н
и
к**

2004			0	0	0	0	6	6
2005			0	0	0	0	1 6	1 6
2006			0	0	0	0	6	6
2007			0	0	0	0	8	9
2008			0	0	0	0	1 1	1 4
Януари-јуни 2009			1	0	0	0	3	5
Друго			0	0	0	0	0	0
ВКУПНО			1	0	0	0	5 0	5 6

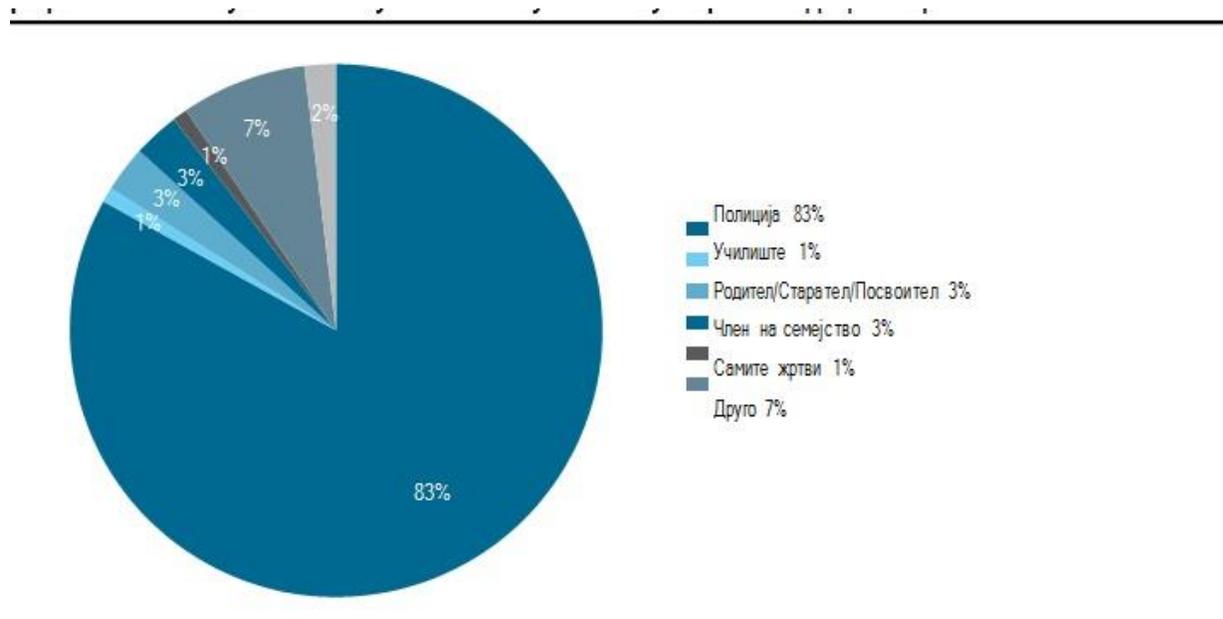
Т Р Г О В И Ј А С О Д Е Ц А								
2004			0	0	0	0	0	0
2005			0	0	0	0	0	0
2006			0	0	0	0	0	0
2007			0	0	0	0	1	1
2008			1	0	3	0	0	4
Јануари-јуни 2009			0	0	0	0	0	0
Друго			0	0	0	0	0	0
Вкупно			1	0	3	0	1	5
ВКУПНО	1	2	2	3	2	1	9	2
	4	5	8	6	4	4	0	3
								1

Табела бр36: Должина на затворската казна за кривични дела поврзани со сексуалната злоупотреба на деца според видот на делото и годината на пресудата¹⁰²

Според „Заповестени и жигосани“-анализа на состојбата сексуална злоупотреба на деца, Виолета Чичева ; Стојанка Мирчева, Канцеларија на UNICEF Скопје, 2010 Кога

¹⁰² „Заповестени и жигосани“-анализа на состојбата сексуална злоупотреба на деца, Виолета Чичева ; Стојанка Мирчева, Канцеларија на UNICEF Скопје, 2010

известувањето е добиено од страна на полицијата (83%), истражувачките резултати сугерираат дека во висок процент од 71% од случаите ЦСР е веднаш вклучен при првиот разговор. Ваквиот податок, во рамките на актуелната законска рамка и отсуство на обврска за заеднички разговор со дете жртва на СЗ, може да се интерпретира како сензибилизираност на полицијата за правата на детето жртва. Положбата на детето жртва и заштитата од секундарна виктимизација во постапувањето на институциите, а пред се, повторување на исказот за сексуалната злоупотреба во повеќе наврати пред различни институции е еден од индикаторите за заштитата на детето жртва во постапките пред надлежните институции.

Графикон бр.24 :Упатување н случаи на сексуална злоупотреба на деца во ЦСР¹⁰³

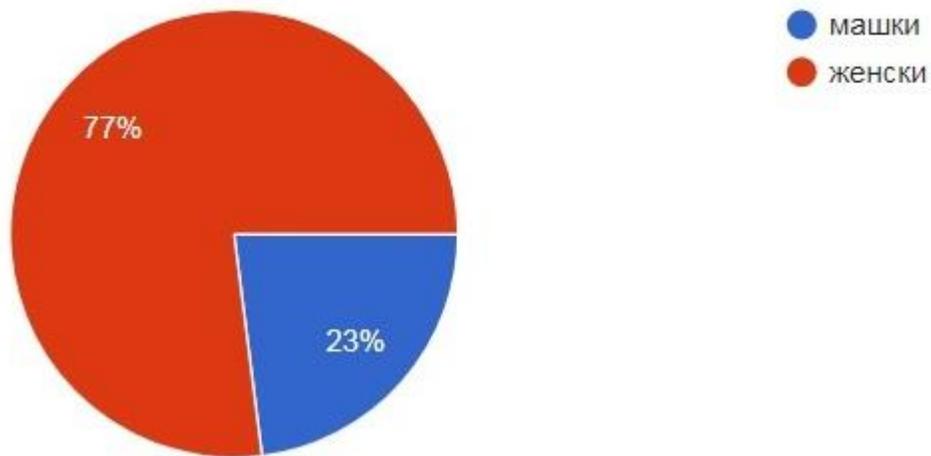
Акетата која беше спроведена по однапред креиран прашалник токму по податоците со кои располагаше авторката добиени од анализата на добиените податоци и документи, опфати 100 вработени во Центрите за социјална работа. Од испитаниците 77(77%) беа од женски пол наспроти 23(23%) кои беа од машки пол.

Пол	Број на испитаници	Проценти
Женски	77	77%
Машки	23	23%

¹⁰³ „Заповставени и жигосани“-анализа на состојбата сексуална злоупотреба на деца,Виолета Чичева ; Стојанка Мирчева, Канцеларија на UNICEF Скопје,2010

Вкупно	100	100%
---------------	------------	-------------

Табела бр. 37: Пол на испитаникот

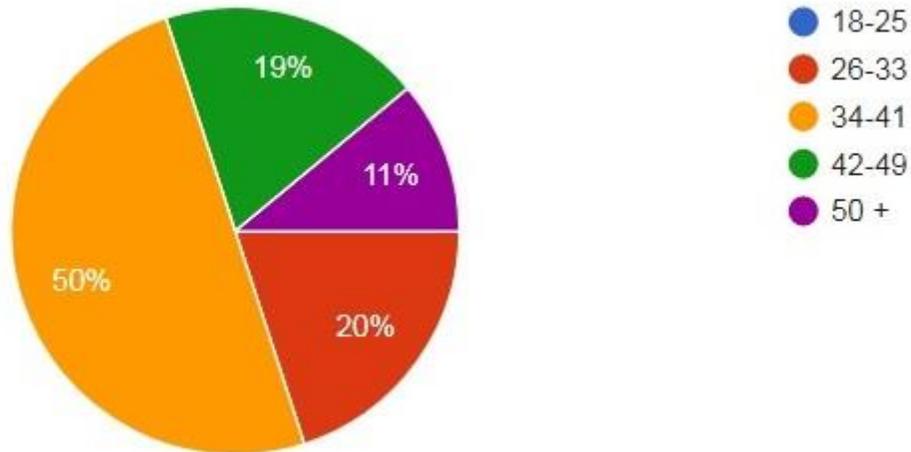
Графикон бр.25: Пол на испитаникот

Од добиените резултати може да се заклучи дека во истражувањето се вклучени лица кои се со најниска возраст од 26 – 33 години, 20%, односно 20 испитаници. Најголем процент од испитаните 100 вработени во Центрите за социјална работа се на возраст од 34 – 41 година.

Возраст	Број на испитаници	Процент
18 – 25	0	0%
26 – 33	20	20%
34 – 41	50	50%
42 – 49	19	19%
50+	11	11%

Вкупно	100	100%
---------------	------------	-------------

Табела бр.38: Возраст на испитаникот

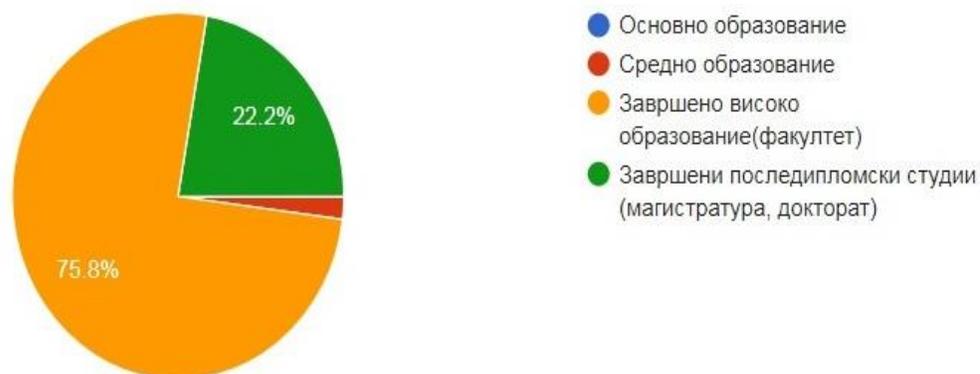

Графикон бр.26: Возраст на испитаникот

Од презентираниите резултати од спроведеното истражување може да се забележи дека од вкупно 100 испитаници, 76 се со високо образование односно 75,8%, испитаници се со завршено високо образование, 22 испитаници се со завршени последипломски студии (магистратура, докторат).

Образование	Број на испитаници	Процент
Основно образование	/	0%
Средно образование	2	2%
Завршено високо образование	76	75,8%
Завршени последипломски студии(магистратура,докторат)	22	22,2%
Вкупно	100	100%

Табела бр.39: Образование на испитаникот

Графикон бр.27: Образование на испитаникот

Во анкетата беа опфатени сите профили на вработени во Центрите за социјална работа, бидејќи со новиот закон сите вработени се сега водители на случај, односно секој од нив работи на сите области на социјалната заштита и секој од нив може да биде или веќе бил дел од истрагата за полов напад врз дете. Анализата на добиените податоци ни покажува дека 55 од испитаниците односно 55% биле социјални работници, 10 односно 10% биле психолози. Исто така со анкетата беа опфатени и педагози и правници кои се дел од Центрите за социјална работа.

	Број	Процент
Социјален работник	55	55%
Психолог	10	10%
Педагог	8	8%
Правник	9	9%
Вкупно	100	100%

Табела бр. 40:Работна функција која ја извршува испитаникот

Центрите за социјална работа во кои се спроведуваше анкетата беа селектирани според полициските станици во кои беше спроведено анкетно истражување со

полициските службеници бидејќи само така може комплетно да се истражи пристапот на двете институции кои први одговараат на пријавите за полов напад врз дете. Анкетата беше спроведена во ЦСР Прилеп, ЦСР Битола, ЦСР Крушево, ЦСР Македонски Брод, ЦСР Штип, ЦСР Струмица, ЦСР Кочани, ЦСР Винаца, ЦСР Кавадарци, ЦСР Велес.

Единица во која е вработен	Број на испитаници	Процент
ЦСР Прилеп	15	15%
ЦСР Битола	10	10%
ЦСР Крушево	5	5%
ЦСР Македонски Брод	7	7%
ЦСР Штип	18	18%
ЦСР Струмица	17	17%
ЦСР Кочани	7	7%
ЦСР Винаца	4	4%
ЦСР Кавадарци	9	9%
ЦСР Велес	8	8%
Вкупно	100	100%

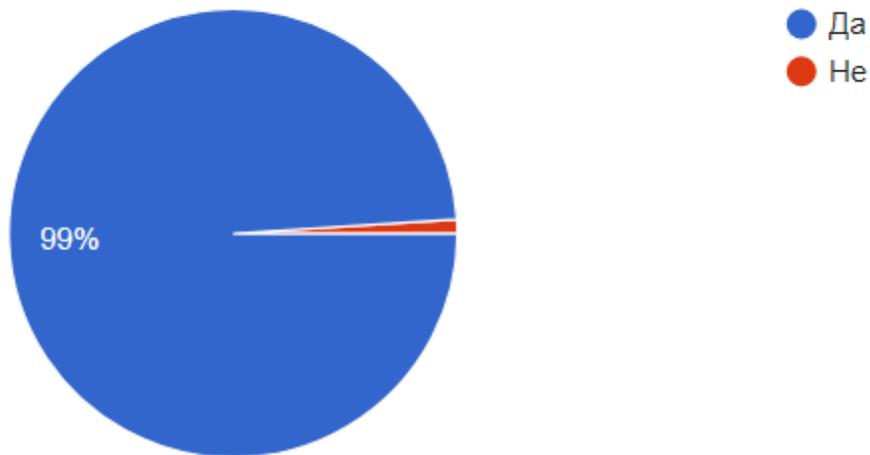
Табела бр.41: Единица во која е вработен испитаникот

Половиот напад врз дете е кривичното дело кое е темел на оваа докторска дисертација, бидејќи анкетните прашалници кои се спроведуваа во Секторите за внатрешни работи и Центрите за социјална работа имаа намена да бидат слични за да се креира слика за постапувањето во овие случаи, прво прашање кое им беше поставено на вработените од Центрите за социјална работа беше дали знаат што е полов напад врз дете. 99% од испитаниците одговорија дека знаат што е полов напад врз дете, наспроти 1% кој одговори дека не е запознат со тоа што е полов напад врз дете.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
----------	--------------------	---------

ДА	99	99%
НЕ	1	1%
Вкупно	100	100%

Табела бр.42: Дали знаете што е полов напад врз дете

Графикон бр.28: Дали знаете што е полов напад врз дете?

Вработените во Центрите за социјална работа беа запрашани дали знаат што е сексуална злоупотреба на дете и од 100 испитаници, 97(97%) одговорија дека знаат што е сексуална злоупотреба наспрема 3(3%) кои одговорија дека не знаат што е сексуална злоупотреба на дете.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	97	97%
НЕ	3	3%
Вкупно	100	100%

Табела бр.43: Дали знаете што е сексуална злоупотреба на дете?

Графикон бр.29: Дали знаете што е сексуална злоупотреба на дете?

Анализата на добиените податоци од анкетираниите 100 вработени во Центрите за социјална работа покажа дека на прашањето дали знаете што е педофилија потврдно одговориле 97 испитаници(97%), наспроти 3(3%) кои одговориле дека не знаат што е педофилија.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	97	97%
НЕ	3	3%
Вкупно	100	100%

Табела бр.44: Дали знаете што е педофилија?

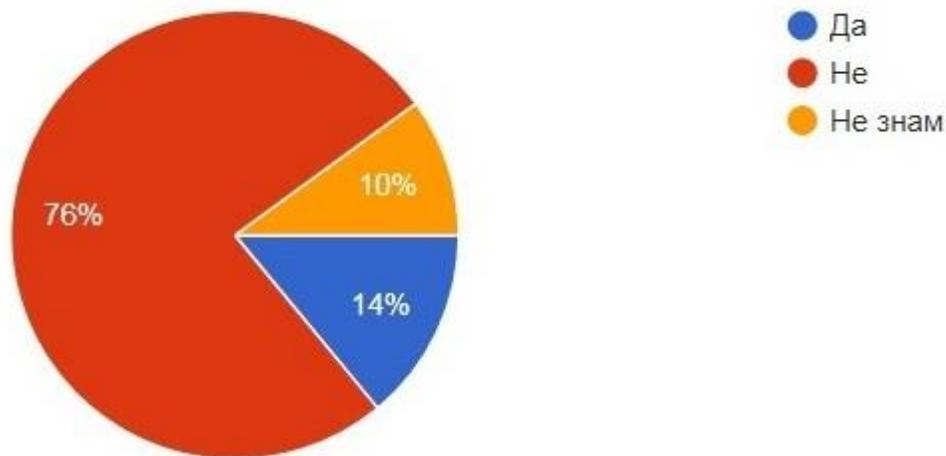

Графикон бр.30: Дали знаете што е педофилија?

Поради фактот што во јавноста кога се говори за половиот напад врз дете често се употребуваат и поимите сексуална злоупотреба и педофилија, испитаниците од Центрите за социјална работа беа запрашани дали сметаат дека половиот напад врз дете, сексуалната злоупотреба и педофилијата се едно исто. На ова прашање 76(76%) од испитаниците одговориле негативно, дека не сметаат дека тоа е иста појава, наспроти 14(14%) кои сметаат дека тоа е иста појава, но и наспроти 10 (10%) испитаници кои ја избрале опцијата „не знам“ како одговор.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	14	14%
НЕ	76	76%
НЕ ЗНАМ	10	10%
Вкупно	100	100%

Табела бр.45: Дали сметате дека полов напад врз дете, сексуална злоупотреба и педофилија се едно исто?

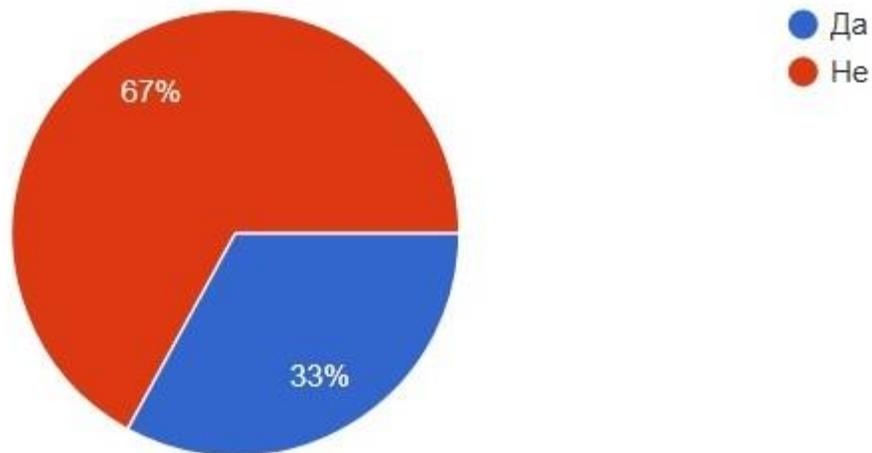

Графикон бр.31: Дали сметате дека полов напад врз дете, сексуална злоупотреба и педофилија се едно исто?

Педофилијата често се употребува во јавноста како поим кога се дискутира за сексуалната злоупотреба и сторителите на истата, затоа вработените во Центрите за социјална работа беа запрашани дали се запознаени со фактот дека педофилијата не е казнива во македонското законодавство. 67(67%) од испитаниците одговорија дека не се запознаени со овој факт, наспрена 33(33%) кои одговорија позитивно дека се запознаени дека педофилијата како појава не подлежи на казни во македонското законодавство.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	33	33%
НЕ	67	67%
Вкупно	100	100%

Табела бр.46: Дали сте запознаени дека педофилијата не е казнива во македонското законодавство?

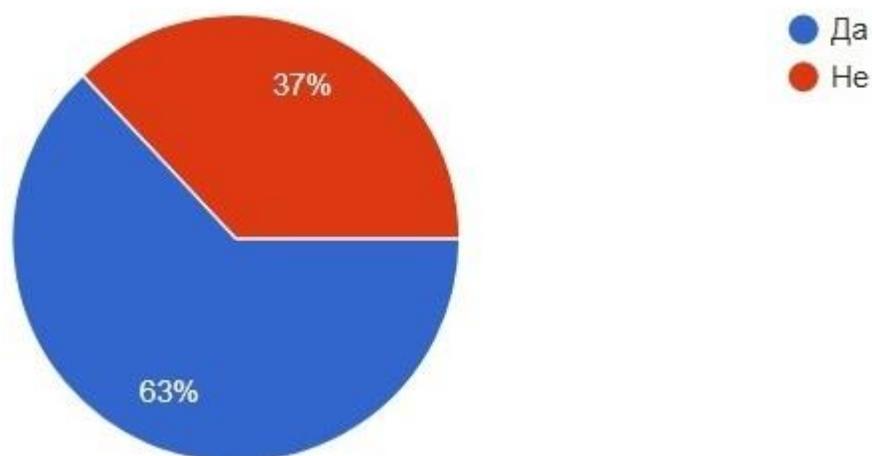

Графикон бр.32: Дали сте запознаени дека педофилијата не е казнива во македонското законодавство?

Испитаниците кои беа цел од спроведеното анкетно истражување беа запрашани дали се запознаени со казните за сторено кривично делоо: полов напад врз дете. 63(63%) од нив одговорија дека се запознаени со запретените казни за сторено кривично дело : полов напад врз дете, наспроти 37(37%) кои одговорија негативно.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	63	63%
НЕ	37	37%
Вкупно	100	100%

Табела бр.47: Дали сте запознаени со казните за сторено кривично дело: полов напад врз дете?

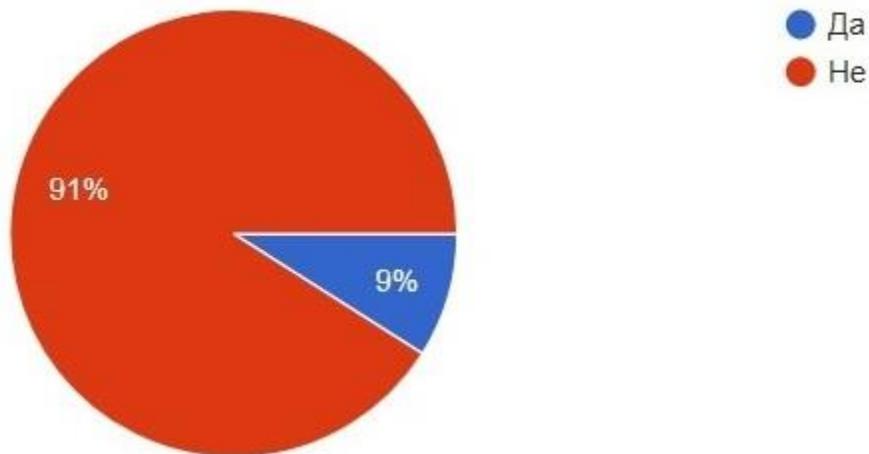

Графикон бр.33: Дали сте запознаени со казните за сторено кривично дело: полов напад врз дете?

Вработените во Центрите за социјална работа како некои кои секојдневно комуницираат со најранливите категории на граѓани, но и оние кои ги водат случаите на децата кои биле жртви на полов напад врз дете, беа запрашани дали сметаат дека јавноста е доволно запознаена со последиците од извршен полов напад врз дете. 91(91%) од испитаниците одговорија негативно дека не е доволно запознаена јавноста со последиците кои половиот напад врз дете ги остава врз детето жртва, врз неговото семејство, но и врз сторителот и неговото семејство, бидејќи не се само затворските казни единствена последица за сторителот, наспроти 9(9%) кои одговорија позитивно.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	9	9%
НЕ	91	91%
Вкупно	100	100%

Табела бр.48: Дали сметате дека јавноста е доволно запознаена со последиците од извршен полов напад врз дете?

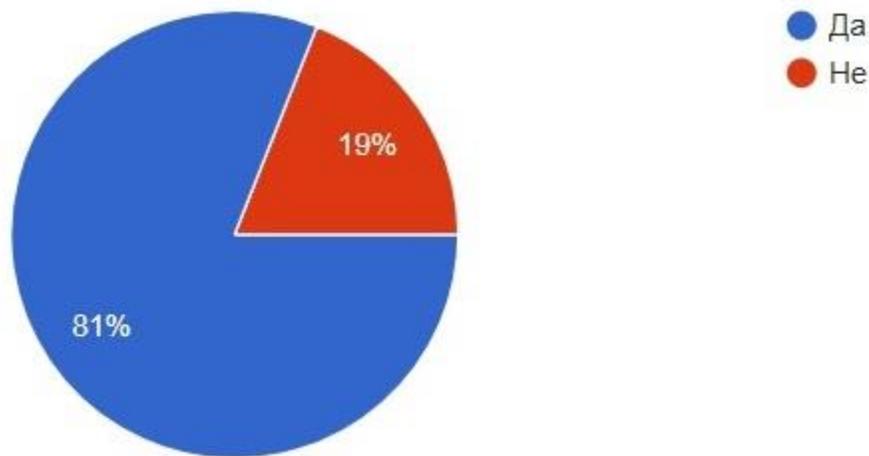

Графикон бр.34: Дали сметате дека е јавноста добро запознаена со последиците од извршен полов напад врз дете?

Испитаниците исто така беа запрашани дали сметаат дека во јавноста многу малку се зборува за извршените кривични дела: полов напад врз дете, иако во последните 10 години земаат се поголем замав. На ова прашање 81(81%) од испитаниците одговорија потврдно, дека малку се зборува на оваа тема во јавноста и малку се работи на подигање на јавната свест за половиот напад и потребата од организирање превентивни активности, наспроти 19(19%) кои одговорија негативно.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	81	81%
НЕ	19	19%
Вкупно	100	100%

Табела бр.49: Дали сметате дека во јавноста многу малку се зборува за тоа дека педофилијата и извршените кривични дела: полов напад врз дете во последните десет години земаат се' поголем замав?

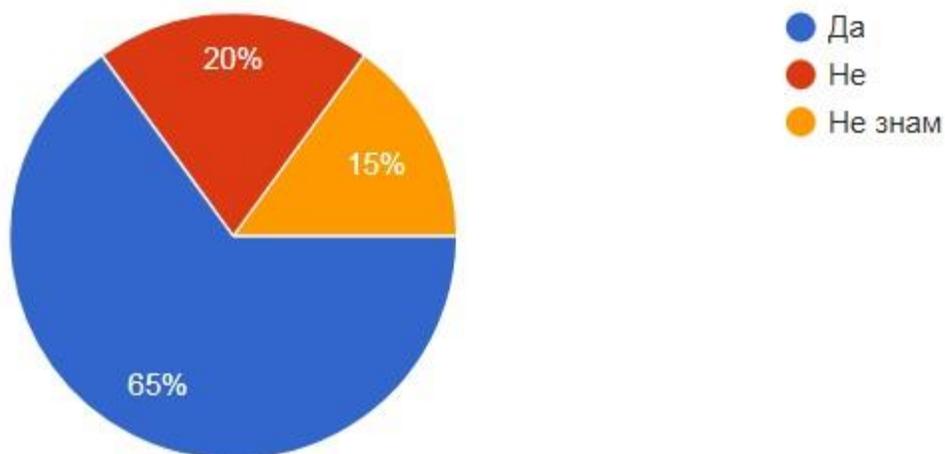

Графикон бр.35: Дали сметате дека во јавноста многу малку се зборува за тоа дека педофилијата и извршените кривични дела: полов напад врз дете во последните десет години земаат се' поголем замав?

Вработените во Центрите за социјална работа кои беа опфатени со анкетното истражување беа запрашани дали сметаат дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба. На ова 65(65%) од испитаниците одговорија потврдно, дека подеднакво двата пола се ранливи на сексуалната злоупотреба, наспроти 20(20%) кои одговорија негативно и 15(15%) кои ја избраа опцијата „не знам“ како одговор на ова прашање.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	65	65%
НЕ	20	20%
НЕ ЗНАМ	15	15%
Вкупно	100	100%

Табела бр.50: Дали сметате дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба?

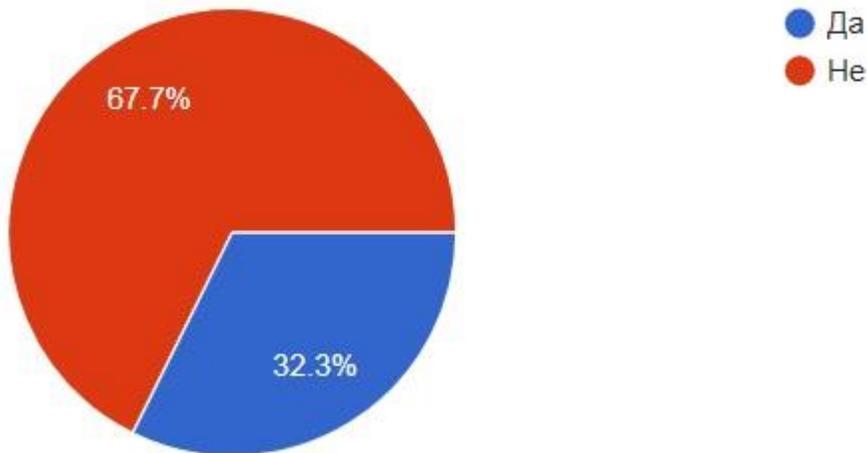

Графикон бр.36: Дали сметате дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба?

Испитаниците беа прашани дали во нивното досегашно искуство во Центрите за социјална работа се имаат сретнато со случаи на полов напад врз дете со посебни потреби, токму поради нивниот интензивен контакт со семејствата кои имаат деца со посебни потреби, со згрижувачките семејства, но и со групните домови каде се сместени. 68(68%) од испитаниците одговорија потврдно, дека се имаат сретнато со случај на полов напад врз дете со посебни потреби, наспроти 32(32%) кои одговорија дека се немаат сретнато со ваков случај.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	68	68%
НЕ	32	32%
Вкупно	100	100%

Табела бр.51: Дали во вашето досегашно искуство во Меѓуопштинскиот центар за социјална работа се имате сретнато со случаи на полов напад врз дете со посебни потреби?

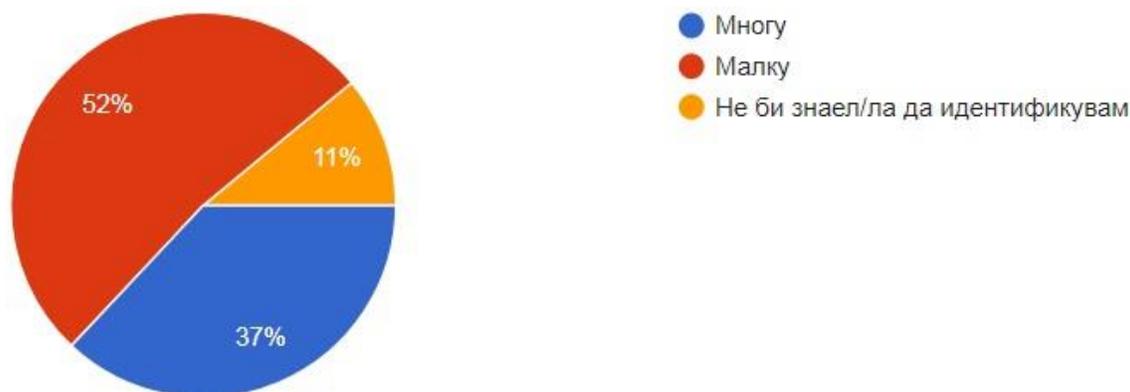

Графикон бр.39: Дали во вашето досегашно искуство во Меѓуопштинскиот центар за социјална работа се имате сретнето со случаи на полов напад врз дете со посебни потреби?

Поради можноста која ја имаат само вработените во Центрите за социјална работа да ги посетуваат своите корисници и да прават увид во сите домови, посебно во домовите каде живеат ранливи граѓани и деца, беа запрашани колку знаат да идентификуваат недолично однесување на возрасен спрема дете кое може да упатува на можен полов напад врз дете. На ова прашање 37(37%) од испитаниците одговорија дека се сигурно дека многу може да препознаат вакво однесување и да алармираат на подлабока истрага и разгледување на случајот, наспрема 52(52%) кои одговорија дека сметаат дека имаат малку знаење да идентификуваат ризични однесувања кои може да упатуваат на можен полов напад врз фете и 11(11%) испитаници кои ја избраа опцијата „не би знаел/ла да идентификувам“.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
МНОГУ	37	37%
МАЛКУ	52	52%
НЕ БИ ЗНАЕЛ/ЛА ДА ИДЕНТИФИКУВАМ	11	11%
ВКУПНО	100	100

Табела бр.52: Колку сте убедени дека би можеле да идентификувате недолично однесување на возрасен спрема дете кое може да упатува на можен полов напад?

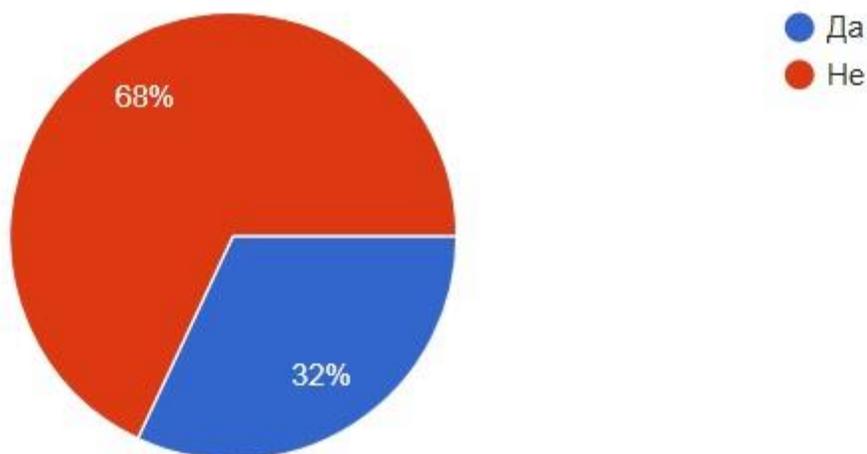

Графикон бр.40: Колку сте убедени дека би можеле да идентификувате недолично однесување на возрасен спрема дете кое може да упатува на можен полов напад?

Вработените во Центрите за социјална работа се оние кои често доаѓаат во контакт со децата со посебни потреби, ја следат нивната состојба развој, односите во семејството, ги одредуваат во кое згрижувачко семејство ќе бидат сместени и затоа беа запрашани дали сметаат дека децата со посебни потреби може да станат жртви на полов напад на дете. На ова прашање дури 68(68%) од испитаниците одговорија дека не сметаат дека децата со посебни потреби може да станат жртви на полов напад, наспрема 32(32%) кои одговорија дека и овие деца може да бидат жртви на полов напад.

	Број на испитаници	Процент
ДА	32	32%
НЕ	68	68%
Вкупно	100	100%

Табела бр.53: Дали сметате дека децата со посебни потреби се жртви на полов напад?

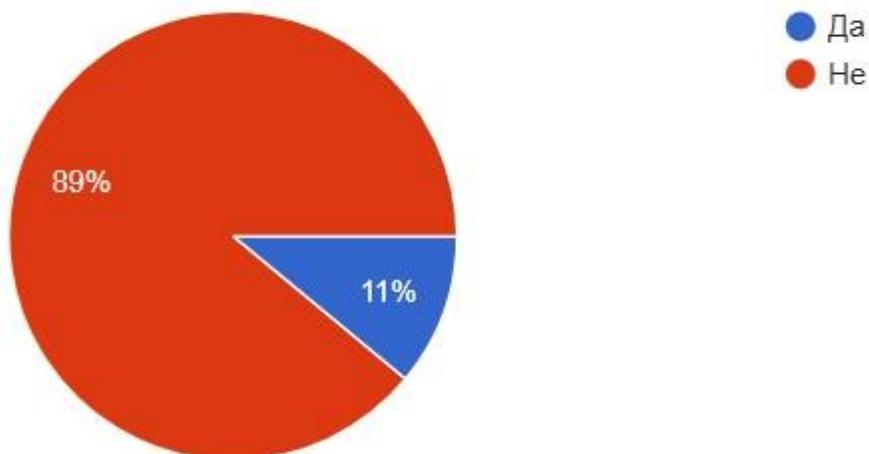

Графикон бр.41: Дали сметате дека децата со посебни потреби се жртви на полов напад?

Центрите за социјална работа во партнерство со вработените во Секторите за внатрешни работи се првите кои доаѓаат во контакт со жртвите на полов напад, но и оние кои се водители на Мултисекторските тимови кои постапуваат во овие случаи, затоа испитаниците кои беа дел од анкетата беа запрашани дали биле активен учесник во истрага каде жртвата на полов напад била дете со посебни потреби. 89(89%) од испитаниците одговорија дека не биле активен учесник во ваква истрага, наспроти 11(11%) кои одговориле дека биле дел од истрага каде жртвата на полов напад била дете со посебни потреби.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	11	11%
НЕ	89	89%
Вкупно	100	100

Табела бр.54: Дали сте биле активен учесник во истрага каде жртвата на полов напад била дете со посебни потреби?

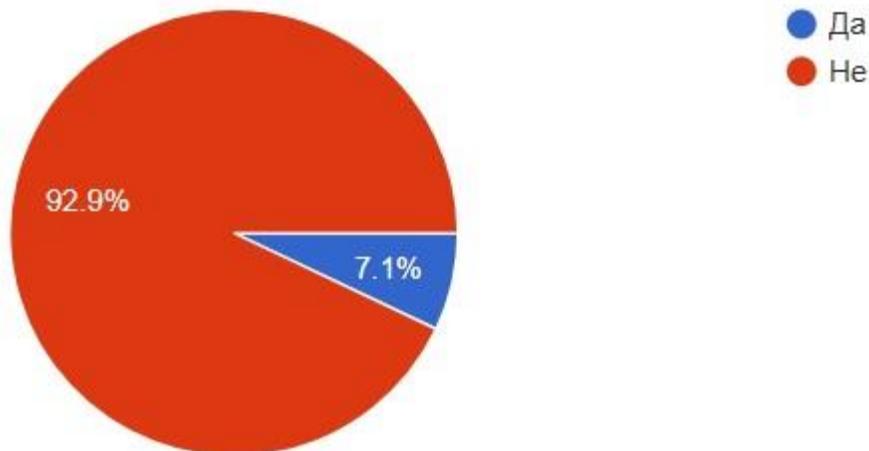

Графикон бр.42: Дали сте иле активен учесник во истрага каде жртвата на полов напад била дете со посебни потреби?

Испитаниците беа прашани дали за време на спроведување на истрага каде жртвата на полов напад е дете со посебни потреби, било спроведено форензичко интервју од страна на социјалниот работник , 7(7%) одговорија потврдно на ова прашање, наспроти 93(93%) кои изјавија дека не се спровело вакво интервју со дете со посебни потреби.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	7	7%
НЕ	93	93%
Вкупно	100	100%

Табела бр.55: Дали за време на истрагата било направено форензичко интервју со детето со посебни потреби водено од социјален работник?

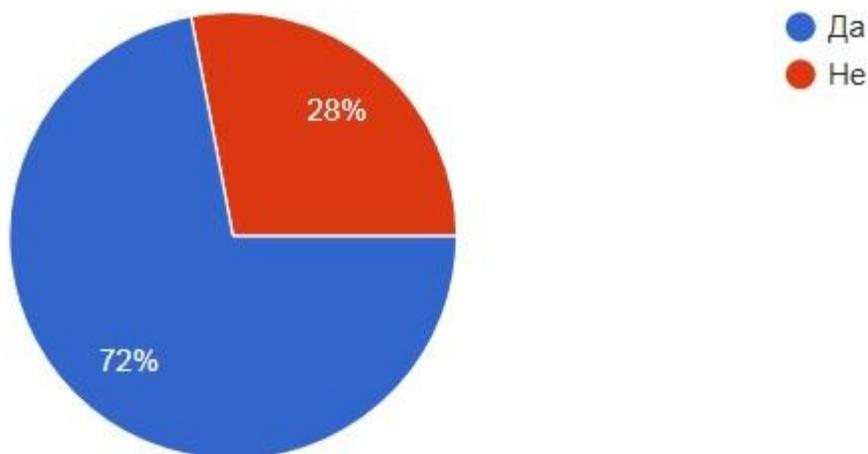

Графикон бр.43: Дали за време на истрагата било направено форензичко интервју со детето со посебни потреби водено од социјален работник?

Вработените во Центрите за социјална работа кои беа дел од анкетата, бидејќи поголем број беа социјални работници беа запрашани дали сметаат дека на социјалните работници им се потребни професионални обуки за стекнување вештини за водење на форензичко интервју со деца жртви на полов напад, посебно со деца со посебни потреби. 72(72%) од испитаниците одговорија дека им се потребни вакво тип на обуки за имплементирање на нови практики и стандарди кои се во корист на заштита на децата од секундарна виктимизација, но и од промена на првично дадениот исказ поради испрашување од различни професионалци во различни установи, наспроти 28(28%) кои одговорија дека не им се потребни вакви додатни обуки, бидејќи Центрите за социјална работа се преоптеретени со документација и клиенти, а за оваа работа треба додатна посветеност и голема стручност.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	72	72%
НЕ	28	28%
Вкупно	100	100%

Табела бр.56: Дали сметате дека на социјалните работници им се потребни професионални обуки за стекнување вештини за водење на форензичко интервју при работа со деца жртви?

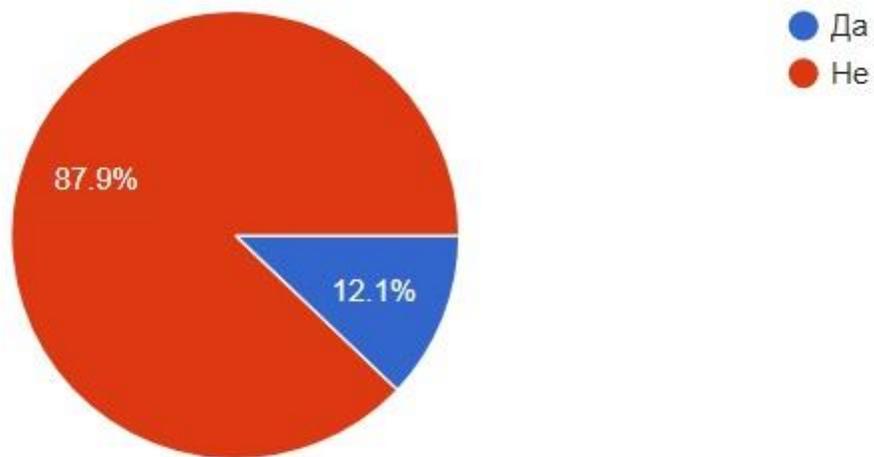
Графикон бр.44: Дали сметате дека на социјалните работници им се потребни професионални обуки за стекнување вештини за водење на форензичко интервју при работа со деца жртви?

Центрите за социјална работа се оние кои ги сместуваат децата со посебни потреби во згрижувачки семејства, оние кои вршат увид и избор на семејствата и нивните капацитети пред да се сместат децата кај нив и оние кои откако ќе се смести детето во згрижувачко семејство редовно вршат посета на истото. Затоа беа запрашани дали при сместувањето на деца во згрижувачки семејства добиле информации за нивна претходна сексуална злоупотреба, односно за знаци кои ги даваат децата со посебни потреби кои укажуваат на доживеана сексуална злоупотреба. 88(88%) од испитаниците одговорија негативно дека не добиле ваква пријава, наспроти 12(12%) кои одговорија позитивно, дека имале одредени аларми за знаци кои ги давале децата кои биле сместени кај нив , посебно кај децата кои се поголеми од 10 години.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	12	12%
НЕ	88	88%

Вкупно	100	100%
---------------	------------	-------------

Табела бр.57: Дали при сместување на децата во згрижувачките семејства сте добиле информации за нивна претходна сексуална злоупотреба?

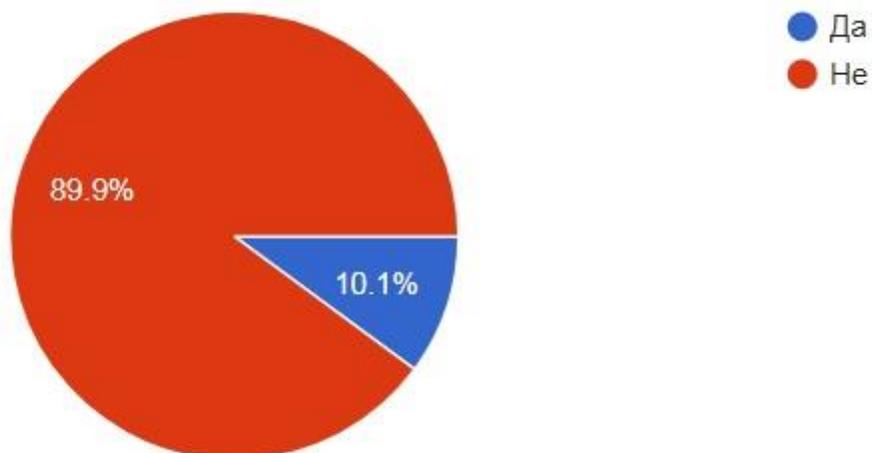

Графикон бр.45: Дали при сместување на децата во згрижувачките семејства сте добиле информации за нивна претходна сексуална злоупотреба?

Токму тврдењата дека одреден број од згрижувачките семејства изјавиле дека децата кои биле сместени кај нив покажувале одредени знаци и знаења, дека биле дел од сексуални активности кои не се соодветни за нивната возраст, беше мотив испитаниците да бидат прашани дали членови на згрижувачки семејства иницирале пријавување на случај: полов напад врз дете со посебни потреби. На ова прашање 90(90%) од испитаниците одговорија негативно, наспроти 10(10%) кои одговорија позитивно.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	10	10%
НЕ	90	90%
Вкупно	100	100%

Табела бр.58: Дали членовите на згрижувачки семејства ви пријавиле однесувања на детето кои наведуваат дека истото било жртва на сексуална злоупотреба?

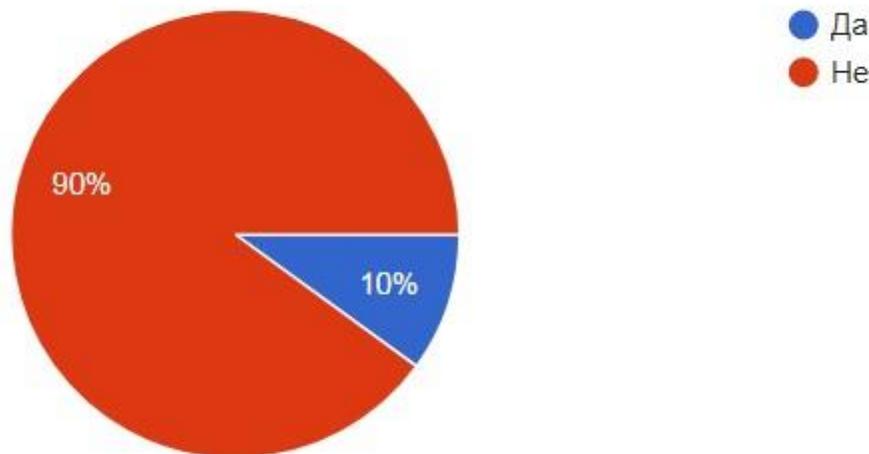

Графикон бр.46: Дали членовите на згрижувачки семејства ви пријавиле однесувања на детето кои наведуваат дека истото било жртва на сексуална злоупотреба?

Често недостигот на знаења, недоволната информираност и јавна свест за половиот напад врз деца е причина за непријавување на голем број од случаите. Затоа вработените во Центрите за социјална работа беа запрашани дали се вршат специјализирани обуки за родителите/старателите на деца со посебни потреби за препознавање на знаците кои ги дава сексуално злоставувано дете. 90(90%) од испитаниците одговорија негативно, односно дека Центрите за социјална работа не спроведуваат вакви специјализирани обуки, наспроти 10(10%) кои одговориле позитивно.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	10	10%
НЕ	90	90%
Вкупно	100	100%

Табела бр.59: Дали се вршат обуки на родителите/старателите за препознавање на сексуално злоставувано дете со посебни потреби?

Графикон бр.47: Дали се вршат обуки на родителите/старателите за препознавање на сексуално злоставувано дете со посебни потреби.

Анализата на податоците добиени од анекатата спроведена со вработенте од различни профили во ЦСР Прилеп, ЦСР Битола, ЦСР Крушево, ЦСР Македонски Брод, ЦСР Штип, ЦСР Струмица, ЦСР Кочани, ЦСР Винаца, ЦСР Кавадарци, ЦСР Велес допринесе за потврдување на општата слика за недостигот на обуки кои се поврзани со половиот напад за вработените во Центрите за социјална работа. Голем дел од прашањата кои беа во прашалникот се однесуваа токму на децата со посебни потреби, како група која во истражувањата е посочена како „темна бројка“ на непријавени полови напади врз дете, бидејќи Центрите за социјална работа се единствените кои имаат можност за постојана комуникација со децата со посебни потреби, нивните семејства, згрижувачките семејства .

Добиените податоци од анкетата ја потврдуваат **првата подхипотеза: превентивна работа со деца кои се под ризик да бидат жртви на полов напад (деца со посебни потреби, деца без родители, деца во дом семејство),** бидејќи никакви превентивни активности за информирање, обучување и подигање на јавната свест Центрите за социјална работа самоиницијативно не практикуваат како дел од нивните активности, бидејќи се преоптеретени со документи и увиди, но и поради тоа што имаат недостаток на кадар.

Добиените податоци исто така ја потврдуваат и **четврттата подхипотеза: децата со посебни потреби се сметаат како асексуални, што ги прави помалку ранливи пред кривичното дело: полов напад врз дете,** бидејќи вработените кои беа анкетирани од Центрите за социјална работа дури 68% сметаат дека децата со посебни потреби неможе да бидат жртви на полов напад. Ваквиот став на професионалците сериозно влијае на можноста за иницирање на превентивни активности кои би влијаеле на подигање на свеста за сексуалната злоупотреба на децата со посебни потреби и за знаците кои тие ги даваат

кога се жртви на полов напад и покрај нивните физички или ментални потешкотии. Анализираниите податоци од спроведената анкета ја потврдуваат и **осмата подхипотеза правилна едукација на вработените во Центрите за социјална работа за препознавање на жртвите на полов напад, водење на случаите, обезбедување на советодавна и психо-социјална помош на децата и семејството** бидејќи преоптеретеноста на вработените во Центрите, недостатокот на кадар, сериозно влијае врз начините на водење на случаевите со полов напад врз дете, посебно во обезбедувањето на психо-социјална помош на децата, но и на целото семејство за надминување на пострауматскиот стрес. Досегашните истражувања и податоците кои авторката ги анализираше покажуваат дека вработените во Центрите за социјална работа се само водители на случајот, и во мал процент пратители на детето во судската постапка, но советодавна функција, и обезбедување на психо-социјална заштита на детето и семејството речиси никој од вработените не спроведува.

5. Анализа на податоци добиени по реализирање на фокус група по однапред изготвен прашалник спроведена со членови на згрижувачки семејства на деца со посебни потреби спроведено во Општина Македонски Брод

Општина Македонски Брод, и селото Долни Манастирец беа избрани за реализација на фокус група со однапред изготвен прашалник со згрижувачки семејства на деца со посебни потреби, поради фактот дека се места со најголем број на згрижени деца со посебни потреби по глава на жител. Бидејќи во селото Долни Манастирец од 1998 година традиционално се згрижуваат по минимум 23 деца со попреченост, има и Дневен центар каде истите минуваат голем дел од времето во текот на денот. Токму во Дневниот центар беше реализирана фокус групата со 20 претставници од згрижувачки семејства кои во својот дом имаат згрижено по едно, две, некогаш и по три деца со посебни потреби по однапред изготвен прашалник (прилог 3)

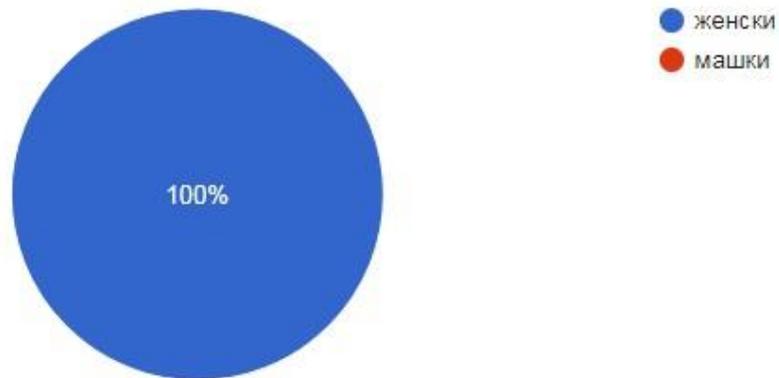
Истражувањата за бројот на сексуално злоставувани деца, но и анализите во минатото покажуваат дека токму децата со посебни потреби се посебно ранливи на сексуална злоупотреба, жртви се на полов напад, но речиси никогаш не го пријавуваат случајот, некогаш од физички пречки да го објаснат, а некогаш од недостиг на семејството и професионалците слух, но и капацитети да ги препознаат знаците кои ги дава едно дете со посебни потреби кое е жртва на полов напад.

Анкетата беше спроведена со 20 учесници, кои сите беа во женски пол, тврдејќи дека токму тие се носители на грижата за детето со посебни потреби во домот и целосната одговорност за нивната добростојба ја имаат тие, кои несебично ја превзеле улогата на мајка и заштитник на детето.

Пол	Број на испитаници	Проценти
Женски	20	100%
Машки	0	0%

Вкупно	20	100%
---------------	-----------	-------------

Табела бр. 60: Пол на испитаникот

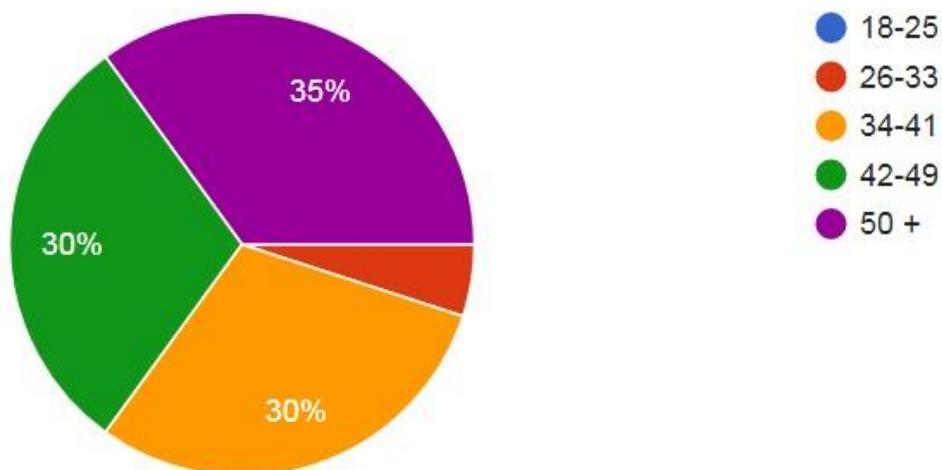

Графикон бр.48 : Пол на испитаникот

Возрасната граница на жените кои згрижуваат деца се движеше од 34 па до повеќе од 50, односно 6(30%) од присутните жени беа на возраст од 34 – 42 година, 6(30%) беа на возраст од 42 – 49 години, 7(35%) беа на возраст над 50 години и само 1 (5%) од жените беа на возраст од 26 – 33 години.

Возраст	Број на испитаници	Процент
18 – 25	0	0%
26 – 33	1	5%
34 – 41	6	30%
42 – 49	6	30%
50+	7	35%
Вкупно		100%

Табела бр.61: Возраст на испитаникот

Графикон бр.49: Возраст на испитаникот

Кога станува збор за образованието на жените кои се згрижувачи на деца со посебни потреби може да се забележи една шареноликост. 35% од присутните жени односно 7 од згрижувачки семејства беа со завршено основно образование, 35%(7) имаа завршено средно образование, а 30% односно 6 имаа завршено високо образование.

Образование	Број на испитаници	Броцент
Основно образование	7	35%
Средно образование	7	35%
Завршено високо образование	6	30%
Завршени последипломски студии(магистратура,докторат)	0	0%

Вкупно	20	100%
---------------	-----------	-------------

Табела бр.62: Образование на испитаникот

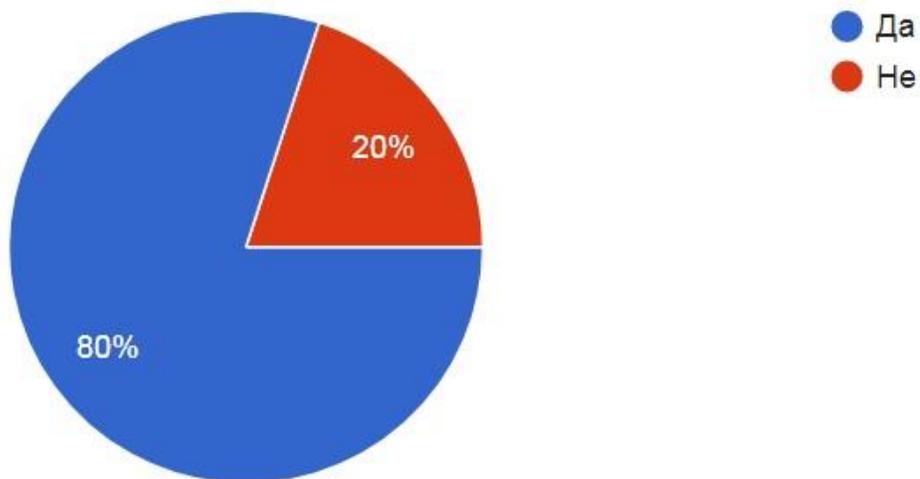

Графикон бр.50: Образование на испитаникот

Анкетниот прашалник кој е наменет за членови на згрижувачките семејства исто така започна со прашањето дали знаат што е полов напад на дете. 16 односно 80% потврдија потврдно дека знаат што е полов напад врз дете, наспроти 4 односно 20% кои одговорија дека не знаат што е полов напад врз дете.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	16	80%
НЕ	4	20%
Вкупно	20	100%

Табела бр.63: Дали знаете што е полов напад врз дете

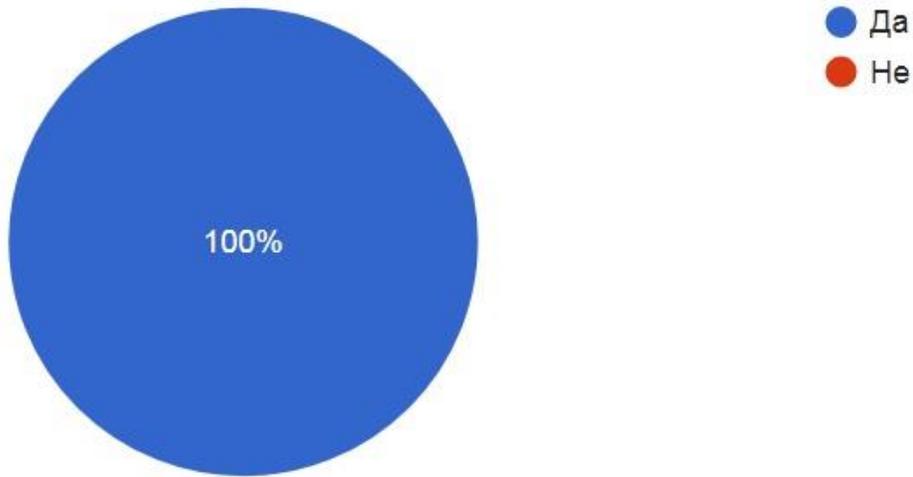

Графикон бр.51: Дали знаете што е полов напад врз дете?

100% од присутните жени, односно 20 испитанички одговорија со ДА на прашњето : дали знаат што е сексуална злоупотреба врз дете, што покажува на нејасноста на поимите полов напад и сексуална злоупотреба, бидејќи одговорите кои ги дадоа се различни.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	20	100%
НЕ	0	0%
Вкупно	20	100%

Табела бр.64:Дали знаете што е сексуална злоупотреба на дете?

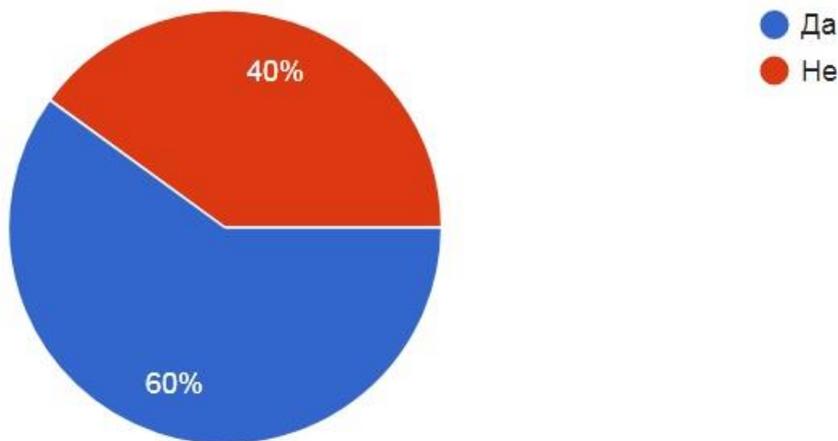

Графикон бр.52: Дали знаете што е сексуална злоупотреба на дете?

Кога станува збор за нивното разбирање на поимот и појавата на педофилијата, 12 испитанички односно 60% одговорија дека се запознаени со овој поим, а 8 односно 40% дека не се. За време на дискусијата голем број од жените беа збунети за значењето на зборот „педофилија“, посебно повозрасните жени, што е јасен позакател дека мешањето на поимите во јавноста, посебно во медиумите многу влијае врз разбирање и разликување на појавите.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	12	60%
НЕ	8	40%
Вкупно	20	100%

Табела бр.65: Дали знаете што е педофилија?

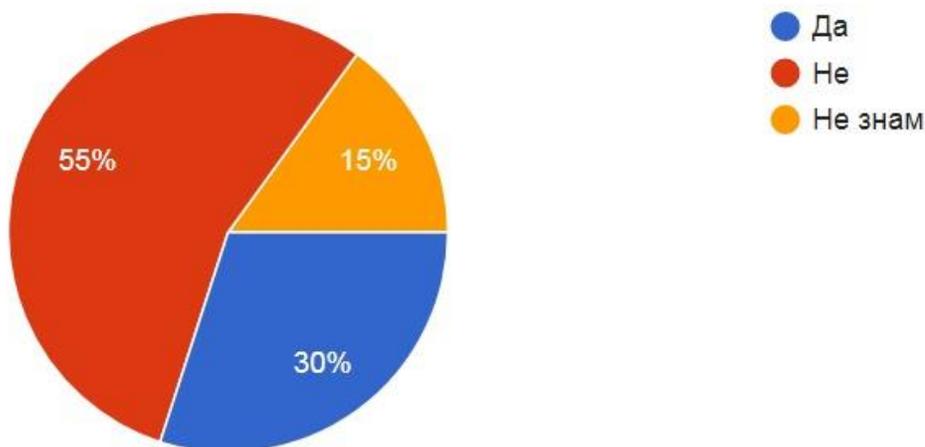

Графикон бр.53: Дали знаете што е педофилија?

На прашањето дали сметаат дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба, 55% од жените односно 11 одговорија негативно, 6 односно 30% одговорија позитивно дека и машките и девојчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба, а 3 испитанички односно 15% ја избраа опцијата „не знам“ и за време на дискусијата истакнаа дека сметаат дека машките деца не се воопшто цел на сексуална злоупотреба, зошто немале воопшто чуено за ниту еден таков случај.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	6	30%
НЕ	11	55%
НЕ ЗНАМ	3	15%
Вкупно	20	100%

Табела бр.66: Дали сметате дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба?

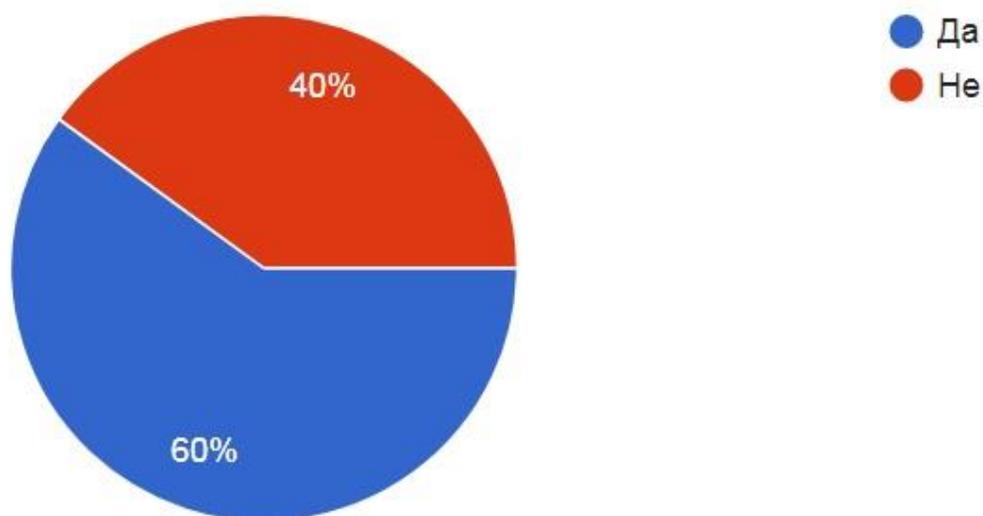

Графикон бр.54: Дали сметате дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба?

На прашањето дали сметаат дека децата со посебни потреби полесно стануваат жртви на полов напад, мислењата беа поделени, иако 12 (60%) од присутните одговорија потврдно, а 8 (40%) одговорија дека децата со посебни потреби неможе да станат жртви на сексуална злоупотреба. Во дискусијата токму испитаничките кои одговорија негативно нагласија дека мислат на децата кои се со тешки физички потешкотии и кои речиси целиот ден го минуваат во постела неможе да се изложени на средби со луѓе кои може да ги злоставуваат. Иако литературата и истражувањата покажуваат дека токму хендикепот ги става децата со посебни потреби во ранливата категорија бидејќи им треба помош и за вршење на основи активности, што ги прави ранливи пред туѓите допири, нивната дискусија ни покажува колку имаме недостаток од информации кои треба да се пласираат во процесот на подигање на јавната свест за ранливоста на децата со посебни потреби пред сексуалната злоупотреба.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	12	60%
НЕ	8	40%
Вкупно	20	100%

Табела бр.67: Дали сметате дека децата со посебни потреби може да станат жртва на сексуална злоупотреба?

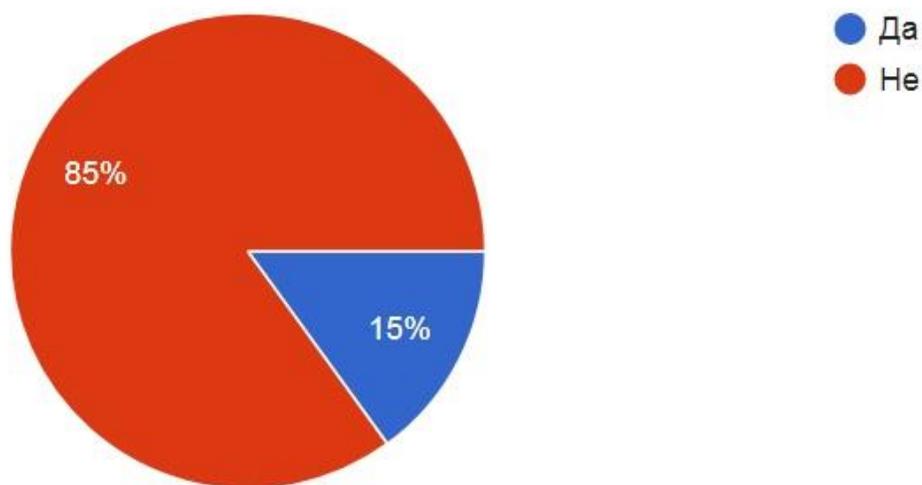

Графикон бр.55: Дали сметате дека децата со посебни потреби може да станат жртва на сексуална злоупотреба?

На прашањето дали некогаш во својот дом згрижиле дете со посебни потреби кое било сексуално злоставувано 17 односно 85% од присутните одговорија негативно. 3 од испитаничките односно 15% одговорија позитивно дека згрижиле дете кое било сексуално злоставувано, иако ниту една од нив немаше информација дали случајот бил евидентиран и дали се водела кривична постапка за истиот.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	3	15%
НЕ	17	85%
Вкупно	20	100%

Табела бр.68: Дали сте биле згрижувач на дете со посебни потреби кое било сексуално злоставувано?

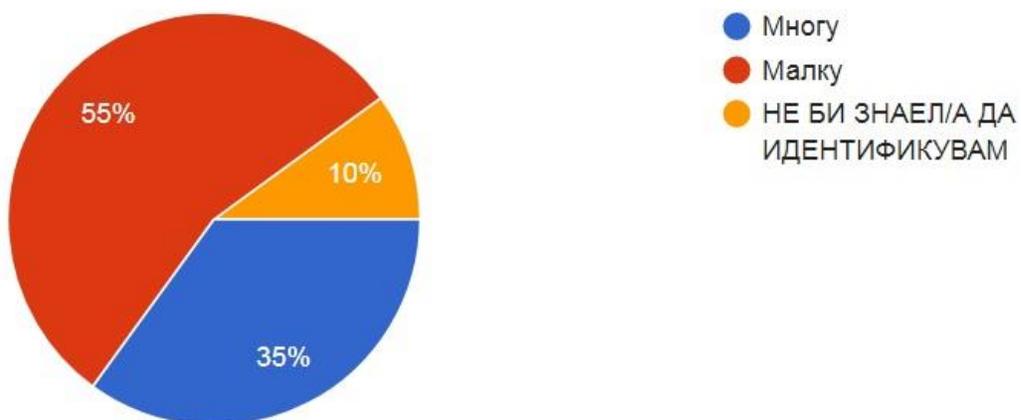

Графикон бр.56: Дали сте биле згрижувач на дете со посебни потреби кое било сексуално злоставувано?

За време на дискусијата беше зачната темата околу препознавање на знаци на некој возрасен дека недолично се однесува спрема дете, а тоа однесување може да упатува на можен полов напад, 11 (55%) од жените одговорија дека МАЛКУ би знаеле да ги препознаат вакво однесување, 7(35%) со МНОГУ лесно би ги препознале знаците на недолично однесување кои би биле повод да реагираат на истото, и 2 (15%) од присутните одговорија дека со НЕ БИ ЗНАЕЛА ДА ИДЕНТИФИКУВАМ.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
МНОГУ	7	35%
МАЛКУ	11	55%
НЕ БИ ЗНАЕЛА ДА ИДЕНТИФИКУВАМ	2	10%
ВКУПНО	20	100%

Табела бр.69: Колку сте убедени дека би можеле да идентификувате недолично однесување на возрасен спрема дете кое може да упатува на можен полов напад?

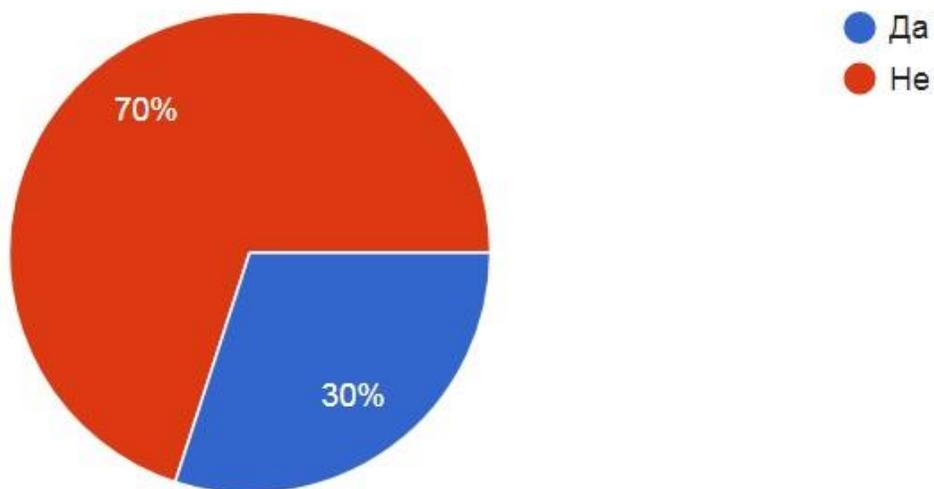

Графикон бр.57: Колку сте убедени дека би можеле да идентификувате недолично однесување на возрасен спрема дете кое може да упатува на можен полов напад?

Следствено на тоа се наметна прашњето колку воопшто ги знаат невербалните знаци кои покажуваат дека едно дете со посебни потреби е жртва на сексуална злоупотреба, дури 14(70%) од присутните жени одговорија дека не се воопшто запознаени со фактот дека децата кога се злоставувани даваат одредени невербални знаци. 6(30%) одговорија потврдно, но на барањето да набројат некој од невербалните знаци кои би го препознале имаа проблем во набројувањето.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	6	30%
НЕ	14	70%
Вкупно	20	100%

Табела бр.70: Дали сте запознаени со невербалните знаци кои ги даваат сексуално злоставуваните деца?

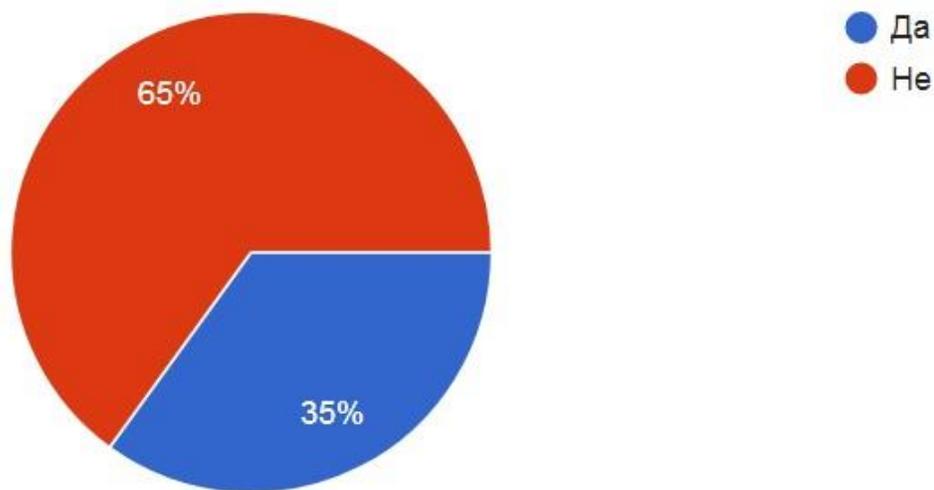

Графикон бр.58: Дали сте запознаени со невербалните знаци кои ги даваат сексуално злоставуваните деца?

Поради воочениот недостаток на информации кој го покажаа испитаничките на претходните прашања, беа запрашани дали биле дел од обуки за запознавање со сексуална злоупотреба на деца. 13(65%) одговорија дека не биле дел од вакви обуки, а 7 (35%) кои одговорија дека биле дел од реализирана обука за препознавање на знаци кои ги даваат деца со посебни потреби кога се жртви на полов напад, истите биле на една обука која во 2013та година се спроведувала како дел од проект за препознавање на сексуална злоупотреба на деца со посебни потреби токму во Дневниот центар во с. Долни Манастирец, Македонски Брод.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	7	35%
НЕ	13	65%
Вкупно	20	100%

Табела бр.71: Дали сте биле дел од обуки за запознавање со сексуалната злоупотреба на деца?

Графикон бр.59: Дали сте биле дел од обуки за запознавање со сексуалната злоупотреба на деца?

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ВО ДНЕВНИОТ ЦЕНТАР ЗА ДЕЦА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ	7	100%
ВО ПРОСТОРИИТЕ НА ЦСР	0	0%
Вкупно	7	100%

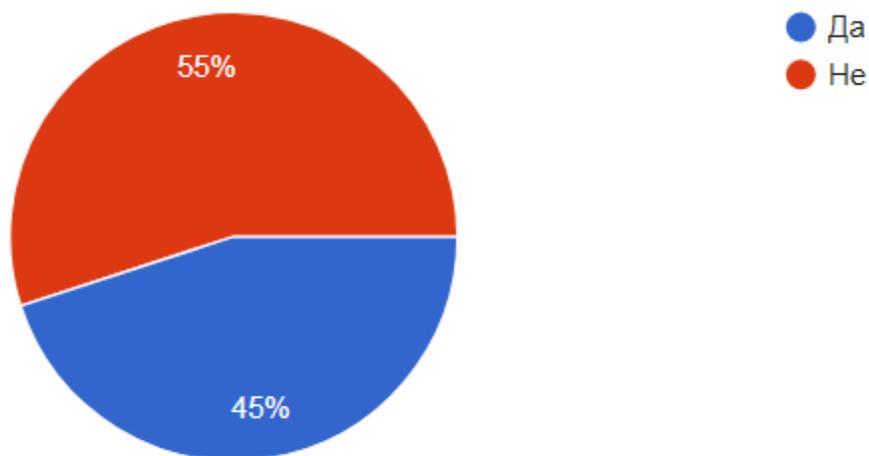
Табела бр.72: Каде Ви беа одржани обуките за препознавање на сексуална злоупотреба?

На прашњето дали би знаеле како да реагираат ако препознаат сексуално злоставувано дете, 11(55%) од жените одговорија дека не знаат како да реагираат, ниту каде да се обратат, наспроти 9(45%) кои одговорија дека знаат каде да се обратат во случај на забележан полов напад врз дете и појаснија дека знаат дека мора да пријават во Центарот за социјална работа, а доколку се работи за дете кое е со посебни потреби и е згрижено во нивниот дом дека треба да се обратат кај нивниот водител на случај, односно

кај оној кој го водел процесот на доделување на детето и кој доаѓа во редовни контроли на нивниот дом.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	9	45%
НЕ	11	55%
Вкупно	20	100%

Табела бр.73: Дали знаете како треба да постапувате ако забележите дека дете со посебни потреби е сексуално злоупотребено?

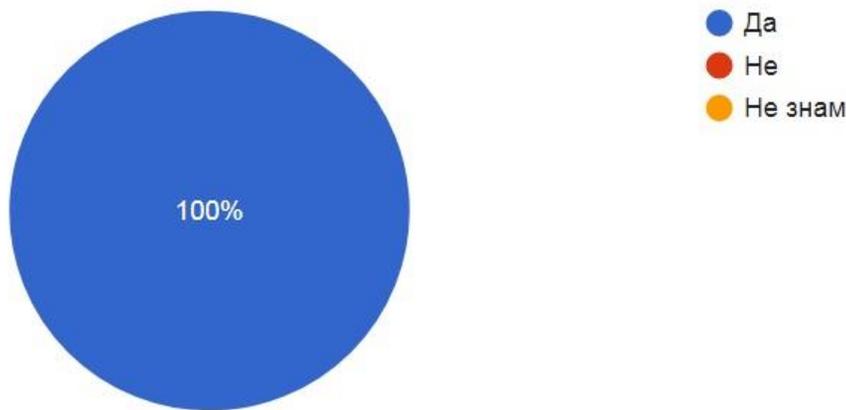

Графикон бр.60: Дали знаете како треба да постапувате ако забележите дека дете со посебни потреби е сексуално злоупотребено?

Поврзано со нивните информации за чекорите за пријавување и постапување во случаите на сексуална злоупотреба на прашањето „Дали сметате дека е потребно полицијата и Меѓуопштинскиот центар за социјална работа како главен носител заедно со невладините организации и воспитно образовните институции да формира информациона настан (работилници, обуки, дебати и сл.) за да се подигне свесноста кај граѓаните за овој проблем и за да се охрабрат сите кои знаат или биле дел од некој ваков настан да го пријават во полицијата?“ сите одговорија испитанички одговорија позитивно, 20(100%) , дека им се потребни повеќе информации.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	20	100%
НЕ	/	/
НЕ ЗНАМ	/	/
Вкупно	20	100%

Табела бр.74: Дали сметате дека е потребно полицијата и Меѓуопштинскиот центар за социјална работа како главен носител заедно со невладините организации и воспитно образовните институции да формира информации настани (работилници, обуки, дебати и сл.) за да се подигне свесноста кај граѓаните за овој проблем и за да се охрабрат сите кои знаат или биле дел од некој ваков настан да го пријават во полицијата?

Графикон бр.61: Дали сметате дека е потребно полицијата и Меѓуопштинскиот центар за социјална работа како главен носител заедно со невладините организации и воспитно образовните институции да формира информации настани (работилници, обуки, дебати и сл.) за да се подигне свесноста кај граѓаните за овој проблем и за да се охрабрат сите кои знаат или биле дел од некој ваков настан да го пријават во полицијата?

Анализирањето на податоците добиени од спроведената фокус група со членови на згрижувачки семејства ја потврдува уште **еднаш седмата подхипотезата: недостаток**

на превентивни активности организирани од Центрите за социјална работа, Полицијата и невладините организации за подигање на јавната свест за сексуалната злоупотреба на деца со посебни потреби, бидејќи голем дел од згрижувачките семејства никогаш немале никаков допир со информации за сексуална злоупотреба, голем дел од нив беа уверени дека тоа неможе да се случи во мало село како нивното, а никогаш и не размислувале дека при распределбата на деца, токму во нивниот дом може да дојде дете со посебни потреби кое било жртва на сексуална злоупотреба и кое не добило соодветен третман за надминување на траумите од истата.

Добиените податоци ја потврдуваат и втората подхипотеза: **згрижувачки семејства/старатели на деца со посебни потреби имаат потреба од обуки за препознавање на знаци на сексуално злоставувано дете со посебни потреби** бидејќи мал број од згрижувачките семејства воопшто се свесни за ранливоста на децата со посебни потреби пред половиот напад, како истите може да бидат жртви и како може да ги препознаат.

3. Анализа на состојбата на кривично дело полов напад врз дете во Република Словенија

1. Анализа на податоци добиени од Министерство за внатрешни работи на Република Словенија, Институт за социјална дејност, Центри за социјални дејности и Невладини организации и граѓански здруженија

Република Словенија е земја која е дел од Европската Унија и со тоа земја која активно ги имплементира во своите стандарди, европските практики и регулативи. Таа е земја која го има реформирано социјалниот систем и од која нашата земја зема голем број на закони во социјалната сфера и токму поради тоа е избрана како соодветна за компаративно истражување во делот на постапување со децата кои биле жртви на полов напад.

Од јавно достапните податоци кои ги има на официјалниот сајт на Министерството за внатрешни работи за кривичното дело: полов напад на дете, во Република Словенија може да се анализира период од 1978 година кога прв пат е пријавен полов напад врз дете па до 2019 година. Од достапните податоци за евидентирани случаи на полов напад врз дете е изготвена една табела. На табелата е претставен бројот на откриени кривични дела за полов напад врз лице на возраст под 15 години од 1978 година наваму, односно во период од 36 години. Откривањето на половите напади врз деца покажува зголемен тренд од 1993 година, кога во Република Словенија започнало придвижувањето на научната сфера во оваа област, и започнало соочувањето со нови знаења и ставови и подигање на свеста за сексуална злоупотреба на деца. Но, во овој период, кривичниот закон исто така се променил, односно во 1999 година, кривичното дело сексуален напад врз лице под 14 -

годишна возраст било заменето со кривичното дело сексуален напад врз лице под 15 - годишна возраст. По оваа промена бројот на откриени и пријавени злоупотреби покажало тренд на статистичко зголемување (главно поврзано со годината на разликата, која вклучувала поголем број жртви), но исто така почнал да варира и да постигнува подеми и падови, што може да последица на негативна социјална клима, како и човечки ресурси и вештини на различни институции и невладини организации да работат во ова поле. Потоа бројот на пријавени случаи покажуваат нагорен тренд, кој некако се стабилизирал во последните 10 години во просек од 200 пријавени злоупотреби на годишно ниво. Во последните две години, обелоденувањето на овие акти се намалил за -10% во 2011 година во споредба со 2010 година, и за дури -26% во 2012 година во споредба со 2011 година. Во првата половина на 2013 година се откриени 99 злосторства. Во 2018 година 96 случаи на полов напад врз дете, и драстично зголемување на 145 пријавени случаи во 2019 година.

	Г о д и н а	Полов напад на дете до 14 год	
		(до 14 год)	
1	19 78	93	
2	19 79	79	
3	19 80	59	
4	19 81	82	
5	19 82	100	

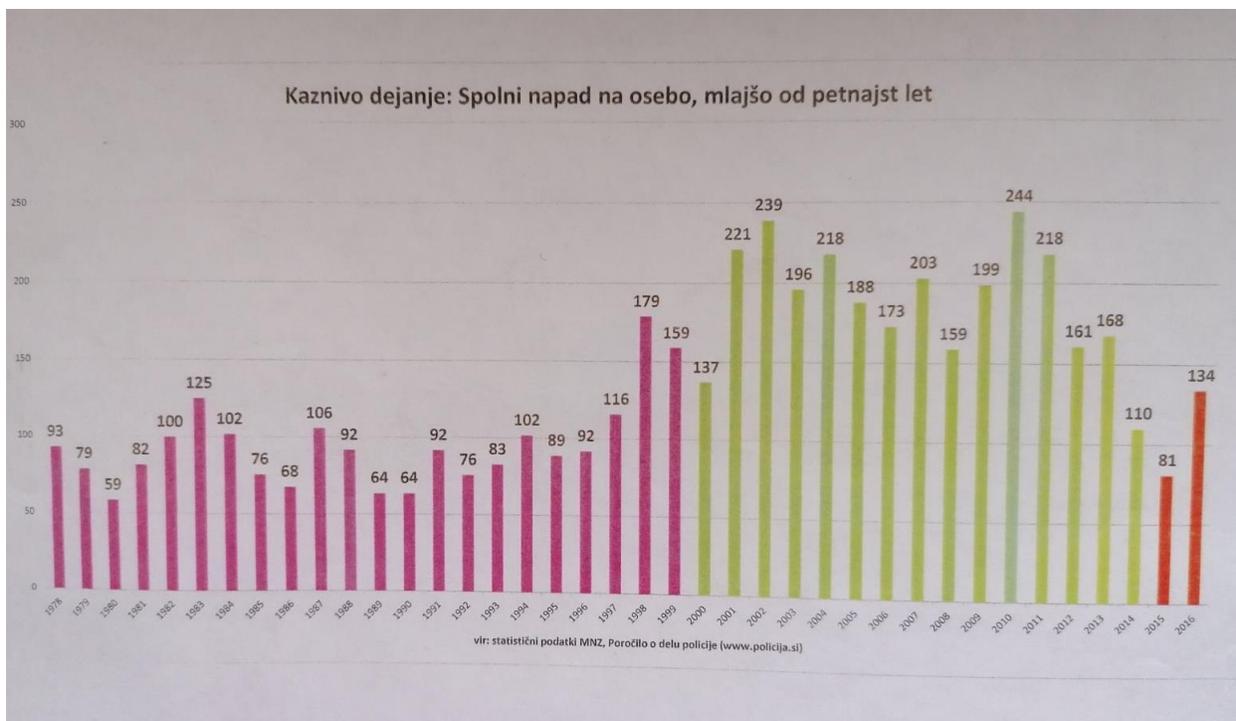
6	19 83	125					
7	19 84	102					
8	19 85	76					
9	19 86	68					
10	19 87	106			г о д	Полов напад на лица помлади од 15 год	
11	19 88	92					
12	19 89	64		23	20 00	137	
13	19 90	64		24	20 01	221	
14	19 91	92		25	20 02	239	
15	19 92	76		26	20 03	196	
16	19 93	83		27	20 04	218	
17	19 94	102		28	20 05	188	
18	19 95	89		29	20 06	173	
19	19 96	92		30	20 07	203	
20	19 97	116		31	20 08	159	
21	19 98	179		32	20 09	199	

22	19 99	159		33	20 10	244	
----	----------	-----	--	----	----------	-----	--

Табела бр.75 Статистички приказ за делото полов напад на дете помладо од 15 години во Република Словенија

Вид на кривично дело	2015	2016	2017	2018	2019
Полов напад на дете под 15 години	84	131	114	96	145
Подведување (регрутирање) на дете под 15 години за сексуални активности	5	9	3	3	75

Табела бр.76 Статистички податоци од годишен извештај за работа на полицијата во случаите на жртви на полов напад во Република Словенија. Од оваа табела од јавно достапни информации на официјалниот сајт на Полицијата во Република Словенија може да забележиме раст на бројот на пријавени случаи на полов напад на дете од 2015та до 2019та .

Графикон бр. 62: Случаи на пријавен полов напад врз деца до 2016 година.¹⁰⁴

105

¹⁰⁴ statistični podatki MNZ – Poročilo o delu policije (www.policija.si)

¹⁰⁵ statistični podatki MNZ – Poročilo o delu policije (www.policija.si)

Графикон бр.63: Случаи на пријавн полов напад врз дете

2. Анализа на резултатите добиени од спроведена анкета по однапред изготвен писмен прашалник со полициски службеници – криминалисти кои работат со случаи на сексуална злоупотреба на деца при Министерството за внатрешни работи во Република Словенија

Пред реализирање на анкетата со полициски службеници од Република Словенија беше контактирано Министерството за внатрешни работи на Република Словенија и истото предложи анкетата да се спроведи само со 15 неуниформираните полициски службеници кои се криминалисти, односно кои работат со кривичното дело – полов напад врз дете и кои се најмногу упатени во целосната постапка за постапување со децата – жртви на полов напад, кои се специјално обучени за вакви истраги и секогаш се повикувани да постапуваат штом има пријава за злоупотреба на дете. Пред да биде спроведено истражувањето прашалникот со однапред подготвени прашања беше доставен до Министерството за внатрешни работи на Република Словенија, Академијата за полиција, каде беше соодветно променет според нивните сугестии, да биде идентичен на оној кој ќе се спроведува со полициските службеници во Република Северна Македонија за да се задржи компаративноста на истражувањето, но и да се заштити анонимноста на учесниците во истата. (прилог 4).

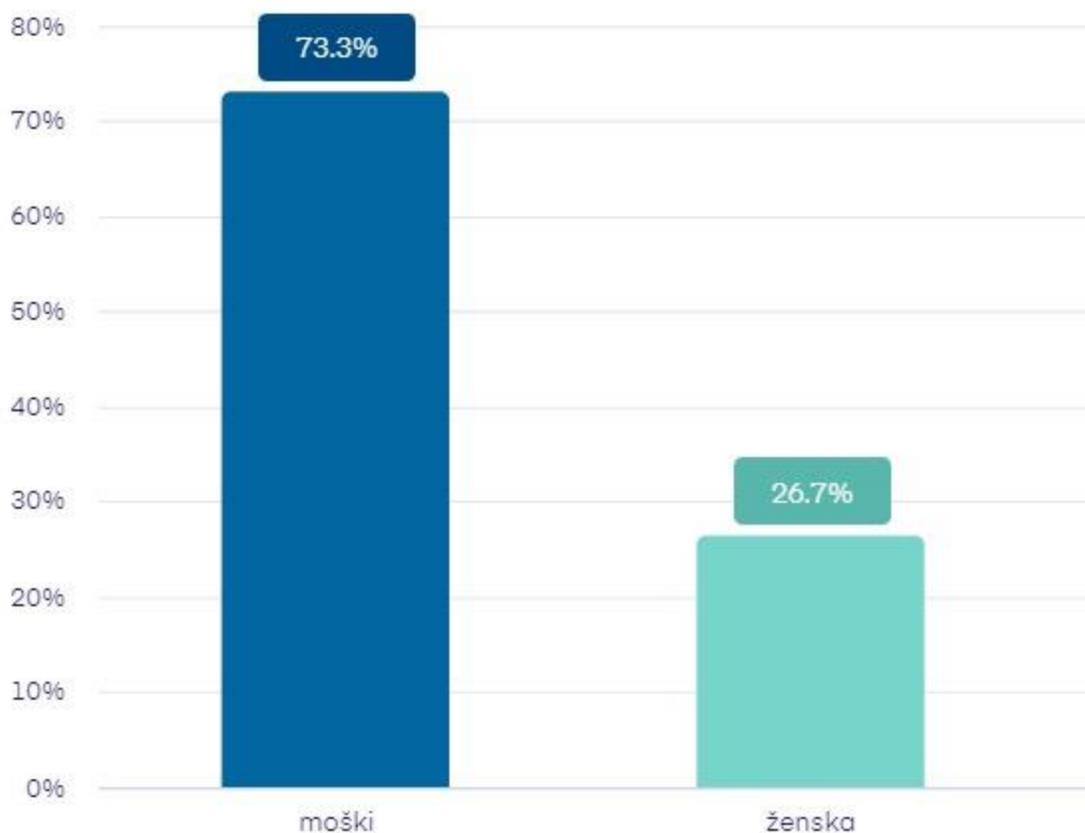
За да биде истражувањето со голема релевантост беа избрани 8 различни градови: Љубљана, Марибор, Целје, Мурска Собота, Крањ, Копер, Велење и Птуј, што овозможи евиденција на различните искуства. Прашалникот со кој беше спроведено анкетното истражување е идентичен со оној кој се користеше во анкетното истражување со полициските службеници во Република Северна Македонија, за да се исполни основниот услов за компаративна анализа на добиените податоци.

Добиените податоци од анализата покажаа дека испитаниците кои зеле активно учество во реализирањето 11(73,3%) биле од машки пол, наспроти 4(26,7) кои биле од женски пол.

Пол	Број на испитаници	Проценти
Женски	4	26,7%
Машки	11	73,3%
Вкупно	15	100%

Табела бр. 77: Пол на испитаникот

1. Spol:

Графикон бр.64: Пол на испитаникот

Од испитаниците кои зеле активно учество во реализирањето на анкетата најголем процент 53% односно 8 биле на возраст од 43 – 49 години, 26,7% односно 4 полициски службеници биле на возраст од 34 – 41 година, 2(13%) на возраст над 50 години и само 1(6,7%) бил на возраст од 26 – 33 години.

Возраст	Број на испитаници	Прицент
18 – 25	0	0 %
26 – 33	1	6,7%

34 – 41	4	26,7%
42 – 49	8	53,3%
50+	2	13,3%
Вкупно	15	100%

Табела бр.78: Возраст на испитаникот

3. Starost:

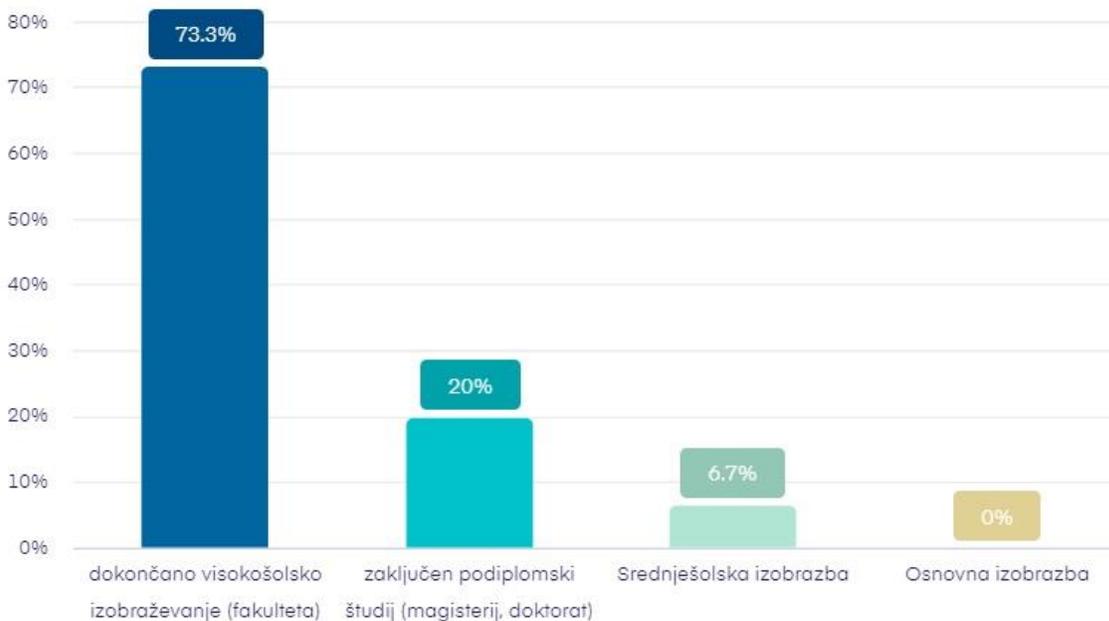
Графикон бр.65: Возраст на испитаникот

Добиените податоци покажаа дека најголем број од анкетираниите полициски службеници од Република Словенија имаат завршено високо образование, Од испитаните полициски службеници 73% имаа високо образование, 11 од нив, 20% односно 3 полициски службеници имаат завршени последипломски студии и само 1 испитаник(7%) е со завршено средно образование.

Образование	Број на испитаници	Броцент
Основно образование	0	0%
Средно образование	1	6,7%
Завршено високо образование	11	73,3%
Завршено последипломски студии(магистратура,докторат)	3	20%
Вкупно	15	100%

Табела бр.79: Образование на испитаникот

4. Izobrazba:

Графикон бр.66: Образование на испитаникот

По претходна препорака на службата за регулирање на Полицијата при Министерството за внатрешни работи на Република Словенија да се анкетираат само неуниформирани полициски службеници, кои имаат минато специјализирани обуки за работа со деца кои се жртви на полов напад, анализата на добиените податоци од анкетните прашалници покажа дека од 15 испитаници, 14 односно 93% се неуниформирани полициски службеници- инспектори, а само еден е униформиран полициски службеник, кој е специјализиран за работа со деца жртви при првиот момент на пријавување на случајот.

Одговор:	Број	Процент
Униформиран полициски службеник	1	7%
Неуниформиран полициски службеник	14	93%
Вкупно	15	100%

Табела бр. 80:Работна функција која ја изведува испитаникот

5. Službena Pozicija:

Графикон бр. 67:Работна функција која ја извежува испитаникот

За добивање на поголема слика за работата и стандардите кои се имплементираат во полициските постапувања во случаите на кривично дело: полов напад врз дете, во Република Словенија анкетата беше реализирана со полициски службеници кои работат во осум различни градови:Љубљана, Марибор, Целје, Морска Собота, Крањ, Копер, Велење и Птуј.

Единица во која е вработен:	Број на испитаници	Процент
Љубљана	3	20%
Марибор	2	13%
Целје	3	20%
Мурска Собота	1	7%
Крањ	2	13%
Копер	2	13%

Велење	1	7%
Птуј	1	7%
Вкупно	15	100%

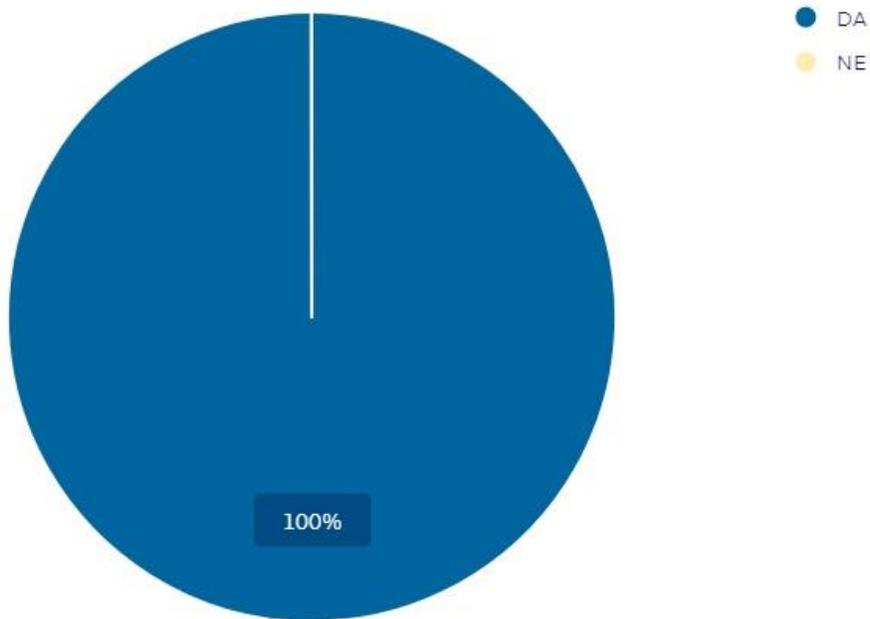
Табела бр.81: Единица во која е вработен испитаникот

Бидејќи кривичното дело полов напад врз дете, е основата на докторскиот труд, а со тоа и на компарацијата на активностите и постапувањата со децата во двете земји, и полициските службеници во Република Словенија беа запрашани дали знаат што е полов напад врз дете. На ова прашање сите 15 испитаници(100%) одговорија потврдно.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	15	100%
НЕ	0	0%
Вкупно	15	100%

Табела бр.82: Дали знаете што е полов напад врз дете

7. Ali veste, kaj je spolni napad na otroka?

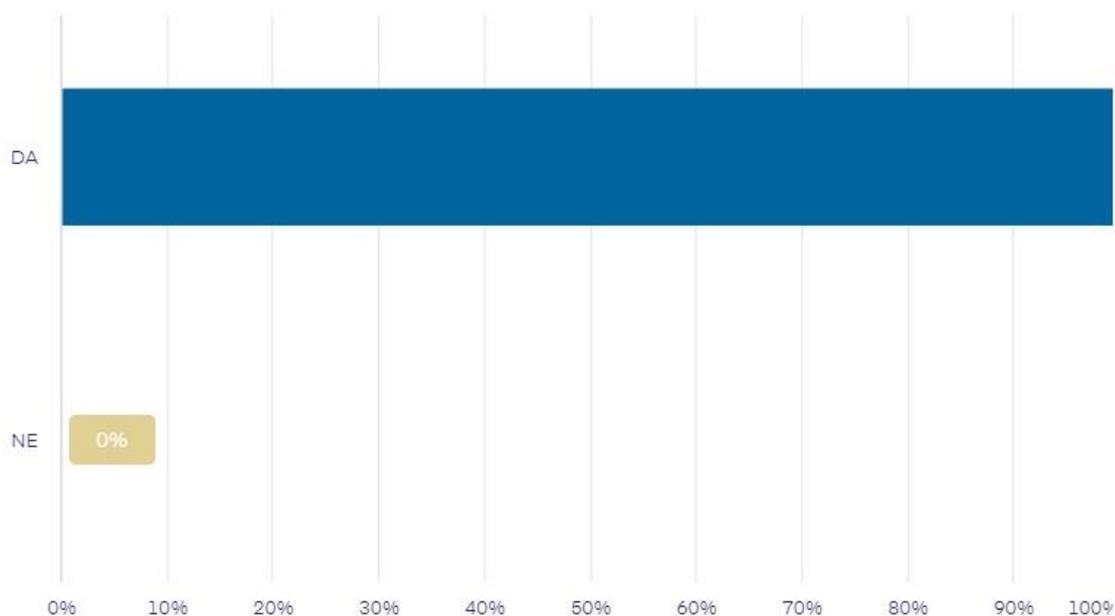
Графикон бр.68: Дали знаете што е полов напад врз дете?

Полициските службеници беа запрашани дали знаат што е сексуална злоупотреба на дете, како и нивните колеги во полициските станици во Република Северна Македонија. И на ова прашање сите испитаници одговорија потврдно, односно 100% знаеа што е сексуална злоупотреба на дете.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	15	100%
НЕ	0	0%
Вкупно	15	100%

. Табела бр.83: Дали знаете што е сексуална злоупотреба врз дете?

8. Ali veste, kaj je spolna zloraba otrok?

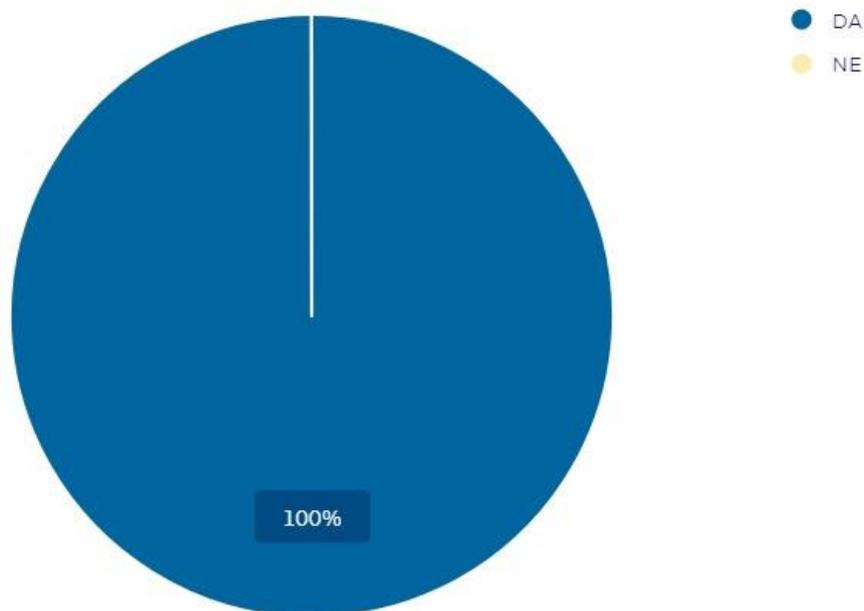
Графикон бр.69: Дали знаете што е сексуална злоупотреба врз дете

Ист процент на одговори, односно 15 (100%) потврдни одговори беа добиени на прашањето, дали полициските службеници знаат што е педофилија.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	15	100%
НЕ	0	0%
Вкупно	15	100%

Табела бр.84: Дали знаете што е педофилија

9. Ali veste, kaj je pedofilija?

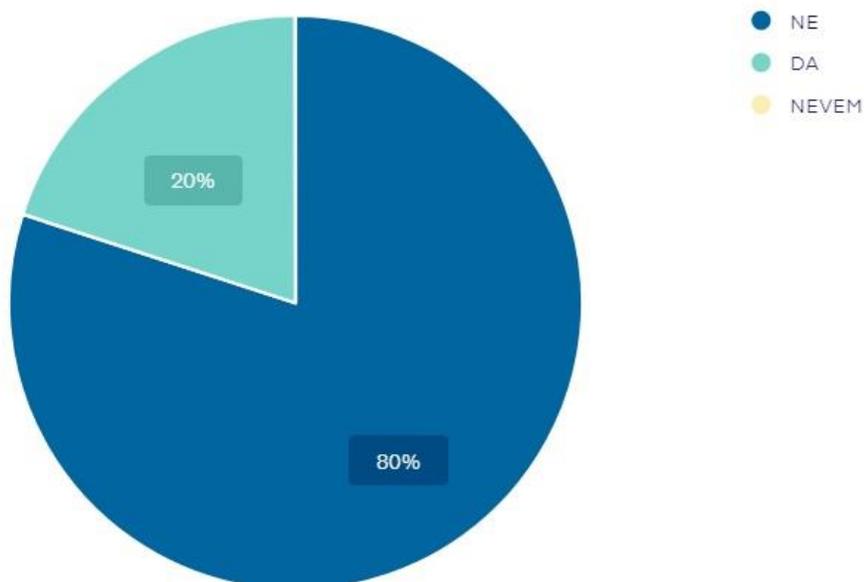
Графикон бр.70: Дали знаете што е педофилија

Анализата на податоците кои се јавно достапни во Република Словенија за кривичното дело полов напад врз дете, но и разговорите со преставниците на невладините организации кои се специјализирани за работа со децата жртви на полов напад, повторно ја наметнаа темата дека и таму во јавноста се мешаат поимите полов напад, сексуална злоупотреба и педофилија, што прави конфузија кај граѓаните, но некогаш и кај професионалците. Анализата на добиените податоци од спроведената анкета со полициските службеници во Република Словенија покажа дека на прашањето: дали сметате дека полов напад врз дете, сексуална злоупотреба и педофилија се исто нешто, 80% од испитаните полициски службеници односно 12 одговорија негативно, дека не сметаат дека тоа е иста работа, наспроти 3 (20%) полициски службеници кои одговорија потврдно дека тоа е иста работа.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	3	20%
НЕ	12	80%
Вкупно	15	100%

Табела бр.85: Дали сметате дека полов напад врз дете, сексуална злоупотреба и педофилија се едно исто?

10. Ali menite, da je spolni napad na otroka, spolna zloraba in pedofilija isto?

Графикон бр.71: Дали сметате дека полов напад врз дете, сексуална злоупотреба и педофилија се едно исто?

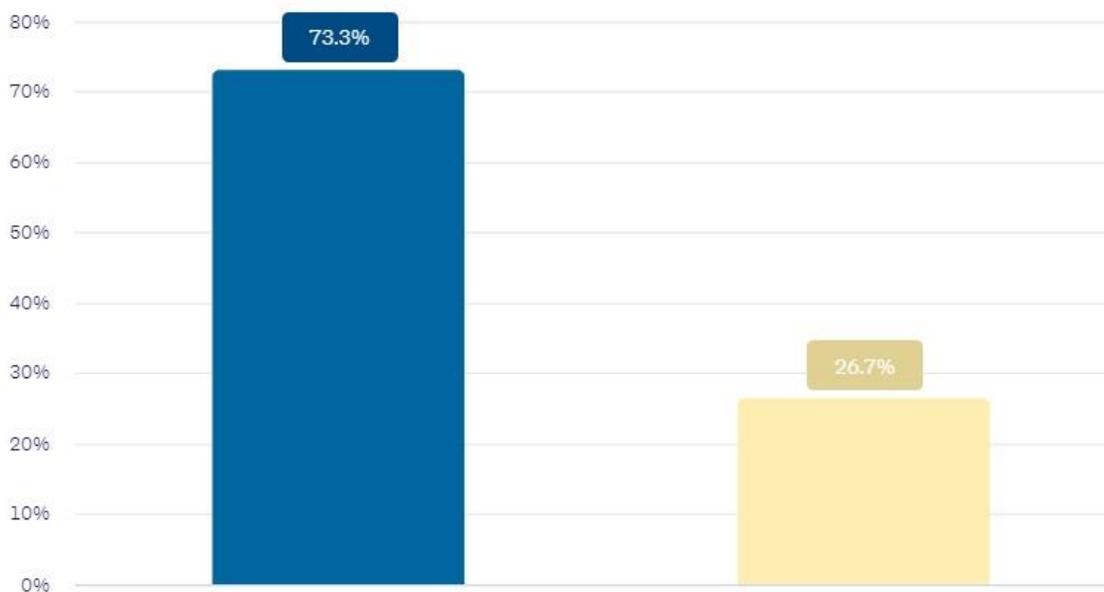
Полициските службеници во Република Словенија беа запрашани дали сметаат дека кривичниот закон во земјата подеднакво ги третира „педофилијата“ и „сексуалната злоупотреба“. На ова прашање 11 испитаници (73,3%) одговорија негативно, односно дека сметаат дека овие две појави не се третирани исто во кривичниот закон, наспроти 4 (26,7%) испитаници кои одговорија потврдно.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	4	26,7%
НЕ	11	73,3%

Вкупно	15	100%
---------------	-----------	-------------

Табела бр.86: Дали сметате дека кривичниот закон во Република Словенија исто ги третира „педофилијата“ и „сексуалната злоупотреба“?

11. Ali tretirate pomen besed "pedofilija" in "spolna zloraba otroka" kot isto dejanje?

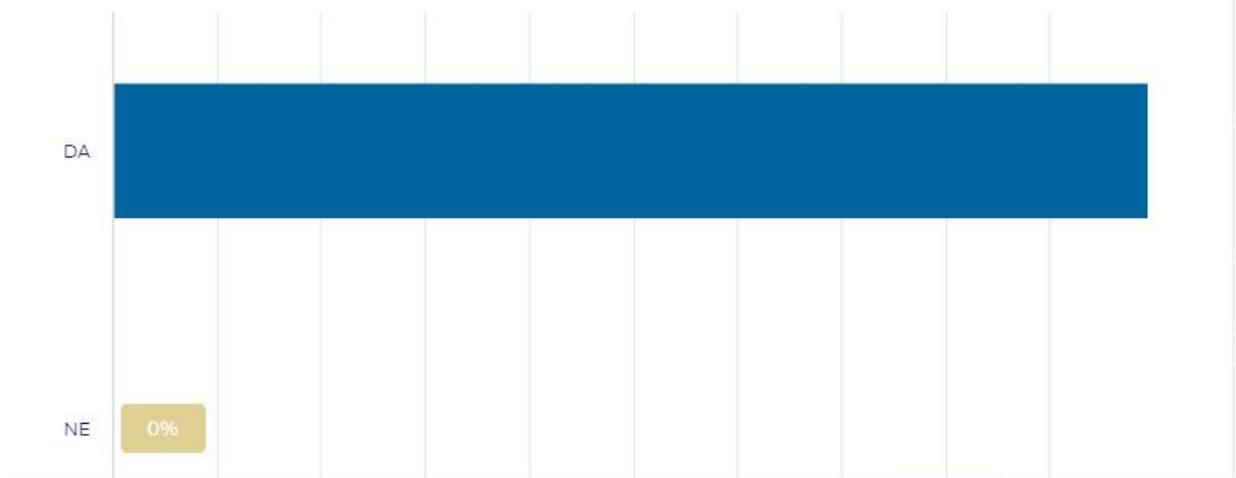
Графикон бр. 72: Дали сметате дека кривичниот закон во Република Словенија исто ги третира „педофилијата“ и „сексуалната злоупотреба“?

На прашањето: дали сте запознаени со казните кои следуваат за полов напад врз дете помладо од 15 години според казниот законик во Република Словенија, сите полициски службеници кои беа дел од анкетата одговорија потврдно, дека се запознаени со запретените казни за ова сторено дело.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	15	100%
НЕ	0	0%
Вкупно	15	100%

Табела бр.87: Дали сте запознаени со казните за сторено кривично дело: полов напад врз дете?

12. Ali poznate kazni za kaznivo dejanje spolnega nasilja na otroka (Kaznivo dejanje spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let – glej Kazenski zakonik)?

Графикон бр.73: Дали сте запознаени со казните за сторено кривично дело : полов напад врз дете?

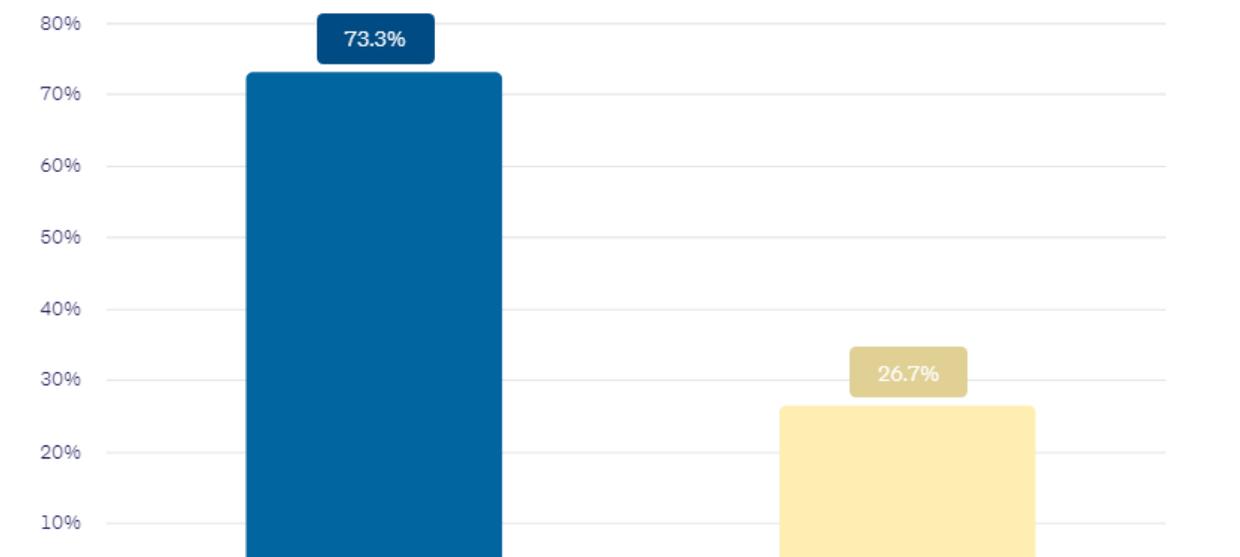
Јавноста и медиумите играат клучна улога во подигањето на јавната свест и говорењето за кривичното дело: полов напад врз дете. Често нивната поголема активност на оваа тема довела до охрабрување на пријавување на многу случаи затоа што жртвите дознале дека не се сами и со активностите на медиумите биле информирани за сите достапни услуги и помош кој им ги овозможиваат институциите, но и граѓанските организации. Затоа полициските службеници беа запрашани дали сметаат дека сега во јавноста многу малку се зборува за педофилијата и извршените кривични дела: полов напад врз дете иако тие во последните години завезаат се поголем замав. На ова прашање 11 полициски службеници односно 73,3% одговорија потврдно, а 4(26,7%) одговорија негативно.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	11	73,3%

НЕ	4	26,7%
Вкупно	15	100%

Табела бр. 88: Дали сметате дека во јавноста многу малку се зборува за тоа дека педофилијата и извршените кривични дела полов напад врз дете во последните 10 години земаат се поголем замав?

13. Ali menite, da se v javnosti zelo malo govori o tem, da v zadnjih desetih letih naraščajo pedofilija in kazniva dejanja spolnega nasilja nad otrokom?

Графикон бр.74: Дали сметате дека во јавноста многу малку се зборува за тоа дека педофилијата и извршените кривични дела полов напад врз дете во последните 10 години земаат се поголем замав?

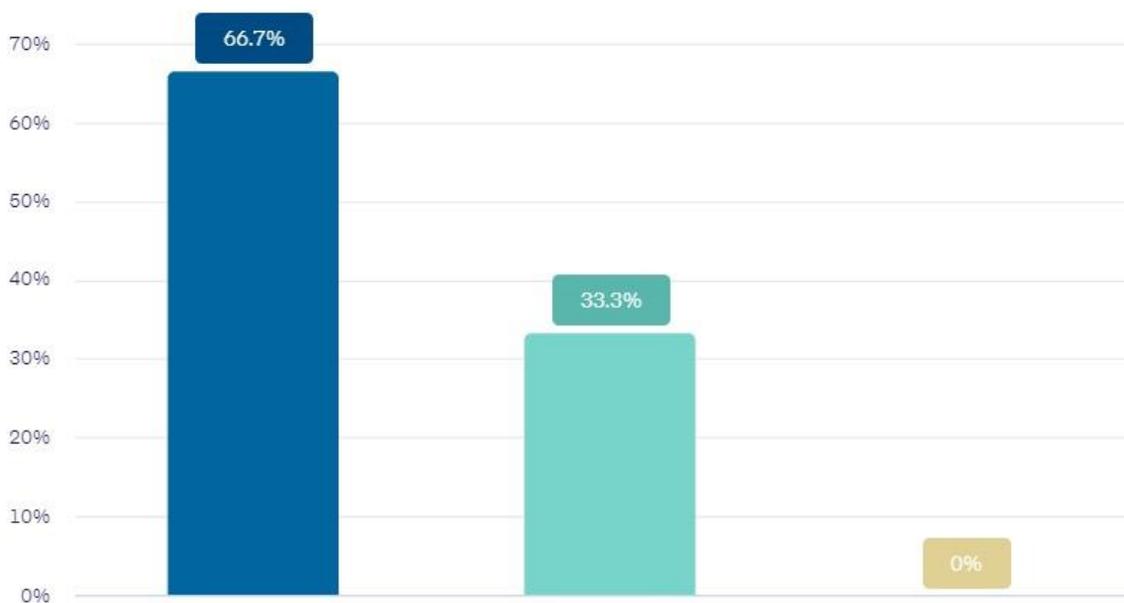
Полициските службеници од Република Словенија беа запрашани дали сметаат дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба, на што 10 од нив (66,7%) одговорија позитивно дека сметаат дека сите деца се подеднакво ранливи, наспроти 5 (33,3%) кои одговорија негативно.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
----------	--------------------	---------

ДА	10	66,7%
НЕ	5	33,3%
НЕ ЗНАМ	0	0%
Вкупно	15	100%

Табела бр.89: Дали сметате дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба?

14. Ali menite, da so dekleta in fantje enako izpostavljeni spolni zlorabi?

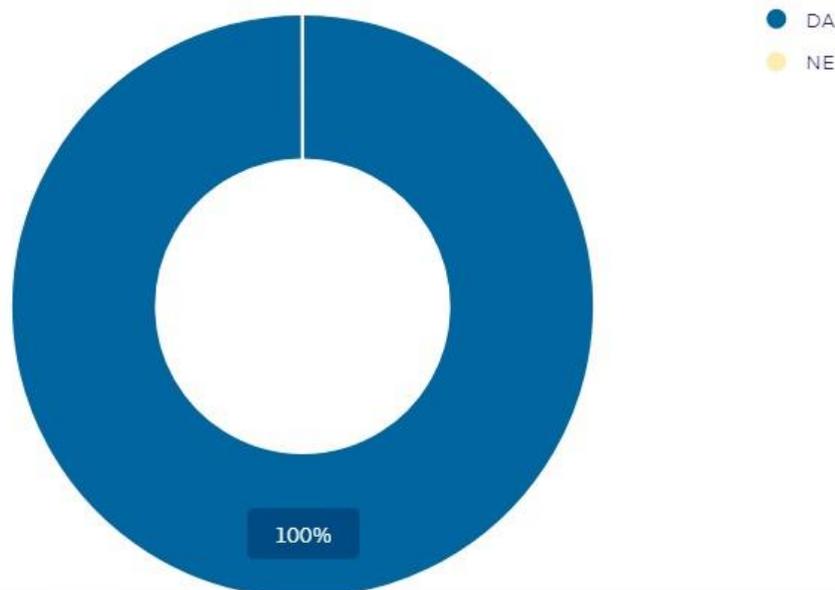
Графикон бр:75: Дали сметате дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба?

На прашањето дали во нивната досегашна работа се имаат сретнато со случаи на полов напад врз дете, сите 15 испитаници(100%) одговорија потврдно.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	15	100%
НЕ	0	0%
Вкупно	15	100%

Табела бр.90: Дали во вашето досегашно работно искуство во полиција се имате сретнато со случаи на полов напад врз дете?

15. Ali ste se po dosedanjih izkušnjah na policiji srečevali s primeri spolnega nasilja na otroka?

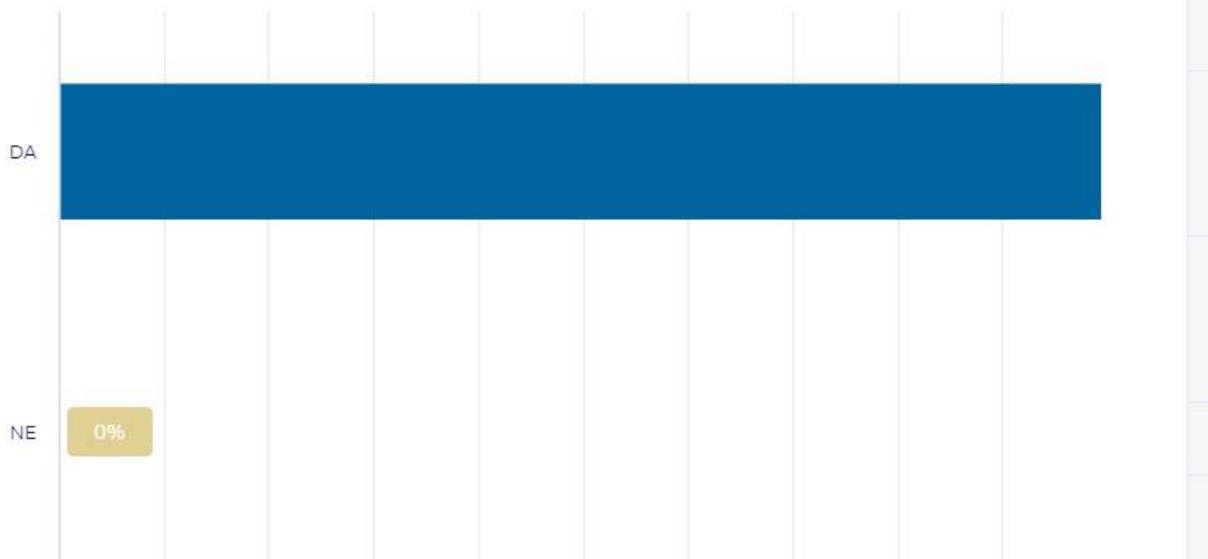
Графикон бр.76: Дали во вашето досегашно работно искуство во полиција се имате сретнато со случаи на полов напад врз дете?

Анализата на добиените податоци покажа дека сите испитани полициски службеници 15(100%) сметаат дека децата со посебни потреби може да бидат жртва на полов напад.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	15	100%
НЕ	0	0%
Вкупно	15	100%

Табела бр.91: Дали сметате дека децата со посебни потреби се жртви на полов напад?

16. Ali menite, da so otroci s posebnimi potrebami žrtve spolnega nasilja?

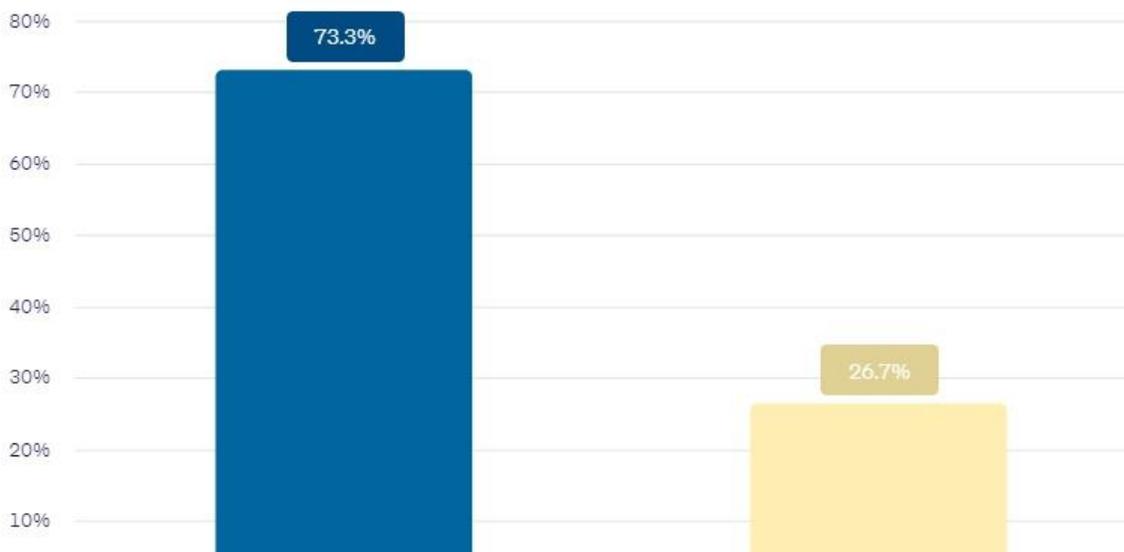
Графикон бр.77: Дали сметате дека децата со посебни потреби се жртви на полов напад?

На прашањето дали биле активен учесник во истрага каде жртвата на полов напад била дете со посебни потреби, 11(73,3%) од испитаните полициски службеници одговорија потврдно, дека биле дел, и водечки инспектор во вакви истраги. Наспроти 4 (26,7%) кои одговорија дека немале прилика да бидат дел од ваква истрага.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	11	73,3%
НЕ	4	26,7%
Вкупно	15	100%

Табела бр.92: Дали сте биле активен учесник во истрага каде жртвата на половиот напад било дете со посебни потреби?

17. Ali ste bili aktivni udeleženeц preiskave, v kateri je bil žrtev spolnega nasilja otrok s posebnimi potrebami?

Графикон бр.78: Дали сте биле активен учесник во истрага каде жртвата на половиот напад било дете со посебни потреби?

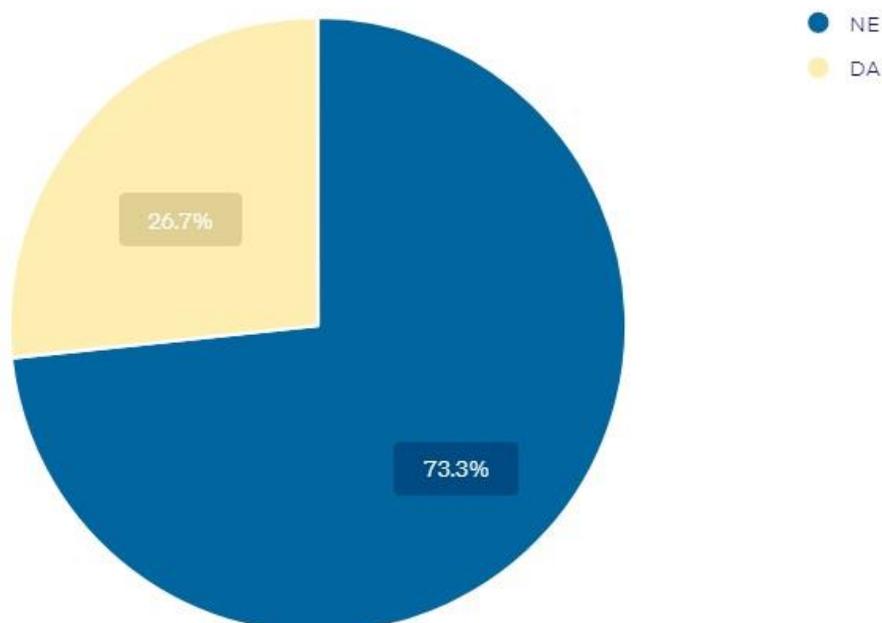
Анализата на добиените податоци покажа дека на прашањето: дали за време на истрага каде жртвата на полов напад е дете со посебни потреби, било спроведено

форензичко интервју, 11(73,3%) од испитаните полициски службеници одговорија дека не било спроведено вакво интервју, наспроти 4(26,7%) кои одговорија дека било спроведено вакво интервју, и појаснија дека се запознаени со техниките на форензичко интервју, иако имале секогаш асистенција од стручно лице од Центрите за социјална работа..

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	4	26,7%
НЕ	11	73,3%
Вкупно	15	100%

Табела бр.93: Дали за време на истрагата било направено форензичко интервју со дете со посебни потреби за половиот напад кој го преживеало?

18. Ali je bil med preiskavo opravljjen forenzični razgovor z otrokom s posebnimi potrebami?

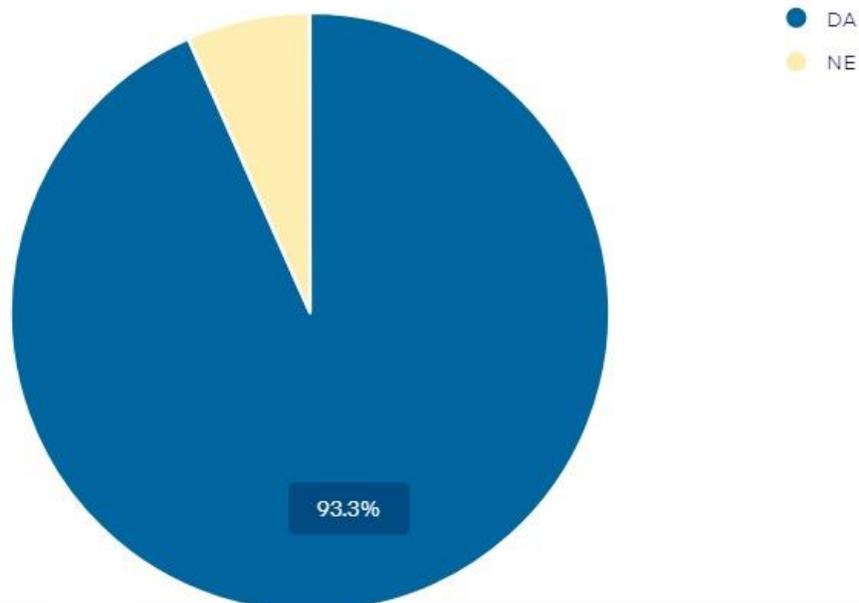
Графикон бр.79: Дали за време на истрагата било направено форензичко интервју со дете со посебни потреби за половиот напад кој го преживеало?

Иницијалното интервју во истрагите каде имало полов напад врз дете, според добиените податоци од спроведената анкета 14(93,3%) од испитаните полициски службеници одговориле дека го водат токму тие како специјализирани за работа со деца жртви, наспроти 1 (6,7%) кој одговорил негативно, одосно тоа е полицискиот униформиран службеник кој појасни дека не смее да води иницијално интервју кога има пријавен случај на полов напад врз дете.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	14	93,3%
НЕ	1	6,7%
Вкупно	15	100%

Табела бр.94:Дали вработените во полиција го водат иницијалното интервју со деца – жртви на полов напад?

19. Ali policisti opravijo začetne razgovore z oškodovanko/oškodovancem?

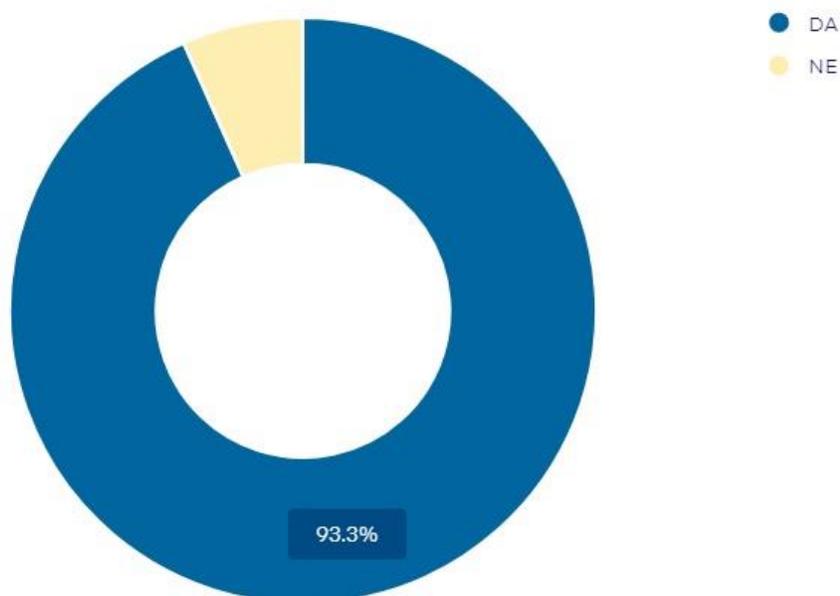
Графикон бр.80:Дали вработените во поливија го водат иницијалното интервју со деца – жртви на полов напад?

14(93,3%)од испитаните полициски службеници сметаат дека има потреба од специјализирани обуки како полициските да изведуваат форензичко интервју со децата жртви на полов напад, за истото интервју да биде искористливо во понатамошната постапка, но и за да го заштитат детето од повеќекратно интервјуирање и понатамошна институционална виктимизација. Според нив на овој начин ќе се спречи променувањето на изјавите кај децата кои пријавуваат злоупотреба, зошто често се соочувале со тоа.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	14	93,3%
НЕ	1	6,7%
Вкупно	15	100%

Табела бр.95: Дали сметате дека на вработените во полиција им се потребни специјализирани обуки за спроведување на форензичко интервју во истрагите за полов напад врз дете?

20. Ali menite, da zaposleni potrebujejo usposabljanje za izvedbo forenzičnega razgovora s spolno zlorabljenim otrokom?

Графикон бр.81: Дали сметате дека на вработените во полиција им се потребни специјализирани обуки за спроведување на форензичко интервју во истрагите за полов напад врз дете?

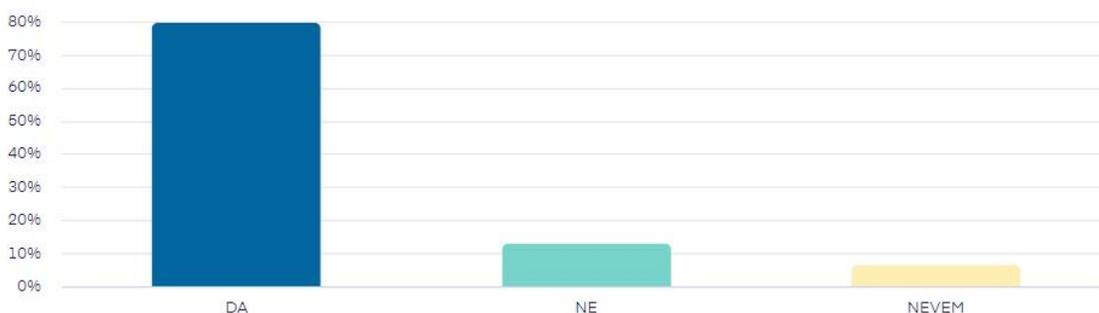
Според 12(80%) од испитаните полициски службеници токму невладините организации, образовните институции и Центрите за социјална работа, се оние кои треба да бидат со Полицијата да се носители на превентивната дејност и на подигањето на јавната свест за овој проблем. Исто така според нив невладиниот сектор е оној кој најдобро може да спроведува психосоцијална реинтеграција и помош на жртвите и нивните семејства, не само во текот на истрагата туку и во понатамошното справување со пострауматскиот стрес.

Одговор:	Број на испитаници	Процент
ДА	12	80%

НЕ	2	13,3%
НЕ ЗНАМ	1	6,7%
Вкупно	15	100%

Табела бр.96: Дали сметате дека е потребно полицијата како главен носител заедно со невладините организации и воспитно образовните институции да формира информациона настани (работилници, обуки, дебати и сл.) за да се подигне свесноста кај граѓаните за овој проблем и за да се охрабрат сите кои знаат или биле дел од некој ваков настан да го пријават во полицијата?

21. Ali menite, da bi morala policija kot glavna zainteresirana stran skupaj z nevladnimi organizacijami in izobražev...

Графикон бр.82: Дали сметате дека е потребно полицијата како главен носител заедно со невладините организации и воспитно образовните институции да формира информациона настани (работилници, обуки, дебати и сл.) за да се подигне свесноста кај граѓаните за овој проблем и за да се охрабрат сите кои знаат или биле дел од некој ваков настан да го пријават во полицијата?

Со анализирањето на добиените одговори од спроведената анкета со полициските службеници во Република Словенија може да се потврди дванаесеттата подхипотеза: креирање на посебен дел од полициските службеници кои ќе работат само на истрагите со полов напад врз дете; бидејќи кога според Европските правилници за постапување потребно е креирање дел на полициски службеници кои се специјално обучени за работа со деца жртви на полов напад и за спроведување на сите стандарди кои ја гарантираат безбедоста на детето, но и кои ќе гарантираат истрагите многу полесно да се завршуваат и децата веднаш после иницијалното интервју (форезничко интервју) да започнуваат со процесот на терапија и добиваат психосоцијална помош од Центрите за социјална работа, но и од специјализираните граѓански организации кои работат со деца жртви на полов напад.

Поради ситуацијата настаната како последица на пандемијата со КОВИД – 19, и ограниченото движење, авторката не бе во можност да спроведе анкета со вработените во Центрите за социјална работа во Република Словенија за нивните искуства при работата во случаи на полов напад врз дете.

3. Анализа на податоци добиени по реализација на отворено интервју со претставници на невладини организации од Република Словенија и реализирана супервизија на вонистуционална заштита на дете кое било жртва на полов напад

3.3.1. „Друштвото за ненасилна комуникација“- DNK- Љубљана, Република Словенија

Интервјуто е спроведено со Катја Забуковец Керин – претседателка на „Друштвото за ненасилна комуникација“, кое е невладина, непрофитна и хуманитарна организација која се занимава со спречување на насилство во општеството и ширење на принципите на ненасилна комуникација со намалување на толеранцијата на насилство во општеството. Ова друштво е единственото кое истовремено работи и со жртвите на насилство и со сторителите на насилство, трудејќи се да им помогне да го променат своето однесување. Имено, цел на организацијата е да го реши проблемот на насилство холистички, да го спречи и да ги ублажи последиците со програми за луѓе кои доживуваат насилство. Покрај тоа, работи на подигање на јавната свест, но и свеста кај професионалната јавност за феноменот на насилство преку разни превентивни и едукативни активности. Со нашите предлози и членство, до 2005 година учествувавме на Експертскиот совет за насилство врз жените при Министерството за труд, семејство и социјални работи, и од 2005 година во Стручниот совет за насилство при истото Министерство. Вклучени сме и во други групи кои се вклучени во подобрување на постојното законодавство и нудење услуги во областа на превенција од насилство.

Во „Друштвото за ненасилна комуникација“, ние се стремиме да ги прилагодиме начините на работа на потребите на корисниците. Затоа ние секогаш организираме нови проекти, нови начини на соработка со други организации, нови кампањи и бараме ново знаење.

Проектите на „Друштвото за ненасилна комуникација“ се планирани и реализирани од вработените во здружението и волонтери. Сепак, сите ние сме обучени да работиме на полето на насилство и постојано добиваме дополнително образование и соодветни обуки. Должност е на сите да спречат насилство и да работат на зголемување на безбедноста на жртвите.

Ние луѓето сме должни да привлечеме внимание кон насилството што го набудуваме и да им пружиме помош на жртвата според нашите способности. Исто така, важно е да се

сврти вниманието кон работата на некои професионални служби, кои честопати не го гледаат насилството како сериозен проблем или го гледаат како дел од друг проблем, како што се алкохолизмот или сиромаштијата. Мерките на професионалните служби кои не го третираат насилството како проблем што бара посебно внимание дополнително ја загрозуваат жртвата на насилство и предизвикуваат таа да се чувствува виновна. Ова ги намалува шансите за насилство да заврши.

Во „Друштвото за ненасилна комуникација“, ние го разбираме насилството како проблем што треба да се запре со посебни мерки од страна на професионалните служби и да се обезбеди заштита на оние кои се погодени од насилство. Многу од примерите што ги сретнавме укажуваат на погрешни стереотипи за сторителите на насилство, бидејќи насилството се случува во сите сфери на животот, во сите националности и без оглед на карактеристиките на личноста и условите за живот. Исто така, откриваме дека сторителот никогаш не го прекинува насилството додека не ги промени своите верувања, врз основа на што дозволува и оправдува употреба на насилство. Сакаме да привлечеме внимание на ова и со друг принцип.

Луѓето што го набудуваат насилството, како и експерти кои доаѓаат во контакт со жртви и извршители на насилство, како и самите сторители и жртви, често го минимизираат насилството („Не е повторно толку лошо!“), Оправдувајќи го („И двајцата се виновни, зошто не претпочита да молчи.“) или се негира дека насилството воопшто се случило. Во „Друштвото за ненасилна комуникација“, кога спроведуваме проекти, секогаш тргнуваме од верувањето дека никој нема право да користи насилство врз друго лице и дека ние луѓето сме одговорни за сопственото однесување.

Насилното однесување е лична одлука на поединецот. Секој може да избере различно да ги изрази своите емоции. Како што вели третото начело, ние луѓето учиме насилство. Најлесно е да се научи во општество кое е толерантно кон насилство. Важно е заедно да создадеме средина која ќе го осуди насилството и ќе промовира ненасилни начини за решавање конфликти. Исто така, важно е да бидеме свесни дека, исто како што научивме насилно однесување, можеме да научиме и ненасилно однесување.

Друштвото во просек секоја година работи со 500 жртви на различен облик на насилство и 500 сторители на различен вид на насилство. Во својата досегашна работа со деца кои се жртви на полов напад, имаме 223 случаevi на деца кои биле жртви. Тие во нашата организација доаѓаат најчесто проследени од некоја од државните институции кои претходно го воделе третманот (Полиција, Центар за социјална работа) или пак по препорака на училиштата кои забележале дека децата тешко се справуваат со пострауматскиот период и покажуваат знаци на агресија. Во некои од случаевите на сексуална злоупотреба каде добиваме интернет пријава или пријава на телефонското советувашиште во процесот на охрабрување истата да се пријави во институциите најчесто треба да се работи прво со мајката, која треба да го понесе целиот товар на пријавата, покажале нашите досегашни искуства. Многу пропусти во ваквите случаи се покажуваат во чекорите кои ги превземаат институциите кои се водечки Полиција и Центри за социјална работа, па често комплицираноста на постапките, повеќекратните интервјуа и несензибилизираноста на вработените ги прави жртвите да се покајат што пријавиле да се повлечат од целата постапка, па дури и од нашата психотерапија која им ја овозможуваме целосно бесплатно.

Најголеми пропусти кои сме ги забележале во истрагите за сексуална злоупотреба на дете, кога злоставувачот е татко или очув, е постапката кога во Полиција на испитување прават средба на детето со злоставувачот, дури и заемно интервју или ги ставаат во иста чекална, што додатно детето го преплашува и истото ја променува веднаш изјавата. Полицијата во Република Словенија има група од 23 специјално тренирани инспектори за работа со сексуално злоставувани деца и штом има таков случај детето треба да разговара само со еден од нив, но тоа не е случај во пракса. Токму поради вака лошо спроведено интервју обвинителството често нема докази за спроведување на постапка и пропаѓа случајот. Многу жален е фактот што сторителите на полов напад врз дете често знаат да ја искористат дефиницијата дека за време на злоупотребата не доживеале никакво сексуално задовлство, која ја овозможува нашиот закон и со тоа да се спасат од целата судства постапка и обвинението.

Нашиот центар е така изграден да во ниту еден момент неможе да се сретне никој во ходниците, па кога доаѓаат кај нас жртвите веднаш имаат чувство на приватност. Секој добива свој термин и се почитуваат тие времески рокови. Во текот на еден ден се реализираат 24 советувајќи сесии. За децата се креирани специјални соби со играчки, кутии со песок за ослободување од гневот. Кога станува збор за насилниците за нив имаме креирано и посебен влез, па не посоти ниту најмала прилика за истите да се сретнат со жртва во нашите простории.

Приватноста знаеме дека е најважната работа која треба да се обезбеди за градење на мостот на доверба со нашите клиенти, но исто така за обезбедување на нивното редовно појавување на договорените состаноци.

Ние сме првите кои имаме развиено PEER мрежа на врснички едукатори кои најчесто се студенти на Факултетот за социјална работа и Факултетот за психологија, па тие кога одредено дете жртва не сака да доаѓа во просториите на нашата организација, се сретнуваат со детето и реализираат одреден советодавен процес до комплетно охрабрување да започнат третман на места кои ги избира детето, односно во училишен двор, на спортско игралиште, во кино, секаде каде детето ќе се чувствува расположено и слободно да разговара со него за проблемот кој го има. Секоја недела два часа на овој начин децата се учат да ја променат сликата за себе, повторно да го засакаат своето тело, да се чувствуваат сигурно, да го вратат чувството на моќ, да станат активни чинители во општеството, но и да почнат се покративно да градат нови врски и мостови на доверба.

Исто така на жртвите на сексуална злоупотреба им се обезбедува и телефонско советување, електронска комуникација, правна помош доколку им е потребна и секако поддршка на родителите за справување со елосната ситуација.

Советувањето за жртви на сексуално насилство обезбедува сеопфатна помош за луѓето кои доживеале сексуално насилство. Преку советување, ние нудиме простор и време за лице кое доживеало сексуално насилство да зборува за своето искуство и да добие соодветна поддршка. Советувањето обично се случува еднаш неделно по еден час.

Индивидуално советување е наменето за луѓе кои доживеале насилство. Со програмата за советување, сакаме да обезбедиме простор и време за лице кое доживеало насилство да зборува за своето искуство и да добие соодветна поддршка. Советувањето е прилагодено

на индивидуалните потреби и желби на личноста. Тие се одржуваат во просториите на Друштвото за ненасилна комуникација, обично еднаш неделно по еден час. На барање на корисникот, советувањето може да се прекине во секое време.

Истовремено со советувањето, луѓето исто така можат да ја користат можноста за социјално застапување или придружба на институциите во постапките поврзани со решавање на насилство.

Интензивни тренинзи се спроведуваат и со персоналот на затворите за работа со злосторниците и со насилниците. Исто така неколку пати годишно и насилниците имаат прилика да бидат дел од нашите работилници за справување со гневот, за промена на нивните размислувања, за личните трауми, но и за повторно градење на нивните родителски капацитети кои треба да им бидат од полза по напуштањето на затворот.

Организацијата има две активни канцеларии за работа со жртви и сторители на насилство во Љубљана и Копер.

ČE VAS PARTNER ALI DRUGA OSEBA

sili h gledanju pornografskih vsebin ali k masturbaciji, v oralni, analni ali vaginalni spolni odnos

žaljivo komentira vaše telo in način oblačenja

proti vaši volji slači, poljublja, otipava ali vam prepoveduje uporabo kontracepcijskih sredstev

kakorkoli drugače proti vaši volji posega v vašo telesno integriteto

ČE STE DOŽIVELI ALI DOŽIVLJATE

posilstvo

kakršno koli drugo spolno zlorabo

spolno zlorabo v vaši okolici

D

N

K

NI POTREBNO, DA STE SAMI.

SVETOVALNICA ZA ŽRTVE SPOLNEGA NASILJA

vam nudi brezplačno

telefonsko in elektronsko svetovanje	socialno zagovorništvo	pravno pomoč
spremljavo	individualno svetovalno delo	sodelovanje s strokovnimi mrežami

01 43 44 822

DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO
association for nonviolent communication

Linhartova 13
SI-1000 Ljubljana
T. 01 43 44 822
F. 059 09 57 66
E. info@drustvo-dnk.si

Že 20 let delujemo na področju zmanjševanja in preprečevanja nasilja v družbi.

Spolno nasilje pomeni kršitev temeljnih človekovih pravic, svoboščin in dostojanstva ter hud poseg v telesno in psihično integriteto osebe.

Programne Društva za nenasilno komunikacijo sofinancirajo:

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽNO
SOCIALNE ZAVRTE IN IZKANE PRILIKOSTI

Ljubljana

Слика бр.7 Постер „Друштво за ненасилна комуникација“

3.3.2. „Асоцијација против сексуална злоупотреба “ – Љубљана, Република Словенија

Интервјуто е спроведено со Катја Башич – полициски инспектор во пензија и претседателка на „Асоцијација против сексуална злоупотреба“

Злоупотребата на деца е комбинација од злоупотреба на моќта и однесувањето од страна на поединци, семејство, нечувствителна заедница и култура. Таков комплексен проблем бара мултидисциплинарни одговори со чувствителност на разновидноста на културите и потребите на детето. Затоа, одговорноста за превенција, идентификација, пристап и третман на малтретирани деца треба да се подели меѓу владините оддели, невладините организации, семејствата и заедницата и токму тоа беше мојот мотив да ја оформам оваа асоцијација. Меѓутоа, често, кога сме подготвени да известуваме како возрасни за нашите грижи за индивидуално дете за кое сме загрижени или препознаваме или се сомневаме дека е изложено на ризик, застануваме затоа што не сме соодветно поддржани и затоа што ова често останува доминантно во пракса.

Здружението е специјализирано за работа во областа на сексуална злоупотреба на деца и работа со возрасни кои преживеале сексуална злоупотреба на деца, но работи и во областа на други видови на злоупотреба на деца и во областа на семејното насилство, во кои жртви се и децата.

Целна група на нашето здружение се: децата кои се жртви на сите форми на злоупотреба, сексуален напад, семејно насилство и врничко насилство, членови на семејството и сите други возрасни лица кои сакаат да заштитат дете за кое се сомневаат дека е изложено на ризик или е жртва на некаква форма на насилство, но и возрасни жени и мажи кои страдаат или претпоставуваат дека страдаат од последици од каква било форма на насилство или сексуален напад во детството, лица со посебни потреби и лица со посебни потреби со исти проблеми, градинки, училишта и други институции, со еден збор, секој што сака да заштити дете во ризик што го доживеал или сеуште е жртва на некаков облик на насилство.

Здружението нуди за своите корисници и својата целна група конкретни форми на помош и тоа: линија за помош, лично советување, застапување, групи за самопомош, едукација и спроведување на обуки на професионалци, помош и поддршка за идентификување на злоупотребено дете, но и подигање на јавната свест преку креирање на капмањи.

Индивидуалните советувања се наменети за правење на еден дополнителен увид во преживеаната траума, идентификување на влијанијата и последиците и полесно креирање соодветна психосоцијална помош. Корисникот, заедно со советникот, ги дефинираат целите на советувањето, кое припаѓа како груба рамка на работа и постојано се менува според новонастанатите потреби на корисникот. Корисникот заедно со советникот прави план за индивидуална работа за советување, ја одредува фреквенцијата на состаноците. Индивидуално индивидуално советување се одвива еднаш неделно, од 45

минути до 1 час, а циклусот на индивидуално советување вклучува 8-10 состаноци. Циклусот се повторува според потребите на корисникот.

Застапувањето произлегува од личен разговор во кој се утврдува дека на корисникот му е потребна дополнителна, подлабока помош и поддршка во врска со работата на институциите, комуникација со институциите или при подготовка на материјали за институции, поддршка во постапките во полиција, обвинителство канцеларија, суд, социјална работа итн. Застапувањето, исто така, вклучува правно познавање на процедурите во различни институции, информации за законодавни процедури, информации потребни за разбирање на процедурите во кои тие се вклучени, вклучувајќи идентификација на правата на децата и другите вклучени, лична поддршка во контакт со институциите и помош во подготовка на писмени производи за соработка со надлежни институции (на пр. писмен предлог за свикнување тим, учество во состаноци на тимот, писмени извештаи во полиција, обвинителство, повремени кривични пријави, информации до обвинителството, известување до судот на нивно барање, ментално подготовка за сведоштва, сведоштва, предлози за привремено прекинување на контактите, барања за надгледувани контакти, евидентирање и известување за последиците што ги покажуваат децата, подготовка на барања за надомест на жртвите).

Групи за самопомош се алатка која е наменета за возрасни кои преживеале сексуална злоупотреба додека биле деца. Групата е затворена во принцип, но членовите можат да одлучат за евентуален прием на нови членови. Групата за самопомош обезбедува безбеден простор, доверливост и анонимност. Ги собира жените на возраст над 18 години кои преживеале сексуална злоупотреба на деца и се соочуваат со последици од сексуална злоупотреба во зрелоста, и како дел од групата, тие обработуваат трауми и се справуваат со последиците. Целта на Групата за самопомош е да воспостави личен контакт и да разменува искуства со другите членови. Групата за самопомош има форма на групна дискусија предводена од координатор професионално обучен да работи со преживеани од сексуална злоупотреба во детството.

Во случај на повеќекратни пријави за мажи кои преживеале сексуална злоупотреба во детството, ние организираме група само за мажи.

Исто така се организираат и групи за помош на млади кои се исто така од затворен тип. Групата е предводена врз основа на подготовка на план од страна на давателите, кој треба да ги задоволи веќе дефинираните потреби на децата жртви за стручна помош и поддршка, како и потребите на децата жртви. Групата работи со лидер и асистент, кој ја насочува групната активност на членовите, исто така, земајќи ги предвид тековните активности, земајќи ги предвид потребите и желбите на децата и нивната еднаква вклученост, и се грижи за нивната благосостојба, заедно со подготвеност за „интервенција“ во можни случаи на исклучителен одговор. Групата исто така се одвива во форма на работилници за млади луѓе каде младите ги изразуваат своите чувства, учат за границите на телото, изведуваат различни ситуации и слично, преку форми на креативно и уметничко изразување. Групата се состанува на секои 14 дена по 1,5 часа.

Група за помош на родители - е отворена група. Ги вклучува родителите на детето, жртвата, за помош и поддршка по трауматското откривање дека нивното дете претрпело злоупотреба. Членовите на групата ги споделуваат своите искуства во врска со

идентификувањето и карактеристиките на злоупотреба, нејзиниот тек и нејзино откривање, како и процедурите што следат по откривањето, меѓусебно се поддржуваат и зборуваат за искуството од помагање и поддршка на детето. Размената на искуства важи и за работата на вклучените институции. Потребна им е поддршка за сила и храброст и искуство за да се справат со проблемот во пракса. Многу разговори се однесуваат и на работата на експерти. На овие средби повремено покануваме експерти на кои може да им се обратат за прашања поврзани со третманот на децата по злоупотреба и за правата на децата и нивните права во постапките на институциите. Групата исто така прифаќа роднини на деца (баба, дедо, тетка, чичко, брат, сестра, итн.) Групата се состанува еднаш месечно по 2 часа.

Групите за самопомош се ефективна и успешна алатка на патот кон закрепнување. Важноста на групата за самопомош, сепак, е во тоа што клиентите може да споделат лични искуства искуства и проблеми со оние што ги разбираат и минале низ исти или слични. Притоа добиваат и емоционална поддршка, се соочуваат похрабро со проблемот, ја препознаваат динамиката на проблемот и последиците со кои се соочуваат, ги адресираат емоциите; вина, срам, лутина и тага, можат да го споделат своето искуство и да ги слушаат искуствата на другите во групата, добиваат поддршка за нивните одлуки, добиваат поддршка за прифаќање на вистинските одговори на секојдневните животни прашања ,ја подигаат својата самоверба, се дружат, стекнуваат моќ, се идентификуваат со останатите членови на групата, креираат мост на доверба. Гледаат дека не се сами, си самопомагаат, но и активно учествуваат во постигнувањето на целите на групата.

Губењето на детството, слободата, личниот идентитет, сликата за блиска личност, ако злоупотребувачот е татко, го менува детето на еден сосема друг начин. Има страв кој го носи целиот свој живот, чувство на вина, а токму тоа го осакатува да не се чувствува добро во своето тело ниту како возрасен. Доколку не се пријавила сексуалната злоупотреба тоа сериозно влијае на чувството на безбедност на детето, бидејќи жртвата останала незаштитена да живее во близина на сторителот, па ги потиска траумите, плаче и се затвора во себе, прекинувајќи ги речиси сите контакти со околината.

Здружението повеќе од една деценија исто така организира едукација и семинарите за сексуална злоупотреба со цел подигнување на свеста и превенција , за променување на општествениот став кон ова прашање, но и креирање на мрежа на професионалци кои ќе вршат своевиден притисок на институциите и државата за имплементирање на европските правила и критериуми на постапување со жртвите.

Во просториите на нашето здружение по желба на нашите корисници организираме и средби под надзор, но спроведувањето на истите може да се реализира и по барање на судот.

Нашата цел е креирање на регионални протоколи за постапување со децата кои се жртви на сексуална злоупотреба, и секако вмрежување на професионалците пред се од здруженијата како нашето кои даваат специјализирани услуги на жртвите. Токму затоа како авторка на докторски труд од оваа област, Ве поканувам да волонтирате одреден период во нашето здружение и да бидете дел од нашата следна обука за професионалци на тема: „Идентификување на сексуална злоупотреба и преземање акција“ кој ќе се одржи во ноември 2018 година. Обуката ќе ја опфати темата за препознавање на карактеристиките и

динамиката на сексуалната злоупотреба, типичните постапки на осомничените, улогата на полицијата и обвинителите во откривањето на овие злосторства, улогата на Центрите за социјална работа за заштита на децата и очекуваните пристапи за тимска работа и, се разбира, улогата на судот во истрага. Обуката ќе се базира на конкретни примери, вклучувајќи видео поддршка и симулација на ситуацијата. На обуката се поканети експерти од сите профили кои запознаваат деца во нивната работа.

RAZBIJMO TABU SPOLNE ZLORABE !

NAJ OTROCI SPET RIŠEJO SONČKE

spolna.zloraba@siol.net
080 2880
www.spolna-zloraba.si

kampanja

• KRIK ZLORABE •

Slovenske raziskave kažejo, da je zlorabljeno vsako 5 dekle in vsak 7 fant

Več kot 50% otrok ne spregovori o spolni zlorabi

90% storilcev je družinskih članov in oseb, ki so otroku znane

Слика бр.8: Постер „Асоцијација против сексуална злоупотреба“

3.3. Анализа на супервизија на реализирање психосоцијална помош и поддршка на дете со аутизам кое е жртва на полов напад

Центарот за социјална работа при градот Љубљана во соработка со основно училиште за обезбедување на поддршка и помош на дете од В.Б. 10 години кое има аутизам и кое живее со својата мајка П.Б. која боледува од шизофренија, организира посета на психолог и социјален работник секоја недела во домот на девојчето, за адаптирање, надминување на пострауматскиот стрес и забрзување на процесот на реинтеграција и повторно враќање во училиште.

Токму од Центарот за социјална работа, Љубљана и беше предложено на авторката на овој труд да присуство во облик на супервизор на една од средбите со психологот, за да го утврди напредокот на детето и состојбата во нивниот дом, со оглед на дијагнозата која ја има мајката.

Средбите на психологот со детето секогаш се во попладневните часови, во домот на детето, во соба кое тоа ќе ја избере. Средбите се секогаш низ игра охрабрување детето да започне со говорно изразување на злоупотребата која му се случула во училишниот тоалет од страна на негово другарче. До сега девојчето речиси сите описи за случувањата ги дава во облик на цртежи кои постепено ги објаснуваат настаните, и ги откриваат начинот на кој таа ја доживеала злоупотребата. (Прилог 7).

На средбите се случува детето да нема концентracија, да не соработува и тоа е сосема нормално за дете со аутизам. Токму тоа ги одредува правилата на одвивање на психолошката поддршка и на темпото со кое ќе се развива истата.

Овој начин на соработка со професионалците е начин на обозможување специјализирани услуги во Република Словенија на ранливите категории граѓани кои се соочиле со траума и имаат проблем со реинтеграцијата во општеството и повторното градење на мостови на доверба.

Професионалците кои се избрани за спроведување на овие третмани, темпото го креираат на истите според развојот и подобрувањето на состојбата. Тие не се временски ограничени до кога третманот и обезбедувањето на поддршка на едно лице треба да трае. Извештаите кои ги доставуваат Центарот ги разгледува и прифаќа целосно, као стручно мислење кое допринесува во понатамошното превземање на чекори за заштита не само на жртвата, но и на нејзиното семејство.

Анализирањето на двете отворени интервјуа со невладините организации кои се даватели на специјализирани услуги во Република Словенија, отворените можности за психосоцијална поддршка, но и терапевтски третман кои се отворени не само пред децата кои се жртви на полов напад, туку и пред нивните семејства кои имаат потреба да ја надминат таа состојба ги потврдува **деветата подхипотеза: потреба од отворање на дневни центри за психо – социјална работа со деца - жртви на сексуална злоупотреба и нивните родители; и десетата подхипотеза: улога на невладините / граѓански организации во психо-социјална ресоцијализација и реинтеграција на децата жртви на сексуална злоупотреба;** бидејќи недостатокот на специјализирани услуги е очигледен „хендикеп“ на нашето општество. При изговувањето на докторската дисертација и прибирањето на податоци за истражувањето авторката ги контактира за споделување на

стекнати искуства „Првата детска амбасада Меѓаши“ – Скопје и „Прв семеен центар на град Скопје“, како некои кои се декларирани даватели на психо-социјална помош. Ниту една од организациите не сакаше да сподели информации за своите искуства, број на случаи на деца жртви на полов напад кои биле пријавени на нивните бесплатни линии за помош, тврдејќи дека е сензитивна тема на која неможе да се зборува, иако авторката нагласи дека за отвореното интервју не се потребни податоци кои би ги загрозиле жртвите на било кој начин, туку само опис на услугите. Затвореноста на нашето опество за реализирање на вакви сензитивни услуги, за говорење јавно за теми како половиот напад врз дете, кој се уште е „табу“ сериозно влијае врз чувството на сигурност кој го имаат жртвите кога размислуваат да пријават напад, или било какви сомнителни дејствија кои ја загрозуваат нивната безбедност. Недостигот на вакви специјализирани услуги сериозно влијае и на работата на Центрите за социјална работа, бидејќи тие се преоптеретени, имаат недостаток на кадар соодветен за работа со жртви и немањето на отворени можности каде може да ги испратат децата и нивните семејства за добивање на бесплатна помош и поддршка во процесот на надминување на пострауматскиот стрес, е недостаток кој треба да се искорени.

Централизираноста на услугите е исто така голем проблем. Невладините организации од Република Словенија кои беа опфатени со ова истражување напоменаа дека имаат свои канцеларии и преставништва и во внатрешноста на земјата поради потребата за децентрализираност на услугите, но во нашата држава сите услуги кои може да се добијат се лоцирани во главниот град, Скопје, иако истражувањата направени и анализата на податоците покажа дека случаи на полов напад врз дете многу често се случуваат и се пријавуваат во внатрешноста на државата.

Анализирањето на средбата за пружање психосоцијална помош на дете со аутизам кое било жртва на полов напад во училиште во неговиот дом ја потврдува единаесеттата подхипотеза: **креирање специјални институционални и вонинституционални протоколи за работа со децата со аутизам, кои се жртви на полов напад, прилагодени на нивото темпо и ниво на развој;** бидејќи недостигот на специјализирани услуги и обучени професионалци во нашата земја сериозно влијаат врз темпото на ресоцијализација и опоравување од пострауматскиот стрес на децата жртви, а посебно на децата со посебни потреби. Посебна евиденција за деца со аутизам кои се жртви на полов напад не постои и неможеме да дознаеме како се постапува со истите, но потребата за креирање на вонинституционални протоколи кои ќе се адаптираат посебно за секое дете кое е со одредени предизвици, а било жртва на полов напад е повеќе од потребно. Досегашните практики во нашата држава покажуваат дека децата кога се жртви на полов напад Центрите за социјална работа ги упатуваат на терапија и разговор со психолог или психотерапевт, но останува на упорноста, некогаш и можноста на родителот дали детето ќе ги добие овие услуги за помош кои му се круцијални во надминување на преживеаната траума. Посебно ова е предизвик во малите места каде и бројот на достапни професионалци е ограничен и лимитиран. Примерот на Република Словенија со ангажирање и стумилирање на професионалците да работат во услови кои се прилагодени на жртвата, да се приближуваат до оние кои имаат потреба од нив, надвор од институциите кои често ги заплашуваат луѓето е пример кој треба целосно да се имплементира.

4. Анализа на податоци добиени по реализација на едномесечно набљудување во „Поликлиника за заштита на деца и млади на градот Загреб“, Република Хрватска

- **„Поликлиниката за заштита на деца и млади на градот Загреб“, Република Хрватска и процес на клиничко набљудување на спроведување на третман на сексуално злоставувани деца и спроведување на форензичко интервју со деца жртви на полов напад**

„Поликлиниката за заштита на деца и млади на градот Загреб“, Република Хрватска започна со работа на 23 декември 2002 година. Главната цел на Поликлиниката за заштита на деца и млади на градот Загреб“ е обезбедување на психолошка, социјална, психијатриска, специјална едукација и педијатриска помош на деца со различни трауматски искуства, како и нивните родители, за подобро да се справат со последици од овие искуства. Ова првенствено вклучува сексуално, физички и емоционално малтретирани и запоставени деца, но и деца изложени на ризик од траума.

Покрај дијагностичката и форензичката обработка, експертите на Поликлиниката даваат индивидуално и групно советување и поддршка за децата и родителите. Во рамките на својата област на активност, Поликлиниката исто така организира и спроведува едукација, надзор и професионална обука за експерти во институции директно вклучени во прашањето за злоупотреба.

Во последните 30 години, некои од најразвиените земји во светот развија ефикасен систем за давање помош на малтретирани и запоставени деца и нивните семејства. Во Хрватска, проблемот со злоупотреба и занемарување започна да се дискутира во пошироката јавност пред само 5-6 години, што доведе до зголемена свест на јавноста за проблемот и ефектот од „отворање на резервоарот“ - зголемено откривање на злоупотреба, и инциденцата на злоупотреба исто така се зголемува, со оглед на големиот број фактори на ризик кои влијаат на појавата на семејно насилство, присутни во нашето општество.

Светските истражувања покажуваат дека преваленцата на емоционална злоупотреба на деца е околу 30% и дека околу две третини од децата се изложени на барем повремена емоционална злоупотреба од страна на родителите. Кога станува збор за физичка злоупотреба, повеќето истражувања покажуваат дека помеѓу 20% и 30% од децата се изложени на физичко насилство, почнувајќи од тепање до сериозни телесни повреди. Повеќето автори се согласуваат дека, што се однесува до сексуалната злоупотреба, секоја четврта девојка и секое шесто момче доживеале некаква форма на сексуална злоупотреба.

Во последниве години, истражувањето за распространетоста на злоупотреба започна во Хрватска, главно кај возрасната популација. Истражувањето спроведено во Хрватска покажува дека статистичките податоци поврзани со распространетоста и инциденцата на злоупотреба на деца се многу слични. Едно истражување, спроведено во 2001 година, покажа дека различни форми на злоупотреба се преклопуваат, т.е. детето кое доживува некаква форма на злоупотреба често доживува други форми на злоупотреба. Според тоа, ова значи дека детето кое било злоупотребено и / или запоставено на кој било начин, исто така, има поголем ризик да доживее сексуална злоупотреба.

Девојчињата и момчињата во студијата не се разликуваат во однос на фреквенцијата на доживување на одредени форми на злоупотреба, освен кога станува збор за сексуална злоупотреба. Имено, 25% од девојчињата во примерокот доживеале некаква форма на сексуална злоупотреба до 14 -годишна возраст (што вклучува мастурбација пред дете, изложување на дете на порнографски материјали, допирање на интимни делови од телото, принудување на дете да допре возрасни, принудувајќи орален, анален или генитален однос), додека истото важи и за 16% од младите мажи. Над 50% од испитаниците добиле шлаганици во детството, додека околу 10% од испитаниците често добивале тепање. Тешки телесни повреди поради особено интензивна физичка злоупотреба доживеале 7% од испитаниците. Истото истражување покажа дека 30% од нив, исто така, доживеале некаква форма на емоционална злоупотреба.

Главната цел на „Поликлиниката за заштита на деца и младинци на град Загреб“ е да обезбеди ефикасна и систематска помош на малтретирани и запоставени деца и нивните семејства. Во таква поликлинака, базирана на искуства од целиот свет, на секое дете му се обезбедува специјализиран тимски пристап, во најефикасно и најхумано решение за неговите тешкотии. Покрај директната работа со деца, спроведена од сензибилизирани и едуцирани професионалци, во постојан процес на обука, Поликлиниката има важна функција да ја олесни соработката на различни институции вклучени во проблемот на малтретирани деца, со цел подобра заштита на децата .

Преку дијагностичка и терапевтска работа со деца и нивните родители, која се спроведува по иницијатива на родители или овластени тела, улогата на персоналот во Поликлиниката е професионална и советодавна. Експертска проценка на детето и подготовка на наоди и мислења со препораки за третман и советодавна работа со детето и семејството се спроведуваат од експерти во согласност со специјализирано образование засновано на современи научни и клинички знаења, со цел обезбедување здравствена заштита и во најдобар интерес на секое дете.

Клиничките искуства на професионалци кои работат со злоупотребени деца покажуваат дека навремената дијагноза и соодветен терапевтски пристап помагаат не само да се намалат симптомите и нарушувањата што произлегуваат од злоупотреба, туку и да се запре трансгенерацискиот пренос на злоупотреба. Имено, од литературата, како и од клиничките искуства е познато дека 70% од насилниците биле злоставувани во детството. Затоа, можеме да заклучиме дека дијагностичката и терапевтската работа со злоупотребени деца, како и деца изложени на ризик од злоупотреба (хиперактивни деца, недоносеност, деца со потешкотии во учењето, деца од проблематични семејства доводи) доведува до развој на овие деца во емоционално здрави индивидуи, отколку повторување на интеракцијата агресор-жртва во врски со врсници, а подоцна и родители.

За време на 30дневниот истражувачки претстој во Поликлиниката (14.12.2018 – 20.01.2019 година) на авторката на овој труд и беше овозможено секојдневно активно присуство. Покрај достапноста до богатата библиотека со стручни трудови со кои располага Поликлиниката, авторката можеше директно да набљудува сесии на кои се работи со деца кои доживеале некаков вид траума. На овие сесии под менторство на Ела Селак Багарич, експерт за детска психологија од Поликлиниката, авторката учеше како се води евиденција на случаеви, како се читаат цртежите кое едно дете ќе ги нацрта за време на една сесија и како семејството може да се оценува преку невербалната комуникација за

неговата успешна поддршка во процесот кој го минува детето.

Како најважен сегмент кој го доби од претстојот кој беше еден вид на едукација за клинички социјални работници со деца жртви е токму тренинзите за извршување на форензичко интервју на деца кои се сексуално злоставувани. Тренингот спроведен по протоколите за кои е овластена Поликлиниката се вршеше со снимен материјал, со темелно испрашување на авторката и со спроведување на еден вид домашна работа. Истиот беше во просторијата која е специјализирана за спроведување на форензичко интервју на злоупотребени деца во Поликлиниката. Посебен акцент на овој тренинг на барање на авторката на трудот беше ставен на интервјуата на деца со посебни потреби кои биле жртви на полов напад. По завршувањето на клиничкиот претстој авторката остана во контакт со Поликлиниката, поради личните контакти кои ги изгради со својот ментор таму, и проектите на кои работат.

Можноста за спроведување клиничка пракса во „Поликлиниката за заштита на деца и млад на град Загреб“, Република Хрватска овозможи потврдување на **тринаесеттата подхипотеза: имплементирање на Европските стандарди за постапување со деца жртви - Barnahub**; бидејќи начинот на кој се организирани сите начини на поддршка на децата кои се жртви на било каква злоупотреба, синхронизираната соработка со институциите, посебно со Обвинителството и Полицијата и овозможување на спроведување на процесот на снимање на иницијалното интервју со дете жртва со специјално креирани услови за истото, со професионалци обучени за тоа, со тим кој потоа детето може веднаш да го воведо во процесот на пострауматско делување и во терапевтски процес за надминување на траумата е европска практика која треба нашата држава да ја имплементира.

Барнахус (Детска куќа) е промовиран модел на Советот на Европа за решавање на сексуална злоупотреба на деца преку координирање на паралелни истраги за криминал и социјална помош во пријателска и безбедна средина за деца. Под еден покрив ги става сите релевантни професионалци (судијата, обвинителот, полицијата, социјалните работници и медицинските професионалци, како што се психолози и форензичари) да ги добијат од детето жртва на сексуална злоупотреба потребните информации за истрага и судска постапка негова / нејзина ре-трауматизација и да обезбеди поддршка, вклучително и медицинска и терапевтска помош. Првиот Барнахус е основан во Исланд во 1998 година. Оттогаш, слични услуги се основани во повеќе од десет земји во Европа. Во 2015 година, Комитетот на страните на Конвенцијата Ланзароте го призна моделот Барнахус како пример за добра практика за ефективен и координиран одговор на сексуална злоупотреба на деца.

ЗАКЛУЧОК И ДИСКУСИЈА

Многу деца живеат во страв, пониженост и молчење бидејќи чувството на вина дека сами придонеле за тоа и заслужиле да бидат предмет на нечија омраза, го надвладува нивното право на живот, растење и сигурност. Без поддршка остануват сами, продолжувајќи го својот живот во средина која ја гуши нивната индивидуалност.

Сексуално вознемирување на дете претставува вклучување на зависно, развојно незрело и недораснато дете и адолесцент во сексуални активности чија смисла тоа не може да ја сфати ниту да донесе свесна одлука за согласување на такви активности. Сексуално вознемирување има голема темна бројка во криминалитетот, меѓу кривичните дела на штета на детето. Причини за големата бројка се многу бројни. Тука спаѓаат вознемирување на детето, под закана на сторителот, тоа се плаши да им признае на родителите или на друго лице што му се случило, посебно ако за работи за инцест, понекогаш детето е премногу мало да го сфати значењето на половите игри со возрасен човек ако нема употреба на сила, родителите се срамот да пријават дека на нивното дете му се случило нешто такво, поради зачувување на својот брак или поради верување дека детето ќе доживее поголеми трауми при истражувањето.

Резултати од анализираните податоци добиени од обработка на веќе достапни информации или од спроведеното анкетно истражување го потврдија присуството на сексуалната злоупотреба на деца, но и фактот дека таа недоволно се пријавува. Официјални статистички податоци не даваат вистинска слика за обемот и динамиката на сексуална злоупотреба бидејќи не може да се селектираат само кривичните дела каде жртви се деца. При ваква состојба, официјалната статистика не покажува зголемување на обемот на сексуална злоупотреба на деца во последните години. Веројатно ќе се забележи и натамошно зголемување на бројот на евидентирани случаи откако ќе се донесат стратегии за одговор на потребите на сексуално злоупотребените деца и нивните семејства. Резултатите од истражувањето имаат големи импликации врз креирањето на политиките и работењето на службите.

Неопходна е заемна соработка меѓу полициските и правосудните органи на сите држави во сузбивање на криминалитетот. Исто така, секоја држава мора активно да се вклучи во глобалните програми, планови и акции за спречување и сузбивање на оваа појава. Се чини, дека најдобар начин да се спречат ваквите деликти е да се делува репресивно на сите сторители на кривични дела (без оглед дали станува збор за проституција, порнографија, експлоатација или трговија на деца за вакви цели) на лица под осумнаесет години, особено за корисниците на материјали со порнографска содржина прикажани на Интернет бидејќи е единствен начин да се спречи понатамошното производство и распространување на истиот. Покрај соработката и разменувањето на информации, секоја држава е должна да пристапи кон прифаќање и имплементирање на одредбите и насоките за ефективна борба со овој вид на криминалитет во своите законодавства што се предвидени во бројните меѓународни документи и тоа: Конвенции, Декларации, Препораки, Одлуки и сл. и нивното влијание врз државите кои пристапуваат кон нив.

Со темелно анализирање на добиените податоци, на секундарните извори, но и на правење компаративно разгледување на моделот на постапување со децата кои се жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија се добива

одговор на општата хипотеза: *дали креирањето на нов психосоцијален метод на работа со жртвите на полов напад, по примерот на Република Словенија, со употреба на когнитивно-бихевиорална терапија и мултидисциплинарен пристап и спроведување на форензичко интервју при пријавувањето на случаите ќе им се овозможи подобра ресоцијализација на жртвите, ќе ги намали последиците од злоставувањето и ќе ја врати довербата во Центрите за социјална работ?* Односно со разгледување на сите достапни информации и компарацијата на истите со Република Словенија може првично да заклучиме дека ни недостига нов начин на евидентирање на случаите на полов напад врз дете, и темелно организирање на податоците за истите на долг рок да послужат за правење стратегии и утврдување на правилни или погрешни пристапи, добри или лоши социјални клими кои влијаеле на подем или пораст на бројот на пријавени случаи на полов напад. Исто така анализирајќи ги специјализираните вонинституционални услуги кои се овозможуваат на децата жртви на полов напад во Република Словенија, ни се одговара општата хипотеза дека имплементирањето на нови практики, кои се налик нивните е комплетно доближување до Европските практики и регулативи кои се посветени на целосна заштита на децата и забрзана реинтеграција во општеството со овозможување на комплетно надминување на траумата.

ПРЕПОРАКИ

- Државата треба да обезбеди соодветни ресурси (финансиски и човечки) по иницијатива на Министерството за труд и социјална политика за да се обезбеди расположливост на делотворни програми за превенција, здравување, рехабилитација и реинтеграција на децата – жртви на сексуална злоупотреба. На овој начин ќе се обезбеди креирање на терен за целосна имплементација на Европските правила и практики од областа на заштитата на сексуално злоупотребените деца.
- Преку анализи и истражувања да се утврдат причините кои доведуваат до вакви злоупотреби и искористување на децата заради нивно отстранување;
- Предвидување превентивни мерки за заштита на одредени ризични категории на деца да не станат жртви на сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација;
- За преземање ефикасни превентивни, заштитни и рехабилитационски мерки да се обезбедат потребните финансиски, кадровски и технички услови и ресурси;
- Воспоставување евиденција на децата жртви и на сторителите на кривични дела сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација во секоја институција која работи на овој проблем и воспоставување единствена евиденција од сите институции, заради согледување на состојбата и преземање соодветни мерки за елиминирање на сите можни облици на злоупотреба на децата;
- Државниот завод за статистика би требало да го разгледа и измени системот на евидентирање на службени статистички податоци за криминалот. Системот би требало да овозможи идентификација на кривичните дела за сексуална злоупотреба на деца. Со тоа ќе се овозможи следење на промените со текот на времето
- Сите професионалци кои работат со деца треба да имаат основна мултидисциплинарна обука за препознавање и реагирање на сексуална злоупотреба на деца, а некои и специјализирана обука за оние кои ќе бидат вклучени во специјализирани интервенции. Обуката секогаш треба да биде креирана според потребите на целната група, особено имајќи ја во предвид родовата специфика и спецификата на ранливите групи.
- Преземање мерки и создавање на услови за реализирање на средби под надзор, откако сторителот ќе ја излежи својата затворска казна, првите средби со своите деца да се во надгледувани услови кои ќе ја гарантираат безбедноста на децата;
- Информирање и едукација на децата започнувајќи уште од најмала возраст преку предшколските и образовните установи, едукација на родителите и на стручните лица, како и на претставниците на медиумите за ризиците за сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на децата, оспособување за препознавање на правата на децата и оспособување со знаење и вештини за распознавање на повредите и злоупотребите на детските права;

- Континуирана обука на сите стручни лица кои работат со деца за појавите, причините и ризиците за сексуална злоупотреба на децата и за идентификација на децата жртви на вакви дела;
- Обезбедување мултидисциплинарен пристап во сите институции што работат со деца и за деца заради давање ефикасна и соодветна помош и заштита на децата и нивна успешна рехабилитација;
- Координирана и континуирана соработка меѓу сите институции како на централно така и на локално ниво и унапредување на меѓународната соработка;
- Заострување на казнената политика, односно изрекување повисоки казни за сторителите зависно од делото и последиците од извршеното дело;
- Министерството за труд и социјална политика треба да ги разгледа и оцени постоечките услуги, вклучувајќи ги оние кои ги даваат НВО, со цел да се осигура дека оние кои можат, ќе ја пружат соодветната помош со дополнителна обука и поддршка. Понатаму, можат да се направат предлози за развој на специјализирани служби, особено во рамките на регионите (со цел да се вклучат службите за ментално здравје, терапија за злоупотребувани деца и деца сторители на сексуална злоупотреба).
- Отварање центри за рехабилитација, односно советувалишта психосоцијална помош и поддршка за деца и семејства во ризик и за сторителите на наведените кривични дела;
- Преземање посебни и соодветни мерки за информирање, помош и заштита на децата со посебни потреби кои се често жртви на сексуална злоупотреба, но отстануваат во „темната бројка“ на непријавени случаи.
- Спроведување на кампањи за подигање на јавната свест за сензибилизирање на децата, родителите, заедниците, наставниците и другите за „телесна безбедност на децата“ и близината на ризиците во семејството и соседството, но и за подигање на нивото на заштита од онлајн сексуална злоупотреба на деца.

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1

Прашалник за анкетање униформирани и неуниформирани полициски службеници вработени во Министерство за внатрешни работи на Република Северна Македонија

Институт за социјална работа и социјална политика „Мајка Тереза,,

Филозофски факултет

Универзитет „Кирил и Методиј“ - Скопје

Научно - истражувачки проект :
„ Компаративна студија на системите за заштита на децата жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија“
Студент: м – р Наташа Димеска

Прашалник за анкетање на вработени во СВР

Оваа анкета е анонимна и се спроведува заради потребите за изработка на докторски труд на тема: „ **Компаративна студија на системите за заштита на децата жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија**“.

Напомена: Целта на истражувањето е да се добијат информации околу информираноста на вработените за сексуалната злоупотреба на децата , постапувањето во такви случаи и превентивните активности.

Имајќи ја во предвид сензибилноста на темата на докторскиот труд, се надевам на отворена соработка од сите Вас кои ќе бидете дел од одговарање на овој анкетен прашалник со цел остварување на целта - искрени одговори за да се добие точност на истражувањето.

Ви благодарам.

Пол:

- женски - машки

Возраст:

- 18-25 - 26-33 - 34-41 - 42-49 - 50+

Образование:

- Основно образование
- Средно образование
- Завршено високо образование(факултет)
- Завршени последипломски студии (магистратура, докторат)

Униформиран полициски службеник / Неуниформиран полициски службеник

Сектор од полициска станица : _____

1. Дали знаете што е полов напад врз дете? (Ако е ДА, наведете што е)

ДА НЕ

2. Дали знаете што е сексуална злоупотреба врз дете?(Ако е ДА, наведете што е)

ДА НЕ

3. Дали знаете што е педофилија? (Ако ДА, наведете што според е)

ДА НЕ

4. Дали сметате дека полов напад врз дете, сексуална злоупотреба и педофилија се едно исто?

ДА НЕ НЕ ЗНАМ

5. Дали сте запознаени дека педофилијата не е казнива во македонското законодавство?

ДА НЕ

6. Дали сте запознаени со казните за сторено кривично дело полов напад врз дете?

ДА НЕ

7. Дали сметате дека во јавноста многу малку се зборува за тоа дека педофилијата и извршените кривични дела полов напад врз дете во последните десет години земаат се' поголем замав?
- ДА НЕ
8. Дали сметате дека девојчињата и момчињата се поеднакво изложени на сексуална злоупотреба?
- ДА НЕ НЕ ЗНАМ
9. Дали во вашето досегашно искуство во полицијата се имате сретнато со случаи на полов напад врз дете ?
- ДА НЕ
10. Дали сметате дека децата со посебни потреби се жртви на полов напад?
- ДА НЕ
11. Дали сте иле активен учесник во истрага каде жртвата на полов напад била дете со посебни потреби?
- ДА НЕ
12. Дали за време на истрагата било направено форензичко интервју со детето со посебни потреби?
- ДА НЕ
13. Дали вработените во полиција го водат иницијалното интервју со жртвата?
- ДА НЕ
14. Дали сметате дека на вработените им се потребни обуки за водење на форензичко интервју со сексуално злоставувано дете?
- ДА НЕ
15. Дали сметате дека е потребно полицијата како главен носител заедно со невладините организации и воспитно образовните институции да формира информациона настани (работилници, обуки, дебати и сл.) за да се подигне

свесноста кај граѓаните за овој проблем и за да се охрабрат сите кои знаат или биле дел од некој ваков настан да го пријават во полицијата?

ДА НЕ НЕ ЗНАМ

16. Наведете ваши предлози за превенција на полов напад врз дете со посебни потреби.

Прилог 2

Прашалник за анкетање на вработени во Меѓуопштински центри за социјална работа

„Компаративна студија на системите за заштита на децата жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија“

Студент: м – р Наташа Димеска

Оваа анкета е анонимна и се спроведува заради потребите за изработка на докторски труд на тема: „Компаративна студија на системите за заштита на децата жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија“.

Напомена: Целта на истражувањето е да се добијат информации околу информираноста на вработените за сексуалната злоупотреба на децата , постапувањето во такви случаи и превентивните активности.

Имајќи ја во предвид сензибилноста на темата на докторскиот труд, се надевам на отворена соработка од сите Вас кои ќе бидете дел од одговарање на овој анкетен прашалник со цел остварување на целта - искрени одговори за да се добие точност на истражувањето.

Ви благодарам.

Пол

- Женски - Машки

Етичка припадност: _____

Возраст:

- 18 - 25 -26 – 33 -34 – 41 -42 -49 – 50+

Образование:

- Основно образование
- Средно образование
- Завршено високо образование (факултет)
- Завршени последипломски студии (докторат, магистерски)

Работна функција: _____

Место на живеење: _____

Прашања:

1. Дали знаете што е полов напад врз дете? (Ако е ДА , наведете што е)

ДА НЕ

2. Дали знаете што е сексуална злоупотреба врз дете? (Ако е ДА , наведете што е)

ДА НЕ

3. Дали знаете што е педофилија ? (Ако е ДА , наведете што е)

ДА НЕ

4. Дали сметате дека полов напад врз дете, сексуална злоупотреба и педофилија се едно исто?

ДА НЕ НЕ ЗНАМ

5. Дали сте запознаени дека педофилијата не е казнива во македонското законодавство?

ДА НЕ

6. Дали сте запознаени со казните за сторено кривично дело полов напад врз дете?

ДА НЕ

7. Дали сметате дека јавноста е доволно добро запознаена за последиците од извршен полов напад врз дете?

ДА НЕ

8. Дали сметате дека во јавноста многу малку се зборува за тоа дека педофилијата и извршените кривични дела полов напад врз дете во последните десет години земаат се поголем замав?

ДА НЕ

9. Дали сметате дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба?

ДА НЕ НЕ ЗНАМ

10. Дали во вашето досегашно искуство во Меѓуопштинскиот центар за социјална работа се имате сретнато со случаи на полов напад врз дете со посебни потреби?

ДА НЕ

11. Колку сте убедени дека би можеле да идентификувате недолично однесување на возрасен спрема дете кое може да упатува на можен полов напад?

МНОГУ МАЛКУ НЕ БИ ЗНАЕЛ/А ДА ИДЕНТИФИКУВАМ

12. Дали сметате дека децата со посебни потреби почесто се жртви на полов напад ?

ДА НЕ

13. Дали сте биле активен учесник во истрага каде жртвата на полов напад била дете со посебни потреби?

ДА НЕ

14. Дали за време на истрагата било направено форензичко интервју со детето со посебни потреби водено од социјален работник?

ДА НЕ

15. Дали сметате дека на социјалните работници им се потребни обуки за стекнување вештини за водење на форензичко интервју?

ДА НЕ

16. Дали при сместување на децата во згрижувачките семејства сте добиле информации за нивна претходна сексуална злоупотреба?

ДА НЕ

17. Дали членовите на згрижувачките семејства ви пријавиле однесување на детето кои наведуваат дека истото било жртва на сексуална злоупотреба?

ДА НЕ

18. Дали се вршат обуки на родителите / старателите за препознавање на сексуално злоставувано дете со посебни потреби?

ДА НЕ

19. Наведете ваши предлози за превенција на полов напад врз дете со посебни потреби.

Прилог 3

Прашалник за анкетирање на членови на згрижувачки семејства на деца со посебни потреби во Македонски Брод

„Компаративна студија на системите за заштита на децата жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија“

Студент: м – р Наташа Димеска

Оваа анкета е анонимна и се спроведува заради потребите за изработка на докторски труд на тема: „Компаративна студија на системите за заштита на децата жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија“.

Напомена: Целта на истражувањето е да се добијат информации околу информираноста на вработените за сексуалната злоупотреба на децата, постапувањето во такви случаи и превентивните активности.

Имајќи ја во предвид сензибилноста на темата на докторскиот труд, се надевам на отворена соработка од сите Вас кои ќе бидете дел од одговарање на овој анкетен прашалник со цел остварување на целта - искрени одговори за да се добие точност на истражувањето.

Ви благодарам.

- Пол
- Женски - Машки
- Етичка припадност: _____
- Возраст:
- 18 - 25 -26 – 33 -34 – 41 -42 -49 – 50+
- Образование:
- Основно образование

- Средно образование
- Завршено високо образование (факултет)
- Завршени последипломски студии (докторат, магистерски)

- Работна функција: _____

- Место на живеење: _____

Прашања:

1. Дали знаете што е полов напад врз дете? (Ако е ДА , наведете што е)

ДА НЕ

2. Дали знаете што е сексуална злоупотреба врз дете? (Ако е ДА , наведете што е)

ДА НЕ

3. Дали знаете што е педофилија ? (Ако е ДА , наведете што е)

ДА НЕ

1. Дали сметате дека девојчињата и момчињата се подеднакво изложени на сексуална злоупотреба?

ДА НЕ НЕ ЗНАМ

2. Дали сметате дека децата со посебни потреби полесно стануваат жртва на сексуална злоупотреба?

ДА НЕ

3. Дали сте биле згрижувач на дете со посебни потреби кое било жртва на сексуална злоупотреба?

ДА НЕ

4. Колку сте убедени дека би можеле да идентификувате недолично однесување на возрасен спрема дете кое може да упатува на можен полов напад?

МНОГУ МАЛКУ НЕ БИ ЗНАЕЛ/А ДА ИДЕНТИФИКУВАМ

5. Дали сте запознаени со невербалните знаци кои ги даваат сексуално злоставуваните деца?

ДА НЕ

6. Дали сте биле дел од обука за запознавање со сексуална злоупотреба на деца?

ДА НЕ

7. На кој начин ви беше извршено запознавање со оваа тема?

8. Дали знаете како треба да постапувате ако забележите дека дете со посебни потреби е сексуално злоупотребено?

ДА НЕ

9. Дали сметате дека е потребно полицијата и Меѓуопштинскиот центар за социјална работа како главен носител заедно со невладините организации и воспитно образовните институции да формира информациона настан (работилници, обуки, дебати и сл.) за да се подигне свесноста кај граѓаните за овој проблем и за да се охрабрат сите кои знаат или биле дел од некој ваков настан да го пријават во полицијата?

ДА НЕ НЕ ЗНАМ

10. Наведете ваши предлози за превенција на полов напад врз дете со посебни потреби.

Прилог 4

Прашалник за анкета со вработени во полициски службеници - криминалисти во Република Словенија

Znanstveno raziskovalni projekt "Primerjalna študija sistemov zaščite otrok za žrtve spolnega nasilja v Republiki Severni Makedoniji in Republiki Sloveniji"

Študentka: mag. Natasha Dimeska

Vprašalnik za anketiranje zaposlenih v Policijski postaji, Slovenija

Ta raziskava je anonimna in je narejena zaradi potrebe po pripravi doktorske dizertacije na temo: "Primerjalna študija sistemov zaščite otrok, ki so žrtve spolnega nasilja v Republiki Makedoniji in Republiki Sloveniji."

Opomba: Namen raziskave je pridobiti informacije o ozaveščenosti policistov o spolni zlorabi otrok s posebnimi potrebami, reševanju takih primerov in preventivnih dejavnostih.

Glede na občutljivost teme doktorske dizertacije upam na iskrenost in poštenost vseh, ki boste sodelovali pri izpolnjevanju tega anketnega vprašalnika, da bi dosegli cilj - poštene odgovore za natančnost raziskave.

Hvala vam.

Spol:

- ženska - moški

Narodnost: _____

Starost:

- 18-25 - 26-33 - 34-41 - 42-49 - 50+

Izobrazba:

- Osnovna izobrazba
- Srednješolska izobrazba
- dokončano visokošolsko izobraževanje (fakulteta)
- zaključen podiplomski študij (magisterij, doktorat)

Službena Pozicija: _____

Kraj bivanja: _____

1. Ali veste, kaj je spolni napad na otroka? (Če je odgovor da, navedite, za kaj gre)

DA NE

2. Ali veste, kaj je spolna zloraba otrok? (Če je odgovor da, navedite, za kaj gre)

DA NE

3. Ali veste, kaj je pedofilija? (Če je odgovor DA, navedite, za kaj gre)

DA NE

4. Ali menite, da je spolni napad na otroka, spolna zloraba in pedofilija isto?

DA NE NEVEM

5. Ali veste, da pedofilija v slovanski zakonodaji ni kazniva?

DA NE

6. Ali poznate kazni za kaznivo dejanje spolnega nasilja na otroka?

DA NE

7. Ali menite, da se v javnosti zelo malo govori o tem, da v zadnjih desetih letih naraščajo pedofilija in kazniva dejanja spolnega nasilja nad otrokom?

DA NE

8. Ali menite, da so dekleta in fantje enako izpostavljeni spolni zlorabi?

DA NE NEVEM

9. Ali ste se po dosedanjih izkušnjah na policiji srečevali s primeri spolnega nasilja na otroka?

DA NE

10. Ali menite, da so otroci s posebnimi potrebami žrtve spolnega nasilja?

DA NE

11. Ali ste bili aktivni udeleženec preiskave, v kateri je bil žrtev spolnega nasilja otrok s posebnimi potrebami?

DA NE

12. Ali je bil med preiskavo opravljen forenzični razgovor z otrokom s posebnimi potrebami?

DA NE

13. Ali policisti opravijo začetne razgovore z oškodovanko/oškodovancem?

DA NE

14. Ali menite, da zaposleni potrebujejo usposabljanje za izvedbo forenzičnega razgovora s spolno zlorabljenim otrokom?

DA NE

15. Ali menite, da bi morala policija kot glavna zainteresirana stran skupaj z nevladnimi organizacijami in izobraževalnimi ustanovami organizirati informativne dogodke (delavnice, usposabljanja, razprave itd.), Da bi državljane ozaveščala o tej težavi in spodbujala vse, ki to počnejo, vedo ali so bili del takega dogodka, da bi se prijavili policiji?

DA NE NEVEM

16. Naštejte svoje predloge za preprečevanje spolnega nasilja na otroka s posebnimi potrebami:

Прилог 5

Институт за социјална работа и социјална политика „Мајка Тереза,,

Филозофски факултет

Универзитет „Кирил и Методиј“ – Скопје

Научно - истражувачки проект „Компаративна студија на системите за заштита на децата жртви на полов напад во Република Северна Македонија и Република Словенија“

Студент: м-р Наташа Димеска

Прашалник за водење на отворено интервју со вработени во невладини и граѓански организации во Република Северна Македонија и Република Словенија

Оваа отворено интервју се спроведува заради потребите за изработка на докторски труд на тема: „Компаративна студија на системите за заштита на децата жртви на полов напад во Република Македонија и Република Словенија“.

Напомена: Целта на истражувањето е да се добијат информации околу неформалниот пристап и вонинституционалната помош и поддршка која ја добиваат децата жртви на полов напад и нивните семејства во периодот на пријавување на случајот, но и во периодот на справување се пострауматскиот стрес.

Имајќи ја во предвид сензибилноста на темата на докторскиот труд, се надевам на отворена соработка од сите Вас кои ќе бидете дел од интервјуата со цел остварување на целта - искрени одговори за да се добие точност на истражувањето. Ви благодарам.

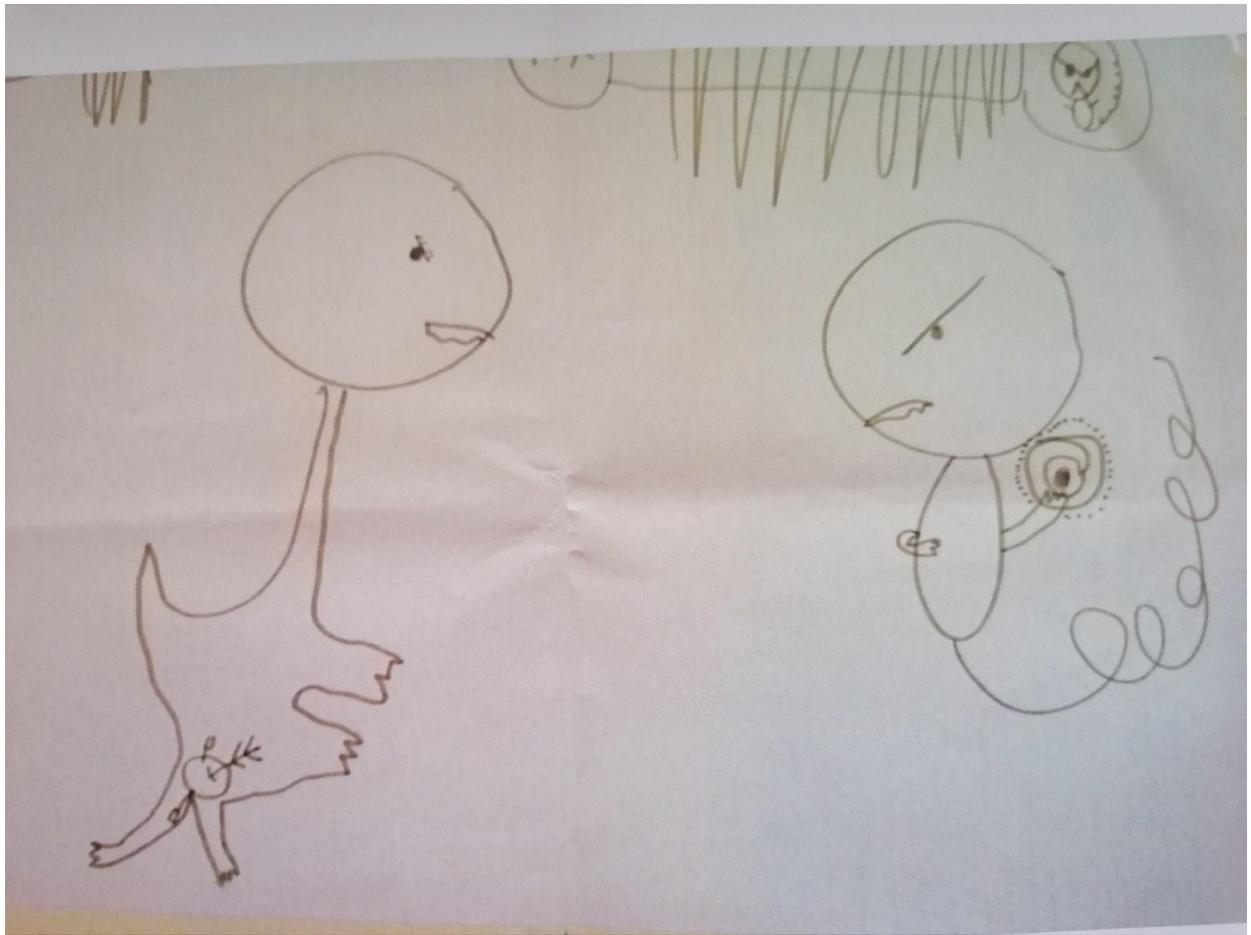
1. Кажете ми повеќе за вашата невладина/граѓанска организација?
2. Кои се главните начини на кои им давате помош и поддршка на сексуално злоставуваните деца и нивните семејства?
3. Како сте дел од мултисекторскиот пристап кон случаите на полов напад на дете?

4. Превентивни активности кои сте ги превзеле за подигање на јавната свест и говорење за половиот напад на дете

Прилогб

Слики од супервизиска посета на дете со аутизам кое е сексуално злоупотребувано и кое настаните ги објаснува само преку цртање редоследно како се случувале истите

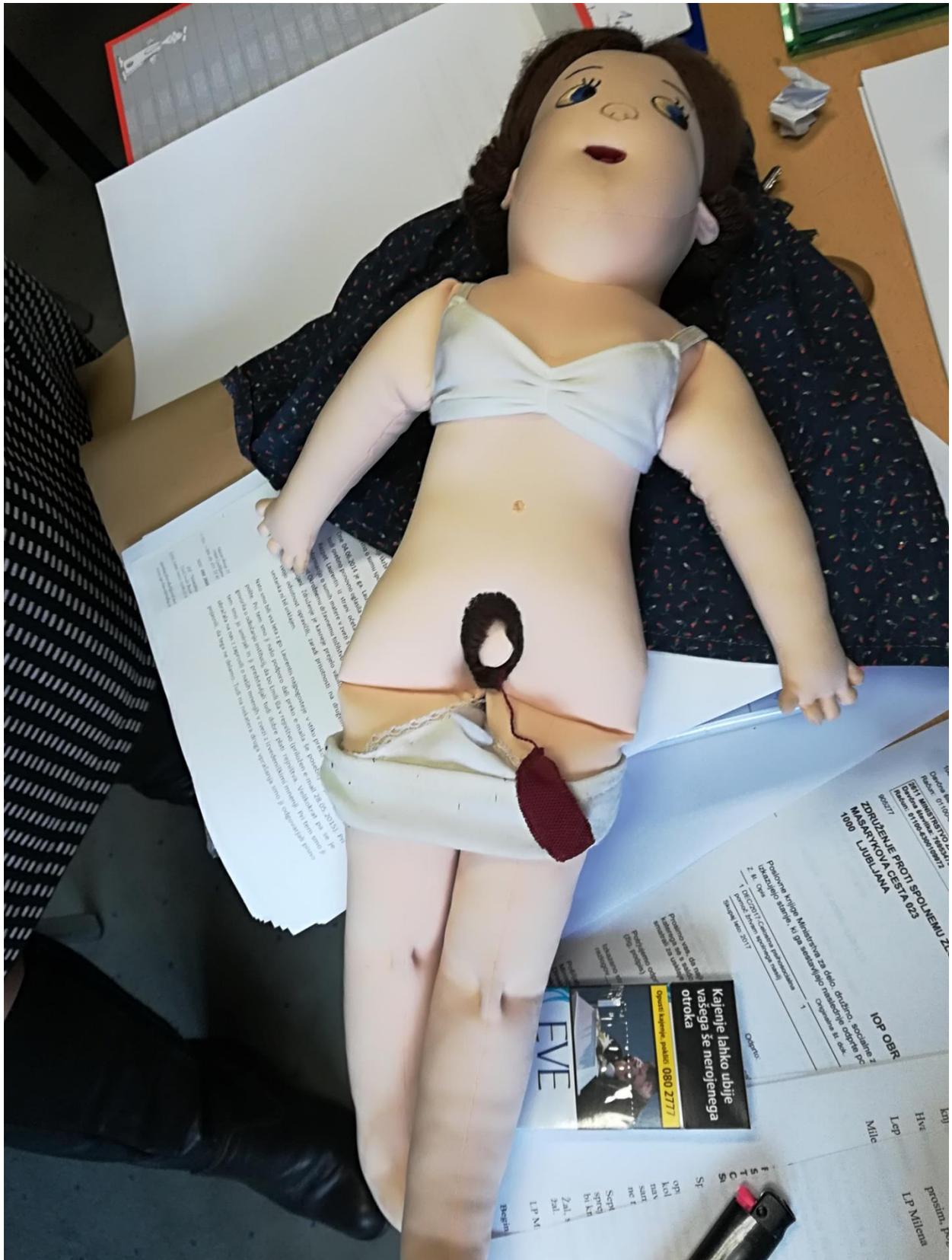

Прилог 7

Анатомски кукли кои се користат за вршење интервју на дете жртва на полов напад во НВО „Асоцијација против сексуална злоупотреба“ , Љубљана, Република Словенија

Прилог 8

Анатомски кукли кои се користат при форензичко интервју на дете жртва на полов напад во „Поликлиника за заштита на млади и деца на градот Загреб“, Република Хрватска

KORISTENA LITERATURA:

- 1) Bezenšek Lalić, O. (2009) Odzivanje socialnih delavk in delavcev na nasilje v družini. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
- 2) Council of Europe Parliamentary Assembly (2002) Recommendation 1582 (2002) Domestic violence against women. Dostopno prek: http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta02/erec1582.htm#_ftn1, 11. 6. 2014.
- 3) Davis, R. C., Smith B. (1995) Domestic Violence Reforms: Empty Promises or Fulfilled Expectations? *Crime & Delinquency* 4, s. 541–52.
- 4) Filipčič, K. (2008) Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). Ljubljana: GV založba.
- 5) Adams, J. A. (1995). The role of the medical evaluation in suspected child sexual abuse. V T. Ney (ur.), True and false allegations of child sexual abuse: Assessment and case management (str. 231-241). New York: Brunner/Mazel.
- 6) Ahmad, A. B., Larsson, B., and Sundelin-Wahlsten, V. (2007). EMDR treatment for children with PTSD: Results of a randomized controlled trial. *Nordic Journal of Psychiatry*, 61, 354–349.
- 7) American Academy of Child and Adolescent Psychiatry [AACAP]. (2014). Facts for families: Child sexual abuse. Retrieved from https://www.aacap.org/AACAP/Families_and_Youth/Facts_for_Families/FFFGuide/Child-Sexual-Abuse-009.aspx
- 8) American Psychiatric Association. (2010). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed). Retrieved June 1, 2011, from <http://www.dsm5.org/ProposedRevisions/Pages/InfancyChildhoodAdolescence.aspx>
- 9) Anderson, K. M. (1997). Uncovering survival abilities in children who have been sexually abused. *Families in Society*
- 10) Antić Gaber, M., Dobnikar, M. in Selišnik, I. (2009). Gendering violence against women, children and youth: From NGOs via internationalization to national states and back? V M. Antić Gaber (ur.), Violence in the EU examined (str. 17- 31). Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Arts.
- 11) Araji, S. in Finkelhor, D. (1986). Abusers: A review of the research. V D. Finkelhor, S. Araji, L., Baron, A. Browne, S. Doyle Peters in G. E. Wyatt (ur.), A sourcebook on child sexual abuse (str. 89-118). Newbury Park: Sage Publication.
- 12) Association for Protection of Children's Rights, (2004) "Lets Create an Environment Free From Child Sexual Abuse by Adults and Children in Public and Private Institutions

in 10 Countries”, 2004, која може да се најде на страницата <http://www.zpd.org.mk>, п 2008 година;

- 13) Aylott, J. (2010). Improving access to health and social care for people with autism. *Nursing Standard*, 24, 47–56. Barol,
- 14) B. I., and Seubert, A. (2010). Stepping stones: EMDR treatment of individuals with intellectual and developmental disabilities and challenging behavior. *Journal of EMDR Practice & Research*, 4, 156–169.
- 15) Bacon, H. & Richardson, S. (eds) (2001), *Creative responses to child sexual abuse: challenges and dilemmas*, London. Jessica Kingley;
- 16) Bailey, K. D. (2010) Lost in translation: domestic violence, »the personal is political«, and the criminal justice system. *The Journal of Criminal Law and Criminology* 100(4), s. 1255–300.
- 17) Bain, O. in Sanders, M. (1996). *Ko pride na dan: vodič za mlade, ki so bili spolno zlorabljeni*. Ljubljana: Co Libri.
- 18) Basta, S. M. in Peterson, R. F. (1990). Perpetrator status and the personality characteristics of molested children. *Child Abuse & Neglect*, 14(4), 555-566.
- 19) Bilgin, H., and Kucuk, L. (2010). Raising an autistic child: Perspectives from Turkish mothers. *Journal of Child & Adolescent Psychiatric Nursing*, 23, 92–99.
- 20) Bosl, W., Tierney, A., Tager-Flusberg, H., and Nelson, C. (2011). EEG complexity as a biomarker for autism spectrum disorder risk. *BMC Medicine*, 9, 1–16.
- 21) Brenner, J., Pan, Z., Mazefsky, C., Smith, K. A., & Gabriels, R. (2018). Behavioral symptoms of reported abuse in children and adolescents with an autism spectrum disorder in inpatient settings. *Journal of autism and developmental disorders*, 48(11), 3727-3735.
- 22) Brian Corby - *Working with child abuse*
- 23) Brown, J., Cohen, P. Johnson, J.G. & Salzinger, S. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse and Neglect*
- 24) Brown, M.W. (1942). *The runaway bunny*. HarperCollins: New York, New York
- 25) Caren Adams - *Free of the shadows – recovering from sexual violence*
- 26) *Child Welfare – Trauma focused cognitive-behavioral therapy: Addressing the mental health of sexually abused children;*
- 27) *Child Welfare Information Gateway. (2012). Trauma-focused cognitive behavioral therapy for children affected by sexual abuse or trauma. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children’s Bureau*

- 28) Child Welfare Information Gateway. (2012). Trauma-focused cognitive behavioral therapy for children affected by sexual abuse or trauma. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau
- 29) Children, child abuse and child protection –John Wiley
- 30) Cobley, C. (1995), Child Abuse and the Law, London. Cavendish;
- 31) Conte, J.(ed) (2002), Critical issues in Child Sexual Abuse:Historical, Legal and Psychological perspectives ,London. Sage;
- 32) Cooley, C. M. in Turvey, B. T. (2007). Observer effects and examiner bias: Psychological influences on the forensic examiner. V W. J. Chisum in B. E. Turvey (ur.), Crime reconstruction (str. 51-83). Amsterdam: Elsevier
- 33) Coulborn Faller, K. (2007). Interviewing children about sexual abuse. New York: Oxford University Press.
- 34) Council of Europe. (1998). Sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young adults. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- 35) Craissati, J. (1998). Child sexual abusers: A community treatment approach. Hove: Psychology Press.
- 36) Crosson Tower, C. (1989). Understanding child abuse and neglect. Massachusetts: Allyn and Bacon.
- 37) Daigneault, I., Tourigny, M., & Cyr, M. (2003). Description of Trauma and Resilience in Sexually Abused Adolescents: An Integrated Assessment. Journal of Trauma Practice
- 38) Danya Glaser , Stephen Frosh - Child sexual abuse
- 39) Dave Simon - Guiding recovery from child sexual abuse
- 40) David M. Cooper, David Ball - Social work and child abuse
- 41) David Williams – The language of sexual assault;
- 42) De Young, M. (1982). The sexual victimization of children. London: McFarland & Company Publishers.
- 43) Deklaracija o slabem ravnanju in zanemarjanju otrok. Zdravstveni vestnik 1996, s. 610–1.
- 44) Dufour, M. H., Nadeau, L., & Bertrand, K. (2000). Factors in the resilience of victims of sexual abuse: An update. Child Abuse & Neglect
- 45) Fagan, J. (1996) The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits. Washington: U. S. Department of Justice.

- 46) Farrell, S.P. Hains, A.a – Cognitive-behavioral intervention for sexually abused children;
- 47) Ferguson, J. (2009) Professional discretion and the use of restorative justice programs in appropriate domestic violence cases: an effective innovation, *American University Criminal Law Brief* 4(2). 176 Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja
- 48) Filipčič, K. (2000) Miti o nasilju v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 51(3), s. 197–206.
- 49) Finkelhor, D. (1994). The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 18(5), 409-417.
- 50) Finkelhor, D. in Dziuba-Leatherman, J. (2001). Victimization of children. V R. Bull (ur.), *Children and the law - the essential readings* (str. 5-30). Oxford: Blackwell Publishers.
- 51) Finkelhor, D., & Berliner, L. (1995). Research on the treatment of sexually abused children : A review and recommendations. *Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*
- 52) Frangež, D. in Dvoršek, A. (2009). Situational prevention of child sexual abuse. V G. Meško in H. Kury (ur.), *Crime policy, crime control and crime prevention - Slovenian perspectives* (str. 231-252). Ljubljana: University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security.
- 53) Garmezy, N. (1993). Children in Poverty: Resilience Despite Risk. *Psychiatry*
- 54) Garmezy, N. (1993). Children in poverty: Resilience despite risk. *Psychiatry*
- 55) Gold, S. N., Elhai, J. D., Lucenko, B. A., Swingle, J. M. in Hughes, D. M. (1998). Abuse characteristics among childhood sexual abuse survivors in therapy: A gender comparison. *Child Abuse & Neglect*, 22(10), 1005-1012
- 56) Gore, S., & Eckenrode, J. (1994). Context and process in research on risk and resilience. In R. J. Haggerty, L. R. Sherrod, N. Garmezy & M. Rutter (Eds.), *Stress, risk, and resilience in children and adolescents* Cambridge: Cambridge University Press
- 57) Greene, R.W., Ablon, S.A., & Martin, A. (2006). *Innovations: Child Psychiatry: Use of Collaborative Problem Solving to reduce seclusion and restraint in child and adolescent inpatient units*
- 58) Grothberg, E. 1995. *A Guide to Promoting Resilience in Children; Strengthening the Human Spirit. Early Childhood Development: Practice and Reflections*, No. 8. The Hague: Bernard van Leer Foundation
- 59) Harlene Anderson - *Collaborative therapy: relationship and conversation, that make a difference*

- 60) Harvey, M. R. (1996). An ecological view of psychological trauma and trauma recovery. *Journal of Traumatic Stress*
- 61) Harvey, M. R., Westen, D., Lebowitz, L., Saunders, E., & Harney, P. (1998). *Multidimensional Trauma Recovery and Resiliency Scale: 1998-1999 Clinical Rating Form with Handscoring Instructions*, Cambridge, Mass.: The Cambridge Hospital Victims of Violence Program
- 62) Harvey, M. R., Westen, D., Lebowitz, L., Saunders, E., Avi-Yonah, O., & Harney, P. (1994). *Multidimensional Trauma Recovery and Resiliency Interview*. Cambridge, MA: The Cambridge Hospital Victims of Violence Program
- 63) Hoyle, C. (1998) *Negotiating Domestic Violence: police, Criminal Justice and Victims*. Oxford: Clarendon Press.
- 64) Johnson, N. (1995) *Domestic Violence: An Overview*. V: Kingston P., Penhale B. (ur.) *Family Violence and the Caring Professions*, s. 101–26. New York: MacMillan Press.
- 65) Jose Carbajal Stephen F. Austin State University, Regina T. Praetorius The University of Texas at Arlington - How Does Autism Affect the Processing of Child Sexual Abuse Trauma?
- 66) Judith Milner, Jackie Bateman - Working with children and teenagers using solution focused approaches
- 67) Julie A. Lipovski – Threatment of child victim of child abuse and neglect;
- 68) Katharina Manassis – Cognitive-behavioral therapy with children;
- 69) Kazdin, A.E. & Weisz, J.R. (2003). *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents*. Guilford: New York, New York
- 70) Kazenski zakonik (KZ-1). Ur. l. RS, št. 55/2008, 4. 6. 2008.
- 71) Kazneni zakon, narodne novine broj: 125/11 I 144/12 – – Neslužbeni pročišćeni tekst
- 72) Konstantinovic-Vilicic Slobodanka, Vesna Nikolic-Ristanovic, *Kriminologija*, Nis 2003
- 73) Krivicni zakonik, Sl.glasnik RSbr. 85/2005, 88/2005- ispr..107/2005- ispr. 72/2009 I111/2009
- 74) Krivicni zakonik, zakonik je objavljen u „ Sluzbenom listu RCG”, br. 70/2003 13/2004,47/2006 I „ Sluzbenom listu CG” , br. 40/2008, 25/2010 I 32/2011.
- 75) Larry e. Beutler, Rebecca A. Williams, Haidi A. Zetzer – Efficacy of treatment for victims of child sexual abuse;
- 76) Lawson, L. in Chaffin, M. (1992). False negatives in sexual abuse disclosure interviews: Incidence and influence of caretaker's belief in abuse in cases of accidental abuse discovery by diagnosis of STD. *Journal of Interpersonal Violence*, 7(4), 532-542.
- 77) Leah Davies – Helping the sexually abused child;

- 78) LeClerc, B., Wortley, R. & Smallbone, S. (2012). An exploratory study of victim resistance in child sexual abuse: Offender Modus Operandi and Victim Characteristics. In *Child Maltreatment: A collection of readings*. Myers, J.B. (Ed.). Sage: Thousand Oaks, CA
- 79) Luthar, S. (1993). Methodological and Conceptual Issues in Research on Childhood Resilience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*
- 80) Luthar, S. 1991. Vulnerability and resilience: A study of high-risk adolescents. *Child Development*
- 81) Maisch, H. (1973). *Incest*. London: André Deutsch.
- 82) Masson, H. (1999). Children and adolescents who sexually abuse. V *Children, child abuse and child protection*, Chichester: John Wiley & Sons.
- 83) Masten, A. S. 1994. Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In Wang, M. C. and Gordon, G. W. (Eds.) *Educational resilience in inner city America*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- 84) Murgel, S. (2010) *Nasilje v družini z vidika dejavnosti centrov za socialno delo; Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi*. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede in Pravna fakulteta.
- 85) Murgel, S. (2011) *Delo centrov za socialno delo na področju preprečevanja nasilja v družini*. V: Filipčič, K. (2011) *Pojavnost nasilja in odzivnost na nasilje v zasebni sferi in partnerskih odnosih*, (Raziskava, št. 166). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- 86) Nancy Boyd, Franklin Brenna Hafer - *Reaching out in family therapy*
- 87) National Children's Home. (1992). *The report of the Committee of enquiry into children and young people who sexually abuse other children*. London: National Children's Home
- 88) Nelson-Gardell & Williams, J. (2012). *Predicting resilience in abused adolescents*. *Child Abuse and Neglect*
- 89) Neville J. King – *Sexually abused children suffering from post-traumatic stress disorder: assessment and treatment strategies*;
- 90) Paul Stallard – *Cognitive- behavioral therapy workbook for children and young people*;
- 91) Pennebaker, J. W., & Francis, M. E. (1996). *Cognitive, emotional, and language processes in disclosure: Physical health and adjustment*. *Cognition and Emotion*
- 92) Policija. (2015). *Poročilo o delu policije za leto 2015*. Pridobljeno na <http://www.policija.si>
- 93) Policija. *Poročilo o delu policije za leto 2019*. Pridobljeno na <http://www.policija.si/portal/statistika>

- 94) Pravilnik o dodeljevanju neprofitnih stanovanj v najem. Ur. l. RS, št. 14/2004, 34/2004, 62/2006, 11/2009, 81/2011.
- 95) Pravilnik o prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi. Ur. l. RS, št. 95/2004, 27. 8. 2004.
- 96) Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini. Ur. l. RS, št. 31/2009, 20. 4. 2009.
- 97) R. Kim Oates - The spectrum of child abuse-assesment , treatment and prevention
- 98) Roel Bouwkamp - Psihosocialna terapija pri spolni zlorabu in družini
- 99) Roth, S., Newman, E., Pelcovitz, D., van der Kolk, B., & Mandel, F. S. (1997). Complex PTSD in victims exposed to sexual and physical abuse: results from Daigneault, Cyr and Tourigny 183 the DSM-IV field trials for posttraumatic stress disorder. *Journal of Traumatic Stress*, 10, 539-555
- 100) Rutter, M. 1995. Psychosocial adversity: Risk, resilience, and recovery. *Southern African Journal of Child and Adolescent Psychiatry*
- 101) Salter A. (1995). *Transforming Trauma: A Guide to Understanding and Treating Adult Survivors of Child Sexual Abuse*. Sage: Thousand Oaks, CA
- 102) Sauzier, M. (1989). Disclosure of child sexual abuse: For better or for worse. *Psychiatric Clinics of North America*, 12(2), 455-469.
- 103) Sexual Abuse of Children with Autism: Factors that Increase Risk and Interfere with Recognition of AbuseMeredyth Goldberg EdelsonWillamette University, Department of Psychology, 900 State Street, Salem, OR 97301
- 104) Sherman, L. W. (1992a) *Policing Domestic Violence, Experiments and Dilemmas*. New York: Free Press.
- 105) Sherman, L. W. (1992b) The Influence of Criminology on Criminal Law: Evaluating Arrests for Misdemeanor Domestic Violence. *The Journal of Criminal Law and Criminology* 1, s. 1–45.
- 106) Spaccarelli, S., & Kim, S. (1995). Resilience criteria and factors associated with resilience in sexually abused girls. *Child Abuse & Neglect*
- 107) Stanovanjski zakon. Ur. l. RS, št. 69/2003, 57/2008, 87/2011.
- 108) Stefanoski, P. (2007) Dinamično prepletanje izvajanja socialnovarstvenih storitev in javnih pooblastil, vodenih z upravnim postopkom – je nemogoče mogoče!? *Kaljenje, Bilten SCSD* 2, s. 6–18.
- 109) Stephanie Mines, P.h.D - Transforming deep trauma
- 110) Summit, R. C. (1983). The child sexual abuse accommodation syndrome. *Child Abuse & Neglect*, 7(2),

- 111) Survey of adverse childhood experience among young peoples in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, World Health Organization – Europe
- 112) Tara Nay - True and false allegations of child sexual abuse
- 113) Tilman Furnis - The multi - professional handbook of child sexual abuse
- 114) United Nations Secretary-General. (2006). Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children
- 115) Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Kazenski oddelek. VS2004890; Sodba I Ips 56/2009, 9. 7. 2009. Dostopno prek: [http: / /www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_ rs/2010040815245930/](http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_rs/2010040815245930/), 11. 6. 2014.
- 116) Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Kazenski oddelek. VS2004891; Sodba I Ips 194/2009, 3. 9. 2009. Dostopno prek: [http: / /www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_ rs/2010040815245931/](http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_rs/2010040815245931/), 11. 6. 2014.
- 117) Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Kazenski oddelek. VS2004892; Sodba I Ips 117/2009, 3. 9. 2009. Dostopno prek: [http: / /www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_ rs/2010040815245932/](http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_rs/2010040815245932/), 11. 6. 2014.
- 118) Wolfe D.A., Crooks, C.V., Lee, V., McIntyre-Smith, A., & Jaffe, P.G. (2003). The effects of children's exposure to domestic violence: a meta-analysis and critique. *Clinical Child and Family Psychology*
- 119) Zakon o brezplačni pravni pomoči. Ur. l. RS, št. 48/2001, 50/2004, 23/2008.
- 120) Zakon o nalogah in pooblastilih policije. Ur. l. RS, št. 15/2013, 18. 2. 2013.
- 121) Zakon o policiji. Ur. l. RS, št. 79/2003, 78/2006.
- 122) Zakon o pravnem postopku. Ur. l. RS, št. 26/1999, 15. 4. 1999.
- 123) Zakon o preprečevanju nasilja v družini. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.
- 124) Zakon o socialnem varstvu. Ur. l. RS, št. 54/1992, 13. 11. 1992.
- 125) Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o kazenskem postopku. Ur. l. RS, št. 72/1998, 23. 10. 1998.
- 126) Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o policiji. Ur. l. RS, št. 78/2006, 25. 7. 2006.
- 127) Zeta Bear - Good practice in counseling people who have been abused
- 128) Ангелески, М., Криминалистичка методика, Скопје, 2008
- 129) Арнаудовски Љупчо. Криминологија

- 130) Аслимоски Пере, Станојоска Ангелина, Криминологија, Битола, 2015
- 131) Димеска,Н,(2013) – Психосоцијален третман на деца жртви на полов напад. Магистерски труд, одбранет на Филозофски факултет во Скопје.
- 132) Д-р Сулејманов Зоран, Криминологија, Скопје, 2003
- 133) Закон за заштита на децата
- 134) Закон за правда за децата, Службен весник на Република Македонија, бр.148 од29.10.2013 година;
- 135) Закон за семејство
- 136) Закон за социјална заштита
- 137) Камбовски Владо, Казнено право-посебен дел, Штип, 2003
- 138) Камбовски Владо, Крстановски Миладин, Казнено право-општ дел, Охрид,2013
- 139) Капамација, Б, Судска психијатрија, Матица српска, Белград, 1974
- 140) Конвенција за правото на детето
- 141) Конвенција на Советот на Европа за заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба
- 142) Константиновиќ, В., Криминологија, Ниш, 2009
- 143) Марјановиќ, Ѓ/. Каневчев, М., Македонско кривично право општ дел, седмоизменето и дополето издание, Просветно дело, АД Скопје, 2010